

**Чернігівський обласний інститут
післядипломної педагогічної
освіти імені К.Д. Ушинського**

НУШ:

**ПЕРЕХІД НА
НАСТУПНИЙ РІВЕНЬ**

Методичні рекомендації

Чернігів – 2022

За загальною редакцією

А. ЗАЛІСЬКОГО, ректора ЧОІППО імені К.Д. Ушинського

Упорядники:

І. ЛИСЕНКО,

проректор з науково-методичної роботи, доцент кафедри педагогіки, корекційної освіти та менеджменту ЧОІППО імені К.Д. Ушинського, кандидат педагогічних наук

І. ШУЛЬГА,

завідувач відділу координації методичної роботи та професійного розвитку керівних кадрів ЧОІППО імені К.Д. Ушинського

Рецензенти:

С. ПОНОМАРЕВСЬКИЙ,

завідувач кафедри педагогіки, корекційної освіти та менеджменту ЧОІППО імені К.Д. Ушинського, доктор педагогічних наук

Н. СТРИЛЕЦЬКА,

доцент кафедри дошкільної та початкової освіти Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка, кандидат педагогічних наук

СХВАЛЕНО

**вченою радою Чернігівського обласного інституту
післядипломної педагогічної освіти імені К.Д. Ушинського**

(Протокол від 28 липня 2022 р. № 2)

ЗМІСТ

1. ОСОБЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ НА РІВНІ БАЗОВОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ.....	5
1.1 СТАРТ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ В БАЗОВІЙ СЕРЕДНІЙ ШКОЛІ.....	5
1.2 КЛЮЧОВІ КОМПЕТЕНТНОСТІ ХХІ СТОЛІТТЯ. НАСКРІЗНІ ВМІННЯ ЯК ОСНОВА ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ.....	10
1.3 ОЦІНЮВАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ: АЛГОРИТМ ДІЯЛЬНОСТІ ВЧИТЕЛЯ (ЗАГАЛЬНІ АСПЕКТИ)	13
1.4 ОСОБЛИВОСТІ ОЦІНЮВАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ.....	19
2. ОСОБЛИВОСТІ ВИКЛАДАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ПРЕДМЕТІВ, ІНТЕГРОВАНИХ КУРСІВ ОСВІТНІХ ГАЛУЗЕЙ, МІЖГАЛУЗЕВИХ ІНТЕГРОВАНИХ КУРСІВ	26
2.1 МОВНО-ЛІТЕРАТУРНА ОСВІТНЯ ГАЛУЗЬ (УКРАЇНСЬКА МОВА, УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРА, ЗАРУБІЖНА ЛІТЕРАТУРА (У ПЕРЕКЛАДІ УКРАЇНСЬКОЮ). ІНТЕГРОВАНІ КУРСИ)	26
ООНОВЛЕНИЙ ЗМІСТ НАВЧАЛЬНИХ ПРОГРАМ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ	44
2.2 МОВНО-ЛІТЕРАТУРНА ОСВІТНЯ ГАЛУЗЬ (ІНШОМОВНА ОСВІТА).....	45
2.3 МАТЕМАТИЧНА ОСВІТНЯ ГАЛУЗЬ	52
ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ВИКЛАДАННЯ ПРЕДМЕТІВ МАТЕМАТИЧНОЇ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ	60
2.4 ПРИРОДНИЧА ОСВІТНЯ ГАЛУЗЬ.....	68
ПІДХОДИ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ ПРИ ВИКЛАДАННІ ІНТЕГРОВАНИХ КУРСІВ ПРИРОДНИЧОЇ ГАЛУЗІ	73
2.5 ІНФОРМАТИЧНА ОСВІТНЯ ГАЛУЗЬ.....	76
2.6 СОЦІАЛЬНА І ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНА ОСВІТНЯ ГАЛУЗЬ	79
ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ВИКЛАДАННЯ ПРЕДМЕТІВ СОЦІАЛЬНОЇ І ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ ГАЛУЗІ	83
ОСОБЛИВОСТІ МОДЕЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ПРОГРАМ СОЦІАЛЬНОЇ І ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ.....	86
2.7 ТЕХНОЛОГІЧНА ОСВІТНЯ ГАЛУЗЬ	93
2.8 ГРОМАДЯНСЬКА ТА ІСТОРИЧНА ОСВІТНЯ ГАЛУЗЬ	106
2.9 МИСТЕЦЬКА ОСВІТНЯ ГАЛУЗЬ	111
2.10 ОСВІТНЯ ГАЛУЗЬ «ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА»	121
3. ПСИХОЛОГО-ФІЗІОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ УЧНІВ 5-6 КЛАСІВ	127
3.1 ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ АДАПТАЦІЇ УЧНІВ 5-6 КЛАСІВ.....	127
3.2 ДІЯЛЬНІСНИЙ ПІДХІД У СИСТЕМІ ФОРМАЛЬНОЇ ОСВІТИ. ФІНСЬКИЙ ДОСВІД	132
3.3 ПЕРЕХІД ВІД ПОЧАТКОВОЇ ДО БАЗОВОЇ ОСВІТИ: ВИХОВНИЙ ПОСТУП	138
3.4 ФОРМУВАННЯ ШКІЛЬНОЇ КОМАНДИ	155
3.5 СПІВПРАЦЯ ШКІЛЬНОЇ КОМАНДИ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ Й ОЦІНЮВАННЯ НАСКРІЗНИХ ВМІНЬ	160

4. УПРАВЛІННЯ ОСВІТНІМ ПРОЦЕСОМ У ЗЗСО В УМОВАХ НУШ	167
4.1 АКАДЕМІЧНА АВТОНОМІЯ ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ. ОСВІТНЯ ПРОГРАМА	167
4.2 УСТАНОВЧІ ДОКУМЕНТИ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПЦІЇ «НОВА УКРАЇНСЬКА ШКОЛА».....	178
4.3 ФІНАНСОВА АВТОНОМІЯ ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В КОНТЕКСТІ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ	184
4.4 ФАНДРАЙЗИНГ ЯК ІНСТРУМЕНТ ДОДАТКОВОГО ФІНАСУВАННЯ. ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНЕ ПАРТНЕРСТВО В ОСВІТІ	198
5 . ДОДАТКИ	201
5.1 ДО РОЗДІЛУ «ОСОБЛИВОСТІ ВИКЛАДАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ПРЕДМЕТІВ, ІНТЕГРОВАНІХ КУРСІВ ОСВІТНІХ ГАЛУЗЕЙ, МІЖГАЛУЗЕВИХ ІНТЕГРОВАНІХ КУРСІВ» МОВНО-ЛІТЕРАТУРНА ОСВІТНЯ ГАЛУЗЬ (ІНШОМОВНА ОСВІТА).....	201
МАТЕМАТИЧНА ОСВІТНЯ ГАЛУЗЬ	211
ПРИРОДНИЧА ОСВІТНЯ ГАЛУЗЬ.....	226
СОЦІАЛЬНА І ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНА ОСВІТНЯ ГАЛУЗЬ	235
ТЕХНОЛОГІЧНА ОСВІТНЯ ГАЛУЗЬ	248
5.2 ДО РОЗДІЛУ «УПРАВЛІННЯ ОСВІТНІМ ПРОЦЕСОМ У ЗЗСО В УМОВАХ НУШ» УСТАНОВЧІ ДОКУМЕНТИ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПЦІЇ «НОВА УКРАЇНСЬКА ШКОЛА».....	275
ФІНАНСОВА АВТОНОМІЯ ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В КОНТЕКСТІ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ	278

1. ОСОБЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ НА РІВНІ БАЗОВОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

А. ЗАЛІСЬКИЙ,

*ректор ЧОІППО імені К.Д. Ушинського,
кандидат філософських наук, доцент*

1.1 СТАРТ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ В БАЗОВІЙ СЕРЕДНІЙ ШКОЛІ

Реформа «Нова українська школа» є основою розвитку освітньої галузі, передбачає зміну цілей та основних завдань освіти. Формула Нової української школи складається із ключових компонентів:

- **новий зміст освіти**, заснований на формуванні компетентностей та наскрізних вмінь, необхідних для подальшого навчання, трудової діяльності та соціалізації в суспільстві;

- **орієнтування на потреби учня в освітньому процесі**, освітніми пріоритетами дитиноцентричної концепції є розвиток, саморозвиток особистості;

- **педагогіка партнерства**, принципами якої є повага до особистості, доброзичливість і позитивне ставлення, довіра у стосунках, діалог – взаємодія – взаємоповага, розподілене лідерство (проактивність, право вибору та відповідальність за нього, горизонтальність зв'язків), принципи соціального партнерства (рівність сторін, добровільність прийняття зобов'язань, обов'язковість виконання домовленостей);

- **наскрізний процес виховання, який формує цінності**: гідність, чесність, турботу, повагу до себе, до інших людей, повагу до мови, культури, патріотизм тощо;

- **нова структура школи**, яка дає змогу добре засвоїти новий зміст і набути компетентності для життя (**I. Початкова школа** – 4 роки: 1-2 класи – 1 цикл (адаптаційно-ігровий), 3-4 класи – 2 цикл (основний); **II. Базова середня школа (гімназія)** – 5 років: 5-6 класи – 1 цикл (адаптаційний), 7-9 класи – 2 цикл (базове предметне навчання); **III. Профільна середня школа** – 3 роки: 10 клас – 1 цикл (профільно-адаптаційний), 11-12 класи – 2 цикл (профільний); **Академічного спрямування** – ліцей; **Професійного спрямування** – професійний ліцей, професійний коледж);

- **децентралізація та ефективне управління**, що надасть школі реальної автономії. Автономія закладу освіти (фінансова, організаційна, академічна, кадрова) є запорукою демократичної освіти;

- **справедливий розподіл публічних коштів**, який забезпечує рівний доступ усіх дітей до якісної освіти;

- **умотивований педагог**, який має матеріальне стимулювання на засадах кадрової автономії; академічну свободу, у тому числі у підвищенні кваліфікації, виконує роль коуча, фасилітатора, тьютора, модератора в індивідуальній освітній траєкторії дитини.

Зміст освіти в базовій середній школі визначає Державний стандарт базової середньої освіти (2020 р.), який є логічним продовженням Державного стандарту початкової освіти (2018 р.) і базується на принципах презумпції талановитості дитини, цінності дитинства, радості пізнання, розвитку особистості, здоров'я, безпеки. Ідеологічною основою укладання Державного стандарту є триада сучасної парадигми освіти: дидактична основа – урахування вікових і пізнавальних особливостей розвитку дитини, психологічна – активна пізнавальна діяльність учнів, гносеологічна – ключові та предметні компетентності особистості як особистісно набутий досвід. Документ відображає цілісне бачення поступу дитини від 1 до 12 класу (наступність між рівнями, компетентнісний потенціал кожної освітньої галузі у формуванні 11 ключових компетентностей), академічну свободу закладу освіти та вчителя.

Державний стандарт визначає:

I. Структуру та зміст базової середньої освіти

Базова середня освіта складається з двох циклів:

- *адаптаційний* (5 – 6 класи), який сприяє підтримці інтересу до сфер знань і діяльності, передбачених навчальною програмою;

- *базове предметне навчання* (7 – 9 класи), який формує учнів як відповідальних членів суспільства, здатних самостійно розв'язувати проблеми повсякденного життя, вибирати шлях подальшого навчання відповідно до своїх інтересів і здібностей.

Державний стандарт окреслює мету базової середньої освіти як «розвиток природних здібностей, інтересів, обдарувань учнів, формування компетентностей, необхідних для їх соціалізації та громадянської активності, свідомого вибору подальшого життєвого шляху та самореалізації, продовження навчання на рівні профільної освіти або здобуття професії, виховання відповідального, шанобливого ставлення до родини, суспільства, навколишнього природного середовища, національних та культурних цінностей українського народу» та розкриває ціннісні орієнтири її реалізації, як-то: повага до особистості учня, забезпечення рівного доступу кожного учня до освіти, дотримання принципів академічної доброчесності, становлення вільної особистості учня, формування культури здорового способу життя, створення безпечного освітнього середовища, утвердження людської гідності, формування активної громадянської позиції, плекання любові до рідного краю.

У Державному стандарті зазначений перелік та подані дескриптори до 11 ключових компетентностей і наскрізних умінь (пп.7, 9).

Навчальні предмети (обов'язкові та вибіркові освітні компоненти) згруповано за 9 освітніми галузями:

- 1 мовно-літературна;
- 2 математична;
- 3 природнича;
- 4 технологічна;
- 5 інформатична;
- 6 соціальна і здоров'язбережувальна;
- 7 громадянська та історична;
- 8 мистецька;
- 9 фізична культура.

Для кожної з освітніх галузей визначено:

- 1 мету, єдину для всіх рівнів загальної середньої освіти;
- 2 компетентнісний потенціал, що позначає здатність кожної освітньої галузі формувати всі ключові компетентності через розвиток умінь і ставлень та базові знання (Додатки 1, 7, 9, 11, 13, 15, 17, 19, 21);
- 3 обов'язкові результати навчання;
- 4 рекомендовану, мінімальну, максимальну кількість навчальних годин за циклами навчання.

II. Вимоги до обов'язкових результатів навчання учнів на рівні базової середньої освіти (Додатки 2, 3, 4, 5, 6, 8, 10, 12, 14, 16, 18, 20, 22)

Вимоги до обов'язкових результатів навчання визначено на основі компетентнісного підходу (ключові та предметні компетентності як особистісно набутий досвід) за всіма освітніми галузями та *складаються з:*

- а) груп результатів навчання, що охоплюють споріднені загальні результати;
- б) спільних для всіх рівнів загальної середньої освіти загальних результатів навчання, через які реалізується компетентнісний потенціал галузі;
- в) конкретних результатів навчання учнів, що визначають їх навчальний прогрес за освітніми циклами;
- г) орієнтирів для оцінювання, на основі яких визначається рівень досягнення учнями результатів навчання на завершення відповідного циклу.

Обов'язкові результати навчання учнів позначено **індексами, наприклад, [6 ІНО1.1.1-1]:** [6] – порядковий номер року навчання; [ІНО] – скорочений буквенний запис освітньої галузі; [1.] – номер групи результатів навчання; [1] – номер загального результату навчання; [1] – номер конкретного результату навчання; [-1] – номер орієнтира для оцінювання.

III. Загальний обсяг навчального навантаження, розподілений між освітніми галузями

Загальний обсяг навчального навантаження учнів, його розподіл між роками навчання, освітніми галузями, обов'язковими та вибірковими освітніми компонентами визначено в базовому навчальному плані базової середньої

освіти (Додаток 23). На підставі базового навчального плану розробляються типові навчальні плани як складові частини типової освітньої програми.

Державний стандарт містить 7 варіантів базового навчального плану, відповідно до освітніх потреб здобувачів освіти (3 плани для закладів загальної середньої освіти, 4 – спеціалізованих закладів загальної середньої освіти та спеціальних класів (груп) закладів загальної середньої освіти).

Від 01 вересня 2022 року Нова українська школа стартує в базовій середній школі: розпочнеться реалізація Державного стандарту базової середньої освіти для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти.

Підготовка педагогічних працівників до роботи в умовах реалізації Державного стандарту базової середньої освіти – пріоритетна складова діяльності Інституту.

Упродовж 2021-2022 навчального року розпочато реалізацію всеукраїнського освітнього проєкту з теми «Розроблення і впровадження навчально-методичного забезпечення для закладів загальної середньої освіти в умовах реалізації Державного стандарту базової середньої освіти» за участю 136 шкіл України, серед них 4 пілотні освітні заклади Чернігівської області: Ніжинська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів № 10 Ніжинської міської ради Чернігівської області, Прилуцький заклад загальної середньої освіти І-ІІІ ступенів № 7 (ліцей № 7) Прилуцької міської ради Чернігівської області, Ріпкинський опорний заклад загальної середньої освіти І-ІІІ ступенів Ріпкинської селищної ради та гімназія № 31 гуманітарно-естетичного профілю Чернігівської міської ради як наступниця загальноосвітньої школи І ступеня № 25 Чернігівської міської ради.

Для успішної роботи в пілотних класах у квітні-жовтні 2021 року відбулось всеукраїнське онлайн навчання шкільних команд пілотних шкіл – учасниць проєкту за програмою «Нова українська школа: перехід на наступний рівень» та науково-педагогічних і педагогічних працівників інституту. За результатами навчання було підготовлено 11 регіональних координаторів-тренерів із освітніх галузей та 3 регіональні координатори з управлінської діяльності ЗЗСО. Регіональні координатори підготували 97 тренерів-педагогів за регіональною програмою підвищення кваліфікації науково-педагогічних, педагогічних працівників в умовах реалізації Державного стандарту базової середньої освіти, затвердженою вченою радою Інституту.

Упродовж 2021-2022 н. р. було організовано навчання за дистанційною формою 6446 учителів закладів загальної середньої освіти, які забезпечуватимуть реалізацію нового Державного стандарту базової середньої освіти в 5-х класах у 2022-2023 навчальному році. Під час навчання педагогічні працівники ознайомились із вимогами Концепції НУШ на рівні базової середньої освіти, із стратегіями та тенденціями що склали основу нового Державного стандарту базової середньої освіти.

Також було організовано онлайн-навчання «НУШ: перехід на наступний рівень» для 567 керівників закладів загальної середньої освіти. Результатом навчання керівників ЗЗСО стало розуміння нової ролі директорів шкіл у контексті впровадження Нової української школи на рівні базової середньої освіти; усвідомлення ціннісних орієнтирів, ключових компетентностей, наскрізних вмінь, ціннісних засад формування освітньої програми.

Інститут створює сприятливі умови для безперервної освіти педагогічних працівників в умовах реалізації завдань Нової української школи через налагодження ефективної партнерської взаємодії з місцевими органами управління освітою, Центрами професійного розвитку педагогічних працівників. Успіх змін в базовій середній школі залежить від системної реалізації основних складових Нової української школи, співпраці та злагодженої роботи багатьох ланок освіти: органів управління освітою, керівників, учителів, батьків, громадянського суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Державний стандарт базової середньої освіти. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2020-%D0%BF#Text>.
2. Закон України «Про освіту» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.
3. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої освіти URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>.
4. Рекомендація 2006/962/ЄС Європейського Парламенту та Ради (ЄС) «Про основні компетенції для навчання протягом усього життя» URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_975#Text.
5. Розпорядження Кабінету Міністрів України №988-р від 14.12.2016 «Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року».
6. Закон України №2145-VIII від 05.09.2017 «Про освіту» <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.
7. Закон України № 463-IX від 16 січня 2020 р. «Про повну загальну середню освіту» <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>.
8. Державний стандарт базової середньої освіти, затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 року № 898 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2020-%D0%BF#Text>.
9. Наказ МОН України від 19.02.2021 № 235 «Про затвердження типової освітньої програми для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти» <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0235729-21#Text>.

С. ПОНОМАРЕВСЬКИЙ,
*завідувач кафедри педагогіки,
корекційної освіти та менеджменту
ЧОППО імені К.Д. Ушинського,
доктор педагогічних наук*

1.2 КЛЮЧОВІ КОМПЕТЕНТНОСТІ XXI СТОЛІТТЯ. НАСКРІЗНІ ВМІННЯ ЯК ОСНОВА ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ

У світовій практиці склалося розуміння компетентностей як можливостей насамперед досягти особистістю результату освіти. Це можна зробити шляхом здобуття знань й усвідомлення вмінь діяти на основі цих знань, застосовувати досвід у різних умовах, особливо проблемних, мати власну думку щодо набутих знань, розуміти суспільні ціннісні пріоритети. Таке досягнення передбачає зміщення акцентів із простого накопичення знань, із формування вмінь і навичок на готовність діяти, особливо тоді, коли існує дефіцит інформації щодо певної проблеми, коли не спрацювають типові варіанти вирішення, коли немає досвіду подібної дії тощо.

Компетентність часто тлумачать, використовуючи такі усталені поняття як «здатність до...», «готовність до...», «знання в дії», «спроможність», «індивідуально-особистісна рефлексивна функція» та ін. Разом із тим, між цими поняттями є очевидна спільна ознака: компетентність – цілісне явище, тобто ні знання, ні вміння, ні ставлення, ні навіть сформовані ціннісні орієнтири, ні досвід діяльності самі по собі ще не є сформованою компетентністю. Усе працює виключно в комплексі. Тільки за цієї умови, стверджує Концепція Нової української школи, ефективність процесу навчання учня може бути гарантованою.

Чому так важливо формувати компетентності учнів? Насправді все логічно: компетентності дозволяють легше усунути суперечності між теорією та її використанням для розв'язання конкретних життєвих задач, наприклад, вони сприяють формуванню вміння розрізняти властивості життя; аналізувати, пояснювати причини й наслідки подій; вирішувати проекти, створювати матеріальні та духовні цінності; висловлювати ставлення до вчинків своїх та інших людей; брати участь у колективних справах; оцінювати різні поведінкові моделі та багато іншого.

Зазвичай у шкільних умовах йдеться про формування кількох видів компетентностей, зокрема предметних, міжпредметних (інтегративних), ключових. Найбільш універсальними з них можна вважати *ключові* компетентності. Вони просто необхідні учневі (як і всім людям без винятку)

для поглиблення власних потенціалів, для ефективної інтеграції в суспільстві та його групах, для ствердження активного громадянства, для пошуків свого місця в житті. Тобто це – суто життєві якості. Такі компетентності формуються протягом усього життя, починаючи з раннього дитинства, шляхом навчання, виховання, розвитку й саморозвитку. Усі ключові компетентності вважаються важливими, кожна з них сприяє успішному життю особистості в суспільстві. Вони переплітаються та поєднуються: формуючи одну з компетентностей, ми одночасно впливаємо й на формування, розвиток інших.

Нормативні документи Нової української школи (концепція, освітні стандарти) орієнтують вітчизняних педагогів звернути увагу на ключові компетентності, що прийняті й затверджені системами освіти Європейського Союзу протягом 2006–2018 рр. Серед таких ключових компетентностей європейські колеги окреслюють: 1. Грамотність (Literacy competence); 2. Мовну компетентність (Languages competence); 3. Математичну та компетентність у науках, технологіях та інженерії (Mathematical competence and competence in science, technology and engineering); 4. Цифрову компетентність (Digital competence); 5. Особисту, соціальну та навчальну компетентність (Personal, social and learning competence); 6. Громадянську (Civic competence); 7. Підприємницьку (Entrepreneurship competence) і 8. Компетентність культурної обізнаності та самовираження (Cultural awareness and expression competence). Цілі, що виносяться на шляху формування в учнів цих ключових компетентностей, виглядають дуже амбітними: навчити отримувати користь з досвіду; організовувати свої власні прийоми навчання, самостійно займатися навчанням, обирати різні бази даних; комунікувати з експертами; вміти працювати з даними та класифікувати їх, «включатися» у проєкт; нести повну відповідальність за результати навчання; швидко й легко входити в колектив і пропонувати свій внесок, розуміти взаємозв'язок минулих і справжніх подій; критично ставитися до того чи іншого аспекту; вміти протистояти непевності та складнощам; мати позицію в дискусіях і пропонувати власну думку; вміти оцінювати твори мистецтва літератури; співпрацювати, улагоджувати розбіжності та конфлікти; прагнути домовлятися.

З європейських освітніх очікувань щодо опанування учнями ключовими компетентностями напрошується простий висновок: крім розвитку (навчання, виховання, формування ціннісних орієнтирів), що здійснюється учнем за допомогою вчителя, який знає й пропонує для цього можливості, підходи, надає рекомендації, також важливу роль відіграє й саморозвиток дитини. А якщо в процесах саморозвитку учень помиляється? Якщо позиція, що запропонована вчителем, – лише одна з кількох у свідомості дитини? Що ж, європейські колеги виходять з думки, що на помилках теж вчать, що безліч великих досягнень здійснені в результаті «помилкових» підходів і переконань, що помилка може бути й частиною шляху до значного особистісного успіху! Ураховуючи, що ключові компетентності формуються в дитини поступово, в процесі складного аналізу й набуття особистого досвіду, ця думка постає зрозумілою, прийнятною.

А як справи щодо формування ключових компетентностей в українській освітній системі, запропонованій НУШ? Чи копіюємо ми цілком досвід

європейських колег? І так, і ні. Ось перелік ключових компетентностей згідно з Державним Стандартом базової середньої освіти (2020 р.): 1. Вільне володіння державною мовою. 2. Здатність спілкуватися рідною (не укр.) та іноземними мовами. 3. Математична компетентність. 4. Компетентності у галузі природничих наук, техніки і технологій. 5. Інноваційність. 6. Екологічна компетентність. 7. Інформаційно-комунікаційна компетентність. 8. Навчання впродовж життя. 9. Громадянські та соціальні компетентності. 10. Культурна компетентність. 11. Підприємливість і фінансова грамотність.

Легко поміtimo, що український «компетентнісний варіант» є якісно поглибленим та й кількість ключових компетентностей також розширена. Окремі з ключових компетентностей українського варіанту (інноваційність, екологічна компетентність) відсутні в європейському компетентнісному переліку. Чи означає це, що ми ставимо перед собою складніші формувальні задачі? Мабуть, ні. Європейський школяр/ка, здається, більш глибоко розуміє поняття необхідності постійного прагнення до інновацій, дослідження й охорони довкілля, це закладено в самих ментальних засадах чи не будь-якого мешканця Європи. Тому навряд чи є сенс уводити ці зрозумілі аспекти до формувального переліку ключових компетентностей. Вони існують «а пріорі». Для нас же все ще залишається актуальним сформувані сучасну саме інноваційну дитину з глибоким розумінням переваг екологічності – це важливе завдання, співвідносне з проблемою сталого розвитку нашого суспільства.

У контексті рекомендацій Нової української школи ми чудово розуміємо, що основою формування ключових компетентностей є насамперед особистісні якості учнів, їх соціальний, культурний і навчальний досвід, потреби, інтереси, цінності, що мотивують, а також знання, вміння та ставлення, що формуються в різних життєвих ситуаціях – те, що ми звикаємо називати учнівськими «самостями». Разом з тим, НУШ звертає нашу увагу, що формування компетентностей – далеко не тільки справа дитячої особистості. Це спільна справа «партнерів»! Саме тому в центрі уваги Концепції Нової української школи перебувають і нова педагогічна форма – так звана «педагогіка партнерства», і та знаменита модель педагогічної взаємодії, відомий «трикутник НУШ», партнерськими кутами якого постають сама дитина, вчитель і батьки, за умови ефективної співпраці яких, побудованій на довірі, взаємній повазі, діалозі, рівності, відповідальності можуть бути досягнуті найскладніші формувальні результати сучасного розвитку дитини.

Які саме групи результатів чи конкретні результативні складові вбачаються в контексті Нової української школи бажаними і учням, і вчителів, і батькам, і суспільству в результаті формування ключових та інших компетентностей? Ми називаємо їх «наскрізними» або «ключовими» вміннями (*soft skills*). Серед них Державний Стандарт базової середньої освіти називає: читання з розумінням, уміння висловлювати власну думку усно і письмово, критичне та системне мислення, здатність логічно обґрунтовувати свою позицію, прагнення до творчості, ініціативність, вміння конструктивно керувати емоціями, оцінювати ризики, приймати рішення, розв'язувати проблеми, здатність співпрацювати з іншими людьми.

Якісно сформовані «наскрізні» вміння – найкращий результат, справжня перемога для учнів і вчителя, вагомий ключик досягнень усього педагогічного колективу. Чи зможемо ми скористатися цим ключем? Справа за нами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бібік Н. Нова українська школа: poradnik для вчителя. Київ, 2019. 208 с.
2. Методичні рекомендації до організації освітнього процесу в закладах дошкільної, загальної середньої, позашкільної освіти у 2021/2022 навчальному році: інформаційно-методичний бюлетень /за заг. ред. І. Гіджеліцького. Хмельницький, 2021. 288 с.
3. Михайлова Л., Савенко Л., Стасюк В. Нові підходи до управління освітнім закладом в умовах реформування освіти : методичний посібник для керівників закладів загальної середньої освіти. Харків, 2018. 98 с.
4. Михайлова С., Пагава О., Проніна О. Словник термінів і понять сучасної освіти. Сєвєродонецьк, 2020. 194 с.
5. Моравська Н., Ящишин І., Музика М., Ручаковський А. Почни з головного: навчально-методичний збірник-тренажер з питань вивчення законодавства України у сфері загальної середньої освіти. Тернопіль, 2020. 94 с.
6. Осадчий І. Педагогіка освіти: планування роботи ЗЗСО: науково-практичний коментар у запитаннях та відповідях. Київ, 2021. 65 с.
7. Рома О. Шість цеглинок в освітньому просторі школи. Методичний посібник. Київ, 2018. 32 с.

*Л. ЛАВРІНЕНКО,
доцент кафедри педагогіки,
корекційної освіти та менеджменту
ЧОІППО імені К.Д. Ушинського,
кандидат історичних наук*

1.3 ОЦІНЮВАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ: АЛГОРИТМ ДІЯЛЬНОСТІ ВЧИТЕЛЯ (ЗАГАЛЬНІ АСПЕКТИ)

Оцінювання навчальних досягнень учнів є невід’ємною складовою освітнього процесу. У Концепції «Нова українська школа» задекларовано зміни підходів до оцінювання результатів навчання. Система оцінювання має на меті допомогти вчителю конкретизувати навчальні досягнення учнів і надати необхідні інструменти для впровадження об’єктивного й справедливого оцінювання результатів навчання.

Відповідно до Статті 17 Закону України «Про повну загальну середню освіту», «Методичних рекомендацій щодо особливостей організації освітнього процесу у першому (адаптивному) циклі / 5 класах закладів загальної середньої освіти за Державним стандартом базової середньої освіти в умовах реалізації концепції «Нова українська школа» (лист МОНУ від 06.08.2021 № 4.5/2303-21) та Наказу Міністерства освіти і науки України від 01 квітня 2022 р. № 289 «Про затвердження методичних рекомендацій щодо оцінювання навчальних досягнень учнів 5-6 класів, які здобувають освіту відповідно до нового Державного стандарту базової середньої освіти» основними видами оцінювання результатів навчання учнів є формувальне, поточне, підсумкове (тематичне, семестрове, річне) оцінювання, державна підсумкова атестація, зовнішнє незалежне оцінювання. Тобто поточне формувальне та підсумкове оцінювання натеper складають систему оцінювання навчальних досягнень учнів закладів загальної середньої освіти.

Формувальне оцінювання – це оцінювання під час навчання і «для навчання» (англ. – «*assessment for learning*»). «Формувальне» (англ. – «*formative*») – тому що, на відміну від підсумкового, має на меті формування (або форматування) навчального процесу з урахуванням навчальних потреб кожного учня задля більш ефективного формування необхідних знань, умінь та ставлень.

Водночас, значення слова «оцінювання» не обмежується виставленням оцінки. Це послідовна змістовна взаємодія між учнем, учителем і батьками щодо навчальних досягнень учня на підставі всім зрозумілих цілей і критеріїв.

Мета формувального оцінювання – не перевірка і контроль, а встановлення зворотного зв'язку вчителя з учнями. Воно передбачає надання учням підтримки, допомоги, відзначення їх успіхів, аналізу помилок, планування подальшої роботи.

Компоненти успішного застосування формувального оцінювання:

- вироблення зрозумілих учням цілей на певний період навчання;
- забезпечення вчителем ефективного зворотного зв'язку з учнями;
- активна участь учнів/учениць у процесі власного навчання;
- корегування процесу навчання з урахуванням результату оцінювання;
- визнання вагомого впливу оцінювання на мотивацію та самоутвердження учнів, які, своєю чергою, впливають на навчання;
- уміння учнів оцінювати свої знання самостійно.

Базовими принципами формувального оцінювання є:

1. Центрованість на учневі. В центрі уваги – учень. Головна мета – як покращувати і розвивати навчання.

2. Спрямовується вчителем. Автономія, академічна свобода і високий професіоналізм вчителя, так як саме він визначає, що оцінювати, яким чином, як реагувати на інформацію, отриману в результаті оцінювання.

3. Різнобічна результативність. Співучасть учня в оцінюванні розвиває навички самооцінювання, учні глибше занурюються в матеріал, краще його засвоюють.

4. Впливає на освітній процес. Мета формувального оцінювання покращити якість навчання, воно не пов'язане з певною бальною шкалою та може бути анонімним.

5. Визначається контекстом. Форми і критерії оцінювання залежать від конкретної ситуації.

6. Неперервність. Використовуючи набір простих технік, вчитель організує зворотний зв'язок: листи самооцінювання, ментальні карти, оцінювання за результатом та ін.

7. Опора на якісне викладання. Формувальне оцінювання повинно базуватися на високому професіоналізмі вчителя.

Алгоритм діяльності вчителя щодо організації формувального оцінювання можна представити у вигляді такої послідовності дій що, зокрема, забезпечить наступність між підходами до оцінювання навчальних досягнень здобувачів початкової і базової середньої освіти:

1. Формулювання об'єктивних і зрозумілих для учнів навчальних цілей на певний період (наприклад, заняття, тиждень, період, відведений для вивчення теми тощо). Основою для вироблення навчальних цілей є очікувані результати навчання, передбачені відповідною навчальною програмою, та критерії оцінювання.

2. Інформування учнів про критерії оцінювання, за якими буде визначено рівень їхніх навчальних досягнень на кінець навчального семестру та року. Доцільно впроваджувати поступове залучення учнів до вироблення критеріїв оцінювання результатів окремих видів навчальної діяльності.

3. Надання учням зворотного зв'язку щодо їхніх навчальних досягнень відповідно до визначених цілей. Зворотний зв'язок має бути зрозумілим і чітким, доброзичливим і своєчасним. Важливо не протиставляти учнів одне одному.

Доцільно акцентувати увагу лише на позитивній динаміці досягнень учня/учениці. Труднощі в навчанні доцільно обговорювати з учнями індивідуально.

Зворотний зв'язок надають у письмовій, усній або електронній формі, залежно від дидактичної мети й виду навчальної діяльності.

4. Створення умов для формування вміння учнів аналізувати власну навчальну діяльність (рефлексія). Під час навчальної діяльності доцільно спрямовувати учнів на спостереження своїх дій і дій однокласників, осмислення своїх суджень і дій з огляду на їх відповідність навчальним цілям. Важливим є створення умов для активної участі учнів у процесі оцінювання із застосуванням критеріїв, зокрема шляхом самооцінювання та взаємооцінювання, та спільне визначення подальших кроків для покращення результатів навчання. Створення ефективного зворотного зв'язку.

5. Корегування освітнього процесу з урахуванням результатів оцінювання та навчальних потреб учнів.

6. У формувальному оцінюванні, зокрема для самооцінювання та взаємооцінювання, рекомендовано використовувати інструменти з орієнтовного переліку, наведеного у Додатку 1 «Методичних рекомендацій щодо особливостей організації освітнього процесу у першому (адаптивному) циклі / 5 класах закладів загальної середньої освіти за Державним стандартом

базової середньої освіти в умовах реалізації концепції «Нова українська школа» (лист МОНУ від 06.08.2021 року №4.5/2303-21).

7. Забезпечення активної участі учнів у процесі пізнання. Щоб знання ставало інструментом, учень має з ним працювати: застосовувати, шукати умови й межі застосування, перетворювати, розширювати, доповнювати, знаходити нові зв'язки і співвідношення тощо. Це забезпечується різноманіттям прийомів, форм і методів роботи з навчальним матеріалом.

8. Знання й розуміння учнями критеріїв оцінювання. Практика показує, що розроблення критеріїв робить процес оцінювання прозорим і зрозумілим для всіх суб'єктів. Укладання критеріїв спільно з учнями сприяє позитивному ставленню до процесу оцінювання. Критерії, розроблені для поточного, або формувального, оцінювання мають описувати те, що заявлено в навчальних цілях. Важливим є ознайомлення учнів із критеріями до початку виконання завдання, а також представлення критеріїв у вигляді градації – опису різних рівнів досягнення очікуваного результату. Чим конкретніше сформульовані критерії, тим зрозумілішою для учнів є діяльність щодо успішного виконання завдання.

9. Можливість і вміння учнів аналізувати власну діяльність (рефлексія). Учні мають учитися самооцінюванню для того, щоб бачити мету навчання й досягати успіху. Для самостійного оцінювання можна використовувати різні форми карт, таблиці самооцінки тощо. Самооцінювання передуює оцінюванню роботи вчителем. Із метою формування адекватного самостійного оцінювання застосовується порівняння двох самооцінок: прогностичної та ретроспективної. Водночас самооцінювання передбачає не лише оцінювання учнем власної роботи, але й визначення проблем і способів їх вирішення. Доцільно також використовувати взаємооцінювання, однак без надмірного захоплення цією формою.

10. Корегування спільно з учнями підходів до навчання з урахуванням результатів оцінювання. Формувальне оцінювання уможливлює відстеження вчителем процесу просування учня до навчальних цілей, корегування навчального процесу на ранніх етапах, а учневі – усвідомлення більш високої відповідальності за самоосвіту.

Пропонуємо модель підготовки вчителя для формувального оцінювання

Мета. Учитель має розуміти з якою метою використовуємо формувальне оцінювання, який очікуваний результат навчання, чим відрізнятиметься формувальне оцінювання від традиційного. Це допоможе змінити культуру оцінювання в класі.

Формат. У якому форматі оцінювати учнів – письмово, усно, візуально, кінестетично?

Вчитель може домовитися з учнями про невербальні засоби, за допомогою яких він може оцінити роботу: підморгнути, доторкнутися легенько до плеча, наклеїти певний стікер. Це означатиме, що в роботі є певні неточності, які потрібно виправити тут і зараз.

Час. Коли вчитель буде оцінювати – у процесі пояснення матеріалу чи після?

Підготовка. Що вчителю знадобиться для формувального оцінювання учнів? Цифрові технології, приміщення як інструмент оцінювання, час, запрошений учитель чи гості як експерти.

Оцінювач. Хто проводитиме оцінювання?

Це буде взаємооцінювання чи оцінюватиме вчитель?

Результат оцінювання. Хто буде оцінений – окремі учні, група чи весь клас?

Виокремимо **основні етапи практичного застосування формувального оцінювання учнів на уроці:**

- визначення учнями цілей навчання (на основі теми уроку, вчитель допомагає учням визначити цілі);
- забезпечення учителем зворотного зв'язку;
- організація активної та інтерактивної участі учнів під час власного процесу пізнання та обговорення його результатів;
- забезпечення умов за яких учні будуть знати і розуміти критерії оцінювання до початку роботи над завданням; на цьому етапі відбувається організація рефлексії – учні аналізують наслідки та процес власної роботи, оцінюють результати роботи за відповідними техніками;
- коригування навчальної діяльності з урахуванням одержаних результатів оцінювання.

У системі особистісно зорієнтованого навчання за результатами стандартизованого і формувального оцінювання учитель повинен:

- зробити аналіз помилок (виявити проблеми і потреби кожного учня);
- дати правильний зворотний зв'язок (заохотити, спрямувати, мотивувати);
- на основі аналізу підготувати індивідуальні диференційовані завдання учням.

Техніки формувального оцінювання для надання зворотного зв'язку, критерії та шкала оцінювання. Оцінювання має бути зорієнтованим на визначені Державним стандартом базової середньої освіти ключові компетентності та наскрізні вміння й передбачені навчальною програмою очікувані результати навчання для відповідного періоду освітнього процесу. При використанні технік формувального оцінювання та розробці критеріїв оцінювання рекомендуємо дотримуватись наказу Міністерства освіти і науки України від 01 квітня 2022 р. № 289 «Про затвердження методичних рекомендацій щодо оцінювання навчальних досягнень учнів 5-6 класів, які здобувають освіту відповідно до нового Державного стандарту базової середньої освіти» та «Методичних рекомендацій щодо особливостей організації освітнього процесу у першому (адаптивному) циклі / 5 класах закладів загальної середньої освіти за Державним стандартом базової середньої освіти в умовах реалізації концепції «Нова українська школа» (лист МОНУ від 06.08.2021 №4.5/2303-21).

Цінність формувального оцінювання:

- рівний доступу до якісної освіти, розвиток в учнів уміння вчитися, а отже – реалізація ціннісного орієнтиру щодо навчання протягом життя;
- учителі виявляються краще підготовленими до індивідуалізації навчання;
- зворотний зв'язок надає можливість обміну інформацією між учнем і вчителем; сприяє розвитку в учнів метакогнітивних навичок, тобто вміння планувати, регулювати, аналізувати власну навчальну діяльність, визначати причини труднощів та можливі шляхи їхнього подолання, що розвиває внутрішню мотивацію;
- можливість учням відчувати власну відповідальність за своє навчання, що безпосередньо впливатиме на якість їхніх результатів.

Формувальне оцінювання є однією з найефективніших досліджених стратегій підвищення рівня навчальних досягнень учнів за висновками міжнародних науковців та експертів, зокрема, Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ващенко Л. С. Шляхи модернізації системи оцінювання в базовій та старшій профільній школі: веб-сайт. URL: lib.iitta.gov.ua > EUROPEAN-SCIENTIFIC-DISCUSSIONS-25-27.04.2021.
2. Кабан Л. В. Формувальне оцінювання навчальних досягнень учнів у новій українській школі. *Народна освіта*. 2017. Вип. 1. С. 88-95.
3. Канівець Т. М. Основи педагогічного оцінювання: навчально-методичний посібник. Ніжин: Видавець ПП Лисенко М. М., 2012. 102 с.
4. Методичні рекомендації щодо особливостей організації освітнього процесу у першому (адаптивному) циклі / 5 класах закладів загальної середньої освіти за Державним стандартом базової середньої освіти в умовах реалізації концепції «Нова українська школа». Лист МОН № №4.5/2303-21 від 06.08.21 року: веб-сайт. URL: Osvita.UA > Законодавство > Середня освіта .
5. Наказ МОН України від 01.04.2022 року № 289 «Про затвердження методичних рекомендацій щодо оцінювання навчальних досягнень учнів 5-6 класів, які здобувають освіту відповідно до нового Державного стандарту базової середньої освіти»: веб-сайт. URL: [Osvita.UAhttp://ru.osvita.ua](http://ru.osvita.ua).
6. Формувальне оцінювання в школі. Що це таке і чому оцінки в журнал не обов'язкові: веб-сайт. URL: [LIGA](http://LIGA.gov.ua) > [rozasnennya](http://rozasnennya.gov.ua) > [cards](http://cards.gov.ua) > [formuvalne-otsinyuvannya-v-shkole](http://formuvalne-otsinyuvannya-v-shkole.gov.ua).
7. Що таке формувальне оцінювання, чому воно потрібне учням і які основні виклики. Сайт МОН України: Нова українська школа: Веб-ресурс НУШ > ПОГЛЯД.
8. Як оцінювати без оцінок: покрокова інструкція сучасного вчителя: веб-сайт. URL: slt.osv.org.ua > news .

1.4 ОСОБЛИВОСТІ ОЦІНЮВАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ

Згідно із Законом України «Про повну загальну середню освіту» кожен учень має право на справедливе, неупереджене, об'єктивне, незалежне, недискримінаційне та добросовісне оцінювання результатів його навчання незалежно від виду та форми здобуття ним освіти. Основними видами оцінювання результатів навчання учнів 5–6 класів, що проводяться закладом, є формувальне та підсумкове. Кожен із цих видів оцінювання відіграє свою роль у підвищенні якості освітнього процесу. Підсумкове оцінювання – це стандартизований вид оцінювання, спрямований на результат (його метою є визначення рівня сформованості компетентностей учня), зокрема таке оцінювання передбачає співставлення навчальних досягнень учнів із певними результатами навчання, що прописані в освітній програмі. Формувальне оцінювання – це індивідуалізований процес, спрямований на підвищення ефективності навчання. Основною метою такого оцінювання є підтримка навчального поступу учнів та створення мотивації до навчання, а саме: формувати в здобувача освіти впевненість у собі, наголошуючи на її сильних сторонах, а не на помилках; діагностувати досягнення на кожному з етапів навчання; вчасно виявляти проблеми й запобігати їх нашаруванню; підтримувати бажання навчатися та прагнути максимально можливих результатів; запобігати побоюванням помилитися.

Завдання, які вирішує формувальне оцінювання:

- надання вчителю можливості відстежити процес поступу учня до навчальних цілей;
- надання вчителю змоги відповідним чином адаптувати чи корегувати освітній процес;
- формування в учнів позитивної самооцінки та усвідомлення відповідальності за власне навчання.

Формувальне оцінювання спрямовується на індивідуальну роботу з кожним учнем та є переосмисленням навчального процесу, де учень нарівні з учителем є активним суб'єктом навчання. У традиційній моделі оцінювання частину функцій формувального оцінювання було покладено на поточне оцінювання. Проте варто зауважити, що раніше воно проводилося на рівні засвоєння знань і вмінь у межах конкретної теми. На основі поточних оцінок виставлялися підсумкові оцінки. В цьому процесі не було конкретної змістової мети та ознак системності. У процесі формувального оцінювання аналізуються причини, що зумовили певні прогалини у знаннях, а не фіксуються самі

прогалин. Отож помилки учнів потрібно не виправляти, а аналізувати. Це вчить школяра долати труднощі у навчанні.

Що ми повинні завжди пам'ятати під час упровадження формувального оцінювання:

- у кожної дитини свій інтелектуальний потенціал, свій психотип, особливості мислення і мовлення, тому ми орієнтуємось на індивідуальний навчальний поступ, а не відповідність прийнятим критеріям і стандартам;

- критика й негативні судження неможливі. Будь яка думка має шанс на існування, хоч вона і хибна, – вона заслуговує на увагу і повагу, тоді діти не будуть боятися висловлювати свої думки;

- не може формувальне оцінювання складатися з цифр і букв – домінує словесна характеристика. Треба переорієнтуватися і набути словесних зворотів для оцінки дітей. Для учня формувальне оцінювання слугує рекомендацією для дій, а не є вироком;

- треба буде більше співпрацювати з батьками (трикутник), надаючи їм інформацію про індивідуальну траєкторію розвитку дитини;

- вчитель під час формувального оцінювання повинен завжди бути готовим до зміни траєкторії уроку;

Формувальне і підсумкове оцінювання підпорядковані різним цілям:

- формувальне оцінювання (assessment for learning) спрямоване на підвищення якості навчання;

- підсумкове оцінювання (assessment of learning or summative) має на меті оцінити якість навчання.

Формувальне оцінювання здійснюється під час освітнього процесу, підсумкове – в кінці цього процесу.

Сьогодні все більшого значення набуває формувальне оцінювання, яке дозволяє оцінити та скоригувати процес навчання, оскільки здійснюється в процесі навчання. Воно необхідне для того, щоб з'ясувати, чи успішно учні засвоюють матеріал, а також визначити, як необхідно будувати освітній процес у подальшому. Формувальне оцінювання вимагає від учителя професіоналізму, водночас даючи йому автономію та свободу, адже саме він вирішує, що оцінювати, у який спосіб та як реагувати на інформацію, яка була отримана в результаті оцінювання. Активна участь дітей у процесі оцінювання дозволяє їм глибше зануритися в навчальний матеріал і розвивати навички самооцінювання. На основі позитивної самооцінки розвивається самостійність учня та впевненість у своїх силах. Поступово школяр вчиться не залежати лише від зовнішніх оцінок своєї діяльності, а оцінювати власну компетентність, спокійно реагувати на аналіз учителем своєї навчальної діяльності. Володіючи навичками самооцінювання, в учня не виникне питань про справедливість та адекватність оцінки.

Важливим елементом формувального оцінювання є також взаємооцінювання – оцінювання учнями результатів роботи один одного. Завданням учителя є формування культури взаємооцінювання, яке має ґрунтуватися не на критиці однокласників, а на виявленні їхніх найбільших досягнень.

Учитель, здійснюючи формувальне оцінювання та задумуючись над практичною стороною тих знань і умінь, які він дає своїм учням, намагаючись з'ясувати, чого вони навчилися впродовж вивчення певної теми та як він може їм допомогти, починає працювати більш спрямовано на ефективність навчання. Працюючи у більш тісному контакті з учнями, він удосконалює свої педагогічні вміння і знаходить шляхи для підвищення якості освітнього процесу. Діяльність учителя та учня у процесі формувального оцінювання має наступні орієнтовні етапи:

- постановка об'єктивних і доступних для дітей навчальних цілей та вироблення критеріїв оцінювання;
- ознайомлення учнів з критеріями оцінювання;
- організація активної участі учнів у процесі пізнання;
- забезпечення ефективної рефлексії учнів;
- створення ефективного зворотного зв'язку;
- корегування спільно з учнями процесу навчання на основі отриманих результатів з метою їх покращення у майбутньому.

До кожного уроку чи теми вчитель визначає цілі та критерії оцінювання діяльності учнів. Ціль має бути вимірною, щоб через оцінювання виміряти на якому рівні вона досягнута. Обговорення з учнями критеріїв робить процес прозорим і зрозумілим для всіх суб'єктів освітнього процесу та сприяє позитивному ставленню до самого процесу. Чим конкретніше сформульовані критерії оцінювання, тим зрозумілішим для учнів є те, як має виглядати успішна діяльність.

На основі спостережень, бесід з учнями, аналізу їхніх робіт, результатів виконаних завдань збирається інформація, яка дає вчителю змогу визначити відповідність чи невідповідність між реальними досягненнями учнів і поставленими цілями.

Активна участь учнів у процесі пізнання забезпечується їхньою зацікавленістю, що досягається використанням різноманітних прийомів, форм і методів роботи, що відповідають віковій категорії та сфері інтересів учня. Отже, завдяки формувальному оцінюванню відстежується особистісний розвиток здобувача освіти та хід опановування ним навчального досвіду як основи компетентності. Таке оцінювання дозволяє:

- вибудовувати індивідуальну траєкторію розвитку учнів;
- оцінити або визначити досягнення школярів на кожному з етапів освітнього процесу;
- вчасно виявляти проблеми й запобігати їхньому нашаруванню;
- мотивувати здобувачів освіти до прагнення здобути максимально можливі результати;
- виховувати ціннісні якості особистості, бажання навчатися, відсутність побоювання помилитися, переконання у своїх можливостях і здібностях.

Формувальне оцінювання є складовою освітнього процесу і розглядається як систематичне інтерактивне оцінювання прогресу учнів, тобто таке, що відбувається за умови постійної активної взаємодії всіх учасників навчального процесу. Метою формувального оцінювання є покращення якості навчання, а не забезпечення підстав для виставлення оцінок. У початковій школі для цього

виду оцінювання не рекомендувалося використовувати бали. Техніки формувального оцінювання визначаються контекстом: потребами та особливостями учнів і завданнями дисциплін, що вивчаються. Формувальне оцінювання здійснюється в процесі навчання, і необхідне для того, щоб з'ясувати, чи успішно учні справляються, а також визначити, як необхідно будувати процес навчання в подальшому. Пропонуємо низку способів, які не лише дозволяють здійснити формувальне оцінювання, а й однаково добре спрямовані на роботу з учнями різних вікових категорій.

Шкала. Напишіть 3–5 тверджень, які не є ні правильними, ні помилковими, і попросіть оцінити їх за шкалою від 1 до 5, де 1 – не згоден, 5 – повністю згоден. Якщо учні працюють у парах, попросіть їх порівняти й обговорити результати.

Картки. Після вивчення нової теми роздайте учням невеликі щільні картки. Попросіть їх з одного боку написати, що вони зрозуміли (основну думку, 2–3 пропозиції), а з іншого – що залишилося незрозумілим. Зберіть картки і проаналізуйте відповіді. За певних умов картки можна не підписувати.

Спостереження за роботою в групах і парах. Спостерігайте за роботою учнів в групах і парах, складіть список найпопулярніших помилок і труднощів, обговоріть їх у кінці заняття з усім класом.

Самооцінювання. Попросіть учнів самим оцінити, наскільки добре вони засвоїли матеріал. Ви можете провести усне опитування, попросити написати відповідь на спеціальних картках, або запропонувати учням оцінити свої успіхи за шкалою від 1 до 5. У перші місяці навчального року п'ятикласники можуть намалювати на аркуші веселий чи сумний смайлик і підняти над головою лист із малюнком.

Вихідний квиток. Після вивчення нового матеріалу ви задаєте кілька запитань з теми, пропонуючи на вибір кілька правильних відповідей. Учні можуть відповідати за допомогою карток з номерами (піднімають картку з номером 1, якщо правильний перший варіант, картку з номером 2, якщо правильний другий варіант тощо). Ті, хто відповів правильно, пересідають у кінець класу, і виконують наступне завдання. Ті, хто відповів неправильно, сідають ближче до вчителя, який ще раз пояснює їм складні моменти і знову ставить запитання. Ті, хто відповів правильно, – пересідають у кінець класу. Решта учнів пересуваються ближче до вас, і так далі, поки всі учні не засвоять тему.

Тест. Тест можна провести як «паперовий», так і онлайн, комбінуючи питання різних типів.

Сигнали руками. Домовтеся про умовні сигнали. Наприклад, учні піднімають великі пальці вгору, якщо добре зрозуміли тему, опускають великі

пальці вниз, якщо не зрозуміли, махають руками, якщо загалом усе зрозуміло, але залишилися незначні запитання.

Різнокольорові картки. У ролі сигналів руками можна використовувати різнокольорові картки. Наприклад, червона картка може означати, що учні не зрозуміли матеріал, зелена – що добре зрозуміли, жовта – я хотів би задати уточнюючі запитання.

Пишемо дві хвилини. Роздайте учням картки, задайте запитання з вивченої теми та попросіть їх протягом двох хвилин відповісти на нього. Інтелект-карта Напишіть основні терміни, що відносяться до теми, яка вивчається, та попросіть учнів скласти інтелект-карту, що показує їх взаємозв'язок один з одним. Карту можна скласти як на аркуші паперу, так і в електронному вигляді, використовуючи один із численних безкоштовних онлайн-інструментів.

Найпоширеніші помилки . Напишіть перелік найпоширеніших помилок, що стосуються тієї чи іншої теми, та обговоріть їх з учнями.

Блог. Учні ведуть індивідуальні або групові блоги, в яких роблять невеликі записи, які стосуються того, що вони дізналися на занятті, що їх зацікавило, що залишилося незрозумілим або що вони хотіли б повторити або уточнити.

Картки з відповідями. Кожному учневі необхідно мати набір карток із номерами, зазвичай це – 1, 2, 3, 4. Учитель зачитує запитання і наводить варіанти відповідей із номерами. Учні піднімають картку з номером відповіді, яку вони вважають правильною.

Перевірити один одного. Учні працюють в парах або групах, по черзі відповідаючи на складені вчителем запитання. Учитель спостерігає за їхньою роботою, за необхідності виправляє і допомагає. Запитання, що викликали найбільші труднощі, в кінці заняття можна ще раз обговорити усім класом.

Цифрові інструменти. Одним із найцікавіших та найсучасніших варіантів здійснення формульовального оцінювання є використання численних сервісів для проведення опитування, тестування та ігор. Цифрові технології та інструменти дають можливість відразу отримати зворотний зв'язок.

- Сервіси для створення вікторин, опитувальників, онлайн тестувань: kahoot.com, socrative.com, mentimeter.com, onlinetestpad.com, quizlet.com, quizizz.com.

- Віртуальні дошки: padlet.com, trello.com, twiddla.com, whiteboard.org, realtimeboard.org.

- Мультисервіси для створення інтерактивних завдань: learningapps.org, studystack.com.

- Сервіси для створення хмар слів: answergarden.ch, wordart.com, tagxedo.com.
- Сервіси для створення інфографіки та візуалізації: piktochart.com, canva.com, visual.ly, prezi.com, thinglink.com.

Міністерством освіти і науки України затверджені «Рекомендації щодо оцінювання навчальних досягнень учнів 5–6 класів, які здобувають освіту відповідно до нового Державного стандарту базової середньої освіти» (наказ Міністерства освіти і науки України від 01.04.2022 № 289).

Основними видами оцінювання результатів навчання учнів 5–6 класів, що проводяться закладом, є формувальне, поточне та підсумкове: тематичне, семестрове, річне. За вибором закладу оцінювання може здійснюватися за системою оцінювання, визначеною законодавством, або за власною шкалою. За умови використання власної шкали заклад має визначити правила переведення загальної оцінки результатів навчання семестрового та річного оцінювання до системи, визначеної законодавством, для виставлення у Свідоцтві досягнень. Семестрове та підсумкове (річне) оцінювання результатів навчання здійснюють за 12-бальною системою (шкалою), а його результати позначають цифрами від 1 до 12.

За рішенням педагогічної ради (за потреби) заклад освіти може визначити адаптаційний період впродовж якого не здійснюється поточне та тематичне оцінювання.

Свідоцтво досягнень відображає результати навчальних досягнень учня 5–6 класу з переліку предметів та інтегрованих курсів, визначених освітньою програмою закладу освіти. Надана форма Свідоцтва досягнень є орієнтовною, перелік предметів та інтегрованих курсів визначається закладом освіти відповідно до затвердженої освітньої програми. Перед друком Свідоцтва досягнень рекомендовано видалити зайві рядки або підкреслити назви курсів відповідно до освітньої програми закладу освіти. Графа «Характеристика навчальної діяльності» сформована відповідно до переліку наскрізних умінь, визначених Державним стандартом базової середньої освіти. Означена графа заповнюється класним керівником за результатами спостережень, проведених спільно з вчителями-предметниками, які працюють із класом. Спостереження проводяться упродовж року за планом, визначеним закладом освіти. Рекомендовано позначати особливо виражені наскрізні вміння учня / учениці, зокрема вияв інтересу до навчання, розуміння прочитаного, вміння висловлювати власну думку, критично та системно мислити, логічно обґрунтовувати власну позицію, діяти творчо, вияв ініціативи у процесі навчання, вміння конструктивно керувати емоціями, оцінювати ризики, приймати рішення, розв'язувати проблеми, співпрацювати з іншими з метою заохочення подальшого розвитку відповідних умінь. Заповнення граfi здійснюється шляхом виставлення відповідної позначки навпроти сформованого уміння. Педагогічні колективи можуть виробляти власні способи спостереження за розвитком наскрізних умінь і застосовувати замість позначки вербальні характеристики. Заповнення цієї граfi здійснюється по завершенню кожного навчального року або в разі зміни здобувачем освіти навчального

закладу. Заповнення графи «Характеристика результатів навчання» здійснюється відповідно до переліку навчальних предметів, визначених затвердженою освітньою програмою закладу. Заповнюється з урахуванням фіксованих у класних журналах результатів досягнень учнів упродовж навчального року. Рекомендується у класних журналах і у Свідоцтві перед виставленням підсумкової оцінки у відповідних графах результатів навчання зазначати першу літеру («В», «Д», «С», «П»), що відповідає назві рівня досягнень орієнтовних критеріїв оцінювання результатів навчання з предметів (Високий, Достатній, Середній, Початковий) або за допомогою виставлення відповідних балів. Заклади загальної середньої освіти мають право на свободу вибору форм, змісту та способів оцінювання за рішенням педагогічної ради. Формувальне (поточне формувальне) оцінювання, окрім рівневого або бального може здійснюватися у формі самооцінювання, взаємооцінювання учнів, оцінювання вчителем із використанням окремих інструментів (карток, шкал, щоденника спостереження вчителя, портфоліо результатів навчальної діяльності учнів тощо).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Державний стандарт базової середньої освіти. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2020-%D0%BF#Text>.
2. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої освіти URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>.
3. Методичні рекомендації щодо оцінювання навчальних досягнень учнів 5-6 класів, які здобувають освіти відповідно до нового Державного стандарту базової середньої освіти URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-metodichnih-rekomendacij-shodo-okremih-pitan-zavershennya-20212022-navchalnogo-roku>.

2. ОСОБЛИВОСТІ ВИКЛАДАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ПРЕДМЕТІВ, ІНТЕГРОВАНИХ КУРСІВ ОСВІТНІХ ГАЛУЗЕЙ, МІЖГАЛУЗЕВИХ ІНТЕГРОВАНИХ КУРСІВ

С. МОЛОЧКО,

завідувач кафедри філологічних
дисциплін та методики її викладання
ЧОІППО імені К.Д. Ушинського

2.1 МОВНО-ЛІТЕРАТУРНА ОСВІТНЯ ГАЛУЗЬ (УКРАЇНСЬКА МОВА, УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРА, ЗАРУБІЖНА ЛІТЕРАТУРА (у перекладі українською). ІНТЕГРОВАНІ КУРСИ)

Відповідно до Державного стандарту базової середньої освіти (2020 р.) *метою мовно-літературної освітньої галузі* є розвиток компетентних мовців і читачів із гуманістичним світоглядом, які володіють українською мовою, читають інформаційні та художні тексти, зокрема класичної та сучасної художньої літератури (української та зарубіжних), здатні спілкуватися мовами корінних народів і національних меншин, іноземними мовами для духовного, культурного та національного самовираження та міжкультурного діалогу, для збагачення емоційно-чуттєвого досвіду, творчої самореалізації, формування ціннісних орієнтацій і ставлень [1].

Компетентнісний потенціал мовно-літературної освітньої галузі та базові знання зазначені в Додатку 1 до Державного стандарту базової середньої освіти (2020).

Мета компетентісно зорієнтованого навчання української мови і літератури, зарубіжної літератури полягає в спрямуванні освітнього процесу на формування у здобувачів освіти здатності цілісно поєднувати здобуті знання, сформовані вміння й навички, набутий навчальний досвід, світоглядні цінності, ставлення та переконання з активною творчою самостійною науково-дослідницькою діяльністю. А поєднання традиційних та інноваційних методів і прийомів навчання є запорукою успіху у формуванні сучасної конкурентноспроможної особистості.

Вимоги до обов'язкових результатів навчання учнів в мовно-літературній освітній галузі (українська мова, українська література, зарубіжна літератури (у перекладі українською мовою) для класів (груп) з українською мовою навчання) зазначені в Додатку 2 до Державного стандарту базової середньої освіти (2020) і передбачають, що учень:

- *взаємодіє* з іншими особами в усній формі, *сприймає* і *використовує* інформацію для досягнення життєвих цілей у різних комунікативних ситуаціях;
- *сприймає, аналізує, інтерпретує, критично оцінює* інформацію в текстах різних видів, зокрема інформаційних та художніх текстах класичної та сучасної художньої літератури (української та зарубіжних), медіатекстах, та *використовує* інформацію для збагачення власного досвіду і духовного розвитку;
- *висловлює* власні думки, почуття, ставлення та ідеї, *взаємодіє* з іншими особами у письмовій формі, зокрема *інтерпретуючи* інформаційні та художні тексти класичної та сучасної художньої літератури (української та зарубіжних); у разі потреби *взаємодіє* з іншими особами в цифровому просторі, дотримується норм літературної мови;
- *досліджує* індивідуальне мовлення, *використовує* мову для власної мовної творчості, *спостерігає* за мовними та літературними явищами, аналізує їх.

Вимоги до обов'язкових результатів навчання учнів (у двох циклах: адаптаційному (5 – 6 класи) та базового предметного навчання (7 – 9 класи)) містять:

1. 4 групи результатів навчання:

- 1) взаємодія з іншими особами усно, сприймання і використання інформації для досягнення життєвих цілей у різних комунікативних ситуаціях;
- 2) сприймання, аналіз, інтерпретація, критичне оцінювання інформації в текстах різних видів (зокрема художніх текстах, медіатекстах) та використання її для збагачення власного досвіду;
- 3) висловлювання думок, почуттів і ставлень, письмова взаємодія з іншими особами, зокрема інтерпретація літературних творів українських і зарубіжних письменників; взаємодія з іншими особами у цифровому середовищі, дотримання норм літературної мови;
- 4) дослідження індивідуального мовлення, використання мови для власної мовної творчості, спостереження за мовними та літературними явищами, проведення їх аналізу.

2. Загальні результати навчання, через які реалізується компетентнісний потенціал галузі.

3. Конкретні результати навчання, що визначають навчальний поступ учнів.

4. Орієнтири для оцінювання, на основі якого визначається рівень досягнення учнями результатів навчання на завершення відповідного циклу.

Оцінювання п'ятикласників здійснюється відповідно до Методичних рекомендацій щодо оцінювання навчальних досягнень учнів 5-6 класів, які здобувають освіту відповідно до нового Державного стандарту базової середньої освіти, затверджених наказом МОН України від 01.04.2022 № 289 [4].

Воно має бути зорієнтоване на ключові компетентності, наскрізні вміння, вимоги до результатів навчання.

Система та загальні критерії оцінювання результатів навчання учнів визначаються центральним органом виконавчої влади у сфері освіти і науки. Оцінювання результатів навчання має бути справедливим, неупередженим, об'єктивним, незалежним, недискримінаційним та доброчесним.

Оцінюванню підлягають результати навчання з навчальних предметів, інтегрованих курсів обов'язкового освітнього компонента типового навчального плану, а саме: з української мови (УМ), української літератури (УЛ), зарубіжної літератури (ЗЛ), інтегрованого курсу літератур (ІКЛ), інтегрованого мовно-літературного курсу (ІМЛК), драматургії і театру (ДТ). Педагогічна рада закладу загальної середньої освіти може прийняти рішення про оцінювання результатів навчання складників вибіркового освітнього компонента.

Варіанти оцінювання в модельних навчальних програмах можуть бути такі:

Варіант 1	Варіант 2	Варіант 3	Варіант 4
Тема 1	Вид діяльності 1	Комплексна діагностична робота	Тема + вид діяльності
Тема 2			Тема + вид діяльності+ комплексна робота
Тема 3	Вид діяльності 2		
...			

Ключові питання в системі оцінювання:

- 1) Які результати ми оцінюємо на цьому етапі / під час вивчення цієї теми / на цьому конкретному уроці...?;
- 2) Які види діяльності / види робіт / завдання дадуть змогу це оцінити?;
- 3) Які ресурси / засоби нам для цього потрібні?

Зазначимо, що орієнтовні загальні критерії оцінювання результатів навчання учнів 5 – 6 класів у мовно-літературній освітній галузі визначено за чотирма рівнями у відповідності до типів мисленневих процесів за таксономією Блума: початковий (*розпізнавання, пригадування, відтворення*), середній (*розуміння, застосування*), достатній (*аналіз, синтез*), високий (*оцінювання, створення, продукування*) [14].

СТВОРЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ПРОГРАМИ НА ОСНОВІ МОДЕЛЬНОЇ. ПЛАНУВАННЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ, УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ, ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ (у перекладі українською мовою), ІНТЕГРОВАНІХ КУРСІВ: УКЛАДАННЯ КАЛЕНДАРНО-ТЕМАТИЧНОГО ПЛАНУВАННЯ

УКРАЇНСЬКА МОВА

У 2022/2023 навчальному році вивчення української мови в 5 класі здійснюватиметься за модельними навчальними програмами:

- **Українська мова 5-6 кл. (автори Голуб Н.І., Горошкіна О.М.),**
 - **Українська мова 5-6 кл. (автори Заболотний О.В. та ін.),**
- рекомендованими наказом Міністерства освіти і науки України від 12.07.2021 № 795).

Програми розміщено на офіційному сайті МОН за покликанням: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/modelni-navchalni-programi-dlya-5-9-klasiv-novoyi-ukrayinskoyi-shkoli-zaprovadzhuyutsya-poetapno-z-2022-roku>.

Модельні навчальні програми визначають орієнтовну послідовність досягнення очікуваних результатів навчання, пропонований зміст та види навчальної діяльності.

Зазначені програми спрямовують діяльність учителя на виконання завдань, визначених у Державному стандарті базової середньої освіти, реалізацію компетентнісного потенціалу мовно-літературної галузі, актуалізацію ціннісних орієнтирів, формування предметної та ключових компетентностей.

Відповідно до кожної з модельних навчальних програм створено підручники, електронні версії яких розміщено в електронній бібліотеці ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти»: <https://lib.imzo.gov.ua/> (ті, що мають гриф «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України»).

Систематизовану добірку навчально-методичного забезпечення розміщено на сайті ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» – «Навчально-методична скарбниця НУШ 5-6 класи» в розділі «Нова українська школа»: <https://imzo.gov.ua/osvita/nush/navchal-no-metodychne-zabezpechennia-5-9-kl-nush/>.

На основі модельної навчальної програми, рекомендованої Міністерством освіти і науки України, заклад загальної середньої освіти може укласти власну навчальну програму та затвердити її рішенням педагогічної ради. Програма має визначати послідовність досягнення результатів навчання за темами, в обсязі не меншому, ніж встановлено відповідними модельними навчальними програмами, із зазначенням відповідної кількості годин, необхідної для послідовного досягнення результатів навчання учнів / учениць та впорядкованої системи видів навчальної діяльності.

Під час здійснення календарно-тематичного та системи поурочного планування вчитель має самостійно вибудовувати послідовність формування очікуваних результатів навчання, ураховуючи при цьому послідовність

розгортання змісту в навчальній програмі. Учитель може переносити теми уроків відповідно до того, як учні засвоїли навчальний матеріал, визначати кількість годин на вивчення окремих тем.

Задля перспективного навчання й об'єктивного оцінювання результатів навчальної діяльності учнів / учениць радимо не вилучати тем, а (за необхідності) об'єднувати їх, щоб не зашкодити загальній концепції програми. Учитель може встановлювати порядок викладення матеріалу, розподіляти години на його вивчення в межах загального навантаження.

На основі модельної або затвердженої педагогічною радою навчальної програми (відповідно до обраної модельної) учитель складає календарно-тематичне планування з урахуванням навчальних можливостей класу. Календарно-тематичне та поурочне планування здійснюється педагогом у довільній формі з дотриманням сучасних науково-методичних підходів до викладання української мови.

Орієнтовний алгоритм укладання **календарно-тематичного планування** може містити такі складники: вибір теми; створення загальної концепції, встановлення порядку вивчення тем; опис комунікативних мовленнєвих умінь відповідно до конкретних очікуваних результатів програми; визначення наскрізних умінь, що розвиватимуться засобами теми; окреслення очікуваних результатів навчання на кінець опрацювання теми, які є основою для визначення конкретних завдань; визначення стратегій та способів формувального, поточного та підсумкового оцінювання; добір відповідного мовного матеріалу; визначення кількості діагностичних робіт упродовж семестру; фіксація проведення семестрового контролю.

Під час укладання **поурочного плану** варто зважати на: тему уроку, цілі (відповідність темі уроку, практична спрямованість, урахування потреб здобувачів освіти); очікувані результати навчання; засоби навчання; раціональний розподіл часу; взаємодію (індивідуальну, парну, групову); знання та вміння (усне сприймання, усна взаємодія, усне продукування, зорове сприймання, писемне продукування, мовний інвентар, інтегровані вміння, соціокультурні знання, формування ключових компетентностей та наскрізних умінь тощо); розуміння учнів (урахування навчальних досягнень, способів сприйняття навчального матеріалу та мотивації); види роботи (компетентісно зорієнтований характер завдань, різноманітність методів і прийомів навчання, відповідність видів мовленнєвої діяльності цілям та очікуваним результатам уроку, доцільність видів роботи та підбору завдань тощо); оцінювання та зворотний зв'язок (досягнення очікуваних результатів навчання), відповідність прийомів поточного оцінювання поставленим цілям, заохочення учнів до самооцінювання / взаємооцінювання, виявлення труднощів, планування подальших дій, використання елементів мовного портфоліо); домашнє завдання.

Рекомендуємо починати вивчення кожної теми з цілевизначення, що сприяє становленню цілеспрямованості, активізації внутрішніх мотиваційних резервів, умотивованості рефлексії, оскільки між цілевизначенням і рефлексією є логічний зв'язок, що забезпечує здатність учнів / учениць займати зовнішню позицію стосовно свого «Я», критично оцінити себе, свою діяльність, виявити

невикористані резерви, окреслити шляхи подальшого самовдосконалення. З огляду на це доцільно пропонувати компетентісно зорієнтовані завдання й запитання, які учні зможуть застосовувати як орієнтири в пошуках шляхів розв'язання повсякденних життєвих проблем.

Для формування ключових компетентностей важливо зосередити зусилля на розвитку самостійності мислення (зادля розмежовування власної й чужої позиції, порівняння й оцінювання їх, формування системи ставлень), критичного мислення й емоційного інтелекту, формуванні загальнопредметних умінь: встановлення причиново-наслідкових зв'язків, виявлення й формулювання проблеми, пошук і опрацювання інформації, аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, розв'язування проблем, робота в команді, групі, парі, приймання рішень, ефективна комунікація, генерування нових ідей тощо.

До ключових мовних навичок ХХІ століття віднесено розвинений словниковий запас, що визначає доцільність системної роботи над збагаченням словника учнів. Важливу увагу варто приділяти труднощам слововживання, складним випадкам наголошування, правопису, нормам узгодження мовних одиниць, культурі слова тощо. Актуальними є завдання, що забезпечують формування в учнів умінь працювати з різноманітними лексикографічними джерелами.

Доцільною є системна робота над збагаченням словникового запасу учнів, усуненням лексичних, граматичних, стилістичних, орфографічних, пунктуаційних, акцентуаційних помилок. Актуальними є також завдання, що забезпечують формування в учнів умінь працювати з різноманітними лексикографічними джерелами.

У програми введено відомості про мовленнєві жанри, що передбачає оволодіння правилами застосування мовних формул, за допомогою яких учень / учениця може з'ясувати або уточнити певну інформацію, познайомитися й подружитися, пояснити, запросити, попросити вибачення, привітати когось або висловити співчуття тощо. Таку роботу рекомендовано здійснювати як на спеціально відведених для конкретного жанру уроках, так і на уроках вивчення (закріплення, повторення, узагальнення тощо) мовної теорії.

Оцінювання п'ятикласників здійснюється відповідно до Методичних рекомендацій щодо оцінювання навчальних досягнень учнів 5-6 класів, які здобувають освіту відповідно до нового Державного стандарту базової середньої освіти, затверджених наказом МОН України від 01.04.2022 № 289: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-metodichnih-rekomendacij-shodo-okremih-pitan-zavershennya-20212022-navchalnogo-roku>.

Упродовж роботи за зазначеними модельними навчальними програмами за підсумками кожного розділу доцільно проводити тематичну роботу для поточної діагностики/ формувального оцінювання, досягнення учнями очікуваних результатів навчання та опанування категорій базових знань, визначених відповідним розділом. Такі роботи можуть бути запропоновані зокрема в тестовій формі. Такі види робіт, як диктанти, аудіювання, декламування, читання мовчки та вголос, усні й письмові перекази та твори, діалогівання вчитель проводить упродовж семестру з метою формувального

оцінювання. Кількість і види таких робіт на семестр педагог планує самостійно.

За підсумками семестру доцільно проводити комплексну діагностичну роботу, яка дасть змогу оцінити рівень досягнення учнями очікуваних результатів навчання в усній взаємодії, письмовій взаємодії, роботі з текстом та дослідженні мовлення (4 групи обов'язкових результатів навчання за Державним стандартом базової середньої освіти (2020)).

УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРА

У 2022/2023 навчальному році вивчення української літератури в 5 класі здійснюватиметься за модельними навчальними програмами:

- «Українська література. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори: Яценко Т.О. та ін.),
- «Українська література. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори: Архипова В.П. та ін.),
- «Українська література. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори Чумарна М. І., Пастушенко Н.М.).

Програми розміщено на офіційному сайті МОН за покликанням: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/modelni-navchalni-programi-dlya-5-9-klasiv-novoyi-ukrayinskoyi-shkoli-zaprovadzhuyutsya-poetapno-z-2022-roku>.

На основі модельної або затвердженої педагогічною радою навчальної програми вчитель складає календарно-тематичне планування з урахуванням навчальних можливостей класу. Календарно-тематичне та поурочне планування здійснюється педагогом у довільній формі з дотриманням сучасних науково-методичних підходів до викладання української літератури.

Детально про створення навчальної програми на основі модельної, укладання календарно-тематичного та поурочного планування зазначено в розділі «Українська мова».

Програми з української літератури об'єднує структура; тематично-жанровий принцип побудови; принцип наступності між початковою та базовою школою; наявність творів для уроків позакласного читання та літератури рідного краю; реалізація компетентнісного підходу до навчання, дотримання академічної свободи вчителя. Але кожна має свої особливості та деякі принципові відмінності. Це, наприклад, нові поняття («медіатекст»), рекомендаційні рубрики «Життєві цінності» тощо.

У змісті курсу української літератури для 5 класу реалізовано основні функції літератури для дітей та юнацтва з урахуванням сучасних тенденцій у соціумі:

- морально-етичну (розкривається в ідейному змісті, підтексті художніх творів, у яких юні читачі відшукують приклади взаємин між людьми, засуджують негативні вчинки, співпереживають улюбленим героям – це сприяє формуванню в учнів типу поведінки в соціумі);

- естетичну (визначає суть літератури, дозволяє аналізувати літературні твори як мистецькі явища з пізнавальним змістом і високохудожньою формою);
- комунікативну (розкривається відповідно до вікових особливостей читачів, їхнього сприйняття й розуміння).

Під час діалогу з автором художнього твору молодші підлітки формують уявлення про митця, співвідносять зображене в тексті з власним життєвим досвідом, вчаться критично оцінювати вчинки літературних персонажів, дискутувати, пояснювати свою думку щодо прочитаного.

У кожного покоління юних читачів є своя система цінностей, і формування її найефективніше відбувається під час читання художніх творів, у центрі яких їхній ровесник з такими ж почуттями й переживаннями, життєвими мріями, пригодами тощо. Тому методика вивчення художніх творів (особливо сучасної української літератури для підлітків) має бути орієнтованою на адекватне для цього віку реципієнтів сприйняття.

Моделі уроків вивчення сучасних художніх творів можуть мати триетапну структуру: вступна частина, власне робота з текстом і підсумкова (рефлексійна) частина. У вступній частині варто застосовувати інтерактивні мотиваційні завдання на основі медіатекстів, в основі яких – «занурення» у контекстуальні зв'язки художнього тексту. В основній частині уроку рекомендовано використовувати прийоми розвитку критичного й аналітичного мислення на основі текстуальної роботи, практикувати творчі завдання та проєкти. Наприкінці уроку обов'язково має бути рефлексія як елемент формувального оцінювання й водночас узагальнення й систематизації знань учнів. Це може бути й інтерактивне обговорення, й узагальнення за допомогою рефлексійних таблиць, схем, синквейнів тощо.

У деяких програмах представлено рекомендаційну рубрику «Мистецький контекст» (як продовження традицій модернізованої програми з української літератури 2017 року), у якій запропоновано до розгляду твори музики, живопису, скульптури, кіно та інших видів мистецтв, що сприятиме кращому розумінню літературних творів, цілісному їх осмисленню учнями. Наголошуємо, що звернення до творів інших видів мистецтва має бути методично доцільним, таким, що не відволікає юних читачів від самодостатнього художнього тексту.

Для глибокого осмислення творчого доробку представників красного письменства, розуміння ідейно-тематичного та художнього значення художніх творів рекомендуємо розповіді про письменників супроводжувати презентаціями, слайди яких повинні містити максимум ілюстрацій і мінімум текстової інформації як пояснення до візуального матеріалу. Окремі слайди можуть бути доповнені гіперпосиланнями на відео- та аудіоматеріали, що розміщені на освітніх платформах та надіслані учням через захищені канали зв'язку або саме в тому онлайн-сервісі, який учителі використовують для навчання, – Google classroom чи Classtime.

Під час онлайн-уроків учителі-словесники можуть урізноманітнити освітній процес за допомогою завдань, що передбачають створення чатів або постерів у додатках Canva PlayBuzz, Miro, Jamboard; здійснення віртуальних мандрівок у музеї; аналіз фото, документів, пізнавальних текстів, розміщених

на віртуальних дошках Jamboard, Padlet; участь в онлайн-опитуваннях, тестуваннях, змодельованих за допомогою Google Forms, Online Test Pad, Poll everywhere тощо.

В умовах дистанційного навчання української літератури фахові вміння вчителя-словесника використовувати цифрові сервіси та онлайн-інструменти урізноманітнюють освітній процес, створюють можливості для розвитку творчої активності учнів, формування навичок добирати інформацію з різних інформаційних джерел, застосовувати медіаресурси для залучення контекстуальних зв'язків. Рекомендовано використовувати сервіси для створення «хмаринки слів» (Word It Out, Word Cloud Generation, Word Art, AnswerGarden тощо), ментальних мап (XMind, FreeMind, iMindMap, MindJet Mindmanager, Edrow Mind Map, Visual Mind тощо), інтерактивних плакатів (Thinglink, Glogster EDU, H5P тощо), коміксів (Bitstrips, Canva, Write Comics, Pixton, StoryboardThat) тощо.

Отже, для того, щоб учні /учениці адекватно зрозуміли ціннісний потенціал художнього твору, він має викликати в них зацікавлення, прагнення прочитати, що можливе за умови застосування сучасних технологій навчання, зокрема орієнтованих на залучення всіх учнів до процесу сприйняття, обговорення й інтерпретації художніх творів, використання *компетентнісного й діяльнісного підходів*.

Оцінювання п'ятикласників здійснюється відповідно до Методичних рекомендацій щодо оцінювання навчальних досягнень учнів 5-6 класів, які здобувають освіту відповідно до нового Державного стандарту базової середньої освіти, затверджених наказом МОН України від 01.04.2022 № 289: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-metodichnih-rekomendacij-shodo-okremih-pitan-zavershennya-20212022-navchalnogo-roku> .

Основними видами оцінювання результатів навчання учениць/учнів є формувальне, поточне та підсумкове: тематичне, семестрове, річне.

Формувальне оцінювання дозволить отримувати інформацію щодо навчальних досягнень учнів не лише вчителю, а й кожному здобувачеві освіти. Ця інформація необхідна учням для усвідомлення власного просування в навчанні, учителю – для визначення рівня складності завдань і коригування освітнього процесу з урахуванням можливостей і потреб класу.

Формувальне оцінювання може здійснюватися у формі само- та взаємооцінювання, зокрема учні/учениці співставляють досягнутий результат своєї діяльності з її метою, аналізують успіхи і причини індивідуальних невдач у вивченні навчального матеріалу та визначають можливі шляхи їх подолання.

Поточне оцінювання призначене для встановлення рівнів опанування здобувачами освіти навчального матеріалу та здійснення корегування щодо застосованих технологій навчання. Упроваджувати поточне оцінювання необхідно систематично, використовуючи завдання на повторення пройденого матеріалу й закріплення вивченого.

Під час *підсумкового оцінювання* необхідно використовувати завдання для визначення рівня досягнень за кожною групою результатів: (учениця/учень) опрацьовує та використовує інформацію, застосовує її в житті. Для проведення

зазначених видів оцінювання ефективно використовувати компетентнісно зорієнтовані завдання.

Оцінюванню також підлягає сформованість у здобувачів освіти наскрізних умінь, визначених Державним стандартом базової середньої освіти: читання з розумінням, висловлення власної думки усно й письмово, конструктивне керування емоціями, критичне й системне мислення, логічне обґрунтовування позиції, творчість, ініціативність, конструктивне керування емоціями, оцінювання ризиків, ухвалювання рішень, розв'язування проблем, співпраця з іншими.

ЗАРУБІЖНА ЛІТЕРАТУРА

У 2022/2023 навчальному році вивчення зарубіжної літератури в 5 класі здійснюватиметься за модельними навчальними програмами:

- «Школа радості. Зарубіжна література. 5-6 класи» (авт. Ніколенко О.М. та ін.);
- «Зарубіжна література. 5-6 класи» (авт. Волощук Є.В.);
- «Зарубіжна література. 5-6 класи» (авт. Богданець-Білоskalенко Н. І. та ін.).

Програми розміщено на офіційному сайті МОН за покликанням: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/modelni-navchalni-programi-dlya-5-9-klasiv-novoyi-ukrayinskoyi-shkoli-zaprovadzhuyutsya-poetapno-z-2022-roku> .

На основі модельної навчальної програми, рекомендованої Міністерством освіти і науки України, заклад загальної середньої освіти може розробити власну навчальну програму та затвердити її рішенням педагогічної ради.

Детально про створення навчальної програми на основі модельної, укладання календарно-тематичного та поурочного планування зазначено в розділі «Українська мова».

У пояснювальній записці до будь-якої обраної модельної програми ми знайдемо відповіді на свої запитання щодо функцій, ролі і місця зарубіжної літератури в системі загальної середньої освіти, головної мети і завдань предмета, його структури (оновленої, із доданими блоками «очікувані результати навчання» та «види навчальної діяльності»), ціннісного потенціалу.

Так, до традиційних функцій (пізнавально-ціннісної, естетичної, розвивальної, виховної) додано соціально-адаптаційну, що передбачає *соціокультурну адаптацію особистості до умов сучасного суспільства*. Визначення головної мети вивчення зарубіжної літератури збагатилося тезою щодо надання змоги здобувачам освіти брати участь у різних комунікативних ситуаціях та взаємодії (зокрема із застосуванням цифрових технологій) на підставі прочитаних художніх текстів і медіатекстів. До переліку завдань предмета додано пункт: *«виховувати в учнів патріотизм, повагу до національних традицій і різних культур, толерантне ставлення до «інакшості», до відмінного від власного погляду»,* украй важливий для сучасного мультикультурного і різнополярного суспільства.

Учителеві варто звернути увагу на «*Очікувані результати*» у структурі модельної навчальної програми, об'єднані в чотири блоки:

1) взаємодія з іншими особами усно, сприймання і використання інформації у різних комунікативних ситуаціях;

2) аналіз, інтерпретація, критичне оцінювання інформації в текстах різних видів;

3) висловлювання думок, почуттів, ставлень, письмова взаємодія з іншими особами, зокрема в цифровому середовищі;

4) дослідження літературних і мовних явищ, читацької діяльності та індивідуального мовлення», які передбачають акцентування уваги на *формуванні компетентних мовців і читачів* на уроках літератури, удосконаленні комунікативних умінь і навичок під час виконання компетентнісно зорієнтованих завдань.

Важливим в умовах упровадження Державного стандарту базової середньої освіти (2020) є реалізація компетентнісного підходу засобами класичної й сучасної літератури різних країн світу через формування предметної та ключових компетентностей.

Складники компетентності в галузі викладання зарубіжної літератури:

- *знання* (художній текст / медіатекст, навчальні тексти, науково-популярні тексти, літературознавчі поняття, відомості про письменників, жанри, літературні явища тощо);
- *уміння*:
 - предметні (застосування набутих знань у різних навчальних ситуаціях, під час створення проєктів, виконання творчих завдань, у дослідницькій діяльності тощо));
 - загальні (читання з розумінням, висловлення власної думки, критичне мислення, логічне обґрунтування позиції, робота в групі/команді, виявлення ініціативи, уміння оцінювати ризики, приймати рішення тощо);
- *ставлення*:
 - «я і своє» – виховання любові до національного через українські переклади творів, ілюстрації українських митців, взаємозв'язки української та зарубіжних літератур тощо;
 - «я і чуже» – формування поваги до різноманіття культур/літератур світу, використання духовного досвіду цивілізованих народів, толерантне ставлення до людей інших рас, націй, національностей.

Вивчення зарубіжної літератури здійснюється з урахуванням компетентнісного потенціалу мовно-літературної галузі, впливу художньої літератури на формування світогляду, національної свідомості та моральних якостей учнів, розвитку їх мовленнєвої діяльності та комунікативних здібностей у процесі прилучення до найкращих книжок світу в українських перекладах, виховання засобами мистецтва слова високоосвічених і культурних громадян України, здатних захищати її національні інтереси, патріотів своєї держави.

Компетентнісний підхід має органічно поєднуватися з *діяльнісним* та *інтегрованим* підходами через залучення учнів та їх мотивацію до різних видів

читацької діяльності, активного діалогу з книгою, виконання (самостійно або в групі/команді) творчих робіт на підставі прочитаних творів, їх обговорення (усно та письмово, зокрема в цифровому середовищі), постійного розширення кола читання з допомогою інтернет-сервісів тощо.

Інтегрований підхід у навчанні, що відіграє особливу роль у реалізації концепції Нової української школи, дозволяє поєднувати різні аспекти людського буття, залучати для його кращого розуміння учнями знання з інших освітніх галузей/предметів/інтегрованих курсів під час роботи з художнім текстом як інтегральною цілістю:

- встановлення зв'язків між поняттями та явищами з різних сфер людського суспільства;
- створення цілісного образу світу крізь призму мистецтва слова;
- залучення творів інших видів мистецтв для формування засобами літератури й культури власної гармонійно розвиненої особистості патріота України – людини із широким світоглядом, яка відчуває належність до цивілізованого світу і причетність до світового культурно-історичного процесу.

Подальшій соціальній та культурній адаптації учнів до умов сучасного світу сприяє робота з різними видами текстів – художніми, навчальними, науковими, науково-популярними, медіатекстами, графічними, гіпертекстами тощо. Зазначимо, що художня література (класична і сучасна) має розглядатися не стільки як джерело інформації, скільки в морально-етичному, світоглядному, естетичному аспектах, які відіграють надзвичайно важливу роль у становленні й вихованні юного покоління України.

Оцінювання п'ятикласників здійснюється відповідно до Методичних рекомендацій щодо оцінювання навчальних досягнень учнів 5-6 класів, які здобувають освіту відповідно до нового Державного стандарту базової середньої освіти, затверджених наказом МОН України від 01.04.2022 № 289: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-metodichnih-rekomendacij-shodo-okremih-pitan-zavershennya-20212022-navchalnogo-roku>.

Отже, результатом вивчення зарубіжної літератури в основній школі має стати не сума розпорошеної інформації, а сформована здатність учня/учениці комплексно використовувати набуті знання та вміння в різноманітних життєвих ситуаціях і в процесі соціальної адаптації до умов сучасного суспільства, що актуалізує запровадження компетентнісного, діяльнісного, інтегрованого підходів до навчання літератури.

ІНТЕГРОВАНІ КУРСИ (МОВНО-ЛІТЕРАТУРНА ОСВІТНЯ ГАЛУЗЬ)

- **«Інтегрований курс літератур (української та зарубіжної). 5-6 класи»** для закладів загальної середньої освіти (автори Яценко Т.О., Тригуб І.А.),
- **«Інтегрований мовно-літературний курс (українська мова, українська та зарубіжні літератури). 5-6 класи»** для закладів загальної середньої освіти (авт. Старагіна І. П. та ін.); рекомендовано наказом Міністерства освіти і науки України від 29.09. 2021 № 1031.

Програми розміщено на офіційному сайті МОН за покликанням: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/modelni-navchalni-programi-dlya-5-9-klasiv-novoyi-ukrayinskoyi-shkoli-zaprovadzhuyutsya-poetapno-z-2022-roku> .

ІНТЕГРОВАНІЙ КУРС ЛІТЕРАТУР (УКРАЇНСЬКОЇ ТА ЗАРУБІЖНОЇ) ДЛЯ 5-6 КЛАСІВ

Це новий навчальний курс у закладах загальної середньої освіти, запровадження якого зумовлено соціальними викликами та сучасними освітніми завданнями, що унормовані новим Державним стандартом базової середньої освіти [1].

Інтеграція літературного курсу реалізується на основі спорідненості змісту основних тем шкільних курсів української та зарубіжної літератури для 5–6 класів (тематична інтеграція). Програма також ґрунтується на засадах інтеграції, доцільної для адаптаційного циклу шкільної літературної освіти: методичної (спільні методи і прийоми навчання української та зарубіжної літератури) та діяльнісної (спільні види навчальної діяльності у процесі вивчення української та зарубіжної літератури). Водночас акцентується на необхідності звернення до специфічних методів і прийомів вивчення творів зарубіжної літератури, зокрема таких, як робота з текстом перекладу та оригіналу, порівняння варіантів перекладу художнього твору тощо.

Інтегрований курс літератур (української та зарубіжної) побудований із урахуванням дидактичного принципу послідовності та наступності в навчанні. Цей курс є послідовним продовженням літературного курсу початкової школи, у межах якого школярі ознайомлювалися з творами української та зарубіжної літератур.

Дидактико-методичний потенціал програми забезпечує можливість формування в процесі вивчення інтегрованого курсу літератур (української та зарубіжної) читацької і ключових компетентностей, визначених Державним стандартом базової середньої освіти (2020). Відтак учитель матиме можливість констатувати результати навчальної діяльності учнів, поступово ускладнювати завдання й контролювати їх виконання.

Програма інтегрованого курсу літератур побудована за тематично-жанровим принципом із дотриманням хронологічної послідовності щодо презентації письменницьких персоналій у межах кожного тематичного розділу.

Навчальний матеріал у 5 класі згруповано за такими *тематичними розділами*: «Вступ»; «Малі жанри фольклору та літератури»; «Народні казки»; «Літературні казки»; «Минуле народів у фольклорі та літературі: легенди, перекази, літописні оповіді»; «Поетичний образ України»; «Дивовижний світ природи»; «Світ дитинства»; «У пошуках пригод і чудес»; «Література рідного краю»; «Найцікавіше з літературних новинок»; «Узагальнення та систематизація вивченого».

У рубриці «*Пропонований зміст навчального предмета*» презентовано різножанрові твори класичної і сучасної української та зарубіжної літератур.

Добір художніх творів зроблено з урахуванням їхньої художньої вартісності, читацьких інтересів, вікових характеристик та особливостей художнього сприймання молодших підлітків.

У програмі виділено дві групи художніх творів:

- для текстуального вивчення;
- позакласного читання (твори пов'язані з відповідними тематичними розділами програми).

Деякі художні тексти, зокрема й напам'ять, можуть вивчатися за вибором учителя та учнів.

Для текстуального розгляду рекомендовано твори, що увійшли до «золотого» фонду української та зарубіжної класики для читання молодшими підлітками: лірика Мацуо Басьо, Т. Шевченка, Лесі Українки, Р. Бернса; проза І. Нечуя-Левицького, І. Франка, Лесі Українки, Б. Грінченка, Р. Кіплінга, Марка Твена, О. Іваненко, М. Вінграновського, Ч. Діккенса, Льюїса Керролла та ін.

Для текстуального вивчення також рекомендовано твори сучасних українських письменників.

Зміст інтегрованого курсу літератур включає твори, що викликають інтерес у сучасних молодших підлітків, а саме твори про пригоди, фантастичні події, твори жанру фентезі, твори різдвяної тематики (розділ «Різдвяні дива»).

Твори патріотичної тематики, реалістично-психологічна проза, що представлені в програмі, сприяють вихованню національно свідомих громадян України, формуванню гуманістичного світогляду, національних і загальнолюдських цінностей учнів-читачів.

Рекомендовано системно проводити уроки щодо ознайомлення з художніми творами сучасної української та зарубіжної літератур за вибором учителя та учнів, відтак розділ «Найцікавіше з літературних новинок» передбачено і в I, і в II семестрах. Учителеві важливо пам'ятати, що учням-підліткам притаманний інтерес до читання художніх творів, серед героїв яких вони впізнають себе у вирі повсякденних проблем і життєвих випробувань. Відтак їх зацікавлюють твори, у яких художньо відтворено ситуації морального становлення особистості, розкрито сучасні підліткові теми, зокрема булінгу, першого кохання, взаємин із ровесниками й людьми старшого покоління тощо.

Твори для позакласного читання подано до кожного розділу модельної навчальної програми, тож учитель має можливість формувати в учнів коло читання впродовж усього навчального року та, орієнтуючись на читацькі інтереси саме своїх учнів і власні методичні напрацювання, проводити такі 2–3 уроки на семестр у межах певного тематичного розділу.

Біографічні відомості про письменників рекомендовано обмежити короткими довідками про основні факти їхнього життя і творчості або ж окремими епізодами дитинства митців, що можуть зацікавити учнів-підлітків.

У програмі забезпечено етапну наступність і безперервність вивчення понять теорії літератури у процесі роботи з художнім текстом. Визначено саме ті теоретико-літературні поняття, формування та поглиблення яких буде методично доцільним під час опрацювання учнями творів конкретного програмового розділу.

У рубриці «Мистецький контекст» запропоновано до розгляду твори живопису, музики, скульптури, кіно тощо, що сприятиме цілісному осмисленню учнями кожного літературного твору.

До кожного тематичного розділу запропоновано *види організації навчальної діяльності* учнів-підлітків різного рівня складності: репродуктивні, пізнавально-пошукові та творчі. Акцентовано на видах діяльності, зорієнтованих на порівняння художніх творів української та зарубіжної літератури, визначення в них спільних тем, проблем, мотивів, моральних цінностей та водночас на розуміння самотності та самотності, національної специфіки кожної національної літератури. Ця рубрика має рекомендаційний характер.

Особливої уваги заслуговує методика вивчення творів *сучасної української та зарубіжної літератури* для підлітків. Процес їх опрацювання на уроках інтегрованого курсу має бути орієнтованим на адекватне для цього віку реципієнтів сприйняття.

ІНТЕГРОВАНІЙ МОВНО-ЛІТЕРАТУРНИЙ КУРС (УКРАЇНСЬКА МОВА, УКРАЇНСЬКА ТА ЗАРУБІЖНА ЛІТЕРАТУРИ)

Програма курсу визначає орієнтовну послідовність досягнення очікуваних результатів навчання учнів 5–6-х класів з мовно-літературної освітньої галузі, пропонований зміст та види навчальної діяльності учнів, спрямовані на реалізацію очікуваних результатів на основі пропонованого змісту.

Для 5-го класу програмою передбачено 9 розділів (орієнтовно по одному розділу для одного календарного місяця). Кожен розділ містить 3 – 4 теми (орієнтовно одна тема на один календарний тиждень), які розвивають і конкретизують загальну тему розділу. У межах кожного розділу визначено *очікувані результати навчання, пропонований зміст та види навчальної діяльності*. Очікувані результати навчання відповідають орієнтирам для оцінювання з мовно-літературної освітньої галузі, визначеним у Державному стандарті базової середньої освіти. У кожному розділі представлено очікувані результати навчання з усіх чотирьох груп обов'язкових результатів навчання, визначених у Державному стандарті базової середньої освіти.

Пропонований зміст структурований відповідно до базових знань за групами: «Комунікація»; «Інформація»; «Мовні засоби»; «Текст»; «Літературний твір».

У межах кожного розділу є перелік текстів: художніх, зокрема фольклорних, творів класичної та сучасної літератури (української та зарубіжних); інформаційних; медіатекстів тощо, згрупованих за темами. У переліку дотримано баланс між творами класичної та сучасної літератури, творами українських і зарубіжних авторів. Серед текстів є зразки різних літературних родів, жанрів, а також різних типів і стилів мовлення. Паралельно передбачено роботу з різноплановими інформаційними та іншими нехудожніми текстами, а також із медіатекстами. Крім того, опрацювання за програмою тих

чи інших творів збігається в часі із відповідними офіційними та народними святами, пам'ятними датами, визначними подіями тощо, що покликане забезпечити зв'язок із життям.

Перелік текстів (зокрема художніх творів українських і зарубіжних авторів, медіатекстів тощо) є *пропонованим*. У підручниках до цієї програми автори використовують різні твори з наведеного переліку. Це має враховувати вчитель і, залежно від кількості годин на тиждень для інтегрованого курсу, а також обраного підручника, додавати тексти з наведеного переліку для роботи в класі та для самостійного (позакласного) читання або запропонувати учням інші тексти. Спосіб роботи з текстом (читання повністю, скорочено, в уривках, прослуховування аудіокнижки тощо) залежить від його специфіки, запитів учнів, базових знань, запланованих до опрацювання, та передбачених видів навчальної діяльності.

Реалізація в програмі *текстоцентричного підходу* робить той самий текст основою як для його аналізу, інтерпретації, оцінювання тощо, тобто для читацької діяльності, так і для розгортання видів діяльності, пов'язаних із процесом усного та письмового мовлення, а також опанування необхідних для цього знань. Це дає змогу розв'язувати на одному уроці завдання і мовної, і літературної освіти.

Для забезпечення розвитку компетентного мовця в умовах безпосереднього спілкування програма передбачає залучення учнів до дій зі сприймання й використання інформації в реальній мовленнєвій практиці (бесіда, дискусія в класі, мікродискусія в групі, обговорення в парі, інтерв'ю тощо). Така мовленнєва практика розгортається навколо прослуханих/прочитаних/переглянутих текстів або медіатекстів. Мотивування учнів до вдосконалення власного мовлення сприяє стійкому пізнавальному інтересу до фонетичних закономірностей української мови, орфоепічних норм та знань зі стилістики.

Крім безпосередньої участі в спілкуванні, учні вчаться аналізувати комунікативні ситуації з позиції спостерігача (на прикладі рольових ігор, театралізації, перегляду або прослуховування медіатекстів), опановуючи необхідні для цього поняття з теорії комунікації, теорії тексту, теорії інформації. Знання зі стилістики, теорії комунікації, теорії тексту, теорії інформації на етапі адаптаційного циклу базової освіти мають прикладний характер і використовуються в процесі навчання з метою подальшого вдосконалення усного та письмового мовлення.

Для інтегрованого мовно-літературного курсу в освітній програмі закладу може бути передбачено від 7 до 10 годин тижневого навчального навантаження. Відповідно до зробленого вибору вчитель передбачає в календарному плануванні теми окремих уроків, орієнтуючись на визначені в програмі розділи (по одному на місяць) та теми (по одній на тиждень).

Для інтегрованого мовно-літературного курсу **в класному журналі** відводять сторінки з назвою «Інтегрований мовно-літературний курс» *без поділу* на окремі складники курсу. Записи на правій сторінці журналу мають бути увідповіднені з навчальною програмою та календарно-тематичним плануванням, за якими працює вчитель. На лівій сторінці класного журналу

вчитель обов'язково фіксує результати тематичних та семестрових діагностичних робіт. Результати формувального оцінювання можуть бути відображені як у класному журналі, так і в щоденнику спостережень.

Оцінювання п'ятикласників здійснюється відповідно до Методичних рекомендацій щодо оцінювання навчальних досягнень учнів 5-6 класів, які здобувають освіту відповідно до нового Державного стандарту базової середньої освіти, затверджених наказом МОН України від 01.04.2022 № 289: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-metodichnih-rekomendacij-shodo-okremih-pitan-zavershennya-20212022-navchalnogo-roku>.

Упродовж роботи за зазначеними модельними навчальними програмами за підсумками кожного розділу доцільно проводити тематичну роботу для поточної діагностики / формувального оцінювання досягнення учнями очікуваних результатів навчання та опанування категорій базових знань, визначених відповідним розділом. Такі роботи можуть бути запропоновані зокрема в тестовій формі. Диктанти, аудіювання, декламування, читання мовчки та вголос, усні й письмові перекази та твори, діалогування вчитель проводить упродовж семестру з метою формувального оцінювання. Кількість і види таких робіт на семестр педагог планує самостійно.

За підсумками семестру доцільно проводити комплексну діагностичну роботу, яка дасть змогу оцінити рівень досягнення учнями очікуваних результатів навчання в усній взаємодії, письмовій взаємодії, роботі з текстом та дослідженні мовлення (4 групи обов'язкових результатів навчання за Державним стандартом базової середньої освіти).

Досвід учителів української мови і літератури, зарубіжної літератури **пілотних закладів освіти** показав, що саме створення проблемної ситуації з проєкцією на життєвий досвід учнів допомагає у вирішенні багатьох питань, сприяє кращому засвоєнню предметних знань і формуванню необхідних компетентностей, адже має безпосередній зв'язок із життям, що відповідає одній із ключових компетентностей – навчання впродовж життя.

Учителі пілотних закладів освіти обирали як окремі предмети, так і інтегрований курс літератур (українська, зарубіжна). Було створено навчальні програми на основі модельних, з якими працювати було легко й цікаво, адже з'явилися нові теми й осучаснилися методи та прийоми, спрямовані на розвиток критичного мислення здобувачів освіти.

Відмічено зростання професійного рівня вчителів, адже застосування способів подачі матеріалу, робота з дистанційними платформами стали не лише викликом на проблеми сьогодення, а й поштовхом до пошуку нових можливостей. Так, наприклад, учителі зазначають, використання програми *mozaBook* полегшує пояснення деяких моментів і зацікавлює учнів коротенькими інтерактивними вправами.

Позитивним є те, що учні Нової української школи спочатку сприймають учителя як людину, яка має власні почуття та емоції, життєві проблеми тощо, а не як робота-учителя. А це є одним із важливих досягнень сучасних підходів до освіти і в психологічному, і в методичному аспектах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Державний стандарт базової середньої освіти. Постанова Кабінету Міністрів № 898 від 30 вересня 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2020-%D0%BF#Text>
2. Закон України «Про повну загальну середню освіту» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>
3. Методичний путівник учителя Нової української школи: мовно-літературна освітня галузь: збірник науково-практичних матеріалів / Т. Байдаченко, С. Гарна, О. Головіна, Т. Попова, І. Ціко, І. Шингоф, В. Щербатюк та ін.; за заг. ред. І. Ціка. – Краматорськ: Відділ інформаційно-видавничої діяльності, 2021. 215 с. URL: <https://drive.google.com/file/d/1iKt0uXGUYwv1slqwNkHqadbq359giqbr/view>
4. Методичні рекомендації щодо оцінювання навчальних досягнень учнів 5-6 класів, які здобувають освіту відповідно до нового Державного стандарту базової середньої освіти URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-metodichnih-rekomendacij-shodo-okremih-pitan-zavershennya-20212022-navchalnogo-roku>.
5. Методичні рекомендації щодо особливостей організації освітнього процесу у першому (адаптивному) циклі / 5 класах закладів загальної середньої освіти за Державним стандартом базової середньої освіти в умовах реалізації концепції «Нова українська школа» Лист МОН № №4.5/2303-21 від 06.08.21 року URL: http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/83419/
6. Методичні рекомендації щодо оцінювання навчальних досягнень учнів 5-6 класів, які здобувають освіту відповідно до нового Державного стандарту базової середньої освіти URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-metodichnih-rekomendacij-shodo-okremih-pitan-zavershennya-20212022-navchalnogo-roku>
7. Модельні навчальні програми URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/modelni-navchalni-programi-dlya-5-9-klasiv-novoyi-ukrayinskoyi-shkoli-zaprovadzhuyutsya-poetapno-z-2022-roku>
8. Наказ Міністерства освіти і науки України від 12 липня 2021 року № 795 «Про надання грифа «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України» модельним навчальним програмам для закладів загальної середньої освіти». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0795729-21#Text>
9. Наказ Міністерства освіти і науки України від 01.04.2022 року № 289 «Про затвердження методичних рекомендацій щодо оцінювання навчальних досягнень учнів 5 – 6 класів, які здобувають освіту відповідно до нового Державного стандарту базової середньої освіти». URL : https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/86195/
10. Ніколенко О.М. Нове дихання зарубіжної літератури. Всесвітня література в школах України. 2022. №1. С.5 – 8.
11. Сухомлинський В.О. «Сто порад учителям» URL: <https://mala.storinka.org/%D0%B2%D0%B0%D1%81%D0%B8%D0%BB%D1%8C%D1%81%D1%83%D1%85%D0%BE%D0%BC%D0%BB%D0%B8%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9%D1%81%D1%82%D0%BE%D0%BF%D0%BE%D1%80%D0%B0%D0%B4%D1%83%D1%87%D0%B8D1%82%D0%B5%D0%BB%D0%B5%D0%B2%D1%96.html>
12. Типова освітня програма для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-tipovoyiosvitnoyi-programi-dlya-5-9-klasiv-zagalnoyi-serednoyi-osviti>
13. Шиян Р., Ляшенко О., Фіцайло С., Дубовик О., Гайдамака О. Усе про модельні навчальні програми для розробників і шкіл. URL: <https://nus.org.ua/questions/vidpovidayemo-na-zapytannya-use-pro-modelninavchalni-programy-dlya-rozrobnykiv-i-shkil/>
14. Що таке таксономія Блума і як вона працює на уроці? URL: <https://www.criticalthinking.expert/usi-materialy/shho-take-taksonomiya-bluma-i-yak-vona-pratsuyeye-na-urotsi/>
15. Якименко М.С. НУШ. Апробація навчальної програми «Інтегрований курс літератур (української та зарубіжної). 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти. Українська мова і література в школі: Науково-методичний збірник Чернігівського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти імені К.Д. Ушинського. 2022. № 72. С. 3–8.

Т. МАТЮШКІНА,
*доцент кафедри філологічних
дисциплін та методики її викладання
ЧОППО імені К.Д. Ушинського,
кандидат педагогічних наук*

ОНОВЛЕНИЙ ЗМІСТ НАВЧАЛЬНИХ ПРОГРАМ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Перегляд та оновлення змісту навчальних програм загальної середньої освіти – це відповідь на виклики, які виникли у зв'язку з повномасштабною збройною агресією російської федерації проти України.

До робочих груп, які працювали над оновленням навчальних програм, увійшли представники провідних закладів вищої освіти, органів державної влади, депутати ВРУ, науковці, директори шкіл, учителі, а також представники громадських та неурядових правозахисних організацій, професійного середовища, засобів масової інформації.

Програми предметів «Зарубіжна література», «Література (молдовська та зарубіжна/румунська та зарубіжна/угорська та зарубіжна)» змінено в частині вивчення творів російських та білоруських письменників. Із змісту програм вилучено твори російських і білоруських авторів. Натомість додано твори зарубіжних письменників відповідно до літературного процесу та з урахуванням вікових особливостей учнів.

Відповідно до оновленої програми предмета «Зарубіжна література» замість російських вивчатиметься творчість таких письменників, як Жан де Лафонтен, О. Генрі, Анна Гавальда, У. Старк, Джон Бойн, Е. Шмітт, Йозеф Рот, А. Гранах тощо. У програму замість творів російських поетів включені шедеври світової лірики (П'єр Ронсар «До того, як любов у світ прийшла...», Р. Бернс «Моя любов...», Й.В. Гете «До моїх пісень...», Г. Гейне «Коли настав чудовий май...», Адам Міцкевич «Непевність»).

У шкільному курсі «Зарубіжна література» вивчатимуться твори письменників, які писали російською мовою, але життя та творчість яких були тісно пов'язані з Україною – М. Гоголя, В. Короленка (за вибором учителя), твір М. Булгакова «Собаче серце» (твір вивчається за вибором учнів і вчителя). У списку творів для додаткового читання (для уроків позакласного читання і уроків резервного часу) залишено для вибору вчителем твори Ільфа і Петрова («12 стільців») та А. Кузнецова («Бабин Яр»). Також визнано доцільним залишити вивчення творів кримськотатарського письменника Т. Халілова.

Із переліку рекомендованих для використання в освітньому процесі вилучено програми: «Література (російська та зарубіжна)», «Російська мова для загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням російською мовою» для 5 – 9 класів, програми з російської мови для загальноосвітніх навчальних

закладів з навчанням українською мовою /з навчанням російською мовою для 10 – 11 класів, «Російська мова та література (інтегрований курс) для загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням російською мовою» для 10 – 11 класів.

Робочою групою, яка керувалася чинним законодавством про розвиток мов національних меншин в Україні, оновлено зміст 3-х навчальних програм із **російської мови з українознавчим спрямуванням**, вибір яких буде здійснюватися за побажанням батьків. Рекомендовано також вилучити інтегрований курс «Література (російська і зарубіжна) 5-9 кл.» та замінити його на курс «Зарубіжна література. 5-9 кл.» із відповідною програмою для закладів загальної середньої освіти з українською мовою навчання. Пропозиції робочої групи схвалені Міністерством освіти і науки України.

Усі оновлені навчальні програми предметів мовно-літературної галузі для 6 – 9 та 10 – 11 класів затверджені Наказом Міністерства освіти і науки України № 698 від 03 серпня 2022 року. Їм надано гриф «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України».

Є. БУЛГАКОВА, Л. ОДІНЦОВА,

*методисти відділу суспільно-філологічних дисциплін
ЧОІППО імені К. Д. Ушинського*

2.2 МОВНО-ЛІТЕРАТУРНА ОСВІТНЯ ГАЛУЗЬ (ІНШОМОВНА ОСВІТА)

У Державному стандарті базової середньої освіти **мету мовно-літературної освітньої галузі** визначено як *«розвиток компетентних мовців і читачів із гуманістичним світоглядом, які володіють українською мовою, читають інформаційні та художні тексти, зокрема класичної та сучасної художньої літератури (української та зарубіжних) здатні спілкуватися мовами корінних народів і національних меншин, іноземними мовами для духовного, культурного та національного самовираження та міжкультурного діалогу, для збагачення емоційно-чуттєвого досвіду, творчої самореалізації, формування ціннісних орієнтацій і ставлень»*. Відтак, завдання іноземних мов полягає у формуванні вмінь [2]:

- здійснювати спілкування в межах сфер, тем і ситуацій, визначених чинною навчальною програмою;
- розуміти на слух зміст автентичних текстів;
- читати і розуміти автентичні тексти різних жанрів і видів із різним рівнем розуміння змісту;

- здійснювати спілкування у письмовій формі відповідно до поставлених завдань;
- адекватно використовувати досвід, набутий у вивченні рідної мови та інших навчальних предметів, розглядаючи його як засіб усвідомленого опанування іноземної мови;
- використовувати у разі потреби невербальні засоби спілкування за умови дефіциту наявних мовних засобів;
- критично оцінювати інформацію та використовувати її для різних потреб;
- висловлювати свої думки, почуття та ставлення;
- ефективно взаємодіяти з іншими усно, письмово та за допомогою засобів електронного спілкування;
- обирати й застосовувати доцільні комунікативні стратегії відповідно до різних потреб;
- ефективно користуватися навчальними стратегіями для самостійного вивчення іноземних мов.

Компетентнісний потенціал мовно-літературної освітньої галузі (іншомовна освіта)

Компетентнісний потенціал галузі (Додаток 1) позначає здатність освітньої галузі формувати всі (11) ключові компетентності через розвиток умінь, ставлень та *базові знання* (знання, на основі яких вибудовуються обов'язкові результати навчання, яких повинен досягти учень на певному рівні освіти). Отже, мета компетентісно орієнтованого навчання іншомовного спілкування полягає в спрямуванні освітнього процесу на формування у здобувачів освіти здатності цілісно поєднувати здобуті знання, сформовані вміння й навички, набутий навчальний досвід, світоглядні цінності, ставлення та переконання з активною творчою самостійною науково-дослідницькою діяльністю.

Обов'язкові результати навчання

Вимоги до обов'язкових результатів навчання учнів зазначені у **Додатку 5 (ІМ 1)** та **Додатку 6 (ІМ 2)** і складаються з:

I. 3 груп результатів навчання, що охоплюють споріднені загальні результати:

1.1 Сприйняття усної інформації та письмових текстів іноземною мовою в умовах безпосереднього та опосередкованого спілкування.

1.2 Взаємодія з іншими особами в усній та письмовій формі в режимі реального часу через засоби іноземної мови.

1.3 Надання інформації, висловлювання думок, почуттів та ставлень іноземною мовою.

II. Спільних для всіх рівнів загальної середньої освіти 10 загальних результатів навчання, через які реалізується компетентнісний потенціал галузі.

III. 30 конкретних результатів навчання, що визначають навчальний прогрес учнів.

IV. 71 орієнтира для оцінювання, на основі якого визначається рівень досягнення учнями результатів навчання на завершення відповідного циклу.

Після завершення адаптаційного циклу (5 – 6 класи) здобувачі освіти, які *вивчають першу іноземну мову* мають досягти **рівня А 2**, *другу іноземну* – **А 1**, відповідно до Загальноєвропейських Рекомендацій з мовної освіти.

Проектування навчальної діяльності

«Мета компетентісно орієнтованого навчання іншомовного спілкування полягає у спрямуванні навчального процесу на **формування** в учнів **здатності** цілісно поєднувати здобуті знання, сформовані вміння та навички, набутий навчальний досвід, світоглядні цінності, ставлення та переконання з *активною* творчою самостійною науково-дослідницькою діяльністю у межах окреслених навчальною програмою орієнтирів у процесі добору та використання мовного та інформаційного матеріалу для продукування усних і письмових текстів та для ідентифікації чужомовних висловлень у процесі їх сприймання під час читання та слухання» [2].

Компетентісно орієнтоване навчання іноземної мови доцільно розглядати не лише як процес формування ключових компетентностей, але й міжкультурної іншомовної комунікативної компетентності як предметної з усіма її компонентами (мовною, мовленнєвою, соціокультурною, навчально-стратегічною).

У процесі навчання іншомовного спілкування через зміст галузі (іншомовна освіта) та навчально-пізнавальні процеси комплексно реалізуються освітня, виховна, розвивальна функції.

Освітня функція націлена на:

- усвідомлення учнями значення іноземної мови для життя у мультилінгвальному та полікультурному світовому просторі;
- опанування знань про культуру, історію, реалії та традиції країни виучуваної мови;
- залучення учнів до діалогу культур;
- розуміння власних індивідуальних особливостей як психофізіологічних засад для оволодіння іноземною мовою;
- усвідомлення значень мовних явищ, іншої системи понять, за допомогою яких сприймається дійсність;
- формування вміння використовувати в разі потреби різноманітні стратегії для задоволення власних іншомовних комунікативних намірів.

Виховна функція:

- формування в учнів позитивного ставлення до іноземної мови як засобу спілкування, поваги до народу, носія цієї мови, толерантного ставлення до його культури, звичаїв і способу життя;
- розвитку культури спілкування, прийнятої в сучасному цивілізованому суспільстві;
- емоційно-ціннісне ставлення до всього, що нас оточує;
- розуміння важливості оволодіння іноземною мовою і потреби користуватися нею як засобом спілкування.

Розвивальна функція:

- розвиток мовних, інтелектуальних і пізнавальних здібностей;
- готовність брати участь в іншомовному спілкуванні;
- розвиток потреби подальшого самовдосконалення у сфері використання іноземної мови;
- здатність переносити знання і вміння у нову ситуацію шляхом використання проблемно-пошукової діяльності.

Отже, *проектування* навчальної іншомовної діяльності має враховувати:

- 1 комунікативне спрямування процесу навчання;
- 2 паралельне та взаємопов'язане оволодіння усіма видами мовленнєвої діяльності;
- 3 діяльнісну технологію навчання як інструмент формування ключових компетентностей та розвиток наскрізних умінь;
- 4 особистісно орієнтовану парадигму процесу навчання;
- 5 підтримку автономії учня/учениці;
- 6 культурологічне спрямування навчальної діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Державний стандарт базової середньої освіти. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2020-%D0%BF#Text>.
2. Модельна навчальна програма «Іноземна мова. 5 – 9 класи», автори Редько В.Г., Шаленко О.П., Сотникова С.І., Коваленко О.Я., Коропецька І.Б., Якоб О.М., Самойлюкевич І.В., Добра О.М., Кіор Т.М.). URL: <https://imzo.gov.ua/model-ni-navchal-ni-prohramy/movno-literaturna-osvitnia-haluz/inozemna-mova/>.

СТВОРЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ПРОГРАМИ НА ОСНОВІ МОДЕЛЬНОЇ. ПЛАНУВАННЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ: УКЛАДАННЯ КАЛЕНДАРНО-ТЕМАТИЧНОГО ТА ПОУРОЧНОГО ПЛАНУВАННЯ

У 2022/2023 навчальному році вивчення іноземних мов здійснюватиметься за *модельними навчальними програмами* (наказ Міністерства освіти і науки України від 12 липня 2021 року № 795 «Про надання грифа «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України» модельним навчальним програмам для закладів загальної середньої освіти»):

1. «Іноземна мова. 5 – 9 класи», автори Редько В.Г., Шаленко О.П., Сотникова С.І., Коваленко О.Я., Коропецька І.Б., Якоб О.М., Самойлюкевич І.В., Добра О.М., Кіор Т.М.
2. «Іноземна мова. 5 – 9 класи», автори Зимомря І.М., Мойсюк В.А., Тріфан М.С., Унгурян І.К., Яковчук М.В.
3. «Друга іноземна мова. 5 – 9 класи», автори Редько В.Г., Шаленко О.П., Сотникова С.І., Коваленко О.Я., Коропецька І.Б., Якоб О.М., Самойлюкевич І.В., Добра О.М., Кіор Т.М., Мацькевич М.Р., Глинюк Л.М., Браун Є.Л.

Модельні навчальні програми визначають орієнтовну послідовність досягнення очікуваних результатів навчання, пропонований зміст (лексичний та граматичний інвентар) іноземної мови та види навчальної діяльності.

На основі модельної навчальної програми вчитель може укласти навчальну програму, яка має визначати послідовність досягнення результатів навчання за темами, в обсязі не меншому ніж встановлено відповідними модельними навчальними програмами, із зазначенням відповідної кількості годин, необхідної для послідовного досягнення результатів навчання учнів та впорядкованої системи видів навчальної діяльності.

На основі модельної або затвердженої педагогічною радою навчальної програми вчитель складає календарно-тематичне планування з урахуванням навчальних можливостей класу. Календарно-тематичне та поурочне планування здійснюється вчителем у довільній формі. Проте, варто дотримуватися сучасних науково-методичних підходів до викладання іноземної мови. А саме, навчальний процес вибудовується на засадах **комунікативного, діяльнісного, особистісно орієнтованого та культурологічного підходів**.

Орієнтовна модель укладання календарно-тематичного планування

1. Вибір теми та підтеми ситуативного спілкування.
2. Визначення зовнішнього контексту.
3. Опис комунікативних мовленнєвих умінь відповідно до конкретних очікуваних результатів програми.
4. З'ясування, які наскрізні вміння розвиватимуться засобами теми/підтеми.
5. Окреслення результатів учіння (комунікативні мовленнєві вміння + наскрізні вміння) на кінець опрацювання теми, які є основою для визначення конкретних завдань.
6. Визначення стратегій та способів формувального, підсумкового оцінювання.
7. Добір відповідного мовного матеріалу.
8. Визначення кількості діагностичних робіт упродовж семестру.
9. Фіксація проведення семестрового контролю.

Іншомовне навчання вибудовується за принципом паралельного і взаємопов'язаного оволодіння всіма видами мовленнєвої діяльності. Зміст навчання іноземних мов забезпечується єдністю *предметного, процесуального, емоційно-ціннісного* компонентів.

При укладанні поурочного планування варто зважати на:

- *Тема уроку* (комунікативна спрямованість).
- *Цілі уроку* (відповідність темі уроку, потребам здобувачів освіти, практична спрямованість).
- *Очікувані результати навчання* (відповідність цілям уроку, потребам учнів, досяжність, вимірюваність).
- *Засоби навчання* (НМК, технічні, наочні).
- *Розподіл часу* (раціональність).
- *Взаємодія* (групова, парна, індивідуальна).
- *Знання та вміння* (усне сприймання, усна взаємодія, усне продукування, зорове сприймання, писемне продукування, мовний інвентар,

інтегровані вміння, соціокультурні знання, формування ключових компетентностей та наскрізних умінь).

- *Розуміння учнів* (врахування навчальних досягнень, способів сприйняття навчального матеріалу та мотивації).

- *Види роботи* (комунікативність завдань, різноманітність прийомів навчання, відповідність видів мовленнєвої діяльності цілям та очікуваним результатам уроку, доцільність видів роботи та підбору завдань (активностей), взаємопов'язаність, гнучкість).

- *Оцінювання та зворотній зв'язок* (досягнення очікуваних результатів учіння (прийоми перевірки), відповідність прийомів поточного оцінювання поставленим цілям, заохочення учнів до самооцінювання/ взаємооцінювання, виявлення труднощів, планування подальших дій, використання елементів мовного портфоліо).

- *Домашнє завдання* (відповідність, раціональність, обсяг).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Модельні навчальні програми з іноземних мов. URL: <https://imzo.gov.ua/model-ni-navchal-ni-prohramy/movno-literaturna-osvitnia-haluz/inozemna-mova/>

2. Наказ Міністерства освіти і науки України від 12 липня 2021 року № 795 «Про надання грифа «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України» модельним навчальним програмам для закладів загальної середньої освіти». URL <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0795729-21#Text>

ОСОБЛИВОСТІ ОЦІНЮВАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ. ВЕДЕННЯ КЛАСНОГО ЖУРНАЛУ

«Система оцінювання має на меті допомогти вчителю конкретизувати навчальні досягнення учнів і надати необхідні інструменти для впровадження об'єктивного й справедливого оцінювання результатів навчання» [2].

Відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України від 01.04.2022 року № 289 «Про затвердження методичних рекомендацій щодо оцінювання навчальних досягнень учнів 5 – 6 класів, які здобувають освіту відповідно до нового Державного стандарту базової середньої освіти»

основними видами оцінювання результатів навчання є				
формувальне	поточне	підсумкове		
		тематичне	семестрове	річне

Тематичне оцінювання здійснюється на основі поточного оцінювання із урахуванням проведених *діагностичних робіт (кількість та формат роботи визначає вчитель)*.

Семестрове оцінювання здійснюється за результатами контролю груп загальних результатів (сприймає усну інформацію на слух, усно взаємодіє та висловлюється, сприймає письмові тексти, письмово взаємодіє та

висловлюється). Семестровий контроль може бути комплексним та проводитися у формі тестування.

Фіксація у журналі записів тематичного та семестрового оцінювання проводиться в окремій колонці *без дати*.

Оцінка за семестр ставиться за результатами тематичного та семестрового оцінювання. Річне оцінювання здійснюється на підставі загальної оцінки результатів навчання за I та II семестр.

Поточне, тематичне, семестрове та річне оцінювання результатів навчання здійснюється за 12-бальною системою (шкалою), результати позначаються цифрами від 1 до 12.

Заклад загальної середньої освіти має право на свободу вибору форм, змісту та способів оцінювання за рішенням педагогічної ради.

Формувальне оцінювання здійснюється з метою допомоги здобувачам освіти усвідомити способи досягнення кращих результатів навчання. Таке оцінювання дає змогу вчителю визначати потреби учнів та відповідним чином адаптувати процес навчання. Інструменти формувального оцінювання дозволяють відстежити особистісний розвиток учня/учениці та хід опанування навчального досвіду як основи компетентності, вибудовувати індивідуальну освітню траєкторію. Об'єктами формувального оцінювання є процес учіння, зорієнтований на досягнення визначеного очікуваного результату та безпосередньо результат навчальної діяльності.

Формувальне оцінювання здійснюється шляхом:

1 педагогічного спостереження вчителя за навчальною та іншими видами діяльності здобувачів освіти;

2 аналізу портфоліо учнівських робіт, попередніх навчальних досягнень учнів, результатів діагностичних робіт;

3 самооцінювання та взаємооцінювання результатів діяльності учнів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Державний стандарт базової середньої освіти. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2020-%D0%BF#Text>.

2. Лист Міністерства освіти і науки України від 06.08.2021 № 4.5/2303-21 «Методичні рекомендації щодо особливостей організації освітнього процесу у першому (адаптивному) циклі / 5 класах закладів загальної середньої освіти за Державним стандартом базової середньої освіти в умовах реалізації концепції «Нова українська школа». URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/83419/.

3. Наказ Міністерства освіти і науки України від 01.04.2022 року № 289 «Про затвердження методичних рекомендацій щодо оцінювання навчальних досягнень учнів 5 – 6 класів, які здобувають освіту відповідно до нового Державного стандарту базової середньої освіти». URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/86195/.

2.3 МАТЕМАТИЧНА ОСВІТНЯ ГАЛУЗЬ

Метою математичної освітньої галузі є розвиток особистості учня через формування математичної компетентності у взаємозв'язку з іншими ключовими компетентностями для успішної освітньої та подальшої професійної діяльності впродовж життя, що передбачає засвоєння системи знань, удосконалення вміння розв'язувати математичні та практичні задачі; розвиток логічного мислення та психічних властивостей особистості; розуміння можливостей застосування математики в особистому та суспільному житті.

Математична освітня галузь володіє освітнім потенціалом, необхідним для формування кожної ключової компетентності.

Внеском математичної освітньої галузі

- **у формування компетентності спілкування державною мовою** є уміння, що виробляються в процесі навчання математики – лаконічно та зрозуміло формулювати думку, аргументувати, доводити правильність тверджень;
- **у компетентність спілкування іноземними мовами** – зіставляти математичний термін чи буквене позначення з його походженням з іноземної мови;
- в основні компетентності **у природничих науках і технологіях** – моделювати процеси, що відбуваються в навколишньому світі;
- в основні компетентності **у природничих науках і технологіях** – моделювати процеси, що відбуваються в навколишньому світі;
- в **інформаційно-цифрову компетентність** – діяти за алгоритмом та складати алгоритми;
- **у компетентність уміння вчитися** – доводити правильність певного судження та власної думки;
- **у компетентність ініціативність і підприємливість** – здійснювати раціональний вибір;
- **у соціальну та громадянську компетентності** – робити висновки з отриманих результатів розв'язування задач соціального змісту;
- в **обізнаність та самовираження у сфері культури** – естетично зображувати фігури, графіки, рисунки;
- в **екологічну грамотність і здорове життя** – ощадливо користуватися природними ресурсами.

До ключових компетентностей належить і **математична компетентність**, що передбачає здатність розвивати і застосовувати математичні знання та методи для розв'язання широкого спектра проблем у повсякденному житті; моделювання процесів та ситуацій із застосуванням математичного апарату; усвідомлення ролі математичних знань і вмінь в особистому та суспільному житті людини.

Компетентнісний потенціал, що позначає здатність математичної освітньої галузі формувати всі ключові компетентності через розвиток умінь і ставлень зазначені в **додатку 7** Державного стандарту базової середньої освіти (далі – ДСБСО).

Математична компетентність, як ключова, передбачає розвиток таких умінь та ставлень:

Уміння:

- оперувати текстовою і числовою інформацією, геометричними об'єктами на площині та в просторі;
- встановлювати кількісні та просторові відношення між реальними об'єктами навколишньої дійсності (природними, культурними, технічними тощо);
- обирати, створювати і досліджувати найпростіші математичні моделі реальних об'єктів, процесів і явищ, інтерпретувати та оцінювати результати;
- здійснювати прогнози в контексті навчальних і практичних задач;
- доводити правильність тверджень;
- застосовувати логічні способи мислення під час розв'язування пізнавальних і практичних задач, пов'язаних з реальними об'єктами;
- використовувати математичні методи в життєвих ситуаціях.

Ставлення:

- готовність шукати пояснення та оцінювання правильності аргументів;
- усвідомлення важливості математики як мови науки, техніки та технологій.

Базові знання, що їх мають набути учні наприкінці навчання за програмою, визначені в **додатку 7** ДСБСО. У курсі математики 5–6-х класів до них належать: методологія математики; числа і вирази; рівняння і нерівності; функції; геометрія і вимірювання геометричних величин; координати і вектори; дані, статистика та ймовірність.

Вимоги до обов'язкових результатів навчання учнів із математичної освітньої галузі зазначено в **додатку 8** ДСБСО, визначено на основі компетентнісного підходу і передбачають, що учень:

- досліджує проблемні ситуації та виокремлює проблеми, які можна розв'язувати із застосуванням математичних методів (вирізняє серед проблемних ситуацій ті, що розв'язуються математичними методами; виокремлює подібні ситуації; досліджує проблемну ситуацію, отримує дані, перевіряє достовірність даних; аналізує дані, описує зв'язки між ними, подає дані у різних формах; добирає дані, потрібні для розв'язання проблемної ситуації; визначає, що саме може бути результатом розв'язання проблемної ситуації).

- моделює процеси і ситуації, розробляє стратегії, плани дій для розв'язання проблемних ситуацій (добирає, упорядковує, фіксує, перетворює звукову, текстову, графічну інформацію математичного змісту, зокрема в розв'язання проблемних ситуацій цифровому середовищі; перетворює, представляє та поширює інформацію математичного змісту з використанням різних засобів, зокрема цифрових; шукає альтернативні способи розв'язання проблемної ситуації; добирає, упорядковує, фіксує, перетворює звукову, текстову, графічну інформацію математичного змісту, зокрема в цифровому середовищі. Визначає компоненти математичної моделі проблемної ситуації та взаємозв'язки

між ними; будує математичну модель проблемної ситуації, використовуючи визначений математичний апарат; формулює та відображає у зручній для сприйняття формі результати розв'язання проблемної ситуації, зокрема з використанням інформаційно-комунікаційних технологій; представляє результати розв'язання проблемної ситуації, пояснює їх застосування).

- критично оцінює процес і результат розв'язання проблем (оцінює необхідність і достатність даних для розв'язання проблемної ситуації; визначає недостатність чи надлишковість даних для розв'язання проблемної ситуації; оцінює різні способи розв'язання проблемної ситуації; обирає математичну модель до стандартної ситуації).

- розвиває математичне мислення для пізнання і перетворення дійсності, володіє математичною мовою (визначає та описує зв'язки між математичними об'єктами та об'єктами реального світу; пов'язує різні елементи математичних знань і вмінь, робить висновки, підкріплює свою думку аргументами; використовує математичні поняття, факти та запропоновану послідовність дій для розв'язання проблемних ситуацій; виконує операції з математичними об'єктами та використовує різні форми представлення інформації).

Для реалізації змісту математичної освітньої галузі в Типовому навчальному плані для 5 – 9 класів закладів загальної середньої освіти з навчанням українською мовою в 5 класі Типової освітньої програми для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти», затвердженої наказом Міністерства освіти і науки України від 19.02.2021 № 235, визначено діапазон годин: мінімальна – 4 год/тиждень, рекомендована – 5 год/тиждень та максимальна – 6 год/тиждень. Заклад загальної середньої освіти самостійно визначає кількість навчальних годин на вивчення математичної галузі у межах заданого діапазону.

Вивчення математики у 5 класах у 2022-2023 н.р. здійснюватиметься за модельними навчальними програмами, яким наказом МОН України від 12 липня 2021 року № 795 надано гриф «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України».

Для математичної освітньої галузі розроблено 7 модельних навчальних програм <https://imzo.gov.ua/model-ni-navchal-ni-prohramy/matematychna-osvitnia-haluz/>. Відеопрезентації модельних навчальних програм математичної освітньої галузі: <https://imzo.gov.ua/matematychna-osvitnia-haluz/>.

Модельна навчальна програма – документ, що визначає орієнтовну послідовність досягнення очікуваних результатів навчання учнів, зміст навчального предмета (інтегрованого курсу) та види навчальної діяльності учнів, рекомендований для використання в освітньому процесі в порядку, визначеному законодавством.

Орієнтуючись на вибрану модельну навчальну програму, учитель може розробити навчальну програму предмета, яка має містити опис результатів навчання в обсязі не меншому, ніж визначено ДСБСО та/або відповідною модельною навчальною програмою.

Навчальна програма – документ, що визначає послідовність досягнення результатів навчання учнів із навчального предмета (інтегрованого курсу), опис його змісту та видів навчальної діяльності учнів із зазначенням орієнтовної

кількості годин, необхідних на їх провадження, та затверджується педагогічною радою закладу освіти.

Педагогам, які створюють навчальні програми на основі модельних навчальних програм рекомендуємо опрацювати роз'яснення. Навчальна програма не має копіювати модельну: що спільного й різного в цих програмах | Нова українська школа (nus.org.ua).

На основі модельної навчальної програми або навчальної програми вчитель розробляє календарно-тематичне планування з урахуванням навчальних можливостей учнів 5 класу.

Календарно-тематичне та поурочне планування здійснюється вчителем у довільній формі, зокрема з використанням друкованих чи електронних джерел тощо. Формат, обсяг, структура, зміст та оформлення календарно-тематичних планів та поурочних планів-конспектів є індивідуальною справою вчителя.

Розробляючи календарно-тематичне планування вчителю необхідно керуватися принципами наступності, перспективності, активності та емоційності. Пріоритетними мають бути дослідницькі, творчі, проблемно-пошукові методи навчання та форми організації діяльності дітей – колективна, групова, індивідуальна. Особливу увагу слід приділяти організації групової роботи учнів.

До кожної з модельних навчальних програм авторськими колективами та авторами створено підручники, зміст яких відповідає потребам сучасного учнівства. Електронні версії підручників є у вільному доступі на сайті Державної наукової установи «Інститут модернізації змісту освіти» за покликанням: <https://lib.imzo.gov.ua/vibr-pdruchnikv-5-klas-2021---2022-roki/konkursniy-vdbr/2matematichna-osvtnya-galuz/matematika-pdruchnik-dlya-5-klas-zzso/>.

Для ефективного орієнтування в новоствореному навчальному контенті ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» підготовлено ресурс «Навчально-методична скарбниця. НУШ 5–6 класи, де навчальні та навчально-методичні матеріали розподілено за освітніми галузями ДСБСО та відповідно до модельних навчальних програм: <https://imzo.gov.ua/2022/04/06/v-instytutu-modernizatsii-zmistu-osvity-pidhotovleno-resurs-navchal-no-metodychna-skarbnytsia-nush-5-6-klasy/>.

Пропоновані ресурси доцільно використовувати у підготовці до нового навчального року та в освітньому процесі.

Одним із викликів реалізації основних засад Нової української школи є оцінювання навчальних досягнень здобувачів освіти. Згідно з Законом України «Про повну загальну середню освіту» кожен учень має право на справедливе, неупереджене, об'єктивне, незалежне, недискримінаційне та добросовісне оцінювання результатів його навчання незалежно від виду та форми здобуття ним освіти, йдеться в **методичних рекомендаціях** МОН України щодо оцінювання навчальних досягнень учнів 5–6 класів (Наказ Міністерства освіти і науки України від 01 квітня 2022 року № 289: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/86195/).

Орієнтовний перелік інструментів формувального оцінювання подано в методичних рекомендаціях щодо особливостей організації освітнього процесу у першому (адаптивному) циклі/5 класах закладів загальної середньої освіти за Державним стандартом базової середньої освіти в умовах реалізації концепції «Нова українська школа». <https://naurok.com.ua/uploads/blog-2020/metodychy-recomendacii.pdf>.

Методичний поради́ник для учителя

Найбільшою перевагою Нової української школи є те, що вона мотивує до змін, до постійного навчання новим методам, до професійного зростання.

Згідно з новим ДСБСО пріоритет надається компетентнісному підходу до освітнього процесу.

Компетентнісний підхід тісно пов'язаний із такими підходами до навчання, як особистісно орієнтований (оскільки потребує трансформації змісту освіти, перетворення його з моделі для «всіх» на суб'єктивні надбання одного учня, що їх можна виміряти); діяльнісний (тому що може бути реалізований тільки в діяльності, тобто в процесі виконання конкретним учнем певного комплексу дій).

Усі ключові компетентності можуть бути сформовані тільки на діяльнісній основі. Будь-яку діяльність слід структурувати таким чином, щоб учні знали про цілі діяльності, мали інструкції щодо діяльності, знали, чого від них чекають, були поінформовані про наслідки невиконання того, що від них очікують.

Діяльнісний підхід передбачає нові можливості для вчителя, де він може вгадувати, творити, працювати на результат та успішність своїх учнів, формувати в школярів необхідні для життя способи дій. Тобто, діяльнісний підхід – це не лише сукупність методів та прийомів, які допомагають у навчанні, а частково – це філософія Нової української школи.

Використовуючи діяльнісний підхід, знання засвоюються в певній послідовності: якщо вчитель знайомить учнів із змістом завдання, то це є передумовою відкриття нового поняття, що буде відбуватись за допомогою певних дій; якщо учні будуть промовляти вголос послідовність виконання, то це буде створювати певний алгоритм дій; самостійну роботу потрібно організовувати не для коментування, а для того, щоб учні проводили роздуми над нею; варто у своїй роботі застосовувати сучасні цікаві творчі завдання, щоб формувати в учнів навички автоматизму та самостійності. Рекомендуємо – «15 прийомів для реалізації діяльнісного підходу до навчання учнів 5-х класів НУШ»: <https://naurok.com.ua/post/15-priyomiv-dlya-realizaci-diyalnisnogo-pidhodu-do-navchannya-uchniv-5-h-klasiv-nush>.

У формуванні ключових компетентностей допомагають інтерактивні технології, метод проєктів, дослідницька діяльність, нестандартні уроки з презентацією проведених досліджень із теми.

Як саме проводити урок математики з елементами дослідницької діяльності, можна познайомитись за покликанням: <https://naurok.com.ua/mayster-klas-doslidnicka-diyalnist-na-urokah-matematiki-yak-metod-stem-osviti-230580.html>.

Зробити урок сучасним та цікавим допоможуть інтерактивні методи, спрямовані на розвиток творчого потенціалу, уміння мислити та швидко реагувати, покращуючи комунікаційні навички: сторітеллінг – мистецтво цікавої розповіді; мейкерство створення чогось своїми руками; дослідницьке навчання; змішане навчання; метод проєктів. Організація інтерактивного навчання передбачає моделювання життєвих ситуацій, використання рольових ігор, спільне вирішення проблеми на основі аналізу обставин та відповідної ситуації. Воно ефективно сприяє формуванню вмінь і навичок, створенню атмосфери співпраці, взаємодії. Учні вчаться бути демократичними, спілкуватися з іншими людьми,

критично мислити, приймати зважені рішення. Як зробити навчання математики цікавим і продуктивним | Нова українська школа (nus.org.ua).

На уроках варто пропонувати учням прикладні задачі, та ще й такі, що містять знання з інших наук, задачі, які спонукають думати, зіставляти різні методи; сприяють розвитку мислення (творчого, критичного) і застосуванню різних способів вираження думки; інтуїції – здатності передбачати результат і знаходити шлях до розв’язання; знаходити їм практичне застосування. Навчання математики має бути спрямоване на забезпечення в учнів розвитку процедур узагальнення, порівняння, конкретизації, абстрагування, аналізу та синтезу.

Потрібно залучати учнів до таких форм діяльності, як групова, парна робота де вони набудуть досвід спілкування державною мовою, а ще крім того залучати дітей до роботи з текстом.

Для розвитку креативного мислення варто пропонувати учням складати задачі за малюнками, схемами та діаграмами. Використовувати компетентнісно-орієнтовані математичні завдання, побудовані на актуальному для учнів матеріалі, що моделюють практичні життєві ситуації, мають особливу структуру (часто використовуючи ілюстративні або умовно-графічні зображення), задають практичну діяльність.

На даному етапі розвитку освіти в Україні нові технології набирають нових обертів, сприяють розвитку в учнів самостійності, пошуку рішення, розвивають увагу, уяву, пам’ять. Рекомендуємо користуватися педагогічною технологією навчання математики «Щоденні 3» (Daily 3), яка ґрунтується на діяльнісному підході і до складу якого входять три види діяльності: математика самостійно; математика з другом; математика письмово. Кожен вид діяльності виконується впродовж 20 хвилин. Мета цієї технології: зацікавити учнів, зробити навчання математики цікавішим, доступнішим для них. Працюючи самостійно та в групах за моделлю «Щоденні 3», діти мають свободу вибору і навчаються робити правильний вибір, щоб бути сучасними та успішними. (Додаток 1).

Використання, під час проведення уроків, елементів STEM–освіти задовольнить зацікавленість дітей та сприятиме формуванню критичного мислення школярів, уміння працювати як в команді так і самостійно <https://naurok.com.ua/dopovid-na-temu-vikoristannya-elementiv-stem-osviti-na-urokah-matematiki-281127.html>.

Отже переорієнтація освіти на компетентнісний підхід означає: важливим стає не тільки наявність в учня певної системи знань, а й вміння застосовувати ці знання в навчанні та житті.

ІЗ ДОСВІДУ ВЧИТЕЛІВ МАТЕМАТИЧНОЇ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ ПІЛОТНИХ ШКІЛ

Пропонуємо плани-конспекти уроків у 5-х класах вчителів математики пілотних закладів загальної середньої освіти Чернігівської області (Дод. 2, 3).

Позитивні зміни відбулися з учнями, які навчалися за новим ДСБСО. На думку вчителів, вони відрізняються від своїх попередників рівнем володіння наскрізними вміннями та більш розвиненими м’якими навичками. Зокрема учні

стали більш розкутими і відкритими у спілкуванні, покращилось вміння учнів аргументувати свою думку. Також педагоги відмітили, що учні НУШ люблять дослідження, допитливі, прагнуть до знань, уміють застосовувати здобуті знання для вирішення проблемних ситуацій у повсякденному житті, більш позитивно ставляться до школи і навчання.

Найбільше вчителі відмітили позитивний вплив на освітній процес дослідницьких та пошукових методів навчання. Серед аргументів на користь цих методів:

- дослідницькі види роботи вчать аналізувати, порівнювати і робити висновки;
- дослідницькі методи навчання збільшують інтерес до навчання, покращують рівень засвоєння знань;
- дослідницькі та практичні завдання, проєкти сприяють розвитку творчості, самостійності та підтримують інтерес до навчання;
- пошукові завдання сприяють розвитку творчого мислення.

Розв'язування проблем, пов'язаних з повсякденним життям, на думку вчителів також має позитивний вплив на освітній процес:

- зміна освітньої програми наблизила навчання до життя;
- школа дає учням не тільки знання, а й уміння застосовувати їх у повсякденному житті;
- дуже добре, що менше теорії, а більше практичного застосування в житті;
- освітній процес став цікавим, діти стали активними учасниками навчального процесу.

Попри певний скепсис щодо використання навчальних ігор в освітньому процесі, більшість вчителів вважають, що вони мають позитивний вплив, сприяють мотивації до навчання.

Педагоги вказали переваги інтегрованого підходу:

- інтеграція – цікава, пізнавальна методика навчання, погляд на досліджуване явище з різних сторін, а не з точки зору одного предмета;
- стимулює інтерес, дозволяє глибше зануритись в тему;
- використання інтегрованого підходу дає можливість глибше зрозуміти будь-яку тему, завдяки дослідженню через кілька точок зору.

Також відзначили позитивний вплив проєктного підходу: стимулює спілкування між однокласниками, виробляє почуття відповідальності за свою частину роботи. Педагоги відмітили позитивний вплив ранкових зустрічей з учнями. Учителі наводять найбільше аргументів та прикладів переваг від проведення ранкових зустрічей:

- збільшення мотивації;
- створення сприятливого та комфортного навчального середовища;
- розвиток комунікаційних навичок;
- згуртовують клас, допомагають емоційно налаштувати дітей на роботу;
- налаштовують учнів на позитивне ставлення до навчання;
- допомагають активізувати навчальну діяльність;
- покращують і пришвидшують адаптацію в базовій середній школі, знімають напруження;

- розвивають словниковий запас, логічне мислення, вміння формулювати та висловлювати власну думку;
- вчать уважно слухати і розв'язувати власні проблеми за допомогою слів;
- ранкове коло формує спільноту класу, де кожен може висловитися, де кожного хвалять, підтримують, вболівають. (Додаток 4).

Останні півтора року пілотний проєкт НУШ реалізовувався в умовах дистанційного навчання, запровадженого у зв'язку з карантинними обмеженнями, зумовленими пандемією COVID-19.

Серед методів, форм організації учнів і підходів НУШ, що допомогли впоратися з викликами дистанційного навчання, учителі оцінили такі, як спонукання до організованості та самодисципліни, мотивування до навчання через підтримку та заохочення, надання учням зворотного зв'язку усно, надання учням зворотного зв'язку письмово. Учні пілотних класів більш організовані та самостійні, здатні вирішувати життєві проблеми та навчені оцінювати свої здобутки – це сприяло проведенню дистанційного навчання. Серед методів і підходів НУШ, які позитивно вплинули на організацію дистанційного навчання в умовах пандемії, за висновком учителів, – володіння учнями м'якими навичками та вміннями.

Друга найчисельніша група факторів, що позитивно вплинули на організацію дистанційного навчання в умовах пандемії, власне, методи НУШ, які застосовували вчителі для навчання чи організації роботи учнів: дослідницька, проєктна, науково-пошукова діяльність, метод «перевернутий клас», визначення спільних навчальних цілей; інноваційні методи, що відповідають за розвиток креативності та творчості, інтегрований підхід, навчальні ігри.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Концепція «Нової української школи». Міністерство освіти і науки України. 2016. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>.
2. Державний стандарт базової середньої освіти. URL: <https://nus.org.ua/news/opublikuvaly-novyj-standart-dlya-5-9-klasiv-dyvitsya-dokument/>.
3. Типова освітня програма для 5-9 класів загальної середньої освіти. URL: <https://drive.google.com/file/d/1b9Xkh0UQHx52oxTz6ZzMgm9WUurHadb/view>.
4. Методичний путівник учителя Нової української школи: математична освітня галузь. URL: file:///C:/Users/ADMIN/Downloads/Metod_nush_6.pdf.
5. Інформаційно-методичний вісник «ОРІЄНТИР». Спецвипуск «Стартує НУШ в основній школі» математична освітня галузь. URL: https://znayshov.com/News/Details/orientyr_7_spetsvypusk_startuie_nush_v_osnovnii_shkoli

І. ПОЛЕВИК,
вчитель математики
Чернігівської загальноосвітньої школи № 20
Чернігівської міської ради;
Н. НАГОРНЮК,
вчитель математики
Чернігівської загальноосвітньої школи № 19
Чернігівської міської ради

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ВИКЛАДАННЯ ПРЕДМЕТІВ МАТЕМАТИЧНОЇ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ

Навчання математики в Новій українській школі передбачає на сьогодні досягнення цілей, які сформовані вимогами ХХІ століття. Щоб стати успішними та конкурентними, учні безперечно повинні оволодіти математичною грамотністю та вміти розв'язувати проблеми математичними методами. Проте поряд з формуванням предметної компетентності вчителя математики слід зосередитися на тому, щоб навчати учнів мислити критично та системно, ефективно працювати в команді, бути ініціативними та творчими, вільно використовувати інформаційно-комунікаційні технології тощо.

Інноваційні підходи в роботі вчителя мають бути спрямовані на сприяння розвитку відповідного досвіду учнів. Тому актуально звернути увагу на наступні технології (схема 1):

1. Інтерактивні методи навчання.
2. Інтегроване навчання.
3. Самостійна діяльність учнів.

Схема 1

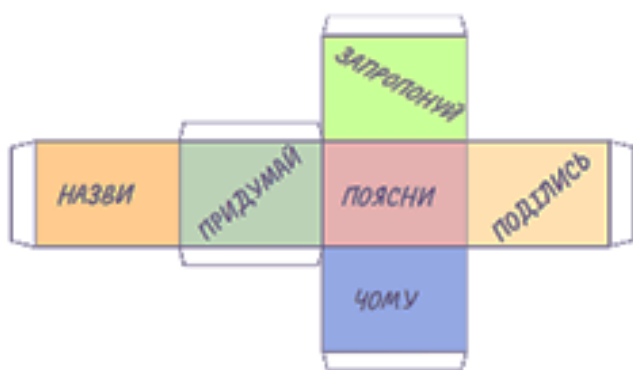
Інтерактивні методи навчання

У списку топ-10 навичок 2025, який був опублікований Всесвітнім економічним форумом, почесне місце відводять, зокрема, критичному мисленню та вмінню створювати та використовувати технології. Тому розглянемо, як саме через інтерактивні методи навчання можна забезпечити формування цих навичок.

Технології розвитку критичного мислення

Навчати учнів ставити питання, аналізувати, порівнювати, оцінювати інформацію, висувати гіпотези та приймати рішення тощо - такі завдання має ставити перед собою вчитель, коли ми говоримо про розвиток критичного мислення. Розглянемо конкретні методи, які можуть стати у нагоді.

Кубик Блума

Кубик Блума – це один з активних методів розвитку критичного мислення, заснований на таксономії Б. Блума, американського вченого, педагога-психолога.

При використанні методу, головною метою є закріплення матеріалу, розвиток вміння аналізувати та використовувати на практиці

отримані знання, розвиток логічного та критичного мислення.

Кубик Блума – це модель кубика, на гранях якої написані слова: «Назви», «Поясни», «Чому», «Придумай», «Поділися», «Запропонуй».

Суть методу полягає у підкиданні кубика, після чого до певної задачі або проблеми формулюється запитання, яке починається зі слова написаного на грані. На початкових етапах впровадження методу корисніше, якщо кубик підкидає вчитель. В подальшому можна запропонувати учням ланцюжком підкидати кубик. Тобто один з учнів підкинув, сформулював запитання і передав кубик тому, хто відповідає і так по черзі. Ще одним варіантом формування вмінь учнів працювати за даним методом є додаткове домашнє завдання. Дітям пропонують дома сформулювати запитання до конкретної задачі, так щоб ці запитання починалися зі слів, які розміщені на гранях кубика.

6 капелюхів Едварда де Боно

Метод «Шість капелюхів» – це психологічна рольова гра, сенс якої полягає в тому, щоб розглянути одну і ту ж проблемну ситуацію з 6 незалежних одна від одної точок зору. Це дозволяє сформувати найбільш повне уявлення про предмет дискусії та на логічному й емоційному рівнях оцінити переваги і недоліки.

Сам прийом було запропоновано британським письменником, психологом та спеціалістом з творчого мислення Едвардом де Боно у 1985 році. Основою цього підходу є концепція паралельного мислення.

Є шість капелюхів різного кольору, кожен колір відповідає за свій напрямок і дає відповідь на своє ключове питання. Розглянемо використання даного методу на прикладі: «Як ти думаєш, яким є трикутник зображений на малюнку?» [4]

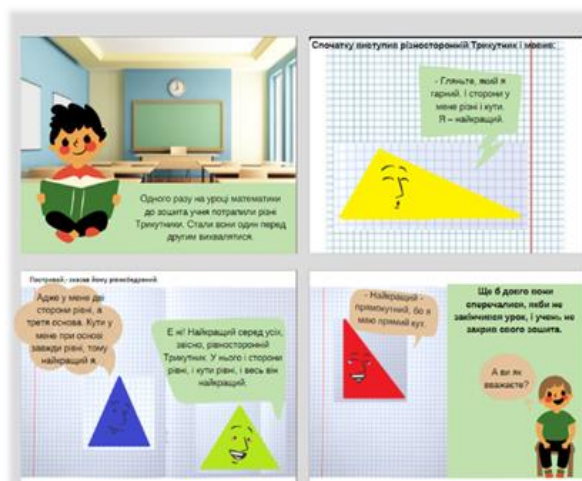

Колір капелюха	Відповідає за...	Ключове запитання	Орієнтовні відповіді учнів
Білий	Факти	Що я знаю з даної проблеми?	Обговорення класифікації та видів трикутників
Червоний	Емоції	Які почуття виникають з цього приводу?	Естетика квітника
Чорний	Критика	Чи є це правдою? Які є недоліки?	Збентеження ідеальністю форми, залежність форми від кута зору
Жовтий	Позитив, переваги	Які є переваги? Що позитивне?	В умові вказано, що це трикутник. І ми можемо скористатися транспортиром і лінійкою, щоб здійснити виміри
Зелений	Креатив	Які нові ідеї? Альтернативи?	Можемо запропонувати модель трикутника і показати, що кут зору впливає на вид трикутника, який ми сприймаємо очима
Синій	Рефлексія	Чого досягли? Що потрібно робити далі?	Згрупувати всі відповіді та обговорити, який кінцевий варіант буде озвучено.

Сторітеллінг

Сторітеллінг — це мистецтво розповідати історії. На уроках математики він допомагає персоніфікувати цифри, фігури, твердження. Історії можна не лише озвучувати, а й замальовувати в невеликих коміксах.

Насправді, є ще багато цікавих технологій розвитку критичного мислення, які здатні додати барвів вашому уроку. Варто ще згадати «Асоціативний куш», «Сенкан», «Фішбоун», «Лепбук», «Кола Вена» та багато інших. Головним завданням педагога є вміння реалізувати ці

методи, прийоми в практичній діяльності учня. Адже в сучасному світі та при даних обставинах, критичне мислення є дуже актуальним питанням для кожного свідомого громадянина.

Цифрові технології в навчанні

Безперечно, інформаційно-комунікаційні технології є незамінним помічником в роботі вчителя. Широкі можливості для створення якісного демонстраційного матеріалу, організація змішаного та дистанційного навчання, впровадження ігрових технологій в навчання - це короткий перелік переваг, які отримує вчитель завдяки цифровим технологіям. Завданням вчителя є доцільно та влучно використати той чи інший сервіс в навчальному процесі залежно від поставленої мети, а також сприяти розвитку навичок використання ІКТ учнями у процесі навчання (схема 2).

Досить вдало можна доповнити уроки математики в НУШ практиками Math Learning Center. Сама платформа містить кілька програм, які дозволяють підготувати наочні моделі до задач для демонстрації на уроці, а також

запропонувати виконати учням завдання індивідуально та відправити на перевірку вчителю. Зокрема, доступні інструменти:

- Fractions. Дроби: демонстрація поняття звичайних дробів та дій з ними.
- Geoboard: робота з “мотузковими” моделями геометричних плоских фігур.
- Math-clock. Математичний годинник: демонстрація задач про відлік часу, формування поняття хвилини, як частини години, та запис міри часу у вигляді дробів, визначення кута між годинною та хвилинною стрілками тощо.
- Math-vocabulary-cards. Математичні словникові картки: аналог флеш карт для запам’ятовування математичних понять. Містять картки з поняттям, відповідним зображенням та коротким поясненням до даного терміну.
- Money-pieces. Гроші: активність, яка дозволяє вивчати дроби, показуючи зв’язок між доларом та центами.

- Number-chart. Діаграма чисел: різні вправи при роботі з впорядкованою послідовністю натуральних чисел, подільністю чисел тощо.
- Number-frames. Цифрові рамки: демонстрація задач на клітчастих дошках. В комірках можна розміщувати цікаві об'єкти кількох типів, що дуже оживляє саму активність.
- Number-line. Координата пряма: формування поняття координатної прямої, її завдання, визначення координат точки та точки за її координатами (доступні цілі та дробові числа). Зокрема, можна вивчати і координатний промінь.
- Number-rack. Рахівниці
- Partial-product-finder. Частини добутку: демонстрація властивостей множення тощо.

Серед програм, які доступні у [Mathlearningcenter.org](https://www.mathlearningcenter.org) є також онлайн-дошка, проте менш функціональна, ніж її аналоги.

В умовах дистанційного навчання доводиться активно працювати з різними типами онлайн-дошок: це і прототип класичної шкільної дошки, і середовище для організації спільної роботи, а також можливість створювати завдання для індивідуального виконання за умов проведення синхронного онлайн-уроку. Так, наприклад, дошка [Whiteboard.chat](https://whiteboard.chat) дозволяє створити шаблон завдання, який при поширенні серед учнів відкриває кожному з них власну персональну дошку. Вчитель в режимі реального часу може передивлятися, як виконують завдання учні. Якщо ж мета уроку передбачає організацію спільної роботи, то доцільно використовувати сервіси подібні Jamboard, Miro.

Інтерактивний аркуш "Рівняння". Сервіс Liveworksheets

Для проведення формувального оцінювання учням можна запропонувати роботу з індивідуальними інтерактивними робочими аркушами. Одним з сервісів для створення завдань такого типу є Liveworksheets, зручність якого полягає в тому, що після виконання завдання учень може відправити звіт, вказавши електронну пошту вчителя. Зразок такої вправи можна переглянути за QR-кодом.

Інтегроване навчання. Метод проєктів

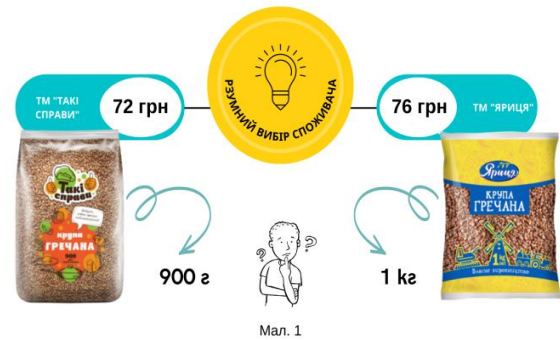
Закласти фундамент для розвитку внутрішньої мотивації до навчання не можливо без встановлення зв'язку між тим, що ми вивчаємо, та особистими цілями учня. Саме інтегроване навчання забезпечує горизонтальний переніс, коли учні спираються на знання та навички з кількох предметних областей і таким чином формують у своїй свідомості цілісну картину світу. Так відбувається синтезування знань з навчального предмета з особистим досвідом учня.

На уроках математики міждисциплінарний підхід можна реалізувати через задачі, в яких треба досліджувати графіки та статистичні дані, задачі фінансові та екологічного змісту тощо.

Один із способів інтеграції є створення дослідницьких проєктів, які є обов'язковою практикою в НУШ. Через проєктне навчання учні не тільки використовують знання з різних навчальних дисциплін. Такий формат роботи

розвиває навички критичного мислення, спілкування, стійкості в умовах обмеженості часу, а при залученні до роботи в парах чи групах вчить домовлятися, ухвалювати спільні рішення, нести відповідальність за свою роботу.

Слід звернути увагу на те, що деякі автори модельних програм пропонують перелік тем проєктів. Проте вибір теми є повною автономією вчителя. Багато ідей для пропонування тематики проєктів можна почерпнути при роботі з зошитом серії “Я дослідник” [1]. Наприклад, розглянувши з учнями задачу на визначення найбільш раціонального способу здійснення покупки (малюнок 1), можна запропонувати учням обрати самостійно та дослідити певну групу товарів та проаналізувати свою поведінку як раціонального споживача при здійсненні покупки.

Тут слід звернути увагу учнів на необхідність врахування не тільки математичного обґрунтування доцільності покупки, а й інші маркетингові фактори, які впливають на вибір покупця (упаковка, якість, супутні послуги тощо).

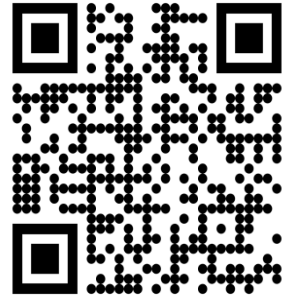
Для того, щоб проєктна діяльність учнів була ефективною, вчителям повинен провести відповідну підготовчу роботу. Зокрема, треба ознайомити учнів з тими кроками, які допоможуть успішно виконати проєкт:

- визначитися з темою проєкту та окреслити коло навчальних дисциплін, знання з яких учень має використовувати;
- опрацювати ключові поняття, що стосуються теми проєкту;
- сформулювати навчальні цілі;
- здійснити постановку завдань проєкту: при цьому відбувається розподіл ролей, обов'язків, способів взаємодії, оцінка об'єму роботи тощо
- обговорити очікувані результати проєкту, як індивідуальні, так і командні;
- визначити необхідні супровідні матеріали та потреби виконання проєкту: консультації з фахівцями, обладнання, матеріали тощо;
- обміркувати спосіб презентації проєкту;
- провести рефлексію: аналіз досягнутих результатів, особистих інсайтів, оцінка командної роботи тощо.

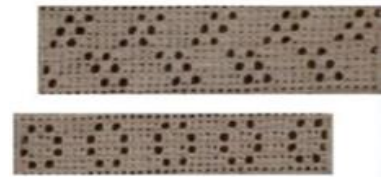
Самостійна діяльність учнів: індивідуальна, парна і групова робота

В НУШ велику увагу приділяють саме самостійній діяльності учнів. Набагато краще дитина розуміє те, що може пощупати власними руками. Розглянемо, як це організувати індивідуальну роботу на прикладі конкретної задачі: «3 кошика взяли половину слив, потім ще половину остачі, потім – половину нової остачі, нарешті – половину нової остачі. Після цього в кошику залишилося 10 слив. Скільки слив було у кошику спочатку?» [4]

Пропонуємо дітям взяти стрічку паперу та згинати її стільки разів, скільки ми брали половину слив. На кінцевому результаті після згинання, ми просимо дітей написати 10. Тобто та частина, що залишилася в кошику. Потім поступово ми розгортаємо стрічку та підписуємо 10 на кожній частині, отриманій в результаті згину. Так діти отримають певну кількість 10, сума яких і буде відповіддю (демонстрацію процесу можна переглянути за QR-кодом). Після розв'язування задачі таким способом, можна запропонувати дітям виконати цю задачу по діях.

Автори деяких підручників з математики для НУШ безпосередньо орієнтують, який вид роботи варто запропонувати учням при розв'язанні конкретних задач через відповідні маркування. Наступну задачу пропонують розв'язувати при роботі в парах: «Виміряй та порівняй розміри зображень фрагментів українських народних орнаментів, що збрала Ольга Косач-Кривнюк (сестра Лесі Українки). Як зручно полічити кількість дірочок у кожному фрагменті?» [4].

Кожен учень з пари працює з окремим фрагментом. Потім діти обмінюються фрагментами і обговорюють отримані результати.

Найбільш енерговитратною є організація роботи в групах. Для поділу на групи можна використовувати різноманітні технічні засоби, або інтерактивні методи. Цікавим варіантом для поділу є принцип мозаїки. Мозаїка – це поєднання жеребкування та конструювання. Діти в результаті жеребкування отримують елемент цілого. Потрібно до початку роботи згрупуватися та скласти ціле. Відповідно, ті хто встигнуть, отримають певний бонус ще до початку роботи. Також на групи можна поділити за допомогою певних сервісів, зокрема Vaamboozle, ClassDojo.

Для того, щоб робота в групі була плідною та організованою, потрібно розпочати з правил. Діти краще дотримуються правил, в прийнятті яких вони беруть активну участь. Тому розпочніть саме з обговорення правил з дітьми. Чудово було б їх візуалізувати на окремому плакаті, або записати на дошці. В подальшому потрібно контролювати виконання цих правил та дотримуватися їх самому. При роботі в групі, учні активно взаємодіють один з одним, тому часто можуть виникати певні непорозуміння між ними. Важливо, щоб вчитель був уважним та проявляв емпатію.

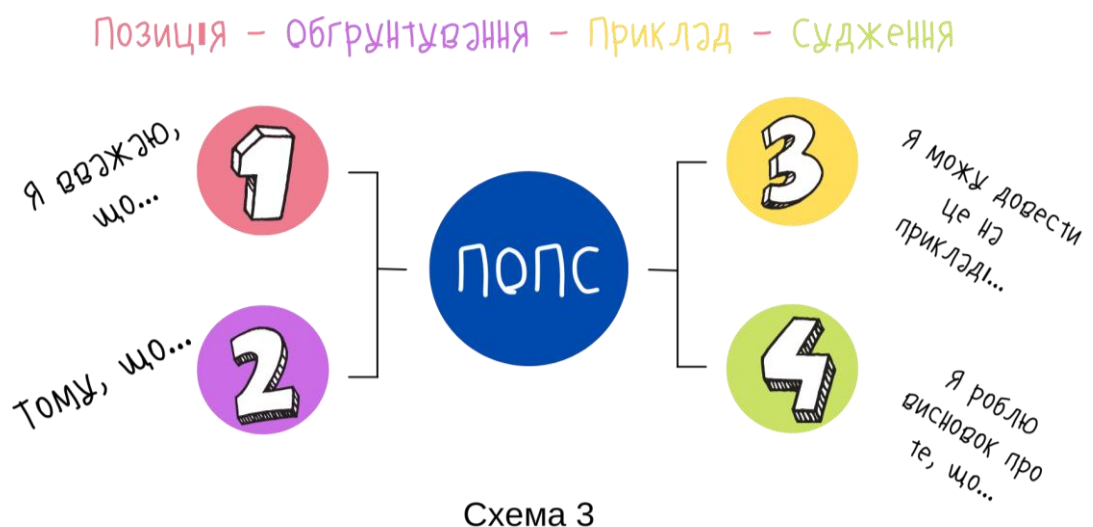

Для організації самостійної роботи учня можна активно використовувати різноманітні ігрові технології. Наприклад, для індивідуальної роботи гру «Лабіринт» (див. QR-код). Заздалегідь вчитель готує набір карток, номер кожної з яких – це відповідь до завдання на одній з карток набору. Таким чином дитина починає виконувати з однієї картки і переходить до іншої.

Підсумовуючи, згадаємо про ще один важливий елемент кожного уроку – рефлексію. Крім класичних методів типу «Продовж фразу», можна використати

і математичні прийоми та методи. Це може бути прийом «Десяткова кома», «Побудуй паралелепіпед своїх досягнень», «Рефлексивні координати» тощо. Наприклад, суть прийому «Десяткова кома» полягає в тому, що дітям потрібно поставити кому в числі 11111 так, щоб це число відповідало оцінці учня власного ставлення до проблеми, сформульованої вчителем. Запитання можуть бути різними в залежності від поставлених вчителем цілей. Від «Оцініть ваші знання з даної теми» до «Який ваш настрій?».

Важливо навчити дітей обґрунтовувати власну позицію. Тут в нагоді стане метод «ПОПС» (схема 3). Даючи відповідь на певне питання, обґрунтовуючи розв'язання задачі, учні формулюють свою думку чотирма реченнями за шаблонами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Васильєва Д.В. Я дослідник. Математика. Робочий зошит учня. 5 клас / Д.В. Васильєва. Київ: Видавничий дім «Освіта», 2022. 64 с.
2. Інтегроване навчання як освітній пазл / НУШ: Нова Українська школа: проєкт ГО «Смарт Освіта». URL: <https://cutt.ly/IK8wwsw>.
3. Інтегроване навчання: тематичний і діяльнісний підходи. / НУШ: Нова Українська школа: проєкт ГО «Смарт Освіта». URL: <https://cutt.ly/4K8q5Ij>.
4. Математика. Підручник для 5 класу закладів загальної середньої освіти / Бевз Г. П., Бевз В. Г., Васильєва Д. В., Владімірова Н. Г. Київ: Видавничий дім «Освіта», 2022. 256 с.
5. Проектне навчання: коротко про головне / НУШ: Нова Українська школа: проєкт ГО «Смарт Освіта». URL: <https://cutt.ly/eK8we4p>.

Ю. ЛІТОШ,
завідувач відділом,
Н. НІКИТЕНКО,
методист відділу природничо-математичних дисциплін
ЧОІППО імені К.Д. Ушинського

2.4 ПРИРОДНИЧА ОСВІТНЯ ГАЛУЗЬ

Метою природничої освітньої галузі є формування особистості учня, який знає та розуміє основні закономірності живої і неживої природи, володіє певними вміннями її дослідження, виявляє допитливість, на основі здобутих знань і пізнавального досвіду усвідомлює цілісність природничо-наукової картини світу, здатен оцінити вплив природничих наук, техніки і технологій на сталий розвиток суспільства та можливі наслідки людської діяльності у природі, відповідально взаємодіє з навколишнім природним середовищем.

Компетентнісний потенціал природничої освітньої галузі та базові знання зазначені в додатку 9 Державного стандарту базової середньої освіти (далі – ДСБСО).

Базові знання – ядро знань природничої галузі, що розподілені за такими напрямками:

1. Методологія природничих наук.
2. Науковий світогляд і цілісна природничо-наукова картина світу.
3. Астрономічний складник.
4. Біологічний складник.
5. Географічний складник.
6. Фізичний складник.
7. Хімічний складник.

Вимоги до обов'язкових результатів навчання учнів з природничої освітньої галузі зазначені в Додатку 10 ДСБСО і передбачають, що учень:

- пізнає світ природи засобами наукового дослідження;
- опрацьовує, систематизує та представляє інформацію природничого змісту;
- усвідомлює закономірності природи, роль природничих наук і техніки в житті людини; відповідально поводить для забезпечення сталого розвитку суспільства;
- розвиває власне наукове мислення, набуває досвіду розв'язання проблем природничого змісту (індивідуально та у співпраці з іншими особами).

Загальний обсяг навчального навантаження учнів, його розподіл між роками навчання у природничій галузі, обов'язковими та вибілковими освітніми компонентами визначено в базовому навчальному плані базової середньої освіти.

Для реалізації змісту природничої освітньої галузі в Типовому навчальному плані для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти з навчанням українською мовою у 5 класі Типової освітньої програми для 5-9

класів закладів загальної середньої освіти», затвердженої наказом Міністерства освіти і науки України від 19.02.2021 № 235 визначено кількість годин:

- на тиждень: рекомендована – 2 год; на рік: рекомендована – 70 год;
- мінімальна – 1,5 год; мінімальна – 52,5 год;
- максимальна – 3 год. максимальна – 105 год.

Заклад загальної середньої освіти самостійно визначає кількість навчальних годин на вивчення кожної освітньої галузі в межах заданого діапазону. Сума годин на вивчення всіх освітніх галузей не повинна перевищувати загальної кількості годин, визначеної базовим навчальним планом ДСБСО.

Інтегровані курси природничої галузі у 2022-2023 н.р. будуть вивчатися за модельними навчальними програмами та за навчальними програмами, розробленими на основі модельних, затвердженими педагогічною радою закладу освіти. Навчальні програми мають містити опис результатів навчання учнів в обсязі не меншому, ніж передбачено ДСБСО та/або відповідними модельними навчальними програмами.

Модельна навчальна програма – це документ, що визначає орієнтовну послідовність досягнення очікуваних результатів навчання учнів, зміст навчального предмета (інтегрованого курсу) та види навчальної діяльності учнів, рекомендовані для використання в освітньому процесі у порядку, визначеному законодавством.

Наказом Міністерства освіти і науки України від 12.07.2021 № 795 «Про надання грифа «Рекомендовано МОН України» надано гриф та рекомендовано для використання в освітньому процесі у 5 класі з природничої галузі 6 модельним навчальним програмам для закладів загальної середньої освіти.

Серед них:

1. Модельна навчальна програма «Пізнаємо природу» 5-6 класи (інтегрований курс). Автор. Коршевнік Т.В.

2. Модельна навчальна програма «Пізнаємо природу» 5-6 класи (інтегрований курс). Автор Біда Д.Д., Гільберг Т.Г., Колісник Я.І.

3. Модельна навчальна програма «Пізнаємо природу» 5-6 класи (інтегрований курс). Автор Шаламов Р.В., Каліберда М.С., Григорович О.В., Фіцайло С.С.

4. Модельна навчальна програма «Природничі науки» (інтегрований курс) 5-6 класи. Автор Білик Ж.І., Засекіна Т.М., Лашевська Г.А., Яценко В.С.

5. Модельна навчальна програма «Довкілля» (інтегрований курс) 5-6 класи. Автор Григорович О.В.

6. Модельна навчальна програма «Пізнаємо природу» (інтегрований курс) 5-6 класи. Автор Бобкова О.С.

Модельні навчальні програми розроблені на основі Державного стандарту базової середньої освіти, ґрунтуються на визначених стандартом ціннісних орієнтирах, охоплюють формування наскрізних в усіх ключових компетентностях умінь, передбачають реалізацію вимог до обов'язкових результатів навчання у відповідній освітній галузі, ураховують наступність між циклами навчання на рівнях початкової та базової середньої освіти, орієнтуються на компетентнісний потенціал галузі.

СТВОРЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ПРОГРАМИ НА ОСНОВІ МОДЕЛЬНОЇ. ПЛАНУВАННЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ З НАВЧАЛЬНОГО ПРЕДМЕТА, ІНТЕГРОВАНОГО КУРСУ. УКЛАДАННЯ КАЛЕНДАРНО-ТЕМАТИЧНОГО ПЛАНУ

На основі модельної навчальної програми учителем, який буде викладати інтегрований курс, створюється навчальна програма.

Інтегровані курси «Пізнаємо природу», «Природничі науки» та «Довкілля» для 5-6 класів природничої освітньої галузі є продовженням курсу «Я досліджую світ» початкової школи й водночас є пропедевтичною основою вивчення природничих наук у базовій школі.

Основною метою програм адаптаційного циклу природничої галузі є формування особистості учня, який знає та розуміє основні закономірності живої і неживої природи, володіє певними вміннями її дослідження, виявляє допитливість, на основі здобутих знань і пізнавального досвіду усвідомлює цілісність природничо-наукової картини світу, прагне діяти в щоденних ситуаціях спілкування з природою до екологічних принципів поведінки, використовує природознавчі знання для дотримання правил здорового способу життя.

Інтегровані курси природничої галузі реалізують діяльнісний, компетентнісний, інтегративний, особистісно орієнтований, дослідницький, рефлексивний, проблемно-ситуативний, диференційований та інші підходи до навчання.

Інтегровані курси природничої галузі передбачають міжгалузеві зв'язки з інформатичною, мовно-літературною, математичною, технологічною, соціальною і здоров'язбережувальною, громадянською та історичною, мистецькими галузями.

Для реалізації програми необхідна сучасна матеріальна й інформаційна база, що забезпечує організацію всіх видів діяльності. Перелік обладнання автори вказували при складанні модельних навчальних програм.

Інтегровані курси природничої галузі мають чітко визначену практичну спрямованість, яка реалізується під час організації спостережень у природі, проведення експериментів, виконання практичних робіт і вправ, моделювання, мікроскопіювання, розв'язання ситуативних, проблемних, аналітичних завдань та досліджень, організацію уроків-екскурсій, роботу з науково-популярною літературою, інтернет-ресурсами тощо. Вони спрямовані на розвиток умінь і навичок роботи з географічними картами та іншими джерелами інформації, а також передбачають розв'язання природничих, екологічних та соціально-економічних завдань, здійснення міні досліджень, дискусій, презентацій, експертиз, круглих столів, ділових і рольових ігор, творчих робіт, індивідуальних і колективних проєктів, написання есе, повідомлень, виступів тощо. Мета проведення цих робіт може бути різною.

Практичні роботи проводяться на уроці. Рішення щодо оцінювання (всіх учнів чи вибірково) приймає вчитель.

Тематика досліджень, проєктів різноманітна. Учителю дається велика академічна свобода. По-перше, можна змінювати порядок досліджень. Учитель

може змінити предмет дослідження. Однак робота над певною методикою та проблематикою має відповідати програмі. Так, наприклад мікроскопіювати можна як клітину рослин, так і клітини інфузорій, головне виконати поставлені цілі. Ну і зрештою, учитель може обирати способи досягнення результатів.

Результати дослідження учнів учитель оцінює під час презентацій. Рекомендується, що представлення результатів здійснених досліджень має відбуватися максимально різноманітними способами: через створення електронних чи реальних інфорграфік, плакатів, брошур, аплікацій, лепбуків, ментальних карт, мультимедійних презентацій, слайд шоу, відеороликів, скрайбів, під час навчальних конференцій, рольових ігор тощо. Окремі презентації доцільно провести в масштабі закладу освіти, а не окремого класу.

Практичне спрямування курсу потребує навчання та контролю з боку учителя за дотриманням правил безпеки під час дослідницької діяльності. Варто ознайомити з ними учнів, нагадувати та повторювати їх постійно. Також необхідним є удосконалення культури дослідження: планування діяльності, перевірка наявності усього потрібного для практичної діяльності, порядок на робочому місці під час виконання дослідження та після його завершення, підтримання чистоти у процесі роботи тощо.

При складанні навчальної програми на основі модельної та під час укладання календарного планування вчитель на власний розсуд здійснює розподіл годин між темами. Години резервного часу використовуються для узагальнення, повторення, проведення екскурсій, реалізації проєктної діяльності, проведення екологічних акцій тощо.

Під час організації навчального процесу з інтегрованих курсів у природничій галузі рекомендується широко застосовувати різні види самостійної роботи учнів (підбір додаткової літератури та ілюстративних матеріалів, розробка проєктів, написання повідомлень, есе, листів, виступів на конференціях, складання колажів).

Значна увага має приділятися учителем груповій роботі. Поміж очікуваних результатів навчання в програмах є ті, що спрямовані на опанування навичок роботи в колективі, тому слід планувати проведення досліджень у групах. Водночас педагогам потрібно приділяти увагу організації роботи в групі: встановленню правил, важливості чути однокласника, умінню шукати компроміси, планувати й розподіляти обов'язки, рефлексувати щодо ефективності роботи в групі.

Частину уроків автори модельних навчальних програм рекомендують проводити у докільці. Під час календарно-тематичного планування потрібно передбачати години на проведення позааудиторних занять.

Під час укладання календарно-тематичного плану потрібно урахувати наступні особливості:

- календарне планування інтегрованого курсу «Пізнаємо природу» за модельною навчальною програмою Р.В. Шаламова буде містити уроки зі здвоєними темами. Модельна навчальна програма «Пізнаємо природу» Р.В. Шаламова складається із суцільних досліджень. Оскільки окремі дослідження є тривалими та під час проведення не потребують активної фіксації результатів, то варто накладати одне дослідження на інше в часі. Тоді

частину уроку потрібно приділяти роботі з матеріалами дослідження що триває, а решту часу – працювати над іншим дослідженням. Так, наприклад, роботу з дослідження умов проростання насіння неможливо провести за один урок, тому на одному уроці дослід закладається, протягом кількох наступних фіксуються його результати. Це не вимагає цілих уроків, тому решта часу має бути відведена на роботу з інших тем;

- під час планування освітнього процесу потрібно зважати на доступність дослідних об'єктів у різні пори року. Наприклад, викопувати ґрунт узимку буде складно, а знайти мікроорганізми у водоймах – проблематично. Хоча програми й укладені максимально природо відповідно, усе ж таки варто передбачити дати певних досліджень;

- передбачити у календарному плануванні різноманітні форми представлення результатів досліджень;

- урахувати необхідність проведення занять з повторення та узагальнення здобутих навичок, умінь, ставлень та знань;

- розподілити години резервного часу на проведення екскурсій.

Оцінювання результатів навчання у природничій галузі має бути спрямоване на перевірку ключових компетентностей та обов'язкових результатів навчання. Вивчення інтегрованих курсів природничої галузі передбачає два види контролю: поточний – під час вивчення теми (усне опитування, тестування, самостійні, лабораторні та практичні роботи, творчі роботи, дослідження, захист проєктів і власних досліджень); і підсумковий – наприкінці вивчення розділу або теми (усні та письмові роботи, тести, бесіди тощо).

ПІДХОДИ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ ПРИ ВИКЛАДАННІ ІНТЕГРОВАНИХ КУРСІВ ПРИРОДНИЧОЇ ГАЛУЗІ

(із досвіду пілотних шкіл Чернігівської області)

Реалізація концептуальних засад Нової української школи у 5 класі поставила перед вчителями пілотних шкіл природничих дисциплін ряд викликів: методичних, методологічних, предметнотеоретичних, організаційних і управлінських. Серед них – реалізація компетентнісного, діяльнісного та трансдисциплінарного підходів до навчання.

Упровадження інтегрованих курсів природничої галузі відбувалося за модельними навчальними програмами:

№ з/п	Заклад загальної середньої освіти	Модельна навчальна програма
1.	Ніжинська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів № 10 Ніжинської міської ради Чернігівської області	«Пізнаємо природу». 5-6 клас (інтегрований курс)» для закладів загальної середньої освіти. Автор Коршевніук Т.В.
2.	Прилуцький заклад загальної середньої освіти І-ІІІ ступенів №7 (ліцей №7)	«Пізнаємо природу». 5-6 клас (інтегрований курс)» для закладів загальної середньої освіти. Автори Біда Д.Д., Гільберг Т.Г., Колісник Я.І.
3.	гімназія № 31 гуманітарно-естетичного профілю Чернігівської міської ради Чернігівської області	«Пізнаємо природу». 5-6 клас (інтегрований курс) для закладів загальної середньої освіти. Автор Коршевніук Т.В.
4.	Ріпкинський опорний заклад загальної середньої освіти І-ІІІ ступенів Ріпкинської селищної ради	«Пізнаємо природу». 5-6 класи (інтегрований курс)» для закладів загальної середньої освіти. Автори Біда Д.Д., Гільберг Т.Г., Колісник Я.І.

Учителі пілотних шкіл були забезпечені модельними навчальними програмами та експериментальними підручниками, від авторів програм. Із метою розширення навчально-методичного комплексу користувалися фаховими виданнями та інтернет-джерелами.

На основі модельної навчальної програми учителями були розроблені навчальні програми інтегрованих курсів природничої галузі, які затверджувалися на засіданні педагогічної ради закладу.

Календарно-тематичне та поурочне планування здійснювалося учителями у довільній формі, у тому числі з використанням друкованих календарних планів, запропонованих авторами програм.

Під час розроблення календарного планування та системи поурочного планування учителі самостійно вибудовували послідовність формування очікувальних результатів навчання, враховуючи при цьому розгортання змісту курсу. Учителі, відповідно до того, як учні засвоїли навчальний матеріал в подальшому коректували кількість годин на вивчення окремих тем та розділів.

При укладанні календарно-тематичного планування здійснювався розподіл годин між розділами та темами курсів, визначався порядок проведення досліджень, практичних робіт. Під час укладання календарних планів учителі зважали на доступність дослідницьких об'єктів у різні пори року, визначалися, які дослідження будуть проводитися індивідуально, які в групах, які будуть проводити в класі, які в позаурочний час, продумувалась різноманітність форм представлення результатів. Були заплановані уроки захисту проєктів, узагальнюючі уроки і уроки повторення вивченого матеріалу, екскурсії із годин резервного часу.

Під час реалізації практичної складової програми велика увага приділялась вихованню культури дослідження і дотриманню правил техніки безпеки.

Навчальний матеріал викладався відповідно до календарно-тематичних планів, кількість годин відведених для реалізації програмного навантаження, які заплановані, співпадала з кількістю фактично проведених уроків.

Освітній процес у природничій галузі забезпечували досвідчені педагогічні працівники. Крім того педагоги мають сертифікати про відповідну підготовку в умовах Нової української школи.

Не менш вагомим показником майстерності вчителя є стаж педагогічної роботи. Моніторинг показав, що стаж роботи учителів, які пілотували інтегровані курси у природничій галузі:

- від 10 до 20 років – 1 особа (25%);
- від 25 до 30 років – 3 особи (75%).

Освітній процес з природничої галузі був організований у відповідності до психологічних особливостей п'ятикласників. Саме в цьому віці учні цікавляться цілісною природничо-науковою картиною світу, що охоплює систему знань, уявлень про закономірності у природі та місце людини у ній; різноманіття об'єктів і явищ природи, зв'язком між явищами живої і неживої природи, змінами природного середовища під впливом людини тощо.

При організації освітнього процесу на уроках інтегрованих курсів природничої галузі реалізувалися діяльнісний, компетентнісний, особистісно-орієнтований, дослідницький, рефлексивний, проблемно-ситуативний підходи до навчання. Широко використовувалися інтерактивні технології, технології критичного мислення, метод проєктів, реалізувалися підходи STEM-освіти.

Практична спрямованість інтегрованих курсів природничої галузі реалізувалась педагогами під час спостережень у природі, проведення експериментів, виконанні практичних робіт і вправ, моделюванні, розв'язанні ситуативних, проблемних, аналітичних завдань та досліджень, організації уроків-екскурсій, у тому числі й віртуальних.

Одним із викликів у пілотуванні основних засад Нової української школи було оцінювання, адже початкова школа перейшла на безбальне оцінювання. У базовій школі відбувається перехід від безбального до звичного – 12-бального оцінювання.

Як зробити так, щоб цей перехід відбувався безболісно для п'ятикласників і як довго він має тривати. Педагогічні колективи пілотних закладів визначались індивідуально і приймали рішення на засіданні педагогічної ради закладу. Досвід роботи вчителів Ріпкинського опорного закладу загальної середньої освіти I-III ступенів Ріпкинської селищної ради описано вище.

Інші заклади, що брали участь у пілотуванні інтегрованих курсів природничої галузі на засіданні педагогічної ради прийняли рішення не оцінювати учнів протягом короткого періоду часу (1 місяць), а потім переходили до звичного 12-бального оцінювання.

Робота у пілотних класах НУШ була кропіткою, але й творчою. Для учнів таке навчання виявилось цікавим, мотивуючим.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про деякі питання державних стандартів повної загальної середньої освіти: Постанова КМУ від 30 вересня 2020 р. № 898. URL: <https://cutt.ly/BJUABts>.
2. Про затвердження типової освітньої програми для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти: Наказ МОН від 19 лютого 2021 р. № 235. URL: <https://cutt.ly/YJOtTDf>.
3. Організація освітнього процесу в 5-х класах закладів загальної середньої освіти: вебінар. Канал YouTube «Проект Якість освіти». URL: <https://www.youtube.com/watch?v=YaRoXl4lsy0&t=2s>.
4. Навчально-методичне забезпечення 5-9 кл. ІМЗО. URL: <https://cutt.ly/DJIMo3n>.
5. Про затвердження методичних рекомендацій щодо оцінювання навчальних досягнень учнів 5-6 класів, які здобувають освіту відповідно до нового Державного стандарту базової середньої освіти: Наказ МОН України № 289 від 01.04.2022 р. URL: <https://cutt.ly/GJAsJOP>.
6. Типовий перелік засобів навчання та обладнання для навчальних кабінетів і STEM-лабораторій: Наказ Міністерства освіти і науки України від 29 квітня 2020 року № 74. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0410-20#Text>
7. Методичні рекомендації щодо особливостей організації освітнього процесу у першому (адаптивному) циклі / 5 класах закладів загальної середньої освіти за Державним стандартом базової середньої освіти в умовах реалізації концепції «Нова українська школа». Лист МОН № №4.5/2303-21 від 06.08.21 року.
8. Особливості оцінювання і ведення журналів у пілотних класах НУШ. Дата публікації 08.10.2021. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/mon-spilno-z-komandoyu-pidtrimki-reform-ministerstva-roz'yasnili-osoblivosti-ocinyuvannya-i-vedennya-zhurnaliv-u-5-h-pilotnih-klasah-nush>).

2.5 ІНФОРМАТИЧНА ОСВІТНЯ ГАЛУЗЬ

Метою інформатичної освітньої галузі є розвиток особистості учня, здатного використовувати цифрові інструменти і технології для розв'язання проблем, розвитку, творчого самовираження, забезпечення власного і суспільного добробуту, критично мислити, безпечно та відповідально діяти в інформаційному суспільстві.

У 2022/23 навчальному році навчальні програми з інформатики для 5 класу розроблятимуться навчальними закладами на основі модельних навчальних програм, створених відповідно до Державного стандарту базової середньої освіти та опублікованих за адресою <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/modelni-navchalni-programi-dlya-5-9-klasiv-novoyi-ukrayinskoyi-shkoli-zaprovadzhuyutsya-poetapno-z-2022-roku>.

Станом на червень 2022 року інформатична освітня галузь представлена шістьма модельними програмами:

1. «Інформатика. 5-6 клас» для закладів загальної середньої освіти (авт. Морзе Н. В., Барна О. В.);
2. «Інформатика. 5-6 клас» для закладів загальної середньої освіти (авт. Ривкінд Й. Я., Лисенко Т. І., Чернікова Л. А., Шакотько В. В.);
3. «Інформатика. 5-6 клас» для закладів загальної середньої освіти (авт. Пасічник О. В., Чернікова Л. А.);
4. «Інформатика. 5-6 клас» для закладів загальної середньої освіти (авт. Завадський І.О., Коршунова О.В., Лапінський В. В.);
5. «Інформатика. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт. Радченко С. С., Боровцова Є. В.);
6. «Інформатика. 5-6 клас» для закладів загальної середньої освіти (авт. Козак Л. З., Ворожбит А. В.).

Згідно з наказом МОН від 08.02.2022 №140 «Про надання грифа «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України» гриф отримали 9 підручників «Інформатика» для 5 класу закладів загальної середньої освіти таких авторських колективів:

1. Ривкінд Й.Я., Лисенко Т.І., Чернікова Л.А., Шакотько В.В. - https://is.gd/j_ryvkind;
2. Джон Ендрю Біос - https://is.gd/john_bios;
3. Коршунова О.В., Завадський І.О. - https://is.gd/o_korshunova;
4. Морзе Н.В., Барна О.В. - https://is.gd/n_morze;
5. Бондаренко О.О., Ластовецький В.В., Пилипчук О.П., Шестопапов Є.А. - https://is.gd/v_bondarenko;

6. Корнієнко М.М., Крамаровська С.М., Зарецька І.Т. - https://is.gd/m_kornienko;
7. Тріщук І.В. - https://is.gd/i_trishchuk;
8. Глинський Я.М., Лисобей Л.В., Чучук О.І., Дячун В.В. - https://is.gd/ya_hlynsky;
9. Козак Л.З., Ворожбит А.В. - https://is.gd/l_kozak.

Підручники інформатики в електронному вигляді розміщено на сайті Інституту модернізації змісту освіти (ІМЗО).

Вибір вчителем підручника має відповідати модельній програмі, за якою він підготовлений. Рекомендується виважено здійснювати вибір програм, орієнтуючись також на запропоновані до програм підручники, які можуть створювати як автори програм, так і інші авторські колективи. Так, над підручниками за модельною навчальною програмою авторів Пасічник О.В. та Чернікової Л.А. працювали три авторських колективи, самі ж автори програми своє бачення реалізації модельної навчальної програми представили без використання паперового підручника на сайті <https://sites.google.com/view/infnus56klas/>. Після завершення пілотування їх матеріали будуть розміщені на сайті дистанційного навчання інформатики «ДистОсвіта» <https://dystosvita.org.ua/>. Методичні рекомендації з викладання інформатики у 5 класі за модельною програмою Завадського І.О., Коршунової О.В., Лапінського В.В. розміщено на сторінці <https://itknyga.com.ua/нуш/>. За програмою авторів Радченка С.С. та Боровцової Є. В. на даному етапі не підготовлено жодного підручника.

На сайті ІМЗО створена сторінка «Навчально-методичне забезпечення 5-9 кл» <https://cutt.ly/DJIMo3n>, на якій зокрема розміщено електронну таблицю «Навчально-методична скарбниця. НУШ 5-6 класи» <https://cutt.ly/EJIM3Rv>. Аркуш «ІФО» таблиці містить електронні версії підручників з інформатики для 5 класу за модельними навчальними програмами, а також орієнтовне календарно-тематичне планування до них для пілотних закладів та закладів загальної середньої освіти.

Розробники інформатичної освітньої галузі нового Державного стандарту базової середньої освіти у визначенні мети навчання наголошують на розвитку особистості учня та формулюють вимоги до обов'язкових результатів навчання учнів у вигляді чотирьох груп умінь:

- знаходить, аналізує, перетворює, узагальнює, систематизує та подає дані, критично оцінює інформацію для розв'язання життєвих проблем;
- створює інформаційні продукти і програми для ефективного розв'язання задач/проблем, творчого самовираження індивідуально та у співпраці з іншими особами за допомогою цифрових пристроїв чи без них;
- усвідомлено використовує інформаційні та комунікаційні технології і цифрові інструменти для доступу до інформації, спілкування та співпраці як творець та (або) споживач, а також самостійно опановує нові технології;
- усвідомлює наслідки використання інформаційних технологій для себе, суспільства, навколишнього природного середовища, дотримується етичних, культурних і правових норм інформаційної взаємодії.

Кожну із зазначених груп умінь наприкінці року вчитель повинен оцінити за чотирма рівнями: високий, достатній, середній, низький (Наказ Міністерства освіти і науки України від 01 квітня 2022 р. № 289).

Під час оцінювання учнів з інформатики варто орієнтуватись на опис інструментарію оцінювання у Типовій освітній програмі для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти <https://cutt.ly/YJOtTDf> та враховувати «Рекомендації щодо оцінювання навчальних досягнень учнів 5-6 класів, які здобувають освіту відповідно до нового Державного стандарту базової середньої освіти», затверджені Наказом МОН України 01 квітня 2022 року № 289 <https://cutt.ly/GJAsJOP>.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про деякі питання державних стандартів повної загальної середньої освіти: Постанова КМУ від 30 вересня 2020 р. № 898. URL: <https://cutt.ly/VJUABts>.
2. Про затвердження типової освітньої програми для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти: Наказ МОН України від 19 лютого 2021 р. № 235. URL: <https://cutt.ly/YJOtTDf>.
3. Сологуб Олександра. Інформатична освітня галузь та міжгалузеві інтегровані курси/ Інформаційно-методичний вісник «Орієнтир». Спецвипуск «Стартує НУШ в основній школі». 2022. №7. С.62–68.
4. Методичний путівник Нової української школи: інформатична освітня галузь : збірник методичних матеріалів / І. Волошина, Н. Гром, Г. Гундарева, О. Кітова, Д. Литвин, О. Пилипчук, В. Рудик, Є. Царук. Краматорськ: Відділ інформаційно-видавничої діяльності, 2021. 48 с.
5. Організація освітнього процесу в 5-х класах закладів загальної середньої освіти: вебінар. Канал YouTube «Проект Якість освіти». URL: <https://www.youtube.com/watch?v=YaRoXl4lsy0&t=2s>.
6. Інформатика. 5-6 клас (НУШ). URL: <https://sites.google.com/view/infnus56klas/> (матеріали авторів модельної навчальної програми з інформатики для 5-6 класу О. Пасічник та Л. Чернікової).
7. Навчально-методичне забезпечення 5-9 кл. ІМЗО. URL: <https://cutt.ly/DJIMo3n>.
8. Про затвердження методичних рекомендацій щодо оцінювання навчальних досягнень учнів 5-6 класів, які здобувають освіту відповідно до нового Державного стандарту базової середньої освіти: Наказ МОН України від 01.04.2022 р. № 289 URL: <https://cutt.ly/GJAsJOP>.
9. Міжгалузеві інтегровані курси. ДНУ ІМЗО. URL: <https://cutt.ly/6JAfOqH>.
10. Типовий перелік засобів навчання та обладнання для навчальних кабінетів і STEM-лабораторій: Наказ Міністерства освіти і науки України від 29 квітня 2020 року № 574. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0410-20#Text>

2.6 СОЦІАЛЬНА І ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНА ОСВІТНЯ ГАЛУЗЬ

Метою соціальної і здоров'язбережувальної освітньої галузі є розвиток особистості учня, який здатний до самоусвідомлення, гармонійної соціальної і міжособистісної взаємодії, спрямованої на збереження власного здоров'я та здоров'я інших осіб, дбає про безпеку, виявляє підприємливість та професійну зорієнтованість для забезпечення власного і суспільного добробуту.

Загальні цілі освітньої галузі визначаються такими досягненнями учня:

- дбає про особисте здоров'я і безпеку, реагує на діяльність, яка становить загрозу для життя, здоров'я, добробуту;
- визначає альтернативи, прогнозує наслідки, ухвалює рішення з користю для здоров'я, добробуту, власної безпеки та безпеки інших осіб;
- робить аргументований вибір на користь здорового способу життя, аналізує та оцінює наслідки і ризики;
- виявляє підприємливість та поводить етично з метою поліпшення здоров'я, безпеки та добробуту.

Відповідно до ст. 12 Закону України «Про освіту» (2017) досягнення мети освіти забезпечується шляхом формування ключових компетентностей, необхідних кожній сучасній людині для успішної життєдіяльності.

Соціальна і здоров'язбережувальна освітня галузь має ресурс щодо формування всіх ключових компетентностей.

Внеском соціальної і здоров'язбережувальної освітньої галузі у розвитку ключових компетентностей є набуття здобувачами освіти умінь та ставлень, що виробляються в процесі вивчення предметів та інтегрованих курсів освітньої галузі.

Базові знання соціальної і здоров'язбережувальної освітньої галузі розподілені за такими сферами:

- безпека;
- здоров'я;
- добробут.

Вимоги до обов'язкових результатів навчання учнів з соціальної і здоров'язбережувальної освітньої галузі зазначені у додатку 16.

Загальні результати	5—6 класи		7—9 класи	
	конкретні результати	орієнтири для оцінювання	конкретні результати	орієнтири для оцінювання
1.Турбота про особисте здоров'я і безпеку, уникання факторів ризику, реагування на чинники і діяльність, яка становить загрозу для життя, здоров'я, добробуту власного та інших				
Діє відповідально [СЗО 1.1]	демонструє прихильність до безпечних і корисних практик поведінки, які зменшують ризики для життя і здоров'я або запобігають їм [6 СЗО 1.1.1-1]	демонструє модель безпечної поведінки згідно з інструкціями і правилами в соціальному і природному середовищі [6 СЗО 1.1.1-1] діє за алгоритмом у небезпечних ситуаціях, використовуючи інформацію, що міститься в тексті інструкції [6 СЗО 1.1.1-2] обґрунтовує необхідність власної відповідальності за поведінку в побуті та громадських місцях [6 СЗО 1.1.1-3]	демонструє відповідальне ставлення до безпеки, здоров'я, добробуту власного та інших осіб [9 СЗО 1.1.1]	демонструє модель безпечної поведінки відповідно до суспільних та особистих цінностей у соціальному та природному середовищі [9 СЗО 1.1.1-1] складає алгоритм дій у небезпечних ситуаціях на основі знань і власного досвіду [9 СЗО 1.1.1-2] користується попередженнями та інструкціями про безпеку [9 СЗО 1.1.1-3] аналізує, використовує нормативно-правові документи щодо безпеки, здоров'я та добробуту, робить висновки, обґрунтовує відповідальність за порушення визначених у цих документах норм [9 СЗО 1.1.1-4]

Відповідно до мети і загальних цілей соціальної і здоров'язбережувальної освітньої галузі виокремлено чотири групи обов'язкових результатів навчання, а саме:

1. Турбота про особисте здоров'я і безпеку, уникання факторів ризику, реагування на чинники і діяльність, яка становить загрозу для життя, здоров'я, добробуту власного та інших осіб.
2. Визначення альтернатив, прогнозування наслідків, прийняття рішень з користю для власної безпеки та безпеки інших осіб, здоров'я та добробуту.
3. Аргументований вибір здорового способу життя, аналіз і оцінка наслідків і ризиків.
4. Підприємливість та етична поведінка для поліпшення здоров'я, безпеки і добробуту.

Загальні результати навчання спільні для всіх рівнів загальної середньої освіти. Державний стандарт базової середньої освіти (2020) ґрунтується на Державному стандарті початкової освіти (2019) та є його продовженням. Наступність стандарту можна простежити, орієнтуючись на групи результатів навчання та загальні результати.

Вимоги до обов'язкових результатів навчання учнів 1-4 класів	Вимоги до обов'язкових результатів навчання учнів 5-9 класів
<i>Турбота про особисте здоров'я і безпеку, реагування на діяльність, яка становить загрозу для власного життя, здоров'я, добробуту та інших осіб.</i> - Діє відповідально - Відстоює інтереси власні та інших осіб - Надає допомогу - Поводиться етично	<i>Турбота про особисте здоров'я і безпеку, уникання факторів ризику, реагування на чинники і діяльність, яка становить загрозу для життя, здоров'я, добробуту власного та інших осіб.</i> - Діє відповідально - Відстоює власні інтереси та інтереси інших осіб - Надає допомогу
<i>Визначення альтернатив, прогнозування наслідків, ухвалення рішень з користю для здоров'я, добробуту, власної безпеки та безпеки інших осіб</i> - Розпізнає небезпечні ситуації - Прогнозує наслідки - Ухвалює рішення - Поводиться безпечно	<i>Визначення альтернатив, прогнозування наслідків, прийняття рішень з користю для власної безпеки та безпеки інших осіб, здоров'я та добробуту.</i> - Розпізнає небезпечні ситуації - Прогнозує наслідки - Приймає рішення - Поводиться безпечно
<i>Аргументований вибір на користь здорового способу життя, аналіз і оцінка наслідків та ризиків</i> - Обмірковує альтернативи власних дій та рішень - Приймає зміни у власному організмі - Аналізує вплив поведінки на здоров'я - Здійснює вибір та отримує задоволення	<i>Аргументований вибір здорового способу життя, аналіз і оцінка наслідків і ризиків.</i> - Обмірковує альтернативи власних дій і рішень - Приймає зміни власного організму - Аналізує вплив поведінки на здоров'я - Здійснює вибір, що приносить користь і задоволення (радість)
<i>Підприємливість та етична поведінка для поліпшення здоров'я, безпеки та добробуту</i> - Вчиться вчитися без шкоди для здоров'я - Знаходить і перевіряє інформацію - Діє ефективно і самостійно - Спілкується конструктивно - Виявляє культуру споживання - Планує майбутнє - Співпрацює для досягнення результату діяльності	<i>Підприємливість та етична поведінка для поліпшення здоров'я, безпеки і добробуту.</i> - Вчиться вчитися - Знаходить і перевіряє інформацію - Діє ефективно та самостійно - Спілкується конструктивно - Виявляє культуру споживання - Планує майбутнє - Співпрацює для досягнення результату діяльності - Поводиться етично - Планує, запроваджує і оцінює фінансові рішення - Підтримує доброчинність

Виокремлено цикли базової середньої освіти:

- адаптаційний (5-6 класи);
- базового предметного навчання (7-9 класи).

Циклічність навчання надає можливість враховувати вікові та індивідуальні особливості розвитку і потреби учнів, а також забезпечити просування індивідуальними освітніми траєкторіями.

На завершення кожного циклу виокремлено:

- *конкретні результати навчання*, що окреслюють навчальний поступ учнів за освітніми циклами;
- *орієнтири для оцінювання*, які є основою для визначення рівня досягнення учнями результатів навчання.

Загальні результати	5—6 класи		7—9 класи	
	конкретні результати	орієнтири для оцінювання	конкретні результати	орієнтири для оцінювання
4. Підприємливість та етична поведінка для поліпшення здоров'я, безпеки і добробуту				
Планує майбутнє [СЗО 4.6]	аналізує потенціал опанування різних видів діяльності [6 СЗО 4.6.1]	доводить, що здоров'я, безпека і добробут є підґрунтям успішного майбутнього [6 СЗО 4.6.1-1] виявляє зацікавлення до тривалої систематичної діяльності (хобі, спорт, мистецтво, навчання тощо) та наполегливість у досягненні мети [6 СЗО 4.6.1-2] розуміє перспективність своєї діяльності для успішного майбутнього [6 СЗО 4.6.1-3] визначає цілі власної діяльності і стратегії їх досягнення [6 СЗО 4.6.1-4]	критично оцінює свої вміння і компетентності, виявляє наполегливість у досягненні мети [9 СЗО 4.6.1]	визначає мотивацію власної діяльності, формулює мету і цілі діяльності [9 СЗО 4.6.1-1] планує витрати родини (свої) для підтримання здоров'я, безпеки і добробуту [9 СЗО 4.6.1-2] визначає шлях до реалізації короткострокових цілей, розробляє план відповідно до своїх сильних сторін, інтересів і досвіду [9 СЗО 4.6.1-3] визначає потребу витрат часу на різні види діяльності [9 СЗО 4.6.1-4]

Обов'язкові результати навчання учнів позначено індексами, в яких:

- *скорочений буквенний запис* означає *освітню галузь*, до якої належить обов'язковий результат навчання (СЗО – соціальна і здоров'язбережувальна освітня галузь);
- *цифра на початку індексу* вказує на *порядковий номер року навчання* (класу), на завершення якого очікується досягнення результату навчання (6 клас);
- *перша цифра після буквеного запису до крапки* означає *номер групи результатів* навчання (4. Підприємливість та етична поведінка для поліпшення здоров'я, безпеки і добробуту);
- *цифра після крапки* означає *номер загального результату* навчання (Планує майбутнє [СЗО 4.6]);
- *наступна цифра* означає *номер конкретного результату* навчання (аналізує потенціал опанування різних видів діяльності [6 СЗО 4.6.1]);
- *остання цифра* означає *номер орієнтира* для оцінювання відповідного навчального результату (доводить, що здоров'я, безпека і добробут є підґрунтям успішного майбутнього [6 СЗО 4.6.1-1]).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Державний стандарт базової середньої освіти: Постанова Кабінету Міністрів України від 30.09.2020. № 898. Урядовий кур'єр. 2020. № 194.
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2020-%D0%BF#Text>.
2. Закон України «Про освіту» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.

Н. ЄВТУШЕНКО,
*доцент кафедри природничо-математичних дисциплін
та інформаційно-комунікаційних технологій в освіті
ЧОППО імені К.Д. Ушинського,
доктор педагогічних наук*

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ВИКЛАДАННЯ ПРЕДМЕТІВ СОЦІАЛЬНОЇ І ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ ГАЛУЗІ

Запропоновані на всеукраїнському рівні інноваційні підходи до викладання предметів соціальної і здоров'язбережувальної освітньої галузі (далі – СЗО) є сукупністю єдиноспрямованих принципів і методів за змістом, визначеним Державними стандартами базової середньої освіти. Так відбувається трансформація освітнього процесу та досягнення головної *мети СЗО* – розвиток особистості учня/учениці, здатності до самоусвідомлення, гармонійної соціальної та міжособистісної взаємодії, спрямованої на збереження власного здоров'я і здоров'я інших осіб, можливості дбати про безпеку, виявляти підприємливість для забезпечення власного та суспільного добробуту [2].

Звернемо увагу, що саме на основі поєднання традицій та інновацій побудована модельна програма «Здоров'я, безпека та добробут». 5-6 класи. (інтегрований курс) для закладів загальної середньої освіти (авт. Воронцова Т.В., Пономаренка В.С., Лаврентьєва І.В., Хомич О.Л.). Особливістю цієї модельної навчальної програми стала інтеграція навчальної програми предмета «Основи здоров'я» та використання інноваційних методик і технологій Нової української школи [3]. Автори реалізували комплексне забезпечення для навчання учнівства, підвищення кваліфікації вчителів за галуззю, онлайн-супроводу процесу навчання.

Актуальним є підхід авторів модельної програми «Здоров'я, безпека та добробут (інтегрований курс). 5–6 класи. (Василенко С.В., Коваль Я.Ю., Колотій Л.П.) [4] щодо формування в учнів/учениць мотивації до навчання та здобуття освіти, створення необхідних умов для самореалізації здійснювати на прикладі життєвого досвіду видатних українців – науковців, митців і спортсменів, використанні національних традицій українського народу, а також звичаїв української кухні. Презентацію до підручника за цією програмою розміщено на сайті видавництва «Літера» за посиланням: <https://www.e-litera.com.ua/zbd-5k-nus/>.

Визначальною є ідея компетентнісного підходу до викладання предметів соціальної і здоров'язбережувальної освітньої галузі (СЗО). Отже, авторами модельних навчальних програм здійснюється наголос на формуванні предметних компетентностей (опорних знань, умінь, і ставлень) за освітньою галуззю «Соціальна і здоров'язбережувальна» (СЗО), пропонується пакетне

рішення для повного забезпечення освітньої галузі СЗО, що містить комплект ЗБД з розвитку предметних компетентностей, комплект ВЖР з розвитку наскрізних *когнітивних, емоційних і соціальних компетентностей* (наскрізних умінь) [3].

Постійно розширюється і вдосконалюється методична підтримка викладання предметів СЗО. Зокрема, навчально-методичне забезпечення до підручника складається з модельної авторської програми, календарно-тематичне планування (1,5 години, 1 година, 0,5 години), підручника і зошита для учнів, розробок уроків для всіх тем, сайту дистанційної освіти для учнів (реалізація змішаного навчання), посібника для вчителя з концептуальних основ компетентнісного навчання за освітньою галуззю СЗО, онлайн-курсу для самопідготовки та підвищення кваліфікації вчителів, онлайн-супровіду вчителів: (ФБ група «Здоров'я, безпека та добробут») [3]. Навчальні матеріали, до яких увійшли ресурси для учнів і підготовки вчителів, розміщено у вільному доступі на вебпорталі «Превентивна освіта», вкладка «Ресурси» (<http://autta.org.ua/>).

Авторами підручників пропонується широке коло різних видів навчальної діяльності, більшість з яких носять інтерактивний характер. Наприклад, створення лепбуків «Дорожній рух», театралізація «Надання першої долікарської допомоги в разі ДТП», активне читання «Свято з петардами», акваріум «Безпека у природі», Storytelling «Мій успішний день», створення інтелект-карти «Як я розвиваю свої здібності», мозковий штурм «Принципи здорового способу життя», віртуальна, змішана і доповнена реальність «Дорожня розмітка», «Смуга перешкод», створення цифрових продуктів (плакат, інфографіка) «Самодопомога на дорозі», коло ідей «Хто у класі лідер?», дослідницько-пізнавальне навчання «Мій дім – моя фортеця», дискусія «Реклама – це добре чи погано?», навчальні ігри «Шопінг», створення відео «Приготування страв національної кухні» тощо [5].

Зокрема важливою, на нашу думку, є застосування такої форми навчання учнів як написання творів-роздумів «Усі ми різні, але ми рівні в правах і можливостях», «Я особливий/особлива тому, що...», «Я особистість тому, що ...» (Тема 2. «Унікальність і неповторність людини», предмет «Етика». 5 клас» [4], Додаток). Така форма перевірки рівня засвоєння навчального матеріалу дозволяє формувати відповідальну та виважену поведінку учня, формує його розуміння системи моральних цінностей, що існує в українському суспільстві, формувати такі необхідні риси для сучасної людини, як рішучість і сміливість у висловлюванні своєї думки, готовність аргументувати власну позицію в різноманітних життєвих ситуаціях здатність аргументувати свою думку та одночасно проявляти максимальну толерантність у суперечці.

У сучасних підручниках СЗО відбувається перехід від подання навчального матеріалу формалізованою мовою до викладення даних у формі діалогу, з використанням технологій *Friendly design* (від *англ.* – дружній дизайн). Доброзичливий дизайн означає, що інформація подається невеликими фрагментами – картками, щоб запам'ятатися відвідувачеві сторінки, навіть якщо він зайшов лише на декілька хвилин. Навчальний матеріал чітко структурований, його подано логічно завершеними частинами, застосовується

уніфікована структура параграфів (опис компетентнісного результату + діяльнісне завдання). Здійснюється візуалізація у формі аналізу візуальних об'єктів (схем і коміксів), що допомагає формувати життєві навички у комфортному для сучасного учнівства стилі навчання. Тексти параграфів і завдання подаються у вигляді співпраці із персонажами підручника, чим, відповідно, створюється відчуття спільного навчання в класі [6].

Використання технологій дистанційного навчання під час викладання предметів СЗО, що на сьогодні є важливою умовою підвищення якості освітнього процесу, значно полегшується при наявності електронних ресурсів, які розроблені відповідно до модельних навчальних програм авторськими колективами. Наприклад, електронний супровід у вигляді тестів створено до підручників «Здоров'я, безпека та добробут» підручник інтегрованого курсу для 5 класу закладів загальної середньої освіти (автор Тагіна О.В.) та «Етика» підручник для 5 класу закладів загальної середньої освіти (автори Мартинюк О.О., Гісем О.О.). Ресурси «Пілот. «Здоров'я, безпека та добробут». НУШ», «Пілот. «Етика» для 5 класу. НУШ» за бажанням можна знайти на сайті видавництва «Ранок» за посиланням: <https://ua.izzi.digital/#/>.

Електронний супровід для вчителів ЗБД. 5 клас (<https://www.e-litera.com.ua/elektronnyi-suprovid-dlia-vchyteliv-zbd-5-klas/>) до підручника «Здоров'я, безпека та добробут. 5 клас. (Василенко С.В., Коваль Я.Ю., Колотій Л.П.), містить:

- нормативні документи (Державний стандарт, модельна програма);
- методичний супровід (календарно-тематичне планування, матеріали до уроків;
- презентації (уроки 1–4).

Інтернет-підтримка, що здійснюється навчальними посібниками, створеними відповідно до чинних модельних навчальних програм, пропонує інтерактивний підхід у навчанні, який забезпечує взаємодію між учителем і учнем під час занять, є одним із засобів організації самостійної роботи та перевірки навчальних досягнень учня. Так, QR-кодування вважається трендом сучасної освіти, а «головною перевагою QR-коду вважається можливість сканування звичайною камерою смартфона та великий обсяг інформації, що кодується» [7]. Використання QR-кодів підвищує ефективність уроку і застосовується для зчитування інформації про навчальні сайти, відео з YouTube. QR-коди в навчальних посібниках СЗО містять стартові завдання, відео, шаблони для виконання завдань [3], вікторини, інтерактивні вправи, тести та анкети [4, 6].

Корисним і зручним для вчителя є подання електронних версій сучасних підручників на сайті Інституту модернізації змісту освіти у розділі: Головна/ Вибір підручників 5 клас (2021–2022 роки) / Конкурсний відбір/ 6.Здоров'язбережувальна освітня галузь (<https://lib.imzo.gov.ua/vibr-pdruchnikv-5-klas-2021---2022-roki/konkursniy-vdbr/6zdorovyazberezhuvalna-osvtnya-galuz/>).

Потрібно зауважити, що «інноваційність головним чином стосується дидактики, проведення уроків, інших видів занять і методів навчання. Для творчого вчителя – це широке і вдячне поле діяльності, де він може виявити ініціативу, свої інтелектуальні здібності та організаційні вміння» [1].

Інноваційна діяльність за модельними навчальними програмами водночас вимагає від вчителя постійного професійного розвитку когнітивного компонента педагогічної компетентності та практичної компетентності у питаннях викладання предметів соціальної і здоров'язбережувальної освітньої галузі [3]. Саме тому з метою розвитку професійних компетентностей вчителів, зокрема вдосконалення рівня їх педагогічної, методичної, здоров'язбережувальної компетентностей доцільним буде проходження курсів підвищення кваліфікації вчителів основ здоров'я, організованих на базі Чернігівського обласного інституту післядипломної освіти імені К.Д. Ушинського.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гладир В. Г. Інноваційні підходи до викладання предметів гуманітарного циклу. URL: <http://www.mcppv.ho.ua/docs/gladyr01.htm> (дата звернення: 12.07.2022).
2. Державний стандарт базової середньої освіти: Постанова Кабінету Міністрів України від 30.09.2020. № 898. Урядовий кур'єр. 2020. № 194.
3. Комплектне рішення до підручника «Здоров'я, безпека та добробут». Сайт «Портал превентивної освіти». URL: <http://autta.org.ua/> (дата звернення: 12.07.2022).
4. Мартинюк О.О., Гісем О.О. Етика. 5 клас: навч. посіб. Ч. 1. Харків: Ранок, 2021. 16 с.
5. Модельна програма «Здоров'я, безпека та добробут (інтегрований курс). 5–6 класи. (Василенко С.В., Коваль Я.Ю., Колотій Л.П.). URL: <https://imzo.gov.ua/sotsial-na-i-zdorov-iazberezhuval-na-osvitnia-haluz> (дата звернення: 12.07.2022).
6. Підручник інтегрованого курсу «Здоров'я, безпека та добробут» для 5 класу НУШ. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=yQ-rIwh1x4g&t=16s> (дата звернення: 12.07.2022).
7. Що таке QR-код та як його використовувати вчителю? URL: <https://teach-hub.com/scho-take-qr-kod-ta-yak-joho-vykorystovuvaty-vchytelyu/> (дата звернення: 12.07.2022)

Л. БОРИСЕНКО, Т. КУЗЬМЕНКО,

*методисти відділу природничо-математичних дисциплін
ЧОІППО імені К. Д. Ушинського*

ОСОБЛИВОСТІ МОДЕЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ПРОГРАМ СОЦІАЛЬНОЇ І ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ

Для соціальної і здоров'язбережувальної освітньої галузі було розроблено п'ять модельних навчальних програм «Здоров'я, безпека та добробут», дві модельні навчальні програми «Етика», по одній модельній навчальній програмі «Вчимося жити разом», «Культура добросусідства» та одна модельна навчальна програма курсу морального спрямування «Духовність і мораль в житті людини і суспільства». Ознайомитися з програмами можна за покликанням:

<https://imzo.gov.ua/model-ni-navchal-ni-prohramy/sotsial-na-i-zdorov-iazberezhuval-na-osvitnia-haluz/>.

До кожної із модельних програм створено підручники, електронні версії яких розміщені на сайті Державної наукової установи «Інститут модернізації змісту освіти»: <https://lib.imzo.gov.ua/vibr-pdruchnikv-5-klas-2021---2022-roki/konkursniy-vdbr/6zdorovyazberezhuvalna-osvtnya-galuz/>

Модельна навчальна програма «ЗДОРОВ'Я, БЕЗПЕКА ТА ДОБРОБУТ. 5-6 класи (інтегрований курс)» для закладів загальної середньої освіти (автори: Гущина Н.І., Василяшко І.П.)

Навчальний предмет «Здоров'я, безпека, добробут» є продовженням інтегрованого пропедевтичного курсу «Я досліджую світ» у початковій школі, який у 5–9 класах реалізується в окремих предметах.

Програма побудована лінійно-концентрично. Всі питання, що вивчаються у 5-6 класах, у 7-9 класах будуть вивчатися більш детально, складність матеріалу збільшується. Основною ідеєю концепції побудови програми в адаптаційному циклі базової середньої освіти (5–6 класи) є поступальний рух дитини через призму особистісного виміру від внутрішнього «Я» до гармонійної та безпечної взаємодії з навколишнім світом, побудови взаємин у суспільстві. Обсяг, глибина й науковість розкриття тем, організація освітньої діяльності змінюються в кожному класі відповідно до зростаючих пізнавальних і психолого-вікових особливостей здобувачів освіти. Перевагу необхідно віддавати інтерактивним, творчим багатоваріативним формам/видам діяльності, що ґрунтуються на активній співпраці всіх учасників освітнього процесу, наприклад: роботі в групах, обговоренні, мозкових штурмах, розробці концептуальних карт, сюжетно-рольових іграх, екскурсіях, моделюванні розв'язання проблеми тощо. [1]

Модельна навчальна програма «ЗДОРОВ'Я, БЕЗПЕКА ТА ДОБРОБУТ. 5-6 класи (інтегрований курс)» для закладів загальної середньої освіти (автори: Воронцова Т.В., Пономаренко В.С., Лаврентьєва І.В., Хомич О.Л.)

В основу модельної програми покладено: холістичну модель здоров'я, сучасну концепцію проблем безпеки та розуміння добробуту як якості життя. За рішенням закладу загальної середньої освіти навчання за даною модельною програмою можна здійснювати в пакеті з модельною навчальною програмою «Вчимося жити разом». Зосередження на розвитку особистого потенціалу учнівства, позитиві та формуванні відповідального ставлення до здоров'я забезпечується дотриманням принципів партнерства, інклюзивності, ситуативного навчання. Робота в групах, обговорення, мозкові штурми, розробка концептуальних карт, рольові ігри, дискусії, творчі проекти, інтерв'ю, аналіз життєвих ситуацій, екскурсії – це ті методи навчання, що пропонують автори програми. [2]

Модельна навчальна програма «ЗДОРОВ'Я, БЕЗПЕКА ТА ДОБРОБУТ. 5-6 класи (інтегрований курс)» для закладів загальної середньої освіти (автори: Хитра З.М., Романенко О.А.)

Зміст навчального предмета упорядкований за такими розділами:

Вступ

Розділ 1. У ЗДОРОВОМУ ТІЛІ – ЗДОРОВИЙ ДУХ.

Розділ 2. ЖИТТЯ У БЕЗПЕЦІ.

Розділ 3. ДОБРОБУТ КОЖНОГО – ДОБРОБУТ УКРАЇНИ.

Кожний розділ програми має таку логіку: рух від більш загальних до конкретних понять та системне просування учнів в опануванні невеликої кількості теоретичних знань і підвищення рівня сформованості наскрізних умінь та ключових компетентностей. Зміст понять поступово розширюється і доповнюється. Питання, що розглядаються у 5–6 класах, будуть детальніше вивчатися й у 7–9 класах. Такий підхід забезпечує поступове нарощування складності матеріалу, його актуалізацію, повторення, закріплення, що сприятиме формуванню комплексу ключових компетентностей.

Зміст інтегрованого курсу «Здоров'я, безпека та добробут» має високий світоглядний потенціал, який має формувати цілісну картину світу.

Методика проведення уроків базується на засадах сучасної педагогіки партнерства, співпраці, співтворчості всіх учасників освітнього процесу. У дидактико-методичній організації навчання особливого значення надається його зв'язку з життям, з практикою застосування здобутих уявлень, знань, навичок поведінки у життєвих ситуаціях. На уроках вчитель має використовувати активні форми і методи навчання: робота в парі та групах, евристичні бесіди, ділові та рольові ігри, презентації, дискусії, круглі столи, конкурси проєктів та дослідницьких робіт, навчальні тренінги, створення скрайбів та інфографіків, написання бізнес-планів або програм, екскурсії, інтерв'ю, розробка концептуальних карт, аналіз життєвих ситуацій. [3]

Модельна навчальна програма «ЗДОРОВ'Я, БЕЗПЕКА ТА ДОБРОБУТ. 5-6 класи (інтегрований курс)» для закладів загальної середньої освіти (автори: Шиян О., Волощенко О., Гриньова М., Дяків В., Козак О., Овчарук О., Седоченко А., Сорока І., Страшко С.)

В основі змісту модельної програми лежить поняття «добробут» і через призму даного поняття розглядаються аспекти здоров'я і безпеки. Метою інтегрованого курсу «Здоров'я, безпека та добробут» є формування самозарадності учнів. Автори пропонують у програмі нові погляди на роль дитини і педагога в освітньому процесі, дитиноцентризм (відповідність віковим особливостям, потреби та інтереси учнів, особистісно зорієнтоване навчання). Пріоритети викладання предмета: формування здорової особистості учня через взаєморозуміння, взаємоповагу, толерантність, творче співробітництво всіх учасників навчального процесу; застосування навичок прийняття рішень для збереження та забезпечення добробуту, здоров'я, безпеки; розвиток підприємницьких якостей та поведінки свідомого споживача. Зміст навчального матеріалу у програмі складається з двох частин: понятійного і діяльнісного.

Види навчальної діяльності пропонуються для відпрацювання ключових життєвих умінь і навичок та мають рекомендаційний характер. [4]

Модельна навчальна програма «ЗДОРОВ'Я, БЕЗПЕКА ТА ДОБРОБУТ. 5-6 класи (інтегрований курс)» для закладів загальної середньої освіти (автори Василенко С.В., Коваль Я.Ю., Колотій Л.П.)

Матеріал програми розширюється та ускладнюється відповідно до вікових потреб та пізнавальних можливостей здобувачів освіти. Автори програми пропонують різноманітні види навчальної діяльності. Зміст програми упорядковано за п'ятьма змістовими лініями, що представлені розділами:

1. Виховуємо самостійність та відповідальність.
2. Освіта – ключ до успіху.
3. Навчаємося приймати рішення.
4. Емоції та етична поведінка.
5. Дбаємо про власний організм.

Автори програми пропонують організацію освітнього процесу через діяльнісне навчання, групову взаємодію, використання ІКТ, цифрових технологій та інструментів [5].

**СТВОРЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ПРОГРАМИ НА ОСНОВІ МОДЕЛЬНОЇ.
ПЛАНУВАННЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ З НАВЧАЛЬНОГО
ПРЕДМЕТА (ІНТЕГРОВАНОГО КУРСУ). УКЛАДАННЯ КАЛЕНДАРНО-
ТЕМАТИЧНОГО ПЛАНУ**

Відповідно до Типової освітньої програми для соціальної і здоров'язбережувальної освітньої галузі визначено таку кількість годин:

- максимальна – 3 години на тиждень;
- мінімальна – 1 година на тиждень;
- рекомендована – 1,5 години на тиждень.

Заклад загальної середньої освіти самостійно обирає кількість годин у межах заданого діапазону.

Відповідно до Типової освітньої програми для соціальної і здоров'язбережувальної освітньої галузі рекомендовано:

<i>Освітня галузь</i>	<i>Орієнтовний перелік предметів та галузевих інтегрованих курсів</i>	<i>Рекомендована кількість годин на тиждень у класах</i>				
		5 кл.	6 кл.	7 кл.	8 кл.	9 кл.
Соціальна і здоров'язбережувальна	Інтегрований курс «Здоров'я, безпека та добробут»	1	1	1,5	1	0,5
	Етика*/Культура добросусідства*/Інші курси морального спрямування*	0,5	0,5	-	-	-
	Підприємництво і фінансова грамотність	-	-	-	0,5	1

	*До навчального плану освітньої програми за вибором закладу освіти включається один із цих предметів або вони можуть вивчатись в рамках інтегрованого курсу «Здоров'я, безпека та добробут»				
Довідково Кількість навчальних годин на вивчення освітньої галузі «Соціальна і здоров'язбережувальна»: рекомендована мінімальна максимальна					
	1,5	1,5	1,5	1,5	1,5
	1	1	1	1	1
	3	3	3	3	3
Резерв навчальних годин освітньої галузі «Соціальна і здоров'язбережувальна»	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5

[7]

Спираючись на вибрану модельну навчальну програму, вчитель може розробити навчальну програму предмета, яка має містити опис результатів навчання в обсязі не меншому, ніж визначено Державним стандартом та/або відповідною модельною навчальною програмою. У модельній навчальній програмі не прописується кількість годин, які потрібні на вивчення тем. У навчальній програмі вчитель уже зазначає кількість годин на вивчення тієї чи іншої теми та конкретизує види навчальної діяльності.

Під час вибору модельних навчальних програм враховуються такі чинники:

- особливості та потреби учнів;
- потенціал педагогічного колективу, ресурсне забезпечення закладу освіти;
- навчально-методичний супровід модельних програм;
- наявність внутрішньогалузевих та міжгалузевих зв'язків між програмами різних предметів та курсів для реалізації ключових компетентностей;
- варіативність програм для підтримки курсів у діапазоні від мінімальної до максимальної кількості годин тощо [6].

Навчальна програма – документ, що визначає послідовність досягнення результатів навчання учнів із навчального предмета (інтегрованого курсу), опис його змісту та видів навчальної діяльності учнів із зазначенням орієнтовної кількості годин, необхідних на їх провадження.

На основі навчальної програми вчитель складає календарно-тематичне планування. Форма ведення календарно-тематичного плану є довільною. План має бути зручним для використання самим учителем. Календарно-тематичний план, крім тем уроків та дат їх проведення, може містити опис наскрізних змістових ліній, визначення ключових компетентностей, які розвиваються на даному занятті, домашні завдання, інші компоненти на розсуд вчителя. Формат, обсяг, структура, зміст та оформлення календарно-тематичних планів та поурочних планів-конспектів є індивідуальною справою вчителя. Під час розроблення календарно-тематичного та системи поурочного планування вчитель має самостійно вибудовувати послідовність формування очікуваних результатів навчання, враховуючи при цьому послідовність розгортання змісту

в навчальній програмі. Учитель може переносити теми уроків, відповідно до того, як учні засвоїли навчальний матеріал, визначати кількість годин на вивчення окремих тем [6]. Зразок календарно-тематичного планування (Додаток 2).

В Інституті модернізації змісту освіти підготовлено ресурс «Навчально-методична скарбниця. НУШ 5-6 класи», який містить модельні навчальні програми, підручники і посібники для 5 класу закладів загальної середньої освіти, які розподілено за освітніми галузями. <https://imzo.gov.ua/2022/04/06/v-instituti-modernizatsii-zmistu-osvity-pidhotovleno-resurs-navchal-no-metodychna-skarbnytsia-nush-5-6-klasy/>

У Чернігівській області в пілотуванні взяли участь чотири заклади загальної середньої освіти. Забезпечували реалізацію соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі 5 учителів пілотних закладів загальної середньої освіти.

Конспект уроку з предмета «Здоров'я, безпека та добробут» в пілотному класі (Додаток 3).

Були обрані модельні навчальні програми:

<i>Заклад загальної середньої освіти</i>	<i>Модельна навчальна програма</i>
Ріпкинський опорний заклад загальної середньої освіти І-ІІІ ступенів Ріпкинської селищної ради	1. Модельна навчальна програма «ЗДОРОВ'Я, БЕЗПЕКА ТА ДОБРОБУТ. 5-6 класи (інтегрований курс)» для закладів загальної середньої освіти (автори: Шиян О., Волощенко О., Гриньова М., Дяків В., Козак О., Овчарук О., Седоченко А., Сорока І., Страшко С.) 2. Модельна навчальна програма «Етика. 5–6 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори Ашортія Є.Д., Бакка Т.В., Желіба О.В., Козіна Л.Є., Мелешенко Т.В., Щупак І.Я.)
Прилуцький заклад загальної середньої освіти І-ІІІ ступенів № 7 (ліцей № 7) Прилуцької міської ради Чернігівської області	1. Модельна навчальна програма «ЗДОРОВ'Я, БЕЗПЕКА ТА ДОБРОБУТ. 5-6 класи (інтегрований курс)» для закладів загальної середньої освіти (автори: Воронцова Т.В., Пономаренко В.С., Лаврентьєва І.В., Хомич О.Л.) 2. Модельна навчальна програма «Етика. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори Пометун О.І., Ремех Т.О., Кришмарел В.Ю.)
Ніжинська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів № 10 Ніжинської міської ради Чернігівської області	1. Модельна навчальна програма «ЗДОРОВ'Я, БЕЗПЕКА ТА ДОБРОБУТ. 5-6 класи (інтегрований курс)» для закладів загальної середньої освіти (автори: Воронцова Т.В., Пономаренко В.С., Лаврентьєва І.В., Хомич О.Л.)

Гімназія № 31 гуманітарно-естетичного профілю	1. Модельна навчальна програма «ЗДОРОВ'Я, БЕЗПЕКА ТА ДОБРОБУТ. 5-6 класи (інтегрований курс)» для закладів загальної середньої освіти (автори: Шиян О., Волощенко О., Гриньова М., Дяків В., Козак О., Овчарук О., Седоченко А., Сорока І., Страшко С.) 2. Модельна навчальна програма «Етика. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори Пометун О.І., Ремех Т.О., Кришмарел В.Ю.)
---	---

Починаючи роботу з учнями п'ятих класів, вчителі пілотних закладів освіти брали до уваги вікові особливості раннього підліткового віку. Створювали атмосферу доброзичливості, щирості; будували стосунки зі школярами з урахуванням їх індивідуальності, готовності до навчальної діяльності. Поряд з індивідуальними розвивали групові форми проведення занять, якісно змінюючи ступінь відповідальності кожного за загальний результат. Також розвивали і рефлексивні уміння учнів дивитися на себе «з боку», формувати навички самоконтролю та самооцінки.

Вчителі, які викладали в п'ятих класах інтегрований курс «Здоров'я, безпека та добробут» та предмети (курси морального спрямування) соціальної і здоров'язбережувальної освітньої галузі користувалися календарно-тематичним плануванням, яке їм надавали автори модельних навчальних програм (Додаток 1).

Рекомендуємо систему оцінювання соціальної і здоров'язбережувальної освітньої галузі здійснювати на позитивному ставленні до кожного учня, і враховувати не рівень недоліків та прорахунків, а рівень особистих досягнень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Модельна навчальна програма «Здоров'я, безпека та добробут. 5-6 класи (інтегрований курс)» для закладів загальної середньої освіти (авт. Гущина Н.І., Василяшко І.П.). URL: <http://surl.li/asdxr>.
2. Модельна програма інтегрованого курсу «Здоров'я, безпека та добробут» для 5-6 класів закладів загальної середньої освіти (автори Т. В. Воронцова, В. С. Пономаренко, І. В. Лаврентьєва, О. Л. Хомич). URL: <http://surl.li/asdxz>.
3. Модельна навчальна програма «ЗДОРОВ'Я, БЕЗПЕКА ТА ДОБРОБУТ. 5–6 класи» (інтегрований курс) для закладів загальної середньої освіти (автори З.М. Хитра, О.А. Романенко). URL: <http://surl.li/asdyn>.
4. Модельна навчальна програма «Здоров'я, безпека та добробут». Інтегрований курс 5-6 класи (автори О.І. Шиян, О.В. Волощенко, М.В. Гриньова, В.Г. Дяків, О.П. Козак, О.В. Овчарук, А.Б. Седоченко, І.З. Сорока, С.В. Страшко). URL: <http://surl.li/asdyj>.
5. Модельна програма інтегрованого курсу «Здоров'я, безпека та добробут». Адаптаційний цикл, 5-6 класи закладів загальної середньої освіти (автори Василенко С., Коваль Я., Колотій Л.) URL: <http://surl.li/asdwz>.
6. Методичні рекомендації щодо особливостей організації освітнього процесу у першому (адаптивному) циклі / 5 класах закладів загальної середньої освіти за Державним стандартом базової середньої освіти в умовах реалізації концепції «Нова українська школа». МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ №4.5/2303-21 від 06.08.2021.
7. Типова освітня програма для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти : наказ МОН України від 19.02. 2021 р. № 235. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-tipovoyi-osvitnoyi-programi-dlya-5-9-klasiv-zagalnoyi-serednoyi-osviti>.
8. Державний стандарт базової середньої освіти. Постанова КМУ від 30 вересня 2020 р. №898 URL: <https://is.gd/3g6PJl>.

2.7 ТЕХНОЛОГІЧНА ОСВІТНЯ ГАЛУЗЬ

В типовому навчальному плані для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти з навчанням українською мовою у 5 класі визначено кількість годин технологічної освітньої галузі: мінімальна – 35 год/навчальний рік, рекомендована – 70 год/навчальний рік та максимальна – 105 год/ навчальний рік. Заклад загальної середньої освіти самостійно визначає кількість навчальних годин на вивчення технологічної освітньої галузі у межах заданого діапазону.

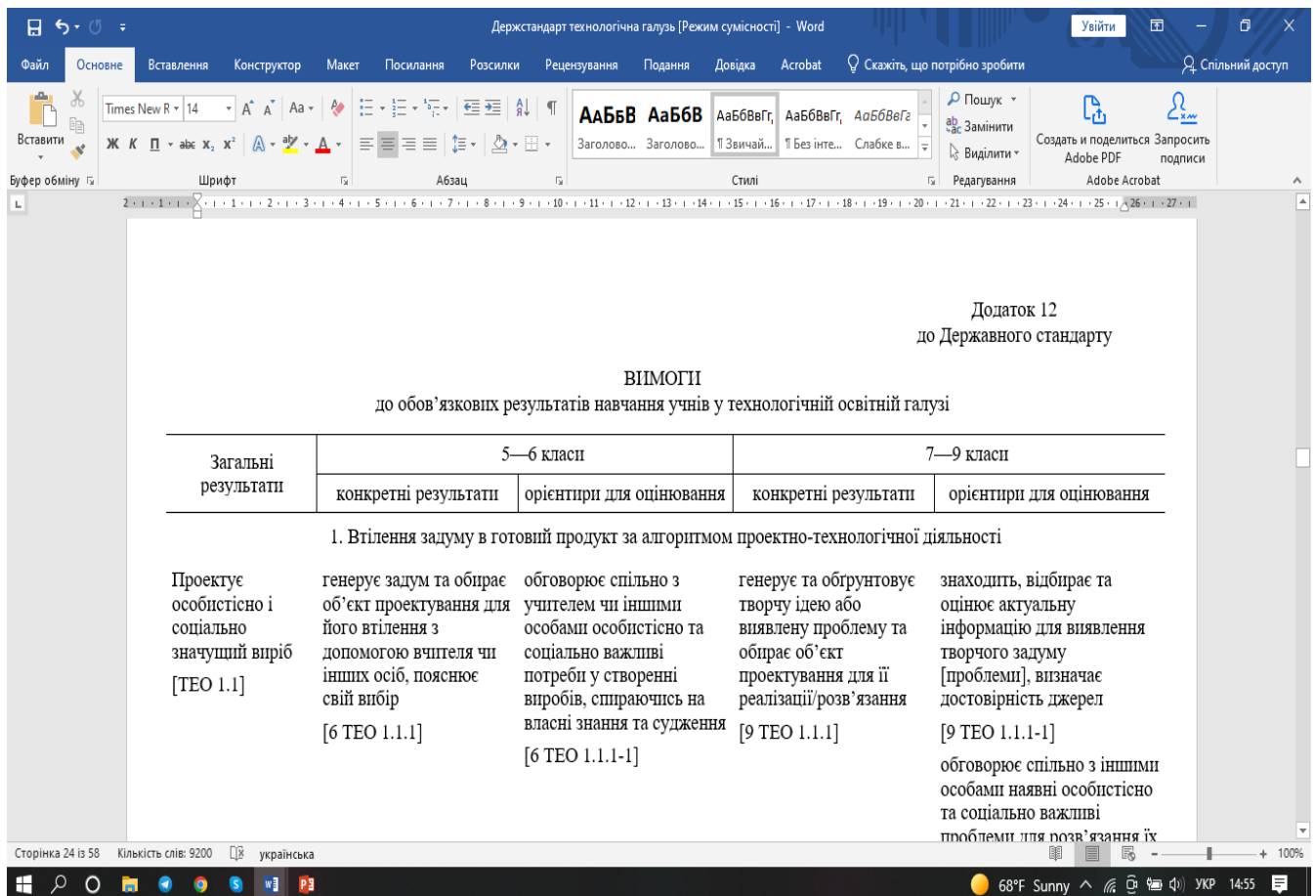
Мета технологічної освітньої галузі: реалізація творчого потенціалу учня, формування критичного та технічного мислення, готовності до зміни навколишнього природного середовища без заподіяння йому шкоди засобами сучасних технологій і дизайну, формування здатності до підприємливості та інноваційної діяльності, партнерської взаємодії, використання техніки і технологій для задоволення власних потреб, культурного та національного самовираження.

Компетентнісний потенціал технологічної освітньої галузі та базові знання зазначені в додатку 11.

Базові знання – ядро знань технологічної галузі, що розподілені за такими напрямками:

1. Проєктування.
2. Основи графічної грамотності.
3. Технології виготовлення виробу.
4. Оцінювання і презентація результатів.
5. Декоративно-ужиткове мистецтво.
6. Сучасна техніка і технології.
7. Самозарадність у побуті.

Вимоги до обов'язкових результатів навчання учнів з технологічної освітньої галузі зазначені в додатку 12.

В контексті мети технологічної галузі виділено чотири групи результатів навчання:

1. Втілення задуму в готовий продукт за алгоритмом проектно-технологічної діяльності.

2. Творче застосування традиційних і сучасних технологій декоративно-ужиткового мистецтва.

3. Ефективне використання техніки і матеріалів без заподіяння шкоди навколишньому середовищу.

4. Турбота про власний побут, задоволення власних потреб і потреб інших осіб.

Загальні результати навчання спільні для всіх рівнів загальної середньої освіти.

Державний стандарт базової середньої освіти є продовженням стандарту початкової освіти. Цю наступність можна прослідкувати беручи за орієнтири групи результатів навчання та загальні результати навчання.

Вимоги до обов'язкових результатів навчання учнів 1- 4 класів	Вимоги до обов'язкових результатів навчання учнів 5-9 класів
<i>Втілення творчого задуму в готовий виріб</i> 1. Планує власну діяльність з виготовлення виробу. 2. Читає і розробляє графічні зображення. 3. Добирає матеріали і технології для виготовлення виробу. 4. Моделює, конструює та виготовляє виріб. 5. Оцінює та представляє результати власної або колективної діяльності.	<i>Втілення задуму в готовий продукт за алгоритмом проєктно-технологічної діяльності</i> 1. Проєктує особистісно і соціально значущий виріб. 2. Виготовляє проєктований виріб за визначеною технологічною послідовністю. 3. Оцінює і презентує результати проєктно-технологічної діяльності.
<i>Турбота про власний побут, задоволення власних потреб та потреб тих, хто оточує</i> 1. Організовує власну життєдіяльність. 2. Розв'язує практичні завдання у побуті. 3. Дотримується безпеки під час виготовлення виробу.	<i>Турбота про власний побут, задоволення власних потреб і потреб інших осіб</i> 1. Організовує власну діяльність у побуті. 2. Вирішує практичні завдання в побуті.
<i>Ефективне використання природних матеріалів, турбота про навколишній світ</i> 1. Розраховує витрати. 2. Ощадно використовує матеріали.	<i>Ефективне використання техніки і матеріалів без заподіяння шкоди навколишньому середовищу</i> 1. Визначає ризики впливу сучасних матеріалів, техніки і технологій для навколишнього середовища. 2. Ощадно використовує матеріали.
<i>Практичне і творче застосування традиційних та сучасних ремесел</i> 1. Застосовує технологічні операції традиційних та сучасних ремесел. 2. Створює виріб, застосовуючи технології традиційних та сучасних ремесел.	<i>Творче застосування традиційних і сучасних технологій декоративно-ужиткового мистецтва</i> 1. Ідентифікує види декоративно-ужиткового мистецтва. 2. Застосовує технології декоративно-ужиткового мистецтва.

Виділено цикли базової середньої освіти:

- адаптаційний цикл – 5-6 класи;
- цикл базового предметного навчання – 7-9 класи.

Цикли дають змогу враховувати вікові та індивідуальні особливості розвитку і потреби учнів, а також забезпечити просування індивідуальними освітніми траєкторіями.

У кожному циклі виділено:

- **конкретні результати** навчання учнів, які визначають їх навчальний прогрес за освітніми циклами;
- **орієнтири для оцінювання**, на основі яких визначається рівень досягнення учнями результатів навчання на завершення відповідного циклу.

Загальні результати	5—6 класи	
	конкретні результати	орієнтири для оцінювання
1. Втілення задуму в готовий продукт за алгоритмом проєктно-технологічної діяльності		
Проектує особистісно і соціально значущий виріб [ТЕО 1.1]	генерує задум та обирає об'єкт проєктування для його втілення з допомогою вчителя чи інших осіб, пояснює свій вибір [6 ТЕО 1.1.1]	обговорює спільно з учителем чи іншими особами особистісно та соціально важливі потреби у створенні виробів, спираючись на власні знання та судження [6 ТЕО 1.1.1-1]

Обов'язкові результати навчання мають індекси, у яких:

- скорочений буквенний запис означає освітню галузь, до якої належить обов'язковий результат навчання (*ТЕО – технологічна освітня галузь*);
- цифра на початку індексу означає порядковий номер року навчання (класу) на завершення якого очікується досягнення результату навчання (*6 клас*);
- перша цифра після буквеного запису до крапки означає номер групи результатів навчання (*Втілення задуму в готовий продукт за алгоритмом проєктно-технологічної діяльності*);
- цифра після крапки означає порядковий номер загального результату (*Проектує особистісно і соціально значущий виріб*);
- третя одиниця означає номер конкретного результату навчання (*генерує задум та обирає об'єкт проєктування для його втілення з допомогою вчителя чи інших осіб, пояснює свій вибір*);
- остання цифра через дефіс – це номер орієнтира для оцінювання відповідного навчального результату (*обговорює спільно з учителем чи іншими особами особистісно та соціально важливі потреби у створенні виробів, спираючись на власні знання та судження*).

ОГЛЯД МОДЕЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ПРОГРАМ ТЕХНОЛОГІЧНОЇ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ

Модельна навчальна програма – документ, що визначає орієнтовну послідовність досягнення очікуваних результатів навчання учнів, зміст навчального предмета (інтегрованого курсу) та види навчальної діяльності учнів, рекомендований для використання в освітньому процесі в порядку, визначеному законодавством.

Станом на червень 2022 року розроблено чотири модельні навчальні програми для учнів 5 – 6 класів з предмета «Технології»:

1. Терещук А.І., Гащак В.М., Абрамова О.В., Павич Н.М.
2. Туташинський В. І.
3. Ходзицька І. Ю., Горобець О.В., Медвідь О.Ю., Пасічна Т.С., Приходько Ю.М.
4. Кільдеров Д. Е., Мачача Т.С., Юрженко В.В., Луп`як Д.М.

Також технологічну освітню галузь доповнюють сучасні міжгалузеві інтегровані курси:

1. Робототехніка 5-6 кл. Сокол І. М., Ченцов О. М.
2. STEM 5-6 кл. Бутурліна О.В., Артем'єва О.Є.

З текстами модельних навчальних програм технологічної освітньої галузі та їх авторськими презентаціями можна ознайомитися на сайті ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» за покликанням: <https://imzo.gov.ua/tekhnolohichna-osvitnia-haluz/>

Модельні навчальні програми мають певну структуру:

1. Вказується назва навчального предмета.
2. Зазначається цикл, роки навчання.
3. Вступна частина (пояснювальна записка).
4. Основна частина, в якій конкретизується клас навчання.

Основна частина укладена у вигляді трьох колонок, в яких зазначаються:

- Очікувані результати навчання.
- Пропонований зміст навчального предмета.
- Види навчальної діяльності.

5. Прикінцева частина (за потреби).

ОСНОВНА ЧАСТИНА

Очікувані результати навчання	Пропонований зміст навчального предмета	Види навчальної діяльності
5 КЛАС		
ВСТУП		
Обговорює спільно з учителем чи іншими особами особистісно та соціально важливі потреби у створенні виробів, спираючись на власні знання та судження. Називає твори відомих українських майстрів декоративно-ужиткового мистецтва. Оцінює та обґрунтовує значення декоративно-	Про що можна дізнатися вивчаючи предмет технології. Естетичне сприйняття, досвід та дизайн як збагачення життя та власної особистості. Власний попередній досвід вивчення предмету технології. Проект та його види. Орієнтовні завдання на семестр, навчальний рік. Що і в який спосіб	Спостереження та аналіз виставкових виробів під час екскурсій, відвідування музеїв (реальних та віртуальних): діючих моделей, технологічних процесів, творчих наробок українських майстрів, витворів декоративно-ужиткового мистецтва. Інтерактивне обговорення індивідуального попереднього досвіду проектування. Висловлення пропозицій щодо пошуку нових ідей, їх втіленні у

Очікувані результати навчання – це результати навчання на певному етапі. Вони сформовані на основі орієнтирів для оцінювання, які прописані у Державному стандарті (додаток 12).

Додаток 12
до Державного стандарту

ВИМОГИ
до обов'язкових результатів навчання учнів у технологічній освітній галузі

Загальні результати	5—6 класи		7—9 класи	
	конкретні результати	орієнтири для оцінювання	конкретні результати	орієнтири для оцінювання
Проектує особистісно і соціально значущий виріб [ТЕО 1.1]	генерує задум та обирає об'єкт проектування для його втілення з допомогою вчителя чи інших осіб, пояснює свій вибір [6 ТЕО 1.1.1]	обговорює спільно з учителем чи іншими особами <u>особистісно</u> та соціально важливі потреби у створенні виробів, спираючись на власні знання та судження [6 ТЕО 1.1.1-1]	генерує та обґрунтовує творчу ідею або виявлену проблему та обирає об'єкт проектування для її реалізації/розв'язання [9 ТЕО 1.1.1]	знаходить, відбирає та оцінює актуальну інформацію для виявлення творчого задуму [проблеми], визначає достовірність джерел [9 ТЕО 1.1.1-1] обговорює спільно з іншими особами наявні <u>особистісно</u> та соціально важливі проблеми для розв'язання їх у проекті

ОСНОВНА ЧАСТИНА

Очікувані результати навчання	Пропонований зміст навчального предмета	Види навчальної діяльності
5 КЛАС		
ВСТУП		
Обговорює спільно з учителем чи іншими особами <u>особистісно</u> та соціально важливі потреби у створенні виробів, спираючись на власні знання та судження. Називає твори відомих українських майстрів декоративно-ужиткового мистецтва. Оцінює та обґрунтовує значення декоративно-	Про що можна дізнатися вивчаючи предмет технології. Естетичне сприйняття, досвід та дизайн як збагачення життя та власної особистості. Власний попередній досвід вивчення предмету технології. Проект та його види. Орієнтовні завдання на семестр, навчальний рік. Що і в який спосіб	Спостереження та аналіз виставкових виробів під час екскурсій, відвідування музеїв (реальних та віртуальних): діючих моделей, технологічних процесів, творчих наробок українських майстрів, витворів декоративно-ужиткового мистецтва. Інтерактивне обговорення індивідуального попереднього досвіду проектування. Висловлення пропозицій щодо пошуку нових ідей, їх втіленні у

Базові знання для кожної освітньої галузі, прописані у Державному стандарті теж узгоджені з модельною навчальною програмою. Вони конкретизовані для кожного класу навчання і трансформовані у пропонований зміст навчального предмета.

Проектування: мета і завдання проекту; етапи проектно-технологічної діяльності; критерії, яким повинен відповідати проект; поняття маркетингу; історія розвитку об'єкта проектування, технологій; стилі в дизайні; право на повагу до результату творчої проектно-технологічної діяльності (інтелектуальна власність); творчий задум; дизайн-проекування; художнє конструювання; композиція як основа художньо-конструкторської діяльності; засоби, принципи, колористика; методи проектування: комбінаторика, елементи біоніки тощо; технічне конструювання; комп'ютерне середовище у проектуванні; системи автоматизованого проектування як засіб розробки конструкторських і технологічних проектів виробів; математичні розрахунки в проекті; властивості конструкційних матеріалів; екологія проекту, його вплив на навколишнє середовище; термінологія природничих наук в удосконаленні технологічного процесу; винахідництво; підприємництво і професійні наміри.

Навчальний модуль «Проектування і технології»

<i>Проектування виробів</i>		
<i>Виявляє та називає особистісно та соціально важливі проблеми проектування виробів і застосування технологій.</i>	Проект і проектування. Мета проекту. Технічне завдання. Призначення та споживчі якості виробів. Застосування методів фантазування і біоформ для генерування ідей у процесі створення виробів.	Ознайомлення з проектами, реалізованими в навчальних майстернях і формування уявлень про проектування об'єктів техніки. Аналіз та обговорення проблем, ідей і перспектив створення нових виробів. Дослідження можливостей удосконалення виробів і реалізації нових
<i>Формулює самостійно або за допомогою вчителя чи інших осіб мету проекту.</i>		
<i>Генерує, висловлює і відображає проектні ідеї з використанням</i>		

Види навчальної діяльності – це той діяльнісний підхід, через який реалізується зміст і досягаються очікувані результати навчання певної модельної навчальної програми.

Модельна навчальна програма «Технології. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори Терещук А.І., Абрамова О.В., Гащак В.М., Павич Н.М.)

У фокусі роботи вчителя має бути організація навчальної діяльності учнів для формування ключових компетентностей, згідно Державного стандарту базової середньої освіти, які презентовано в програмі у вигляді очікуваних результатів навчання.

Пропонований зміст навчального предмета – це орієнтовний матеріал для досягнення очікуваних результатів навчання через організацію відповідної навчальної діяльності учнів. Не слід сприймати пропонований зміст навчального предмета як обов'язковий матеріал для вивчення і запам'ятовування учнями, з подальшим його оцінюванням.

Вчитель, орієнтуючись на рівень підготовки/індивідуальні здібності учнів та особливості обраного школярами проекту, може самостійно доповнювати або змінювати зміст навчального предмета з метою більш якісного і оптимального досягнення учнями очікуваних результатів навчання.

У цій програмі слід розрізняти основні та орієнтовні види навчальної діяльності.

Орієнтовними видами навчальної діяльності можуть бути: проєктна, винахідницька, дослідницька, інноваційна, конструкторська, графічна, художня, творча, практична, інтерактивна та інші.

Вказані орієнтовні види навчальної діяльності можуть бути поєднані між собою у різних комбінаціях та співвідношеннях і застосовані як елементи, що доповнюють основну навчальну діяльність учнів – проєктно-технологічну.

Проєктно-технологічна навчальна діяльність учнів спрямована на планування/конструювання/проєктування і виготовлення виробу від творчого задуму до його втілення в готовий продукт.

Упродовж створення продукту (виробу/об'єкта проєктування) вчитель, на власний розсуд та спільно з усіма учасниками проєктної діяльності, визначає місце для формування ключових компетентностей в освітньому процесі та відповідні для цього методи та форми організації учнів, техніки, програмні і цифрові пристрої тощо.

Змістове наповнення модельної навчальної програми складається з трьох навчальних модулів та переліку орієнтовних технологій обробки конструкційних матеріалів.

Засвоєння навчальних модулів відбувається на основі участі школярів в особистісно орієнтованих проєктах, які мають залучати учнів до самостійного вибору теми дослідження, самостійного конструювання власної навчальної діяльності, добору конструкційних матеріалів та відповідних технологій їх обробки.

Навчальні модулі – «Основи дизайну та конструювання», «Основи технологій та конструкційних матеріалів», «Мій побут» містять уніфікований зміст навчального матеріалу для предмета технології, з орієнтовними підходами до розвитку ключових компетентностей учнів.

Перелік орієнтовних технологій з обробки конструкційних матеріалів наведено у прикінцевій частині програми.

Модельна навчальна програма «Технології. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори Ходзицька І.Ю., Горобець О.В., Медвідь О.Ю., Пасічна Т.С, Приходько Ю.М.)

Проєктна діяльність – провідний засіб розвитку і навчання учнів, формування у них здатності до самостійного навчання, оволодіння засобами сучасних технологій, умінь конструювати власний процес пізнання і на практиці реалізувати заплановане.

Очікувані результати складають основу освітніх цілей у роботі вчителя, орієнтують його на запланований навчальний результат та мають бути досягнуті на кінець навчального року. Вчителі мають планувати поетапну їх реалізацію при виконанні окремих проєктів.

Після самостійного вибору об'єкта проєктування, вчитель орієнтуючись на зміст навчального, визначає перелік необхідних тем для вивчення в межах обраного об'єкта, формуючи теоретичну і практичну базу знань і вмінь.

Види навчальної діяльності покликані спрямувати вчителя на ті види робіт, які доцільно реалізувати учням під час опанування певної теми.

Розроблена модельна навчальна програма складається з чотирьох основних модулів:

1. Втілення задуму в готовий продукт за алгоритмом проєктно-технологічної діяльності.

2. Творче застосування традиційних і сучасних технологій декоративно-ужиткового мистецтва.

3. Ефективне використання техніки і матеріалів без заподіяння шкоди навколишньому середовищу.

4. Турбота про власний побут, задоволення власних потреб і потреб інших осіб.

Порядок опанування модулів вчитель обирає самостійно.

Програма побудована таким чином, що кожен вчитель має можливість обрати тему проєктної діяльності, реалізуючи 1 (і більше) проєктів за кожним модулем з поданого переліку, адаптуючи його на вибір до потреб учнів.

Також програмою передбачено перелік основних технологій, які вчитель може використовувати для опанування обраної проєктної діяльності. Основна технологія не повинна повторюватись більше 2-х разів за один навчальний рік.

Додаткові технології можна обирати на власний розсуд, але так, щоб це відповідало навчанню та засвоєнню нових знань та умінь, та не створювало небезпеки для здобувачів освіти. Для змішаних груп рекомендується проєктна діяльність із двома основними технологіями.

Модельна навчальна програма «Технології. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти (автор Тугашинський В.І.).

Фундаментальними об'єктами змісту модельної програми «Технології», за яким здійснюється модульне структурування її складових, є способи проєктно-технологічної діяльності та основи матеріалознавства, техніки і технологій.

Програма має модульну структуру та складається із трьох модулів:

1. Проєктування і технології.

2. Декоративно-ужиткове мистецтво в проєктно-технологічній діяльності.

3. Проєктно-технологічна діяльність у побуті.

Модулі можуть вивчатися у будь-якому порядку.

Розподіл часу на вивчення окремих модулів, розділів і тем вчителі здійснюють самостійно, враховуючи обрані проєкти, які поступово повинні пропонуватися все складніші, розширювати досвід проєктно-технологічної діяльності, створювати нові можливості для творчості.

Вивчення теоретичного матеріалу, засвоєння технічних термінів і понять, а також формування відповідних знань, умінь, навичок, розвиток творчих здібностей відбувається у процесі проєктно-технологічної діяльності з урахуванням індивідуальних особливостей учнів, відповідно до очікуваних результатів навчання, обраних технологій, можливостей добору безпечних і доступних для використання та обробки матеріалів. Пропонований у модельній

програмі зміст навчального матеріалу доповнюється вчителем з урахуванням запропонованих чи обраних учнями чи ученицями об'єктів проектування.

Об'єкти проектування добираються відповідно до результатів навчання, яких мають досягти учні з урахуванням умов і можливостей матеріально-технічного забезпечення навчального процесу. Навчальний проект розробляється та реалізується індивідуально під керівництвом учителя, або у співпраці з іншими учасниками проекту.

Модельна навчальна програма «Технології. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори Кільдеров Д.Е., Мачача Т.С., Юрженко В.В., Луп'як Д.М.)

У програмі реалізовані варіативний, блочно-модульний і лінійно-концентричний принципи структурування змісту адаптаційного циклу базової середньої технологічної освіти.

Пропоновані модулі об'єднані в два блоки. Кожен блок містить п'ять напрямів традиційних і сучасних технологій декоративно-ужиткового мистецтва, з яких обирається для вивчення не менше двох та три напрями побутової діяльності, з яких обирається – не менше одного. Отже, забезпечується вибір загалом не менше шести модулів на кожен навчальний рік. Надається можливість вибору двох модулів на кожний рік навчання (по одному в кожному блоці програми) за межами поданого переліку – на розсуд вчителя.

МОДЕЛЬ СТРУКТУРУВАННЯ ЗМІСТУ МОДЕЛЬНОЇ НАВЧАЛЬНОЇ ПРОГРАМИ*

5–6 класи					
Перше навчальне півріччя	Блок I. Модулі для вивчення на вибір (в сукупності не менше трьох)				
	<i>Розділ 1. Традиційні і сучасні технології декоративно-ужиткового мистецтва або інших напрямів діяльності (не менше двох різних модулів на вибір)**</i>				
	I. Технології худ. обробки пластичних матеріалів	II. Технології вишивання	III. Технології худ. обробки деревинних матеріалів	IV. Технології художнього плетіння	V. Технології виготовлення народної і сучасної іграшки
	<i>Розділ 2. Технології в побутовій діяльності (не менше одного модуля на вибір)</i>				
	I. Самообслуговування		II. Родинний етикет		III. Естетика житла, довкілля
	<i>Розділ 3. Алгоритм виконання навчальних проєктів (не менше одного)***</i>				
Друге навчальне півріччя	Блок II. Модулі для вивчення на вибір (в сукупності не менше трьох)				
	<i>Розділ 1. Традиційні і сучасні технології декоративно-ужиткового мистецтва або інших напрямів діяльності (не менше двох різних модулів на вибір)*</i>				
	I. Технології ткацтва і шиття	II. Технології аплікації	III. Технології худ. обробки тонколистового металу та дроту	IV. Технології в'язання	V. Технології мозаїки
	<i>Розділ 2. Технології в побутовій діяльності (не менше одного модуля на вибір)</i>				
	I. Культура споживання їжі		II. Народний етикет		III. Екологія житла, довкілля
	<i>Розділ 3. Алгоритм виконання навчальних проєктів (не менше одного)**</i>				

У кожному блоці програми (кожному навчальному семестрі), після вивчення обраних трьох модулів, передбачається обов'язкове виконання не менше одного навчального проєкту – двох на кожен рік навчання. Тема проєкту вибирається в межах попередньо вивчених модулів.

Орієнтовний перелік видів технологій обробки матеріалів для модулів першого розділу розміщено у додатку до пояснювальної записки програми.

Зміст модельної навчальної програми розрахований на рекомендовані в Типовій освітній програмі для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти, затвердженій наказом Міністерства освіти і науки України від 19.02.2021 № 408 дві спарені навчальні години на тиждень – не менше 70 навчальних годин на кожен рік навчання. Заклад освіти може виділяти на вивчення предмета максимальну кількість навчального часу – 3 навчальні години на тиждень.

Розподіл навчальних годин на вивчення модулів, навчальних тем, підтем, виконання практичних робіт учитель визначає самостійно, враховуючи інтереси, потреби та можливості учнів, умови навчання, рівень складності обраних об'єктів праці тощо. На вивчення кожного модуля рекомендовано виділяти орієнтовно 8-м навчальних годин.

Спираючись на вибрану модельну навчальну програму, вчитель може розробити навчальну програму предмета, яка має містити опис результатів навчання в обсязі не меншому, ніж визначено Державним стандартом та/або відповідною модельною навчальною програмою. Навчальна програма розроблена на основі модельної навчальної програми визначає послідовність досягнення результатів навчання учнів з технологічної освітньої галузі, опис змісту та видів навчальної діяльності учнів із зазначенням орієнтовної кількості годин, необхідних на її провадження, та затверджується педагогічною радою закладу освіти.

На основі модельної навчальної програми або навчальної програми вчитель розробляє календарно-тематичне планування з урахуванням навчальних можливостей учнів 5 класу. Календарно-тематичне та поурочне планування здійснюється вчителем у довільній формі, у тому числі з використанням друкованих чи електронних джерел тощо. Формат, обсяг, структура, зміст та оформлення календарно-тематичних планів та поурочних планів-конспектів є індивідуальною справою вчителя.

Для ефективного орієнтування у новоствореному навчальному контенті Інститутом модернізації змісту освіти підготовлено ресурс «Навчально-методична скарбниця. НУШ 5-6 класи), де навчальні та навчально-методичні матеріали розподілено за освітніми галузями Державного стандарту базової середньої освіти та відповідно до модельних навчальних програм:

<https://imzo.gov.ua/2022/04/06/v-instytutu-modernizatsii-zmistu-osvity-pidhotovleno-resurs-navchal-no-metodychna-skarbnytsia-nush-5-6-klasy/>

Пропоновані ресурси доцільно використовувати у підготовці до нового навчального року та в освітньому процесі.

ТЕХНОЛОГІЧНА ОСВІТНЯ ГАЛУЗЬ **(із досвіду вчителів пілотних шкіл)**

Участь у пілотуванні НУШ у 5 класі взяли 7 педагогічних працівників пілотних закладів загальної середньої освіти Чернігівської області.

Більшість учителів обрали модельну навчальну програму «Технології. 5-6 класи» з авторським колективом: Ходзицька І. Ю., Горобець О. В., Медвідь О. Ю., Пасічна Т. С., Приходько Ю. М., вони схвально оцінили наданий методичний супровід до програми.

Протягом навчального року автори програми проводили вебінари, анонси яких проводилися у Вайбер спільноті. На допомогу вчителю автори модельної програми підготували календарне планування, навчальний посібник для учнів, який складався з 4-х частин. До посібника надавалася електронна підтримка, що включала в себе відеоматеріали, інтерактивні завдання тощо.

Учителі пілотних класів відмітили, що посібник вирізнявся сучасним контентом: яскрава і сучасна візуалізація матеріалу, поєднання теорії і практичної діяльності, алгоритмізація навчальних проєктів. Для проведення проєктно-технологічної діяльності запропоновано актуальні напрями діяльності: «Флораріум», «Лялька-оберіг», «Торбинка для дрібничок», «Гарячі бутерброди» тощо. Навчальні матеріали для роботи над проєктом підготовлені таким чином, що учні могли працювати над створенням виробів за підготовленими майстер-класами в онлайн-форматі.

Здійснювалася методична підтримка вчителів для реалізації модельної навчальної програми «Технології. 5-6 класи», автори: Терещук А. І., Гащак В. М., Абрамова О. В., Павич Н. М. У методичному посібнику до програми автори рекомендували виконувати проєкти за межами майстерні.

Посібник містить:

- модельну програму;
- методичні рекомендації щодо конструювання навчальної програми на основі модельної;
- навчальну програму «Технології. 5 клас» (орієнтовний взірець);
- орієнтовне календарно-тематичне планування до програми з описом рекомендацій до його створення із застосуванням компетентнісного підходу.

Додано методичні рекомендації з впровадження основ проєктної технології на уроках, а саме методичний супровід учнівського навчального проєкту, орієнтовну план-схему проєктування виробу, взірець учнівського навчального проєкту.

На жаль, для реалізації модельної навчальної програми «Технології. 5-6 класи», розробленої Туташинським В. І., не було надано методичних матеріалів у повному обсязі, педагоги лише частково отримали матеріали для роботи в групах з технічних видів праці. Учителі самостійно складали календарно-тематичні плани та підбирали матеріали до уроків. (Календарно-тематичний план Гіль Н. І. – Додаток 1). Тому в наступному навчальному році вчителі Гіль Н. І. та П'ятигорець Д. Ю. планують змінити модельну навчальну програму.

Відсутня нормативна база, яка б регламентувала поділ на групи під час уроку технологій.

В деяких класах значна кількість учнів унеможлиблювала проведення уроків на базі навчальних майстерень, доводилося працювати у кабінетах, що зменшило варіативність обрання технологій обробки конструкційних матеріалів. В класах без поділу на групи обиралися проєкти, що були цікавими як для хлопців, так і для дівчат.

Для реалізації наступно-перспективних зв'язків з початковою школою, безболісної адаптації учнів до нових умов шкільного життя у 5-му класі, учителі технологій пілотних класів продовжили використовувати звичні для дітей технології, вправи, методики, стратегії.

Так, Василевська Т.М., почала знайомитися з учнями вже з першого класу НУШ. У співпраці вчителя, учнів початкової школи та учнів 7-11 класів впроваджувалися проєкти: «Новорічна іграшка на ялинку», «Великодні поробки» (майстер-класи з виготовлення курчаток із паперу), «Подарунок мамі на свято» (виготовлення вітальної листівки), «Серце віддаю дітям» (літературні читання оповідань В.О. Сухомлинського учнями 10 класу та майстер-клас по виготовленню закладки «Олівець» до 100-річчя з Дня народження В.О. Сухомлинського), виготовлення діючих іграшок «Вітрячка», «Круть-верть», махольота під час проведення Інженерного тижня.

Під час реалізації змісту технологічної освітньої галузі на уроках в 5 класах НУШ вчителі використовували різні види навчальної діяльності: дослідницьку, конструкторську, графічну, творчу, практичну, художню та інші. Вказані види діяльності поєднувалися між собою у різних комбінаціях і застосовувалися як елементи, що доповнювали основну навчальну діяльність учнів – проєктно-технологічну.

Вибір об'єктів проєктування здійснювався з урахуванням інтересів учнів. Здобуття учнями досвіду проєктно-технологічної діяльності та партнерської взаємодії на уроках Гіль Н.І. відбувалося під час діяльності над проєктами з використання вторинних ресурсів, виготовлення виробів в етностилі, знайомлячись із кулінарними традиціями української національної кухні тощо.

Василевська Т.М. широко використовувала на уроках інтерактивні педагогічні технології: «Розігрування ситуації за ролями», «Мозковий штурм», «Навчаючи – учусь», «Мікрофон», робота в малих групах. Учні виконували тести, що розміщені на онлайн-платформах «На урок», «Всеосвіта», виконували вправи, які розміщені на сервісі LearningApps.org: «Знайди пару» («Види аплікації», «Конструкційні матеріали для виготовлення виробів»), «Просте упорядкування» («Послідовність виготовлення писанки»), «Склади пазл», «Кросворд» (до теми «Аплікація») та інші. Педагог поділилася досвідом проведення уроку з теми «Закладка для книги. Вибір та обґрунтування об'єкта проєктування. Планування роботи з виконання проєкту. Проєктування форми методом фантазування. Графічне зображення» (Додаток 2).

Залишаються актуальними питання вдосконалення матеріально-технічної бази для проведення уроків технологій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Державний стандарт базової середньої освіти, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 30.09.2020 № 898. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-deyaki-pitannya-derzhavnih-standartiv-povnoyi-zagalnoyi-serednoyi-osviti-i300920-898> (дата звернення 23.06.2022).

*О. МОКРОГУЗ,
завідувач кафедри
суспільних дисциплін та методики їх викладання
ЧОППО імені К.Д. Ушинського,
кандидат педагогічних наук, доцент*

2.8 ГРОМАДЯНСЬКА ТА ІСТОРИЧНА ОСВІТНЯ ГАЛУЗЬ

Зміст громадянської та історичної освітньої галузі у 5 класах реалізовуватиметься через викладання навчальних предметів або інтегрованих курсів: «Вступ до історії України та громадянської освіти. 5 клас», «Досліджуємо історію і суспільство. 5-6 клас», «Україна і світ: вступ до історії та громадянської освіти. 5-6 клас». Для реалізації змісту освітньої галузі в Типовому навчальному плані для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти з навчанням українською мовою у 5 класі визначено кількість годин на тиждень: рекомендована – 35 год., мінімальна – 35 год. та максимальна – 70 год.

Зазначені навчальні предмети та інтегровані курси реалізовуватимуться через модельні навчальні програми (МНП), затверджені наказом МОН України від 12.07.2021 № 795 «Про надання грифа «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України» модельним навчальним програмам для закладів загальної середньої освіти» та наказом МОН від 10.08.2021 № 898 «Про внесення змін у додаток до наказу Міністерства освіти і науки України від 12 липня 2021 року № 795».

Зі змістом затверджених модельних навчальних програм можна ознайомитись на сайті МОН України за покликанням: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/modelni-navchalni-programi-dlya-5-9-klasiv-novoyi-ukrayinskoyi-shkoli-zaprovadzhuyutsya-poetapno-z-2022-roku>.

Загальна кількість МНП – 10: 4 програми «Вступ до історії України та громадянської освіти. 5 клас», 3 програми «Досліджуємо історію і суспільство. 5-6 клас», 3 програми «Україна і світ: вступ до історії та громадянської освіти. 5-6 клас».

На сайті ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» також представлені презентації авторськими колективами модельних навчальних програм для 5-6 класів закладів загальної середньої освіти з громадянської та історичної освітньої галузі <https://imzo.gov.ua/hromadians-ka-ta-istorychna-osvitnia-haluz/>.

Модельні навчальні програми для 5-6 класів громадянської та історичної освітньої галузі ґрунтуються на визначених Державним стандартом базової середньої освіти ціннісних орієнтирах (пункт 4 Державного стандарту); охоплюють формування наскрізних в усіх ключових компетентностях умінь (пункт 9 Державного стандарту); реалізують вимоги до обов'язкових результатів навчання (додаток 18 до Державного стандарту); враховують

наступність між циклами навчання на рівнях початкової та базової середньої освіти; орієнтуються на компетентнісний потенціал галузі, що визначає здатність формувати всі ключові компетентності через розвиток умінь і ставлень та базові знання (додаток 17 до Державного стандарту).

Структура модельної навчальної програми складається зі: **вступної частини** – пояснювальної записки, в якій визначено основні положення щодо ролі та значення навчального предмета (інтегрованого курсу) в системі загальної середньої освіти (його мету, завдання, принципи, на яких ґрунтується програма, пріоритети викладання предмета, структуру предмета, шляхи реалізації цієї програми та особливості організації освітнього процесу з цього навчального предмета (інтегрованого курсу), **основної частини**, де викладено орієнтовну послідовність досягнення очікуваних результатів навчання учнів за роками навчання, пропонований зміст навчального предмета (інтегрованого курсу) та види навчальної діяльності учнів та **прикінцевої частини** (за потреби).

Види навчальної діяльності націлені на формування компетентностей, визначених Державним стандартом, які вчитель має право змінювати, зберігаючи при цьому загальну спрямованість на формування відповідних компетентностей. Навчальна діяльність учнів може здійснюватися в різних формах і на різних етапах уроку і позакласної діяльності. Характер такої роботи поступово змінюється відповідно до рівня сформованості компетентностей.

Важливим елементом МНП є вимоги до обов'язкових результатів навчання учнів, викладених у Державному стандарті, і найдокладніше розкрито в **орієнтирах для оцінювання** (Додаток 18 Державного стандарту). Орієнтири для оцінювання є підґрунтям для модельних навчальних програм. **Саме цей рівень конкретизації обов'язкових результатів має слугувати для вчителя основою для впорядкування досягнення очікуваних результатів навчання**, набуття компетентностей, що дозволить змодельовати навчальний поступ учня в набутті певної компетентності.

Поданий у додатку 5 наказу МОН України від 19 лютого 2021 року № 235 «Про затвердження типової освітньої програми для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти» перелік модельних навчальних програм є базовим і може бути доповнений іншими модельними навчальними програмами, які отримають гриф «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України». Спираючись на модельні навчальні програми, заклад освіти може створювати або застосовувати навчальні програми, розроблені авторськими колективами відповідних модельних програм в обсязі не меншому, ніж визначено Державним стандартом та/або відповідними модельними навчальними програмами. **Навчальна програма деталізує результати навчання за темами, часові межі вивчення тем, зміст кожної теми з погляду на наявні ресурси та потреби учнів, систему видів навчальної діяльності для кожної теми.**

Навчальні програми, що розроблені на основі модельних навчальних програм, затверджуються педагогічною радою закладу освіти і не можуть зменшувати пропонований зміст МНП або об'єднувати декілька модельних навчальних програм в одну.

На основі модельної та/або затвердженої педагогічною радою навчальної програми предмета (інтегрованого курсу) вчитель складає календарно-тематичне планування з урахуванням визначеної кількості годин на навчальний предмет (інтегрований курс) та вимог МНП.

Календарно-тематичне та поурочне планування здійснюється вчителем у довільній формі, у тому числі з використанням друкованих чи електронних джерел тощо. Формат, обсяг, структура, зміст та оформлення календарно-тематичних планів та поурочних планів-конспектів є індивідуальною справою вчителя. Встановлення універсальних стандартів таких документів у межах закладу загальної середньої освіти міста, району чи області є неприпустимим.

Автономія вчителя має бути забезпечена академічною свободою, включаючи свободу викладання, свободу від втручання в педагогічну, науково-педагогічну та наукову діяльність, вільним вибором форм, методів і засобів навчання, що відповідають освітній програмі, розробленням та впровадженням авторських навчальних програм, проєктів, освітніх методик і технологій, методів і засобів, насамперед методик компетентнісного навчання.

Учитель має широкі можливості для наповнення навчальної роботи змістом відповідно до національного і місцевого територіальних вимірів, для вибору форм і методів роботи.

Передумовою активного навчання є чергування різних форм діяльності учнів. Принципове значення для організації навчання в 5 класі мають активні та інтерактивні методи. Вчитель виступає учасником та модератором освітнього процесу.

Ефективність виконання програми залежить від використання різноманітних видів освітньої діяльності, що забезпечить громадянську і соціальну активність особистості, формування критичного мислення та спрямованість на творчу діяльність. Одним із основних завдань учителя є розвиток критичного мислення учнів. А запитання і завдання мають передбачати застосування ними не лише таких мисленнєвих операцій, як запам'ятовування, розуміння, а й аналіз, порівняння, класифікація, синтез, оцінка. Для реалізації цього завдання модельні навчальні програми мають значний потенціал. Тому варто використовувати запропоновані авторами в МНП види навчальної діяльності. Застосування активних методів навчання учнів на уроках, серед яких мозковий штурм, дискусія, рольова гра, моделювання, взаємонавчання, робота в малих групах, слід поєднувати із коментованим читанням підручника і виконанням завдань, розміщених на його сторінках, розповіддю вчителя, бесідою тощо.

Оцінювання результатів навчання учнів має бути зорієнтованим на ключові та предметні компетентності як обов'язкові результати навчання у відповідній освітній галузі, визначені Державним стандартом базової середньої освіти. Перехід на оцінювання за 12-ти бальною системою в адаптаційний період здійснюється за рішенням педагогічної ради освітнього закладу. Досвід експериментальних шкіл продемонстрував, що початок використання бальної системи у 5 класах припадає на II семестр навчального року.

У 2021-2022 н.р. у чотирьох освітніх закладах Чернігівської області здійснювалось пілотування викладання навчального предмета **«Вступ до історії України та громадянської освіти»** у 5 класах НУШ.

Протягом навчального року вчителі отримували від авторських колективів навчальні матеріали, в яких був представлений зміст предмета, методичний апарат, різноманітні дидактичні матеріали. Учителі пілотних класів схвально оцінили надані матеріали. Одночасно було проведено декілька вебінарів авторів майбутніх підручників із вчителями, постійно надавались індивідуальні консультації. Ознайомитись зі змістом всіх підручників, запропонованих вчителям, можна на сайті ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти», оскільки таке ознайомлення сприятиме методичному удосконаленню педагогічної практики вчителів <https://lib.imzo.gov.ua/vibr-pdruchnikv-5-klas-2021---2022-roki/konkursniy-vdbr/4-gromadyanska-ta-storichna-osvtnya-galuz/>.

Наприкінці 2021-2022 н.р. освітяни Чернігівської області обрали підручники, які пропонувались для викладання громадянської та історичної освітньої галузі у 2022-2023 н.р.

<https://drive.google.com/file/d/15GwJMiewLypUVabk6bmvgMCsEzkecwVu/view>

Підсумки відбору наведемо у таблиці:

<i>Назва підручника</i>	<i>Автори</i>	<i>Кількість замовлень</i>
«Вступ до історії України та громадянської освіти» підручник для 5 класу закладів загальної середньої освіти	Мокрогуз О. П., Єрмоленко А. О.	6826
	Щупак І. Я., Бурлака О. В., Піскарьова І. О., Посулько А. С.	1594
	Власов В. С., Гирич І. Б., Данилевська О. М.	1566
	Гісем О. В., Мартинюк О. О.	213
	Бакка Т. В., Желіба О. В., Мелещенко Т. В., Ашортія Є. Д.	203
	Сорочинська Н. М.	181
	Хлібовська Г. М., Крижановська М. Є., Наумчук О. В.	101
«Досліджуємо історію і суспільство» підручник інтегрованого курсу для 5 класу закладів загальної середньої освіти	Пометун О. І., Малієнко Ю. Б., Ремех Т. О.	154
	Васильків І. Д., Басюк О. Я., Гінкул Г. С., Грисюк Л. А., Димій І. С., Іртищева О. А., Костікова М. І., Паршин І. Л., Шеремета Р. В.	50

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Державний стандарт базової середньої освіти. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/uploads/public/5f7/5e6/b1e/5f75e6b1ee0d8989401323.doc> (дата звернення: 07.08.2022).
2. Конкурсний відбір підручників. 4. Громадянська та історична освітня галузь. URL: <https://lib.imzo.gov.ua/vibr-pdruchnikov-5-klas-2021---2022-roki/konkursniy-vdbr/4-gromadyanska-ta-storichna-osvityna-galuz/> (дата звернення: 07.08.2022).
3. Модельні навчальні програми для 5-9 класів нової української школи. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/modelni-navchalni-programi-dlya-5-9-klasiv-novoyi-ukrayinskoyi-shkoli-zaprovadzhuyutsya-poetapno-z-2022-roku> (дата звернення: 07.08.2022).
4. Потреба закладів освіти в підручниках для 5 класу на 2021-2022 н.р. URL: <https://drive.google.com/file/d/15GwJMiewLypUVabk6bmvgMCsEzkecwVu/view> (дата звернення: 07.08.2022).
5. Презентації модельних програм. Громадянська та історична освітня галузь. URL: <https://imzo.gov.ua/hromadians-ka-ta-istorychna-osvitnia-haluz/> (дата звернення: 07.08.2022).
6. «Про затвердження типової освітньої програми для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти» URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-tipovoyi-osvitnoyi-programi-dlya-5-9-klasiv-zagalnoyi-serednoyi-osviti> (дата звернення: 07.08.2022).

2.9 МИСТЕЦЬКА ОСВІТНЯ ГАЛУЗЬ

Відповідно до Державного стандарту, метою мистецької освітньої галузі є цілісний розвиток успішної особистості у процесі освоєння мистецьких надбань людства; усвідомлення нею власної національної ідентичності в міжкультурній комунікації; формування в учня/учениця ключових і мистецьких предметних компетентностей, необхідних для художньо-творчого самовираження; розкриття креативного потенціалу, залучення до культурних процесів в Україні та за кордоном.

Досягнення поставленої мети реалізується за умови дотримання таких завдань загальної мистецької освіти:

- виховання в учнів емоційно-ціннісного ставлення до мистецтва та дійсності, розвиток мистецьких художніх інтересів, естетичних потреб;
- формування системи мистецької грамотності, яка відображає видову, жанрову, стильову специфіку і взаємодію мистецтв;
- розвиток умінь сприймання, інтерпретації та оцінювання творів мистецтва й художніх явищ;
- стимулювання здатності учнів до художньо-творчого самовираження в мистецькій діяльності, до здійснення мистецької комунікації;
- розвиток художніх мистецьких здібностей, креативного мислення, творчого потенціалу;
- формуванні потреби в естетизації середовища та готовності до участі в соціокультурному житті.

Компетентнісний потенціал мистецької освітньої галузі визначається комплексом ключових компетентностей, спільних для всіх, так званих, наскрізних умінь та ставлень, а також засвоєнням базових знань (додаток 19 Державного стандарту). Щоб набути компетентностей, школярі навчаються за діяльнісним підходом – тобто частіше щось роблять самі, замість того, щоб просто сидіти і слухати вчителя. Концепція Нової української школи також впроваджує інтегроване та проєктне навчання. Все це сприяє тому, що учні отримують цілісне ставлення про світ, бо вивчають явища з точки зору різних наук та вчать вирішувати проблеми за допомогою знань з різних дисциплін.

Вимоги до обов'язкових результатів навчання учнів з мистецької освітньої галузі зазначені в додатку 20 Державного стандарту і передбачають, що учень:

- пізнає різні види мистецтва, інтерпретує художні образи, набуває досвіду емоційних переживань, розвиває ціннісне ставлення до мистецтва;
- формує художньо-образне, асоціативне мислення під час творчої діяльності в різних видах мистецтва;
- пізнає себе через взаємодію з різноманітними мистецькими об'єктами, розвиває емоційний інтелект;

- використовує інформаційне середовище у власній творчості і художній комунікації.

Зміст мистецької освітньої галузі може реалізовуватися як через інтегрований курс «Мистецтво», так і через окремі предмети за видами мистецтва: образотворче мистецтво та музичне мистецтво. Вибір здійснюється з урахуванням фахової підготовки кадрового складу педагогічних працівників школи та погоджується педагогічною радою. За умови обрання закладом загальної середньої освіти окремого викладання через окремі предмети, у робочому навчальному плані зазначається: «Мистецтво: образотворче мистецтво», «Мистецтво: музичне мистецтво», на які відводиться по 1 годині на тиждень. Курс інтегрованого курсу «Мистецтво» розрахований на 2 години на тиждень, одна година – вивчення музичного мистецтва в інтеграції з іншими видами мистецтва, інша – образотворчого мистецтва в інтеграції з іншими видами мистецтва.

Програма з інтегрованого курсу «Мистецтво» репрезентує поєднання різних видів мистецтв: домінантних (музичне мистецтво та образотворче мистецтво) та синтетичних мистецтв (театр, хореографія, графіка, скульптура, архітектура, цирк, кіно, дизайн, мультиплікація). Домінантні види мистецтв мають як спільні так і відмінні риси. Тому вчителі повинні ознайомити учнів з їх індивідуальністю (виокремлюючи розбіжності між ними й характерними рисами, які притаманні тільки цьому виду мистецтва) та єдністю (через знаходження спільних рис та характеристик).

Зазначений курс може викладати як один так і два вчителі. Якщо працюватиме два вчителі, то вони мають співпрацювати в команді, узгоджуючи планування своїх уроків. Обговорювати всі нюанси, пов'язані із складанням календарних планів, узгоджувати теми занять. Теми повинні будуватися синхронно, доповнюючи одна одну.

Обов'язково слід звернути увагу на те, що рекомендовано уроки інтегрованого курсу «Мистецтво» ставити парно в один день: музичне мистецтво, а потім образотворче мистецтво. Все це сприятиме більш ефективному впливу мистецтва на дитину та більш переконливому розкриттю теми уроків.

Необхідною умовою реалізації завдань мистецької освітньої галузі є дотримання інтегративного підходу в навчанні, який може розглядатися в декількох значеннях:

- у вузькому – через узгодження програмового змісту в межах галузі між різними навчальними предметами (за умови автономного викладання «Музичне мистецтво», «Образотворче мистецтво»);

- у широкому – через узгодження предметів мистецької освітньої галузі із змістом інших освітніх галузей (наприклад, сприймання музичного твору на заняттях з інших предметів), за умови дидактичної доцільності і коректності використання того чи іншого матеріалу.

Також для формування в учнів/учениць мистецьких компетентностей, предмети мистецької освітньої галузі мають викладати вчителі зі спеціальною мистецько-педагогічною освітою (вчитель музичного мистецтва та вчитель образотворчого мистецтва). Про це йдеться у листі Міністерства освіти і науки

України від 09.06.2016 №1/9-298 «Про викладання навчального предмета «Мистецтво»). Проблемою для вчителів мистецької освітньої галузі пілотних закладів Чернігівської області виявилось те, що в початковій школі предмети з образотворчого та музичного мистецтва не завжди викладає фахівець. Діти, які прийшли до 5-го класу, не знали початкових азів із предметів. Фахівцям з такими дітьми працювати над реалізацією програми було складно. Теми ускладнювалися, а потрібно було витрачати час, якого обмаль, надолужувати матеріал, який діти повинні засвоїти в початковій школі.

Перехід учнів/учениць з початкової в середню школу – одна з педагогічно найбільш складних проблем, а період адаптації у 5-му класі – один з найважчих періодів шкільного життя. Змінюється режим дня; збільшується навчальне навантаження, кількість уроків, запроваджується кабінетна система навчання; також існує відмінність вимог з боку вчителів-предметників, різниця систем і форм виховання; зміна стилю спілкування класного керівника з дітьми тощо.

Гармонійне мистецьке середовище допомагає дітям в період адаптації, впливає на духовне становлення особистості. Користь уроків музичного та образотворчого мистецтва в цей період дуже велика. Діти розслабляються, почувають себе емоційно захищеними, в них підіймається настрій та самооцінка. З деякими учнями, звичайно, виникали питання, які намагалися вирішувати вчителі пілотних закладів загальної середньої освіти Чернігівської області, в процесі загального аналізу з колегами на педрадах.

Календарно-тематичне та поурочне планування здійснюється вчителем у довільній формі, у тому числі з використанням друкованих чи електронних джерел тощо.

Відповідно до методичних рекомендацій щодо особливостей організації освітнього процесу у 5 класах НУШ (лист МОН України від 06 серпня 2021 року №4.5/2303-21), учителі мистецьких дисциплін при плануванні освітнього процесу можуть використовувати:

- модельні навчальні програми із зазначенням у них кількості годин, необхідної на провадження послідовності досягнення результатів навчання учнів з відповідних навчальних предметів (інтегрованих курсів), їхнього змісту та видів навчальної діяльності учнів;

- навчальні програми, розроблені на основі модельних навчальних програм авторськими колективами відповідних модельних програм, де зазначено кількість годин, необхідну на провадження послідовності досягнення результатів навчання учнів з відповідних навчальних предметів (інтегрованих курсів), їхнього змісту та видів навчальної діяльності учнів;

- навчальні програми, затверджені педагогічною радою, що містять опис результатів навчання учнів з навчальних предметів (інтегрованих курсів) в обсязі не меншому ніж встановлено відповідними модельними навчальними програмами із зазначенням кількості годин, необхідної для провадження послідовності досягнення результатів навчання учнів з відповідних навчальних предметів (інтегрованих курсів), їхнього змісту та видів навчальної діяльності учнів.

На основі модельної та/або затвердженої педагогічною радою навчальної програми предмета (інтегрованого курсу) вчитель складає календарно-тематичне планування з урахуванням навчальних можливостей учнів класу.

У мистецькій освітній галузі запропоновано чотири модельні навчальні програми для закладів загальної середньої освіти:

- «Мистецтво 5-6 класи» (інтегрований курс) для закладів загальної середньої освіти (авт. Комаровська О.А., Лемешева Н.А.);
- «Мистецтво 5-6 класи» (інтегрований курс) для закладів загальної середньої освіти (авт. Кондратова Л.Г.);
- «Мистецтво 5-6 класи» (інтегрований курс) для закладів загальної середньої освіти (авт. Масол Л.М., Просіна О.В.);
- «Мистецтво 5-6 класи» (інтегрований курс) для закладів загальної середньої освіти (авт. Івасюк О.М., Комаровська О.А., Кізілова Г.О., Лемешева Н.А., Лобова О.В., Назар Л.Й., Чужина І.Ю., Шулько О.А.).

До кожної з модельних навчальних програм авторськими колективами та авторами створено підручники. Формат, обсяг, структура, зміст та оформлення календарно-тематичних планів та поурочних планів-конспектів є індивідуальною справою педагога. Автономія вчителя має бути забезпечена академічною свободою, включаючи свободу викладання, свободу від втручання в педагогічну, науково-педагогічну та наукову діяльність, вільним вибором форм, методів і засобів навчання, що відповідають освітній програмі, розробленням та впровадженням авторських навчальних програм, проєктів, освітніх методик і технологій, методів і засобів, насамперед методик компетентнісного навчання (наказ МОН України від 27.05 2014 № 648).

Календарно-тематичне планування – визначення послідовності уроків та основних видів роботи на уроці, в якому вчителю потрібно самостійно вибудовувати послідовність формування очікуваних результатів навчання, враховуючи при цьому послідовність розгортання змісту предмета в обраному ним підручнику. Календарно-тематичне планування з мистецьких дисциплін в 5-их класах, розпочинається вчителем з ретельного вивчення навчальної програми з предмета, освітнього стандарту. Визначаються основні виховні та розвивальні завдання у межах навчального предмета в цілому і з певної теми окремо. Педагог може самостійно переносити теми уроків, відповідно до засвоєння учнями навчального матеріалу, визначати кількість годин на вивчення окремих тем. Обсяг годин не повинен перевищувати або бути меншим за обсяг годин навчального плану освітньої програми закладу освіти. Календарно-тематичне планування може розроблятися на семестр, або на навчальний рік.

З досвіду роботи пілотних закладів можна зазначити, що постійно відбувалася тісна співпраця вчителів інтегрованого курсу «Мистецтво». Обговорювалися питання, пов'язані із складанням календарно-тематичних планів. Узгоджувалися теми занять. Вони будувалися синхронно, доповнюючи одна одну. Велися диспути, обговорення. Підсумовувалися та аналізувалися розуміння сприйняття відповідної теми, ділилися придбаними напрацюваннями, ідеями.

Поурочний план складається на основі тематичного плану, змісту програми, а також рівня підготовки учнів. В плануванні уроку з мистецтва передбачаються два етапи: 1) осмислення мети уроку та розробка кожного етапу уроку; 2) запис плану уроку.

Мета уроку визначається на основі змісту модельної програми. Вчитель розробляє сценарій уроку, розглядає та планує свої дії та дії учнів.

Наступний етап планування це підбір освітнього мистецького матеріалу та підготовка аудіовізуального супроводу уроку з мистецтва. Вчитель планує необхідний матеріал, з яким повинні ознайомитися учні, добирає твори для сприймання (виконання), накреслює для себе послідовність етапів уроку та обирає види практичної мистецької діяльності. Підготовка вчителя до уроку охоплює не тільки опис структури і послідовність етапів уроків, а й прогнозує можливі запитання, відповіді, судження самих учнів.

Після ретельного аналізу та обдумування сценаріїв уроків педагогі з мистецтва пишуть план-конспект уроку. План уроку – це творчий пошук педагога і прояв його педагогічної майстерності, в якому є місце педагогічній імпровізації. Кожний урок інтегрованого курсу «Мистецтво» повинен сприяти реалізації основних функцій дидактичного процесу: освітнього, виховного, розвивального та самовдосконалення.

Згідно з рекомендаціями щодо проведення оцінювання навчальних досягнень учнів 5-6 класів, які здобувають освіту відповідно до нового Державного стандарту базової середньої освіти (наказ Міністерства освіти і науки України від 01 квітня 2022 року № 289), основними видами оцінювання результатів навчання учнів, що проводяться закладом, є формувальне, поточне та підсумкове: тематичне, семестрове, річне.

За вибором закладу оцінювання може здійснюватися за системою оцінювання, визначеним законодавством, або за власною шкалою. За умови власної шкали заклад має право визначити правила переведення загальної оцінки результатів навчання семестрового та річного оцінювання до системи, визначеної законодавством, для виставлення у Свідоцтві досягнень. Семестрове та підсумкове (річне) оцінювання результатів навчання здійснюють за 12-бальною системою (шкалою), а його результати позначають цифрами від 1 до 12.

Формувальне (поточне формувальне) оцінювання, окрім рівневого та бального може здійснюватися у формі самооцінювання, взаємооцінювання учнів, оцінювання вчителем із використанням окремих інструментів (карток, шкал, щоденника спостереження вчителя, портфоліо результатів навчальної діяльності учнів тощо).

Поточне оцінювання проводиться з урахуванням мотиваційно-стимулюючої функції. Запитання, завдання, тести, які спрямовані на закріплення вивченого матеріалу й повторення пройденого. Бажано індивідуальні форми поєднувати із фронтальною роботою класу.

Вибір форм, змісту, і способів поточного та підсумкового оцінювання результатів навчання здійснюється вчителями мистецьких дисциплін залежно від дидактичної мети. Визначення методів оцінювання має враховувати, що інтегрований курс «Мистецтво» є предметом навчального та виховного

спрямування. Для опанування цього курсу істотну роль відіграють розвиненість природних мистецьких задатків та здібностей, прояв творчого потенціалу кожної дитини. Об'єктивність оцінювання забезпечується поєднанням міри сформованості очікуваних результатів та ініціативності, творчої активності, вмотивованості, індивідуальності кожної дитини, збалансованістю контролю та стимулювання учнів до художнього пізнання. Зважаючи на особливості та види навчальної діяльності з інтегрованого курсу «Мистецтво», поточне та підсумкове оцінювання може здійснюватись із застосуванням способів:

- практичної: виготовлення художніх виробів, виконання мистецьких творів;
- цифрової: тестування в електронному форматі;
- усної: створення та виконання усних творів, індивідуального, групового та фронтального опитування.

Оцінювання має бути зорієнтованим на:

- очікувані результати навчання;
- ключові компетентності, які реалізуються через компетентнісний потенціал мистецької освітньої галузі;
- наскрізні вміння: читати з розумінням, висловлювати власну думку, критично та системно мислити, логічно обґрунтовувати позицію, діяти творчо, виявляти ініціативу, конструктивно керувати емоціями, оцінювати ризики, приймати рішення, розв'язувати проблеми, співпрацювати з іншими.

Семестрове оцінювання може здійснюватись за результатами контролю груп загальних результатів відображених у Свідостві досягнень. Воно проводиться з метою перевірки рівня засвоєння навчального матеріалу в обсязі навчальних тем і підтвердження результатів поточних оцінок, отриманих учнями раніше. Семестровий контроль може проводитись у формі тестування тощо. Фіксація записів тематичного та семестрового оцінювання проводиться в окремій колонці без дати. Оцінка за семестр ставиться за результатами тематичного оцінювання та контролю груп загальних результатів.

Річне оцінювання здійснюється на підставі загальної оцінки результатів навчання за I та II семестри.

Також в рекомендаціях зазначено, що систему оцінювання результатів навчання в освітній галузі «Мистецтво» вчителі повинні здійснювати на позитивному ставленні до кожного учня, і враховувати не рівень недоліків та прорахунків, а рівень особистих досягнень. Визначення досягнень учнів у рівнях (Високий, Достатній, Середній, Початковий) нададуть змогу вчителю об'єктивно, не пригнічуючи особистість, оцінити тих, хто не має яскраво виражених художніх здібностей, проте характеризується сумлінним ставленням до навчання, активністю, ініціативністю. За рішенням педагогічної ради заклад освіти може відмовитись від оцінювання мистецької освітньої галузі, або визначити власну шкалу оцінювання.

Учителями з інтегрованого курсу «Мистецтво» пілотних закладів освіти Чернігівської області проводилось оцінювання результатів навчання учнів/учениць відповідно до зазначених рекомендацій.

Основними видами оцінювання результатів навчання учнів, що проводилися пілотними закладами освіти було: формувальне, поточне та підсумкове: тематичне, семестрове, річне.

За вибором пілотних закладів освіти в нашій області, оцінювання навчальних досягнень здійснювалося як рівневе, так і за 12-бальною системою, що було затверджено рішеннями педагогічних рад.

Учителі пілотних закладів освіти області дійшли до висновку, що однієї оцінки з інтегрованого курсу вивести неможливо. Запропонований інтегрований тип оцінювання учня не є доцільним, бо дитина не може бути однаково одночасно компетентна і в галузі музичного мистецтва (мати слух, голос тощо) і в галузі образотворчого мистецтва (мати художній смак, просторову уяву, технічні вміння тощо). Та й участь у роботі над проєктами з музичного та образотворчого мистецтва в дітей різна (зацікавленість і здатність), тому подібне оцінювання не дає можливості об'єктивно оцінити дитину в тій чи іншій галузі. У такій ситуації не можливо дитині проявити свої здібності. Тому, всі вчителі пілотних закладів освіти нашої області вважають, що предмети: музичне мистецтво та образотворче мистецтво потрібно оцінювати лише окремо.

Протягом навчального року група вчителів пілотних закладів освіти об'єдналися в єдину згуртовану команду для досягнення спільної мети та цілей: розкрити особливості викладання предметів і курсів мистецької галузі в умовах реалізації нового Державного стандарту базової середньої освіти. Розробили картки самооцінювання діяльності на уроках, в яких відмічали як позитивні моменти так і проблемні питання. Намагалися налагодити партнерські відносини та створити сприятливі умови для навчання та роботи в закладах освіти.

Перший адаптаційний цикл базової середньої освіти мистецтва в 5 класах базується на інтегрованому, діяльнісному, особистісно-орієнтованому, компетентнісному, диференційованому та індивідуальному підходах. Які дають можливість набути мистецького досвіду й опанувати основні види мистецтва (музичне, образотворче) та синтетичних мистецтв. При домінантному вивченні музичного та образотворчого мистецтва провідними видами діяльності на уроках є мистецька грамотність, мистецька діяльність та мистецька комунікація. Під час роботи над якими відбувається формування та розвиток предметних мистецьких компетентностей.

У Новій українській школі приділяється велика увага розвитку творчості (креативності), ірраціонального мислення. Коли ми говоримо про сучасну людину, яка має бути креативною, гнучкою, уміти нестандартно вирішувати поставлені завдання, то розуміємо, що для розвитку цих умінь необхідно застосовувати ірраціональне мислення. Тому на уроках з інтегрованого курсу «Мистецтво» в Новій українській школі, ми повинні формувати ірраціональне мислення учнів, щоб вони вчилися мислити художніми образами, розвивали фантазію, почуттєву сферу та на практиці, у будь якій сфері діяльності, проявляли творчість, гнучкість.

Також заняття з інтегрованого курсу «Мистецтво» забезпечують розвиток емоційного інтелекту, наскрізних умінь особистості, які необхідні їй упродовж

життя (Законі України «Про освіту», стаття 12), якостей, які активно розвиваються в процесі таких видів мистецької діяльності як спів, малювання, сприймання творів мистецтва для розуміння їх впливу на людину, гра на дитячих музичних інструментах, імпровізація, інсценізація і т. ін.

Розвиток емоційного інтелекту здійснюється упродовж всього періоду навчання з використанням на уроках з мистецьких дисциплін відповідних методів: арт-педагогічні методи, фасилітована дискусія, аналогії, вправи на релаксацію, візуалізацію, порівняння тощо. Набуття учнями предметних компетентностей з мистецтва сприятиме розвитку емоційного інтелекту, дасть можливість учням розуміти свої та чужі емоції, сформує вміння знаходити засоби для управління емоціями. У процесі розвитку емоційного інтелекту дуже важливим є застосування інтерактивних технологій:

- інтерактивних технологій колективного групового навчання (мозковий штурм, «Ажурна пилка»);
- інтерактивних технологій кооперативного навчання (робота в парах, ротаційні (змінювані) трійки, два-чотири-всі разом, робота в малих групах);
- технологій ситуативного моделювання (рольова гра, інсценізація);
- технологій опрацювання дискусійних питань («Метод прес», «Займи позицію», дискусія, дебати).

Застосування інтерактивних технологій на уроках інтегрованого курсу «Мистецтво» є запорукою оптимізації процесу навчання, допоможе встановити партнерські стосунки між учнями і вчителем та активно сприятиме розвитку емоційного інтелекту.

Використання інноваційних технологій на шляху формування нового стану сучасної мистецької освіти сприятиме цілеспрямованому синтезу методів навчання, відкриє нові можливості для методичної варіативності в організації особистісно-орієнтованого навчально-виховного процесу. Звідси загально-мистецька освіта спрямовує дії вчителів на різнобічний особистісний розвиток учнів, вимагає застосування таких освітніх технологій, які найповніше врахують значення всіх факторів соціально-педагогічного впливу та нададуть можливості дітям реалізуватися в мистецькій діяльності. Така інноваційна організація пізнавальної та практичної мистецької діяльності учнів може здійснюватися шляхом використання нестандартних форм навчання: діалог, дискусія, скарбничка почуттів, методика незакінченого речення, визначення тематики міні-творів, складання тезаурусу мудрих думок, щоденник мистецьких вражень, складання словничка почуттів музичних (образотворчих) творів тощо; методів художнього виконання: сенектики, художньо-творчих аналогій, навчально-критичного вираження вживання в естетичний об'єкт; прийомів створення яскравих образно-наочних уявлень: ситуацій успіхів, взаємодопомоги, спонукання до пошуку альтернативного рішення, полімодального уявлення естетичної інформації: музичних люстерок, пластичного моделювання, зорової стимуляції, синкретичного занурювання в художній образ.

При інтерактивному навчанні процес відбувається за умов постійної взаємодії всіх учнів. Це співнавчання, взаємонавчання: колективне, групове, де учитель і учень є рівноправними суб'єктами навчання. А вчитель виступає в

ролі організатора навчання, лідера групи. Потрібно переходити від передачі знань до навчання життю. Організація навчання передбачає моделювання життєвих ситуацій, використання рольових ігор, спільного розв'язання проблем. Воно сприяє формуванню вмінь, навичок, цінностей, створенню атмосфери співробітництва, взаємодії, дозволяє педагогу стати справжнім лідером учнівського колективу.

Одним із векторів впровадження інноваційної діяльності в навчальному закладі є напрям STEAM-освіти.

«STEAM-освіта» – це новий підхід, метод в освіті, який ґрунтується на комплексному опануванні інноваційних технологій. Вона охоплює природничі науки (S), технології (T), інженерінг (E), мистецтво (A) та математику (M). Завдяки цій STEAM-освіті діти вивчають предмет у грі. Її часто називають «навчанням навпаки»: спочатку – гра (придумування та майстрування), а потім – у процесі діяльності опанування теорії та нових знань.

Використання STEAM-освіти на практиці – це можливість навчити учнів мислити та знаходити необхідну інформацію, вирішувати складні завдання, приймати рішення, організовувати співпрацю з іншими учнями та вчителем. Учні вчаться створювати ідеї та впроваджувати їх в життя, презентувати результати власних досягнень. Впровадження STEAM-освіти на ранніх етапах навчання буде сприяти їх творчому та інтелектуальному розвитку, навчить організовувати та контролювати власні проекти, тим самим гарантуючи гармонійний розвиток особистості, що відповідає вимогам сучасності.

На уроках курсу інтегрованого «Мистецтва» допускається застосування нетрадиційного типу уроку. «Перевернений» урок – це урок, який інвертує традиційні методи викладання: подача матеріалу проходить за межами школи, а домашня робота перенесена на урок. Це не просто зміна навчальної послідовності. Такий урок передбачає зміну власних педагогічних прийомів.

Безперечною вимогою часу є формування у здобувачів освіти медіаграмотності. Інфомедійна грамотність розглядається як комплекс знань, умінь та навичок, які можна і треба розвивати не окремим предметом, а в межах кожного предмета і будь-якої теми. Це розвиток вміння працювати з джерелами та першоджерелами інформації, вміння ефективно шукати та перевіряти інформацію.

Педагогічний досвід показує, що використання інформаційних технологій на уроках інтегрованого курсу «Мистецтво» сприяє всебічному і гармонійному розвитку особистості дитини, розвитку їх творчих здібностей.

На заняттях з інтегрованого курсу «Мистецтво» гармонійно поєднуються знання комп'ютерної грамотності з музичним мистецтвом, образотворчим мистецтвом, літературою і так далі і, як результат цього поєднання створюються унікальні творчі напрями: комп'ютерний малюнок, живопис, графіка, декоративний дизайн тощо. Використання у процесі навчання методу проєктів допомагає розкрити процес створення учнем творчої роботи від задуму до втілення. Таким чином можна побудувати нестандартні уроки: урок-мандрівку, малювання в уяві образів, навіяних музикою, або розповіддю вчителя, виконання композицій з імпровізуванням, формою, об'ємом, трансформацією кольору, тону, графічного ритму.

На уроках в 5 класах інтегрованого курсу «Мистецтва» можна використовувати безліч програм, які допоможуть учителю в досягненні цілей та мети уроку. Опрацювання учнями різноманітної мистецької інформації через Інтернет стає поширеним напрямом у розвитку їх пізнавального інтересу до мистецтва, а також однією з форм вивчення світового мистецтва. Використання інформаційних технологій сприяє закріпленню інтегрованих знань, які надихають учителя на створення власного творчого доробку, дозволяють контролювати художньо-творчий розвиток учнів, допомагає формувати спеціалізовані знання у процесі виховання особистості, реалізувати можливості сучасних засобів навчання.

Учителі мистецьких дисциплін пілотних закладів освіти Чернігівської області, які працювали над впровадженням нового Державного стандарту зазначили, що проєкт сам по собі досить цікавий, перспективний, сучасний, відповідає вимогам часу, допомагає розкрити творчий потенціал кожної дитини. Працювати було цікаво.

Педагогами було зроблено ряд напрацювань. Зокрема інтерактивні музично-дидактичні ігри, ритмічні вправи, нові презентації уроків, пазли з образотворчого мистецтва, настільні ігри. Вони поповнили власні методичні скарбнички, що є необхідним для дистанційної роботи, збільшили пісенний репертуар, зробили творчі вправи на розвиток акторської майстерності, уваги, уяви, пам'яті, фантазії тощо.

Складності в роботі виникали, тому що доводилось змінювати свою свідомість, бо йдеться про інші підходи у викладанні. Була можливість проявити себе та власні креативні підходи до навчання та викладання. Але для цього потрібен час щодо повної адаптації як до програми, так і вчителя та учнів. А також повна організація освітнього середовища, яка могла б дати можливість втілити ті ідеї, які виникають.

Учителів приємно вразили такі вміння учнів 5 класів, як: ініціативність, здатність до критичного мислення й сміливості прийняття рішень, працювати в команді, вирішувати проблеми, вміння обґрунтовувати власну позицію, висловлювати свої думки усно, зацікавленість учнів у розвитку творчих здібностей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Державний стандарт базової середньої освіти. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2020-%D0%BF#Text>.
2. Закон України № 2145-VIII від 05.09.2017 «Про освіту», стаття 12.
3. Лист Міністерства освіти і науки України від 09.06.2016 №1/9-298 «Про викладання навчального предмета «Мистецтво».
4. Лист Міністерства освіти і науки України від 06 серпня 2021 року № 4.5/2303-21 «Методичні рекомендації щодо особливостей організації освітнього процесу у 5 класах закладів загальної середньої освіти за Державним стандартом базової середньої освіти в умовах реалізації концепції «Нова українська школа».
5. Наказ Міністерства освіти і науки України від 01 квітня 2022 року № 289 «Рекомендації щодо оцінювання навчальних досягнень учнів 5-6 класів, які здобувають освіту відповідно до нового Державного стандарту базової середньої освіти».

2.10 ОСВІТНЯ ГАЛУЗЬ «ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА»

Метою *освітньої галузі «Фізична культура»* є гармонійний фізичний розвиток особистості учня, підвищення функціональних можливостей організму, вдосконалення життєво необхідних рухових умінь та навичок, розширення рухового досвіду через формування стійкої мотивації учнів до занять фізичною культурою і спортом.

Мета реалізовується комплексом таких навчальних, оздоровчих і виховних завдань:

- формування загальних уявлень про фізичну культуру, її значення в житті людини, збереження та зміцнення здоров'я, фізичного розвитку;
- розширення рухового досвіду, вдосконалення навичок життєво необхідних рухових дій, використання їх у повсякденній та ігровій діяльності;
- розширення функціональних можливостей організму дитини через цілеспрямований розвиток основних фізичних якостей і природних здібностей;
- формування ціннісних орієнтацій щодо використання фізичних вправ як одного з головних чинників здорового способу життя;
- формування практичних навичок для самостійних занять фізичними вправами та проведення активного відпочинку;
- формування високого рівня розвитку моральних якостей.

Компетентнісний потенціал освітньої галузі фізичної культури визначається комплексом ключових компетентностей, сукупністю сформованих умінь та ставлень здобувачів освіти, а також засвоєнням базових знань у сфері фізичної культури.

Державний стандарт формує вимоги до обов'язкових результатів навчання учнів з освітньої галузі «Фізична культура», які передбачають, що учень:

- формує власну психічну та соціально-психологічну сфери особистості засобами фізичного виховання;
- систематично займається фізичною культурою, володіє технікою фізичних вправ;
- усвідомлює значення фізичної/рухової активності для підтримання стану здоров'я та задоволення у процесі фізичного виховання.

Кожна з них в свою чергу містить загальні, конкретні результати, а також орієнтири для оцінювання відповідно до циклу навчання.

Згідно з рекомендаціями Міністерства освіти і науки України щодо оцінювання результатів навчання учнів, які здобувають освіту відповідно до Державного стандарту базової середньої освіти (наказ МОНУ від 02 квітня 2021 року № 406), вимоги до обов'язкових результатів навчання мають бути сформовані в групи, враховуватись під час річного оцінювання учнів та відповідним чином зазначатися в окремих колонках класних журналів.

Наприкінці навчального року ці групи результатів (змістові лінії) зазначаються у свідоцтві досягнень здобувача освіти.

Проектування навчальної діяльності передусім має бути спільним пошуком учасників освітнього процесу для вирішення головних завдань Нової української школи, збагачення знань, умінь, ставлень для формування компетентнісної особистості. Важливо дотримуватися принципу наступності, враховуючі вікові особливості учнів та досвід, здобутий у початковій школі. Наступність у навчанні фізичної культури зберігається також у вимогах програми до очікуваних результатів навчання.

Основним документом, що забезпечує досягнення учнями визначених відповідним Державним стандартом вимог до обов'язкових результатів навчання учнів, є освітня програма закладу загальної середньої освіти. Освітня програма для адаптаційного циклу базової середньої освіти може розроблятися на основі Типової освітньої програми та, окрім усіх вимог, має містити перелік модельних навчальних програм та форми інструментарію оцінювання.

В освітній галузі «Фізична культура», станом на червень 2022 року, затверджена єдина модельна навчальна програма «Фізична культура. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори: Педан О.С., Коломоєць Г. А., Боляк А. А. та інші), яка знаходиться на стадії доопрацювання.

Модельна навчальна програма містить інваріативну (теоретико-методичні знання та загальна фізична підготовка) та варіативну складову (включає: аеробіку, акробатичний рок-н-рол, алтимат фризбі, бадмінтон, баскетбол 3х3, баскетбол, бейсбол, бойовий хортинг, велоспорт, військово-спортивні ігри, волейбол, вудбол, гандбол, гімнастика, городки, дзюдо, дитяча легка атлетика, доджбол (вибивний), корфбол, лакрос, лижна підготовка, настільний теніс, падел, панна (вуличний футбол), петанк, піклбол, плавання, пляжний бадмінтон (airschattl), пляжний бейсбол (гилка), пляжний волейбол, регбі-5, рухливі ігри, самбо, скандинавська ходьба, сквош, сумо, фістбол, флорбол, футзал, хокей на траві, хортинг, чирлідінг, шорт-гольф, Cool Games). Із зазначених варіативних модулів вчитель має запропонувати дітям 12-16 модулів для вивчення протягом навчального року. Рекомендується, на початку кожної чверті шляхом опитування серед здобувачів освіти, обрати 3-4 модулі з визначеного переліку. Щочверті вони мають обирати нові.

Навчальне навантаження освітньої галузі фізичної культури згідно з Державним стандартом не містить мінімальної та максимальної, а лише рекомендовану кількість годин і становить 3 години на тиждень. Наголошуємо, що неприпустиме відокремлення будь-якої кількості годин навантаження на вивчення окремого модулю у вигляді окремої теми або виду діяльності. Модельна навчальна програма створює умови для того, щоб дитина мала вибір на кожному уроці виду рухової активності відповідно до своїх вподобань. Критеріями відбору варіативних модулів є: наявність матеріально-технічної бази, регіональні традиції, кадрове забезпечення та бажання учнів. Державний стандарт передбачає додаткові години для вивчення предметів освітніх галузей, курсів за вибором, проведення індивідуальних консультацій та групових занять.

Учителі фізичної культури при плануванні освітнього процесу можуть також використовувати:

- навчальні програми, розроблені на основі модельних навчальних програм авторськими колективами відповідних модельних програм, де зазначено кількість годин, необхідну на провадження послідовності досягнення результатів навчання учнів з відповідних навчальних предметів (інтегрованих курсів), їхнього змісту та видів навчальної діяльності учнів;

- навчальні програми, затверджені педагогічною радою, що містять опис результатів навчання учнів з навчальних предметів (інтегрованих курсів) в обсязі не меншому ніж встановлено відповідними модельними навчальними програмами із зазначенням кількості годин, необхідної для провадження послідовності досягнення результатів навчання учнів з відповідних навчальних предметів (інтегрованих курсів), їхнього змісту та видів навчальної діяльності учнів.

У разі використання додаткових годин на вивчення курсу за вибором до переліку навчальних програм додається програма цього курсу.

На основі модельної та/або затвердженої педагогічною радою навчальної програми предмета (інтегрованого курсу) вчитель складає календарно-тематичне планування з урахуванням навчальних можливостей учнів класу.

Календарно-тематичне та поурочне планування здійснюється вчителем у довільній формі, у тому числі з використанням друкованих чи електронних джерел тощо. Формат, обсяг, структура, зміст та оформлення календарно-тематичних планів та поурочних планів-конспектів є індивідуальною справою вчителя. Встановлення універсальних стандартів таких документів у межах закладу загальної середньої освіти, об'єднаної територіальної громади тощо – є неприпустимим.

При складанні календарно-тематичного планування варто враховувати очікувані результати навчання, пропонований зміст варіативних модулів, згідно з модельною навчальною програмою, а також вимоги до обов'язкових результатів, згідно з Державним стандартом. Учитель може переносити теми уроків відповідно до того, як учні засвоїли навчальний матеріал, визначати кількість годин на вивчення окремих тем.

При плануванні варіативних модулів на навчальний рік доцільно розподілити їх із врахуванням матеріально-технічного забезпечення, розмірів та обладнання спортивної зали, наявних пришкольних спортивних майданчиків, кількості дітей, які займаються одночасно. Тобто модулі, які потребують простору та великої площини для руху (спортивні ігри і т. ін.), слід планувати восени та навесні, коли є можливість проводити уроки фізичної культури на відкритому повітрі, сприяючи тим самим оздоровчій руховій активності та запобіганню травматизму.

Варто звернути увагу на розподіл учнів на групи. Медичну групу для занять фізичною культурою визначає лікар під час обов'язкового профілактичного огляду. Відповідно до інструкції про розподіл учнів на групи для занять на уроках фізичної культури, з урахуванням стану здоров'я, здобувачі освіти зараховуються до:

1. Основної групи (здорові діти та діти, які мають гармонійний, високий або середній рівень фізичного розвитку). У цій групі навчання проводяться у повному обсязі.

2. Підготовчої групи (діти, які перебувають у реабілітаційному періоді після випадку гострої захворюваності та діти із середнім рівнем функціонально-резервних можливостей серцево-судинної системи). Здобувачі освіти цієї групи опановують навчальний матеріал відповідно до вимог програми.

3. Спеціальної групи (діти, які мають значні відхилення постійного чи тимчасового характеру в стані здоров'я). На уроках фізичної культури такі учні виконують коригувальні вправи та вправи для загального фізичного розвитку.

Однак важливо те, що відвідування уроків фізичної культури є обов'язковим для всіх.

Домашні завдання з фізичної культури мають бути спрямовані на підвищення рухливого режиму, досягнення рекреаційно-оздоровчого ефекту у вільний час.

При складанні розкладу навчальних занять не рекомендується здвоювати уроки фізичної культури або проводити їх два дні поспіль. У разі необхідності планувати у розкладі уроки з фізичної культури у двох і більше класах одночасно, в одній спортивній залі чи майданчику мають перебувати учні/учениці, які відносяться до однієї вікової групи.

Із метою визначання даних фізичної підготовленості учнів, у вересні-жовтні слід провести тестування рівня розвитку основних фізичних якостей (з урахуванням віку та статі), зокрема:

- швидкість (біг 30 метрів);
- витривалість (рівномірний біг без урахування часу);
- гнучкість (нахил тулуба вперед із положення сидячи);
- сила (згинання та розгинання рук в упорі лежачи);
- спритність (човниковий біг 4х9 метра);
- швидко-силові (стрибок у довжину з місця);
- метання малого м'яча на дальність;
- піднімання тулуба в сід за 30 секунд.

Оцінювання фізичних можливостей рекомендується проводити декілька разів упродовж навчального року під час уроку. Важливо, що не варто відводити для цього окремі заняття.

При оцінюванні освітніх досягнень слід послуговуватися методикою формувального оцінювання. До компонентів успішного застосування формувального (поточного) оцінювання відносяться: забезпечення вчителем ефективного зворотного зв'язку з учнями/ученицями; активна участь учнів/учениць у процесі власного навчання; корегування процесу навчання з урахуванням результату оцінювання; визнання вагомого впливу оцінювання на мотивацію та самоутвердження учнів, які, своєю чергою, впливають на навчання; уміння учнів оцінювати свої знання самостійно. Слід акцентувати увагу на позитивному поступі, тенденціях, зрушеннях учнів/учениць.

Тематичне оцінювання пропонується здійснювати на основі поточних оцінок. Рекомендовано проводити міні-змагання та челенджі як всередині класу, так і між ними, для корегування або формування тематичної оцінки. Семестрове та річне оцінювання рекомендується здійснювати із врахуванням

результатів тематичного оцінювання в рівнях або балах. Рішення про систему оцінювання приймає педагогічна рада закладу освіти.

Для проведення підсумкового оцінювання рекомендується застосовувати 6 компонентів, кожен з яких має свою міру у відсотках. За допомогою різних способів оцінювання визначається:

- Ставлення до уроків, відвідування, активність під час підготовки до уроку – 10%. Визначається шляхом спостереження вчителя.

- Навички і вміння, визначені навчальною програмою, здатність їх застосовувати у повсякденному житті, в ігрових та змагальних ситуаціях – 20%. Визначається шляхом моніторингу, спостереження вчителя та самооцінювання.

- Розвиток фізичних якостей – 20%. Визначається шляхом моніторингу, тестування та формувального оцінювання.

- Особистий прогрес школяра у показниках підготовленості – 20%. Визначається шляхом моніторингу, тестування та формувального оцінювання.

- Знання та їх застосування на практиці (основні поняття, визначені програмою, правила ігор, розуміння процесів, що відбуваються в організмі під час виконання вправ тощо) – 15%. Визначається шляхом спостереження вчителя та самооцінювання.

- Поведінка (соціальна поведінка, відвідування спортивних секцій, участь у змаганнях, дотримання правил безпечної поведінки і збереження здоров'я на уроках та в позаурочних заходах) – 15%. Визначається шляхом спостереження вчителя, взаємооцінювання та самооцінювання.

Впровадження Державного стандарту базової середньої освіти в Новій українській школі передбачає діяльнісний підхід, креативність та компетентнісно орієнтовані рухові завдання, які будуть допомагати дітям опановувати нові види рухової активності. Діти мають чітко розуміти, про що їх просять, не наказувати, не примушувати, не вимагати, а зацікавити їх у тому чи іншому виді діяльності. Це буде спонукати до все більшого інтересу до занять на уроках фізичної культури, опановуванні нових видів ігрової активності.

Учителі фізичної культури пілотних закладів освіти області разом із дітьми адаптовувались до нових викликів, які запропонувала їм модельна навчальна програма та новий Державний стандарт базової середньої освіти.

Усі пілотні заклади під час укладання календарно-тематичного планування використовували модельну навчальну програму «Фізична культура. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори: Педан О. С., Коломоєць Г. А., Боляк А. А. та інші).

Адаптація дітей до впровадження окремих модулів у пілотних 5-х класах напряму залежала від викладання фізичної культури в початковій школі. Краще адаптувалися діти, у яких уроки фізичної культури з 1 по 4 класи проводив фахівець у сфері фізичної культури. На цьому також наголошували автори модельної навчальної програми на всеукраїнських семінарах та вебінарах.

Зокрема вчителями пілотних закладів застосовувалися різні методики проведення уроків фізичної культури, використовувались очікувані результати навчання, пропонований зміст навчального предмета та види навчальної

діяльності, запозичені із модельної навчальної програми, засоби та напрацювання із власного досвіду.

Для якісного викладання нових варіативних модулів вони використовували не тільки відповідний інвентар, а й знаряддя та засоби, які були у них наявні та навіть змайстровані власноруч.

На початку кожної чверті вчителі освітньої галузі фізичної культури пілотних закладів загальної середньої освіти застосовували викладання варіативних модулів у відсотковому співвідношенні, як це було запропоновано авторами модельної навчальної програми. Під час основної частини уроку 3-4 модулі подавалися дітям у вигляді відсоткового дозування, наприклад, 50 – 30 – 20, 40 – 20 – 20 – 20 і т. ін. (залежно від кількості модулів). Тобто кожна цифра відповідає відсотку часу основної частини уроку на ознайомлення з окремим модулем. Відповідно, кожного наступного уроку ці відсотки часу змінювались і опанування модулів відбувалося в однаковій мірі. Зокрема такий метод побудови уроку має бути дієвим для шкіл із низькою наповнюваністю класів. Учитель сам визначає коли діти достатньо ознайомились із модулями і в подальшому пропонує їм всі модулі одночасно, а вони в свою чергу обирають цікавий для них вид рухової активності на уроці фізичної культури.

Для забезпечення наступності між підходами до оцінювання результатів навчання здобувачів базової середньої освіти вчителі фізичної культури пілотних закладів освіти в I семестрі здійснювали оцінювання за рівневою шкалою, а його результати позначали відповідними словами та літерами: «початковий (П)», «середній (С)», «достатній (Д)», «високий (В)». У II семестрі (або із початком 2 чверті) застосовувалось бальне оцінювання, яке відповідало рівневій системі.

Усі фахівці освітньої галузі «Фізична культура» відмічають переваги модельної навчальної програми для суттєвого збільшення рухової активності здобувачів освіти, що в подальшому призведе до значного зростання зацікавленості у відвідуванні спортивних секцій, гуртків, збільшення рівня фізично активних громадян, зменшення відсотку неінфекційних захворювань, що об'єктивно позначиться на майбутніх поколіннях нашої країни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Державний стандарт базової середньої освіти. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2020-%D0%BF#Text>.
2. Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII «Про освіту»; стаття 12.
3. Закон України від 24.12.1993 № 3808-XII «Про фізичну культуру і спорт»; статті 1-4, 26.
4. Лист Міністерства освіти і науки України від 06.08.2021 № 4.5/2303-21 «Методичні рекомендації щодо особливостей організації освітнього процесу у 5 класах закладів загальної середньої освіти за Державним стандартом базової середньої освіти в умовах реалізації концепції «Нова українська школа».
5. Модельна навчальна програма «Фізична культура. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори: Педан О.С., Коломєць Г.А., Боляк А.А., Ребрина А.А., Деревянко В.В. та інші), затверджена наказом Міністерства освіти і науки України від 12.07.2021 № 795.

3. ПСИХОЛОГО-ФІЗІОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ УЧНІВ 5-6 КЛАСІВ

І. ГРИЩЕНКО,

заступник директора

*Навчально-методичного центру психологічної служби
у системі освіти Чернігівської області*

3.1 ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ АДАПТАЦІЇ УЧНІВ 5-6 КЛАСІВ

Державним стандартом базової і повної загальної середньої освіти визначено вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки здобувачів освіти, що ґрунтуються на засадах особистісно зорієнтованого, компетентісного і діяльнісного підходів, реалізованих в освітніх галузях і відображених в результативних складових змісту базової і повної загальної середньої освіти.

Особливого увага приділяється формуванню у здобувачів освіти комунікативної компетентності (здатність особистості до взаємодії з людьми, володіння різними соціальними ролями) та соціальної компетентності (здатність особистості продуктивно співпрацювати з партнерами у групі та команді, виконувати різні функції у колективі).

У зв'язку з орієнтацією на формування вищезазначених компетентностей особливого значення набуває процес адаптації п'ятикласників до навчання у середній школі.

Термін «адаптація» (від лат. *adaptatio* – пристосування) означає пристосування організму, його функцій, органів і клітин до умов середовища, результатом якої має бути пристосованість, що є показником життєвої компетентності індивіда.

Адаптація учнів в основній школі є одним з видів навчальної адаптації. Під навчальною адаптацією учня при переході з початкової в основну школу мається на увазі процес взаємодії особистості п'ятикласника і освітнього середовища основної школи, в результаті чого встановлюється оптимальна відповідність, з одного боку, можливостей, нахилів, інтересів, знань, умінь і навичок дитини, отриманих на попередніх етапах навчання, виховання та розвитку, з іншого боку, умов освітньої системи. При цьому, пріоритетним результатом взаємодії вважається збагачення суб'єктного досвіду дитини, розвиток її індивідуальності, Я-образу.

Перехід учнів 10-11-річного віку в основну школу є надзвичайно складним періодом: предметне навчання, ускладнення навчального матеріалу, зміна учительського складу, зростання числа педагогів, висування більш

високих вимог до навчальної діяльності школярів, – все це знижує працездатність, підвищує тривожність, викликає стан фрустрації.

У молодшому підлітковому віці відбуваються зміни в пізнавальній сфері дитини: уповільнюється темп діяльності; виконання певних видів робіт потребує більше часу; діти частіше відволікаються, можуть бути роздратованими, неуважними; можуть неадекватно реагувати на зауваження тощо. Це може стати причиною зниження рівня навчальних досягнень, втрати мотивації до навчання, породжувати конфліктні ситуації між однолітками та дорослими.

Ситуаційні адаптаційні можливості людини непостійні. Залежно від умов, їх своєрідності, вони можуть знижуватися або посилюватися. Зниження адаптаційних можливостей характеризується таким явищем, як дезадаптація.

Дезадаптація (лат.) – означає передусім «зникнення», «знищення», «повну відсутність» і значно рідше вживається як «зниження», «зменшення». Найчастіше під дезадаптацією мають на увазі невідповідність соціопсихологічного і психофізіологічного статусу людини вимогам життєвої ситуації, який не дозволяє їй адаптуватися у нових умовах.

З поняттям «шкільної дезадаптації» пов'язують будь-які відхилення у навчальній діяльності школярів. Ці відхилення можуть бути й у психічно здорових дітей, і у дітей з різними нервово-психічними розладами (але не у дітей з фізичними вадами, органічними розладами, олігофренією та ін.).

Основними причинами дезадаптації людини є групи чинників: особистісні (внутрішні), середовищні (зовнішні), або їх поєднання.

Особистісні фактори дезадаптації людини пов'язані з недостатньою реалізацією її соціальних потреб як особистості. До них можна віднести:

- тривалу хворобу;
- обмежені можливості дитини, відсутність адекватного (з урахуванням індивідуальних особливостей) спілкування з боку її оточення;
- тривалу ізоляцію дитини незалежно від її віку (вимушену або примусову) від середовища повсякденної життєдіяльності.

До середовищних чинників слід віднести:

- нездорову сімейну обстановку. Така обстановка може мати місце в сім'ях «групи ризику», сім'ях, де переважає авторитарний стиль виховання, практикується насильство над дитиною;
- відсутність або недостатню увагу до спілкування з дитиною з боку батьків, однолітків;
- новизну середовища (нова школа, зміна, клас);
- несприйняття особистості групою, колективом, мікрогрупою; утиск, насильство (особливо прояви жорстокості, бойкот характерні для підліткового середовища);
- вплив окремої особистості, у присутності якої дитина відчуває напругу, дискомфорт;
- перевантаження, що не відповідають віку дитини та її індивідуальним можливостям. Наприклад, непідготовлену дитину віддають до школи чи до гімназійного класу; завантажують заняттями спортом, участю у гуртках без урахування її фізичних і психічних можливостей.

Загалом діти досить швидко долають стан дезадаптації, у більшості дітей подібні відхилення зникають через 2-3 тижні навчання. Однак є діти, що мають множинні функціональні відхилення, які серйозно позначаються на їх подальшій самореалізації та самовдосконаленні. Такі діти потребують допомоги та підтримки на етапі адаптації.

Виходячи з особливостей адаптаційного періоду, метою діагностичного мінімуму в паралелі 5-х класів є одержання необхідної інформації про соціально-психологічний статус школярів для подолання труднощів періоду адаптації до середньої школи.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити наступні завдання:

- організувати й провести психологічне обстеження п'ятикласників (навчальна мотивація, рівень самооцінки, емоційне самопочуття, статус);
- виявити школярів, що мають труднощі в адаптації та визначити характер і причину труднощів у кожному випадку;
- визначити шляхи надання допомоги дітям, які мають труднощі у процесі адаптації.

Діагностика проводиться психологом наприкінці I семестру навчання за трьома основними напрямками: психологічне обстеження школярів, експертне опитування педагогів і батьків.

Для проведення діагностики слід вивчати соціальний склад учнів, рівень сімейної адаптації, рівень шкільної адаптації учнів 5-х класів до умов навчання в середній ланці, рівень соціально-психологічного клімату в колективі.

Для визначення соціального статусу учнів можна використовувати методику «Соціальний паспорт класу», метою якої є збір та аналіз відомостей про соціальний склад учнів класу і школи.

За підсумками проведення даної методики встановлюються параметри, що визначають соціальний статус учнів. Вивчення виявлених категорій сімей учнів дозволяє отримати уявлення про рівень сімейної адаптації школярів.

Для детального аналізу перебігу процесу адаптації п'ятикласників пропонуємо методику «Аналіз процесу адаптації учнів 5-х класів». Мета методики – аналіз особливостей протікання процесу адаптації учнів 5-х класів при переході з початкової школи у середню ланку.

Методика включає три аспекти:

- Навчальний аспект. Діагностика проводиться класним керівником за результатами вивчення основних навчальних предметів: математика, мова, читання, а в 5 класі – вчителями-предметниками за цими ж параметрами.
- Психологічний аспект. Включає в себе вивчення рівня навчальної мотивації, рівня тривожності та самооцінки. Проводиться психологом.
- Соціально-педагогічний аспект. Включає в себе вивчення рівня вихованості та особливостей поведінки учнів. Проводиться соціальним педагогом.

Зазначена методика дозволяє побачити динаміку навчальних, психологічних та соціальних успіхів і труднощів кожного учня на закінчення 4-го, початок і кінець 5-го класу.

У рамках діагностики за даною методикою необхідно звернути увагу на рівень мотивації учнів до навчання в школі. За допомогою зазначеного

показника можна визначити бажання школярів відвідувати заняття в школі, а також визначити рівень взаємин між учнями.

Для визначення шкільної мотивації можна використовувати анкету «Діагностика рівня мотивації».

Ще одна сторона діагностики пов'язана з вивченням міжособистісних взаємин у класі. Механізмом формуючого впливу групи на дитину є соціально-психологічний клімат групи.

Соціально-психологічний клімат групи – це система відносин, що впливають на самопочуття особистості, визначають спрямованість і характер її діяльності та розвитку.

Для визначення соціально-психологічного клімату класу використовують методику «Соціально-психологічний клімат класу».

Аналіз підсумків діагностики процесу адаптації і причин дезадаптації у підлітків дає можливість розробити програму соціально-педагогічної профілактики, яка сприятиме подоланню дезадаптації учнів 5-х класів.

Програма повинна бути спрямована на забезпечення учнів засобами, що дозволять їм більш ефективно діяти у повсякденному житті, вирішувати щоденні завдання.

Мета програми: профілактика дезадаптації учнів.

Завдання програми:

- виявити дезадаптованих учнів;
- провести заняття з профілактики дезадаптації;
- надати системно-консультативну допомогу вчителям і батькам у роботі з учнями 5-х класів.

Напрями роботи:

- соціально-педагогічна діагностика;
- просвіта;
- профілактика;
- індивідуальне та групове консультування.

Зміст діяльності в ході реалізації названих напрямів програми включає роботу з учнями, батьками, педагогами школи.

Форми і методи діяльності можуть бути різними і залежать від цілей і завдань кожного конкретного заняття. Серед форм і методів роботи використовують наступні:

- Форми роботи – тренінг; семінар; батьківські збори; психолого-педагогічні консилиуми; діагностика; педагогічні наради; індивідуальні та групові консультації.

- Методи роботи – анкетування; тестування; спостереження; опитування; бесіда; мозковий штурм; рефлексія; ділова гра; експрес-діагностика; тренінгові прийоми; ігрові прийоми і вправи; психолого-педагогічні вправи.

Найважливішим компонентом адаптаційного процесу цього періоду є дотримання наступності між початковою школою та основною школою. Тому важливим напрямом роботи з педагогами під час адаптаційного періоду є обговорення з ними індивідуальних особливостей учнів. Для вирішення цієї проблеми корисна участь психолога у знайомстві вчителів середньої школи зі своїми майбутніми учнями.

Учителі початкових класів зазвичай досить стисло розповідають про індивідуальні особливості школяра, обмежуючись, як правило, загальними характеристиками. Участь психолога дозволяє зробити обговорення більш конкретним і змістовним, акцентувати увагу на індивідуальних особливостях учня, а також надати психологічну характеристику класу в цілому.

Доцільним є проведення педагогічних консилиумів по кожному п'ятому класу, що проходять наприкінці вересня. Консилиуми готуються спільно вчителями середньої школи, учителем початкової школи й психологом. Особлива увага в такому обговоренні повинна приділятися узгодженню вимог різних педагогів до учнів, змістовних і організаційних сторін їх роботи та поведінки. Варто звернути увагу на наступність вимог початкової й середньої школи, необхідність повільного, поступового їх ускладнення і оновлення.

Отже, перехід із початкової школи в середню пов'язаний зі зростаючим навантаженням на психіку підлітка. Психологічні й психофізичні дослідження свідчать, що на початку навчання в п'ятому класі учні переживають період адаптації до нових умов навчання, подібний до початку навчання в першому класі. Це проявляється у зростанні тривожності, зниженні працездатності, підвищеній боязливості або, навпаки, розгальмованості, неорганізованості тощо.

Враховуючи переважно негативний вплив дезадаптації на розвиток особистості підлітка, необхідно проводити профілактичну роботу щодо її попередження. До основних шляхів, що сприяють попередженню і подоланню наслідків дезадаптації дітей і підлітків, відносяться:

- створення оптимальних для дитини середовищних умов;
- недопущення перевантажень у процесі навчання через невідповідність рівня труднощів навчання індивідуальним можливостям дитини та організації навчального процесу;
- підтримка та допомога дітям в адаптації до нових для них умов;
- спонукання дитини до самоактивізації і самореалізації в середовищі життєдіяльності;
- навчання батьків, вчителів і вихователів методикам роботи з попередження дезадаптації і подолання її наслідків;
- підготовка фахівців для спеціалізованих служб соціально-психологічної та педагогічної допомоги різним категоріям людей у важкій життєвій ситуації.

Навчання у школі має бути для школяра джерелом позитивних емоцій, що допоможе знайти своє місце серед однолітків, підтримає впевненість у собі, у власних силах. Важливо, щоб ці позитивні емоції пов'язувалися з процесом навчання. Слід підкреслити, що успішній реалізації завдань сучасної школи сприяє педагогічний досвід, світосприймання самого вчителя у співпраці з батьками.

Успішному проходженню соціальної адаптації може сприяти правильно організована система взаємодії з боку батьків, класного керівника та практичного психолога освітнього закладу, спрямована на формування і розвиток соціальних якостей особистості підлітка для поступової інтеграції учня в соціумі, як у шкільному середовищі, так і за його межами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Концепція «Нова українська школа» //Міністерство освіти і науки України. 2016. URL: rozd_1_Oglyad.pdf (kristti.com.ua).
2. Постанова Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 р. № 87 Про затвердження Державного стандарту початкової освіти. URL: Про затвердження Державного станд... | від 21.02.2018 № 87 (rada.gov.ua).
3. Нова українська школа: poradnyk-dlya-vchytelya / Під заг. ред. Бібік Н. М. URL: NUSH-poradnyk-dlya-vchytelya.pdf.
4. Урок, що розвиває критичне мислення: структура і методи (частина I). URL: Урок, що розвиває критичне мислення: структура і методи (частина I) | Нова українська школа (pus.org.ua).
5. Кулагіна І.Ю. Вікова психологія / І.Ю.Кулагіна. К., 2003. 464 с.
6. Михайлова Н.В. Шкільна дезадаптація. Неврози / Школа здоров'я. 2002. № 4. С.56-63.
7. Нікітіна Л.Є. Технологія соціально-педагогічної роботи: Короткий аналіз // Виховання школярів. 2000. № 6. С. 54.

О. БУКОВСЬКА,
завідувач кафедри, доцент;
Т. МАЗУР,
доцент;
Л. АНИЩЕНКО, Т. ЧАЛА,
ст. викладачі кафедри психології
ЧОІППО імені К. Д. Ушинського

3.2 ДІЯЛЬНІСНИЙ ПІДХІД У СИСТЕМІ ФОРМАЛЬНОЇ ОСВІТИ. ФІНСЬКИЙ ДОСВІД

*Скажи мені, і я забуду.
Покажи мені, і я запам'ятаю.
Дай мені діяти самому, і я навчуся.
Конфуцій*

На сьогоднішній день «Нова українська школа», основою якої є діяльнісна технологія навчання, активно впроваджується в середню школу, що є важливим етапом реформи освіти в Україні.

Сучасний світ розвивається так стрімко, що отримані знання надзвичайно швидко застарівають. Тому пріоритетом Нової Української школи є формування навички навчатися протягом життя – самостійно ставити цілі та проектувати шляхи їхньої реалізації, контролювати та оцінювати свої результати.

Діяльнісний метод навчання – це метод, у якому учень не отримує знання в готовому вигляді, а здобуває їх сам у процесі навчально-пізнавальної діяльності.

Компетентності, що формуються в діяльнісному підході: «знає і розуміє» – знаннєві (фактологічні) результати – знаннєва форма

компетентності; «уміє і застосовує», «обчислює, аналізує, будує, трансформує» – результати, які вимагають активної діяльності – діяльнісна форма компетентності; «виявляє ставлення й оцінює» – ціннісна форма компетентності.

До чого слід прагнути на уроці, побудованому в діяльнісній парадигмі:

- щоб учнем були осмислені та внутрішньо прийняті мотиви діяльності, пов'язані з процесом пізнання та його результатом (внутрішні мотиви навчальних дій, конкретизуючи потребу в навчальній діяльності, орієнтують дітей на способи отримання знань, а не на результати);

- щоб учнем було усвідомлено мету майбутньої діяльності (мета визначається як передбачуваний результат);

- щоб було надано можливість вибору засобів пізнавальної діяльності (обговорення проблеми, що виникла в мікрогрупі, учні звертаються до словників, довідкової літератури, підручника, якщо всі інші можливості вичерпані, просять перенести розгляд питання на наступний урок, щоб з'явилася можливість її обговорення вдома з батьками тощо);

- забезпечено можливість самостійного виконання навчальної дії, навіть якщо вона помилкова (реалізація мотивів та цілей навчальної діяльності здійснюється в процесі виконання учнем системи навчальних дій: школярі спочатку не вміють самостійно ставити навчальні завдання та виконувати дії з їх вирішення, до певної пори їм допомагає в цьому вчитель, але поступово відповідні вміння набувають самі учні, багатство освоєних дій та гнучкість у їх застосуванні значною мірою визначають ступінь складності для учня навчальної діяльності);

- створена ситуація, в якій учень має можливість побачити досягнутий ним результат, утримати його, порадіти досягнутому, самооцінити його. **Механізми організації навчального процесу у традиційному та діяльнісному способах навчання**

<i>Компоненти навчальної діяльності</i>	<i>Пояснювальний спосіб навчання</i>	<i>Діяльнісний спосіб навчання</i>
1. Мета як передбачуваний результат	Задається педагогом	Забезпечує внутрішнє прийняття учнями мети майбутньої діяльності
2. Мотиви навчання	Використовуються зовнішні мотиви діяльності	Опора на внутрішні мотиви діяльності
3. Засоби – методи, за допомогою яких здійснюється діяльність	Вибираються педагогом, часто використовуються звичні, незалежно від поставленої мети	Спільний з учнями вибір різноманітних навчальних засобів, адекватних меті
4. Дії – основний елемент діяльності	Організуються інваріантні дії, передбачені вчителем	Варіативність дій, створення ситуації вибору відповідно до можливостей учня
5. Результат – матеріальний чи духовний продукт	Простежується зовнішній результат, головним чином рівень освоєння знань	Головне – внутрішні позитивні особистісні зміни у процесі вчення
6. Оцінка – критерій досягнення мети	Оцінювання результату за загальноприйнятими еталонами	Самооцінка на основі застосування індивідуальних еталонів досягнення

Стратегії діяльнісної технології:

- активне включення самого учня до пошукової навчально-пізнавальної діяльності;
- навчання організовується на основі внутрішньої мотивації;
- організація партнерських відносин учнів з вчителем на між учнями;
- забезпечення діалогічного спілкування як між учителем і учнями, а також і між учнями у процесі засвоєння.

Отже, навчальна взаємодія вчителя і учнів як суб'єктів освітнього процесу є важливим чинником реалізації діяльнісного підходу, що вимагає активізації суб'єктності учня на кожному етапі уроку.

Позиції вчителя і учня на етапах уроку

<i>Компоненти навчальної діяльності (позиція вчителя)</i>	<i>Орієнтовні питання, на які відповідає учень (позиція учня)</i>
Забезпечення мотивації учнів до теми уроку	"Навіщо я це вивчаю?"
Постановка навчальних завдань, і забезпечення її прийняття учнями	"Що я знаю і чого мені не вистачає, щоб виконати це завдання?"
Обговорення з учнями способу виконання певної дії для вирішення завдань уроку	"Що я маю робити, щоб вирішити це завдання?"
Забезпечення здійснення учнями самоконтролю за виконанням завдання уроку	"Чи правильно я вирішую це завдання?"
Співвіднесення отриманого результату з еталоном, зразком для здійснення учнями самооцінки рівня виконання завдання уроку	"Чи я правильно виконав поставлене навчальне завдання?"

Переваги діяльнісної технології:

1. Навчальний процес відбувається за умов мотивованого включення школяра до пізнавальної діяльності.
2. В основі діяльнісного способу навчання компоненти діяльності спрямовуються та контролюються самими учнями.
3. Учень сам оперує навчальним змістом, що дозволяє усвідомленому засвоєнню.
4. Процес навчання на основі діяльнісної технології забезпечує можливість формування іншого типу особистості: людини знаючої, комунікабельної, рефлексуючої, здатної до саморозвитку.

Приклад структури уроку за діяльнісною технологією

1. Організаційний момент: самовизначення до діяльності.

Даний етап процесу навчання передбачає включення у діяльність учнів, тобто повинна виникнути позитивна емоційна спрямованість. Наприклад, учитель на початку уроку дає гарні побажання учням, пропонує побажати успіхів один одному, дає дітям подумати про те, що їм потрібно для успішної роботи на уроці.

2. Актуалізація знань.

На цьому етапі повторюється матеріал, який необхідний для засвоєння нового матеріалу, для виявлення утруднення для кожного учня, окреслюється проблемна ситуація. Це одне із головних завдань уроку для подальшої організації пошуку учнями правильного рішення.

3. Постановка проблеми. На даному етапі уроку вчитель запитує в учнів:

- де виникло утруднення (у чому проблема, яких знань не встачає);
- визначає, чому виникло утруднення;
- учні формулюють тему та ставлять перед собою мету уроку.

4. Побудова проєкту виходу із утруднення:

Учні в комунікативній формі обдумують і обговорюють різні варіанти відповідей, вибирають оптимальний варіант, фіксують його вербально або знаково. Побудований спосіб дій використовують для розв'язання задачі, яка викликала утруднення. Учні виводять новий алгоритм. Учитель при обговоренні може використовувати діалог, групову або парну роботу.

5. Первинне закріплення (розв'язування типових завдань із коментуванням). Більшість типових завдань на новий спосіб дій виконується з коментуванням учнів, бо промовляння забезпечує можливості розуміння дитиною навчального матеріалу та його запам'ятовування.

6. Самостійна робота з самоперевіркою (самоконтроль і самооцінка).

Індивідуальна форма роботи: учні самостійно виконують завдання нового типу і здійснюють їх самоперевірку, покроково порівнюють з еталоном. Знаходять помилку, з'ясовують її причину. Співвідносять досягнуті результати з поставленою метою уроку (самоцінювання). При самостійному пошуку учнями своєї помилки підтримується позитивна емоційна спрямованість (наприклад, створюється ситуація успіху).

7. Повторення (включення знань у систему сформованих). Організовуючи цей етап, вчитель підбирає завдання, які включають тренування раніше вивченого матеріалу.

8. Рефлексія уроку. На основі засвоєного правила, алгоритму, нового розуміння певного явища, нове правило (алгоритм) організується самооцінка учнями своєї навчальної діяльності. Наприклад:

- Яку мету ставили? Яке завдання ставили на уроці?
- Чи досягли поставленої мети? Чи вдалося вирішити поставлене завдання?
- Яким способом?
- Які результати отримали?
- Де можна застосувати ваші знання?
- Що на уроці у вас вийшло добре?
- Над чим потрібно ще попрацювати? Що ще потрібно зробити?
- Оцініть свою діяльність на уроці. Що на уроці у вас добре вийшло?
- Де можна застосувати нові знання? Над чим ще треба попрацювати?

Перехід від початкової до базової освіти: навчальний поступ

Психологічні, навчальні складнощі п'ятикласників:

- підвищений темп роботи: діти, які не вміють швидко писати, не встигають;
- підвищений обсяг роботи, як на уроці, так і вдома;
- нові вимоги до оформлення робіт;
- необхідність самостійно знаходити додаткову інформацію (літературу) і працювати з нею;
- низька організованість, неуважність і недисциплінованість на уроках;

- зниження інтересу до навчання і його результатів;
- зниження самооцінки, високий рівень тривожності.

Об'єктивні характеристики:

1. Початок статевого дозрівання, що призводить до змін: у пізнавальній сфері молодших підлітків: уповільнюється темп їхньої діяльності; в емоційно-вольовій: діти частіше відволікаються, можуть бути роздратованими, неуважними, неадекватно реагувати на зауваження тощо.
2. Зниження рівня навчальних досягнень.
3. Втрата мотивації до навчання.
4. Зростання конфліктних ситуацій між однолітками та дорослими. Діти хочуть почувати себе частиною цілого колективу, жити з ним спільним життям, бути визнаними друзями. Спілкування з друзями стає самостійною діяльністю.

Ознаки складнощів в період адаптації:

1. Стомлений зовнішній вигляд дитини.
2. Небажання дитини ділитися своїми враженнями про проведений день.
3. Прагнення відволікти дорослого від шкільних подій, переключити увагу на інші теми.
4. Небажання виконувати домашнє завдання.
5. Негативна характеристика на адресу школи, вчителів, однокласників.
6. Скарги на те, що ті чи інші події, пов'язані зі школою.
7. Безсонні ночі.
8. Складнощі з ранковим пробудженням, в'ялість.
9. Постійні скарги на погане самопочуття.

Фінський досвід щодо забезпечення благополуччя переходу учнів із початкової у середню школу

1. Створюється план переходу в середню школу і благополуччя учнів. Відповідальний за переведення учнів – директор школи. Майбутні сьомі класи формують директор, класні керівники початкової та середньої школи, вчитель для дітей з ООП. Враховують, які мови, релігію або етику вивчають учні, яку підтримку отримують, питання благополуччя, побажання щодо своїх друзів тощо. Кожна школа формує команду з питань забезпечення переходу, яка планує й реалізує цю роботу. Ці команди співпрацюють із групами з питань благополуччя школи – директором школи, представниками шкільної медичної служби, психологом, соціальним працівником, учителями для дітей з ООП, консультантом із навчання (надає консультації щодо змісту предметів і методів викладання). Інформація, яка передається, має містити відомості про освітні середовища, практики, керівні та допоміжні документи: як навчали учнів, які їхні сильні сторони, яку підтримку їм надавали. До співпраці залучають також учнів середньої школи, батьків (опікунів).

2. У кожній фінській школі є додатки до шкільної освітньої програми, які містять план забезпечення благополуччя в школі. У них зазначають загальні потреби в забезпеченні благополуччя учнів та наявні послуги:

- План захисту учнів від насильства, булінгу та утисків. У ньому є докладні пояснення, що робити у випадках цькування.

- План дій у разі гострої кризи, загроз і пов'язаних із ризиком ситуацій. Минулоріч школи поновлювали ці плани через COVID-19 – докладно прописували кроки, які робитиме школа в разі нової хвилі захворювання.
- План з ідентифікації та надання послуг із профорієнтації учнів і консультування з навчання. У ньому зазначають відповідальних осіб за планування візитів до початкової школи, запрошення молодших школярів до середньої школи на ознайомлення.

Як організовують перехід у середню школу:

- Навесні учні 6-х класів (початкова школа у Фінляндії триває з 1-го до 6-го класу) відвідують середню школу. Такі візити організовують учителі, які працюють із дітьми з ООП, консультанти з навчання та учні-наставники із сьомих класів.
- До молодших класів запрошують учнів із середньої школи. Вони розповідають про свій досвід переходу. Багато шкіл у Фінляндії готують учнів-тьюторів, які знайомлять новачків з особливостями середньої школи й допомагають швидше адаптуватися. Це сприяє м'якому переходу і звиканню до нових умов.
- Батьки школярів разом із дитиною заповнюють анкети, у яких пишуть про сильні сторони учнів, якої підтримки вони потребують, залишають свої побажання.

Що учень має знати про середню школу:

- про нову шкільну культуру (що буде більше вчителів, предметів, більше самостійності й відповідальності);
- які нові предмети, як відбувається консультування з навчання, які мовні програми, а також факультативна мова і факультативні предмети;
- основи здоров'я, побутові питання;
- що будуть різні вчителі з різних предметів;
- що є підтримка – учитель для дітей з ООП, шкільна медсестра, психолог, соціальний працівник.
- яка відповідальність та обов'язки учня, шкільні правила та інструкції.
- що навчання буде ширшим, збільшиться кількість напрямів, за якими відбуватиметься тестування.
- що навчальні дні – довші, ніж у початковій школі.
- що в середній школі більше паралельних класів і нових учнів.
- соціальні взаємини та друзі можуть змінитися.
- які різновиди і критерії оцінювання будуть застосовувати.
- які позакласні заходи (гуртки).
- що є учні-наставники, які проводять заходи, аби нова школа стала ближчою, з'явилися нові друзі.

На наш погляд, упровадження діяльнісного підходу в навчанні на всіх рівнях освіти та фінського досвіду переходу від початкової до середньої школи (екологічного та толерантного до дитини) нівелює більшість складнощів, які виникають у спілкуванні з підлітками. Оскільки, вчитель НУШ – це наставник, який спрямовує діяльність учня, допомагаючи йому, де це необхідно, та залишаючи його там, де він це може зробити самостійно.

О. ЗЛОБІНА,
завідувач,
І. КОНЧИЦ,
методист відділу виховної роботи та позашкільної освіти
ЧОППО імені К.Д. Ушинського

3.3 ПЕРЕХІД ВІД ПОЧАТКОВОЇ ДО БАЗОВОЇ ОСВІТИ: ВИХОВНИЙ ПОСТУП

Законом України «Про освіту» запроваджено поняття «освіта», «освітній процес» в їх сучасному розумінні, що охоплює навчання, виховання і розвиток.

У статті 15 Закону України «Про повну загальну середню освіту» чітко визначено, що у Новій українській школі **виховний процес є невід’ємною складовою освітнього процесу у закладах освіти** і має ґрунтуватися на загальнолюдських цінностях, культурних цінностях Українського народу, цінностях громадянського (вільного демократичного) суспільства, принципах верховенства права, дотримання прав і свобод людини і громадянина, принципах, визначених Законом України «Про освіту».

Концепція Нової української школи (НУШ) задекларувала, що школа буде не лише навчати, але й «формувати ціннісні ставлення і судження, які слугують базою для щасливого особистого життя та успішної взаємодії з суспільством».

Цінність предметів (знань та умінь) у їх виховній спрямованості. Одним із восьми компонентів формули нової української школи є **наскрізний процес виховання, який формує цінності**.

Цінність – це те, що особливо важливо для людини. Духовне вираження ціннісного відношення проявляється і закріплюється в етичних формах суспільної свідомості через «абсолютні», «вищі» та «загальнолюдські» цінності.

Ціннісне ставлення – система цінностей і якостей особистості, що розвивається та виявляється через її власні ставлення. Цей процес передбачає поєднання інтересів особистості – вільного саморозвитку і збереження своєї індивідуальності; суспільства – саморозвиток особистості має здійснюватися на моральній основі; держави, нації – діти мають зростати національно свідомими громадянами, патріотами, здатними забезпечити країні гідне місце в цивілізованому світі.

Якості особистості – комплекс складних складових компонентів особистості. Особистісні якості людини: позитивні, негативні, вольові, професійні, моральні тощо. Якості можна поділити на дві великі категорії: внутрішні (утворюють внутрішній світ людини – характер, цінності, переконання та ін.) та зовнішні (поведінка, імідж тощо).

Власне ідея Нової української школи передбачає виховання, що ґрунтується на цінностях:

- *морально-етичних* (гідність, чесність, справедливість, турбота, повага до життя, повага до себе та інших людей);
- *соціально-політичних* (демократія, культурне різноманіття, повага до рідної мови і культури, патріотизм, шанобливе ставлення до довкілля, повага до закону, солідарність, відповідальність);
- *особистісно зорієнтованих* (самореалізація, лідерство, свобода).

П'ять принципів виховання НУШ

1. Створення в школі атмосфери свободи, довіри та безпеки, яка базується на відповідальності, повазі до гідності, прав, свобод, законних інтересів людини; екологічної культури, доброти, милосердя, толерантності, терпимості, шанобливого ставлення до сім'ї.

2. Ухвалення виховної програми класу відбувається спільно з батьками, а от запровадження тематичних акцій, проєктів – базуються на дитячій ініціативі, ідеях.

3. Менше слів – більше дії. Допомога конкретній людині важитиме для дитини значно більше, ніж слова.

4. Виключення публічної критики та дисциплінарної «прочуханки» із залученням однокласників. Шкільне виховання має стати не каральним. Замість «не можна вчиняти інакше» має стати «так було б ефективно».

5. Завдання школи – створювати психологічно комфортну атмосферу як для дітей, так і для педагогів.

У здійсненні виховного процесу мають ураховуватися такі організаційні орієнтири:

- виховання не зводиться до окремих виховних занять;
- до створення виховного середовища залучається весь колектив школи;
- учитель є взірцем людини вихованої, своїм прикладом він надихає і зацікавлює дитину;
- у плануванні діяльності враховуються індивідуальні нахили і здібності кожної дитини, створюються належні умови для їх реалізації;
- співробітництво з позашкільними закладами освіти – вітається;
- активно залучаються до співпраці практичні психологи і соціальні педагоги;
- налагодження постійного діалогу з батьківською спільнотою.

Щоб усвідомити сучасні виклики виховання та його головні засади, базові моральні цінності сучасного виховання **Міністерство освіти і науки України** рекомендує використовувати в організації виховної роботи закладів освіти **Програму «Нова українська школа» у поступі до цінностей**, яку розглянуто та затверджено Вченими Радами Інституту проблем виховання та Інституту модернізації змісту освіти (протоколи № 6, № 7 від 02 липня, 26 вересня 2018 року).

Дана Програма містить, у тому числі: наукові підходи до сучасного виховання, термінологію, список нормативних документів з питань виховання, базові моральні цінності сучасного виховання, основні конструкти виховного середовища закладу загальної середньої освіти та виховного простору сучасного учня, вікові особливості учнів, основні форми і методи організації

виховного процесу тощо. На сьогодні зазначена вище програма залишається актуальною для директорів, заступників директорів, педагогів-організаторів, класних керівників, вихователів закладів тощо.

Педагогам, які будуть здійснювати освітній процес зі здобувачами освіти 5-х класів, у край **важливо звернути увагу на наступність, важливість спадковості як у навчанні, так і у вихованні.**

Перехід учнів з початкової в середню ланку школи – одна з педагогічно найбільш складних проблем, а період адаптації в 5-му класі – один із найважчих періодів шкільного життя.

Перехідний період з початкової школи в основну позначається на всіх учасниках освітнього процесу: дітях, батьках, класних керівниках, учителях-предметниках, практичних психологах, соціальних педагогах, адміністрації школи тощо.

Причини зазначеної вище проблеми наступні:

- зміна режиму дня; збільшення навчального навантаження; кількості уроків; кабінетна система навчання;
- відмінність вимог з боку вчителів-предметників, а педагогічний стиль кожного педагога дуже різний і не завжди спрямований на полегшення життя дитини;
- різниця систем і форм виховання; зміна стилю спілкування класного керівника з дітьми;
- зниження гіперопіки та зацікавленості батьків щодо навчанням своєї дитини: «дитина виросла – нехай сама вирішує свої проблеми».

Як засвідчує досвід, учителі, які викладають у 5-х класах, часто не бачать різниці між п'ятикласниками й іншими школярами основної школи. І як результат – завищені вимоги до цих учнів, зниження рівня навчальних досягнень, мотивації навчання.

Спостереження за учнями, спілкування з ними в цей період показує, що вони дуже розгублені, не можуть зрозуміти, як будувати стосунки з педагогами, які вимоги обов'язкові для виконання (до школяра вперше пред'являється багато вимог з боку багатьох людей). На п'ятикласника обрушується потік інформації з незрозумілими для нього словами, термінами. Є і така категорія дітей, які в силу свого емоційного стану створюють безліч організаційних труднощів.

Саме від того, як буде побудовано спілкування з дитиною вже в перші дні навчання в 5-му класі, залежить психологічний комфорт дитини в колективі класу.

Отже, для вирішення проблеми наступності та успішного проходження адаптаційного періоду в 5 класі передусім **доцільно організувати роботу педагогічного колективу за такими напрямками:**

- спільна методична та організаційна роботи вчителів початкової школи, класних керівників та учителів-предметників середньої школи, які працюватимуть у 5-х класах (творча група, проведення міні-педради, майстер-класів);

- робота з дітьми (відвідування виховних заходів у 4-х класах; знайомство з інформацією щодо психофізичних особливості учнів, творчих здібностей; екскурсії початківців до основної школи);

- робота з батьками (організація роботи консультативних пунктів для батьків, підготовка рекомендацій для батьків щодо психолого-педагогічних аспектів адаптації учнів під час переходу з початкової школи в середню).

Педагогам слід враховувати особливості учнів/учениць, з якими доведеться працювати у 2022-2023 н. р.

Діти, народжені після 2010 року – це діти покоління Альфа. У 2022 році їм буде максимум дванадцять.

Діти-альфа блискавично сканують текстовий і графічний контент, поглинають рекордно велику кількість даних за добу.

Вони не стануть нічого робити з примусу. Точно знають, чого не хочуть. Щоб від них чогось домогтися, треба знайти, що їх мотивує та надихає.

Головним каналом комунікації для них є Інтернет. Вони приймуть ваші правила гри тільки тоді, коли їм це не тільки цікаво, а й зрозуміло, для чого це треба.

Покоління Альфа – це покоління Google babies. Вони знають, як користуватися Youtube раніше, ніж навчилися читати та писати. А смартфон чи айпед – іграшка, яка потрапляє їм до рук ще до року.

Вони вирости з Інтернетом, для них не існує культурних та політичних кордонів, відмінностей. Це робить їх мислення більш вільним, незалежним. Вони гнучкі й толерантні.

Представники нового покоління з легкістю спілкуються з людьми з інших країн. У майбутньому будуть проходити курси зарубіжних університетів і працювати в іноземних компаніях віддалено.

Варто чекати від нинішніх дітей ініціативи в області захисту навколишнього середовища, небайдужість до природи. Вони чують заклики дбати про природу з раннього дитинства і засвоюють цю істину.

Дослідження вчених говорять, що вони врівноважені, позитивні, неагресивні.

Але попри все є і зворотна сторона медалі. Серед слабких сторін покоління Альфа: залежність від технологій, поверховість, втрата важливих навичок, емоційна бідність, проблеми зі здоров'ям – через сидячий спосіб життя та постійне перебування з гаджетами.

З огляду на особливості дітей покоління альфа, **потрібно вкладати в процес виховання нові елементи**. Тому рекомендуємо:

Звертайте увагу на почуття, на внутрішній світ дитини. Наприклад, задавайте питання: «Що ти зараз відчуваєш?», «Які почуття виникли, коли ти подивився відео?»

Працюючи над емоційним інтелектом дитини, можна закласти фундамент для адекватної самооцінки, навчити налагоджувати стійкі відносини з оточуючими.

Використовуйте короткі формати висловлювань. Альфа не можуть довго утримувати увагу на одній темі. Інформацію краще подавати порційно, у

вигляді коротких фактів. Важливо, щоб вони врізалися в пам'ять, справляли враження і знаходили емоційний відгук у дитини.

Підтримуйте дитячі починання. Альфа – яскраві, переконані індивідуалісти. Діти цього покоління орієнтуються на свій досвід: навіть модні явища поєднуються з індивідуальними особливостями. Не намагайтеся загнати дітей-альфа в вигадані рамки, дозвольте створювати власний комфортний простір.

Виховуйте індивідуально. Враховуйте інтереси дитини, мрії, прагнення; придивляйтеся до вроджених здібностей і розвивайте їх.

Заохочуйте підприємницькі нахили. Надавайте дітям свободу самовираження в області творчості, науки, ведення «бізнесу». Нехай вони тренуються на вигаданих об'єктах – розробляють стартапи, ведуть блоги. В майбутньому діти нового покоління зможуть втілити мрії в реальність.

Оновлюйте інформацію про актуальні професії. Розповідайте учням, що нового відбувається на ринку праці – чим займаються люди, як заробляють гроші. У майбутньому альфа доведеться стежити за змінами постійно.

Учить навчатися протягом усього життя. Життєві обставини змінюються настільки швидко, що система освіти не встигає підлаштовуватися під них. Зконцентруйте увагу на розвитку м'яких навичок (так званих, soft skills), щоб при виборі будь-якої професії дитина могла швидко опанувати її.

Деякі актуальні напрями виховного процесу з учнями 5-х класів НУШ

Військові дії на території нашої країни внесли свої корективи в життя країни, наше особисте життя, в освітній процес. Серед пріоритетів – **створення безпечного освітнього середовища, психологічна допомога дітям.**

Війна в Україні викликає сильний стрес і занепокоєння у мільйонів людей. Діти різного віку реагували на стрес та по-своєму сприймали кризову ситуацію.

Діти 11-12 років – учні 5-х класів Нової української школи – відчують дратівливість, страх, депресію, можуть поводитися агресивно та не приймати правила. Вони бояться втратити життя, близьких, будинок, звичний спосіб життя. У цьому віці діти розуміють, що відбувається, прогнозують майбутнє, але мінімальний власний досвід викликає тривожність.

Психологи звертають увагу, що практично в усіх дітей зараз спостерігається певний регрес – діти капризують, не виконують домовленості, втрачають деякі навички.

Це абсолютно нормально, у цій ситуації учителям не треба лякатися такої поведінки дітей. Перш за все дорослим потрібно заспокоїти їх та працювати над відновленням.

Класному керівникові самому потрібно взяти до уваги та пояснити батькам (надіслати пам'ятку) **«ЩО РОБИТИ ДОРΟΣЛИМ, ЩОБ ЗАСПОКОЇТИ І ПІДТРИМАТИ ДИТИНУ»**.

Для того, щоб стан дитини якнайшвидше стабілізувався, психологиня Світлана Ройз радить дорослим постійно відповідати на запитання дітей, адже діти потребують пояснень. Ці запитання повторюватимуться кілька разів, але

відповідати на них потрібно весь час, коротко та без подробиць. Дитина не має бути присутня при перегляді новин та розмовах про смерть і вибухи. Їй важливо чути слова: «Зараз ми в безпеці».

Слід пояснити дитині, що зараз дуже важливо слухатися старших – вчителя, батька, маму, не сперечатися з дорослими та слідувати за тим, хто відповідальний за безпеку.

Світлана Ройз пояснює, що під час звуку сирен у дитини в особливому навантаженні перебуває аудіальний (тип сприйняття – звуковий) канал сприймання, тому його потрібно чимось «зайняти». Для цього можна співати хором, горланити кричалки, слухати в навушниках аудіоказки та музику.

Також дітям потрібно грати та комунікувати з іншими дітьми, адже гра – це природний механізм стабілізації. Можна ліпити з пластиліну, грати настільні ігри, малювати, грати у слова, ігри в телефоні.

Ще кілька порад: можна обіймати дитину, жартувати з нею, поїти дитину теплими напоями, годувати її чимось смачненьким, виконувати разом із дитиною рутинні справи, вмикати мультики, серіали, розповідати казки, історії, читати дітям вголос.

Психологиня Вікторія Горбунова пояснює, що зараз і для дорослих, і для дітей виявляти злість (ненавидіти, лаятися, кричати) – це здорова реакція. Тому дорослим потрібно дозволяти собі й близьким, зокрема й дітям, це робити. Це варто робити в ігровій формі. Можна кричати в «мішечок для криків» або стаканчик. Але після вивільнення ненависті та злості слід перемкнутися на щось добре і позитивне: на обійми, теплий чай, добрі слова одне одному.

КУДИ МОЖНА ЗВЕРНУТИСЯ ЗА ПСИХОЛОГІЧНОЮ ПІДТРИМКОЮ

Офіційний сайт МОН України:

- Бот першої психологічної допомоги із порадами психологічної підтримки для себе та щоб підтримати інших. Міністерство освіти і науки України з сертифікованими психологами Асоціації інноваційної та цифрової освіти запускає щоденні онлайн зустрічі о 13.00 та 20.00 тут.

- Телеграм-канал "Підтримай дитину", який запустили педагоги та дитячі психологи за підтримки Міністерства освіти і науки. На цьому каналі – рекомендації, ігри та розвиваючі вправи, завдання для артикуляційної гімнастики, аудіоказки, які можна виконувати у сховищі, вдома чи під час евакуації.

- поради швидкої допомоги з кризового реагування від Світлани Ройз у ситуації розгубленості, під час панічних атак, під час стресу та паніки, якщо шок у людини поруч (миготові (1).jpg):

- психологічна турбота від Світлани Ройз – добірка відеороликів на сайті МОН;

- від національної гарячої лінії для дітей та молоді Громадської організації «Ла Страда-Україна» рекомендації щодо того, як допомогти дитині впоратися зі стресом, розроблені завдяки підтримці Child Helpline International та NATAL Israel/.

Враховуючи широкомасштабну війну російських окупаційних військ на всій території України, МОН України вбачає за доцільне проходження педагогами з усіх регіонів України навчання з питань мінної небезпеки на спеціальній онлайн платформі (Explosive Ordnance Risk Education – EORE) (лист МОН України від 01 квітня 2022 року № 1/3798-22 «Про навчання з мінної небезпеки на спеціальній онлайн платформі»).

У подальшому набуті знання і навички з мінної небезпеки дозволять вам проводити інформаційні заняття з безпекових питань для аудиторії різних вікових категорій, насамперед для учнів закладів загальної середньої освіти, зокрема учнів 5-х класів Нової української школи.

Курс розрахований на 30 годин онлайн навчання. Слухачеві потрібно зареєструватись за посиланням: <https://eoreplatform.web.app/> та у зручний для себе час пройти онлайн курс навчання.

Підтвердження аккаунтів відбувається протягом доби. Усі педагоги, які успішно пройдуть зазначений курс навчання, отримають відповідний сертифікат (генерується автоматично) та зможуть завантажити в особистому кабінеті необхідну навчально-методичну літературу (в електронному вигляді).

Ще у перші дні війни Національна поліція України попередила про виявлення на території нашої країни протипіхотних мін, так званих метеликів. Вони невеликі, пластмасові, бувають яскравого кольору – через це діти можуть сприймати їх за іграшку. Також ворог розкидає реальні дитячі іграшки, смартфони та інші цінні речі, начинені смертельно небезпечною вибухівкою.

Крім того, існує ризик замінувань. Причому не лише у зонах бойових дій чи на окупованих територіях, але й вздовж евакуаційних шляхів. Дізнайтеся, як вберегти дитину від мін та вибухівки:

1) Покажіть дітям фото мін-метеликів та упевніться в тому, чи запам'ятали, як вони виглядають.

2) Введіть правило: не чіпати сторонні предмети (особливо якщо вони лежать без нагляду і виглядають покинутими). Поясніть дітям, як важливо бути пильними і не торкатися підозрілих предметів або покинутих іграшок, телефонів, побутових речей тощо. Домовтеся з дитиною: у разі, якщо вона помітить щось підозріле, вона має негайно повідомити про це вам або комусь з інших дорослих. Поясніть їй, що ні в якому разі не можна не тільки чіпати ці предмети, а й наближатися до них чи кидати в них щось.

Вибухівкою може бути начинена навіть «звичайнісінька» на вигляд кулькова ручка. Ви можете сказати дитині так: «Зараз усі допомагають Збройним Силам України, тож всі мають бути пильними. Якщо побачиш якісь покинуті речі або щось дивне – скажи мені, я дуже сподіваюся на твою уважність».

3) Оминайте зелені насадження, пустирі, розвалини, покинуті домівки тощо. Якщо, рухаючись евакуаційним шляхом, ви робите зупинку, не заходьте на узбіччя (навіть у туалет) і не дозволяйте забігати на узбіччя дітям.

4) Розкажіть дітям про ознаки замінованих територій і попросіть повідомляти вас, якщо таке побачать. Це можуть бути сигнальні стрічки, дротяні розтяжки (зазвичай на рівні колін), знаки з черепом та кістками, а також з написом: “УВАГА, МІНИ!”. Водночас заміновані ділянки можуть не

мати ніяких позначок. Тому поясніть дітям, що необхідно уникати й ділянок, які перелічені у попередньому пункті.

5) Що робити, якщо дитина опинилася на замінованій ділянці?

- Не намагайтеся самостійно дістатися до дитини, аби звільнити її. Є великий ризик того, що ви можете підірватися самі на очах у дитини або погубити і себе, і її. негайно зателефонуйте 101. До прибуття рятувальників заспокоюйте дитину голосом з того місця, де ви стоїте.

- Поясніть дитині, як діяти, якщо вона раптом опинилася на замінованій ділянці, а вас поряд нема. Не можна намагатися вийти самостійно, потрібно залишатися на місці нерухомо і голосно кликати по допомогу. У крайньому разі, якщо поряд нікого немає, потрібно йти назад повільно і обережно, максимально точно наступаючи на власні сліди.

6) Про виявлення будь-яких підозрілих знахідок рекомендує негайно сповіщати органи влади. Це може бути поліція (102), пожежна служба (101), Державна служба з надзвичайних ситуацій або Територіальна оборона.

З початку повномасштабної війни, яку Росія розв'язала проти України, в одному з підрозділів Державної служби з надзвичайних ситуацій Чернігівщини живе та працює пес Патрон породи Джек Рассел тер'єр. Йому два роки.

Гострий нюх і чудова виучка допомагають йому виявляти міни, снаряди, бомби, гранати та інші вибухові предмети. Патрон знайшов і повідомив про велику кількість вибухонебезпечних предметів.

09 травня 2022 року пес отримав нагороду за свою роботу з рук президента України Володимира Зеленського – медаль «За віддану службу». Господар Патрона – Михайло Ілльов, керівник піротехнічної групи управління Державної служби з надзвичайних ситуацій України в Чернігівській області.

Суспільне телебачення підготувало цикл відео «Пес із ДСНС Патрон інформує. Що не слід робити поруч зі снарядами», які доцільно використовувати під час виховних годин із дітьми.

https://www.facebook.com/suspilne.chernihiv/videos/1099788587624261/?extid=NS-UNK-UNK-UNK-AN_GK0T-GK1C&ref=sharing

<https://www.facebook.com/suspilne.chernihiv/videos/725980995501892>

<https://www.facebook.com/suspilne.chernihiv/videos/пес-із-дснс-патрон-інформує-про-підступність-ворога-3-серія/5229610260395136/>

Національне-патріотичне виховання за своїм значенням є стратегічним державним завданням.

Наказом МОН України від 06.06.2022 № 527 «Про деякі питання національно-патріотичного виховання в закладах освіти України та визнання таким, що втратив чинність, наказ МОН України від 16.06.2015 №641» затверджено нову редакцію Концепції національно-патріотичного виховання в системі освіти України та заходи щодо реалізації Концепції національно-патріотичного виховання в системі освіти України до 2025 року».

Відповідно до Концепції, серед виховних напрямів сьогодні найбільш актуальними виступають громадянсько-патріотичне, духовно-моральне, військово-патріотичне та екологічне виховання як основні складові національно-патріотичного виховання.

Педагогам, які будуть працювати з учнями 5 класу, рекомендуємо:

- проводити зустрічі здобувачів освіти з героями, які боронять нашу країну від російської навали – військовими ЗСУ, учасниками територіальної оборони, волонтерами тощо;
- підвищувати серед дітей рівень знань про видатних особистостей українського державотворення, визначних українських учених, педагогів, спортсменів, підприємців, провідних діячів культури, мистецтв, а також духовних провідників Українського народу;
- збільшувати кількість дітей та молоді, залучених до проєктів та заходів із національно-патріотичного виховання місцевого, всеукраїнського та міжнародного рівнів;
- організовувати з дітьми онлайн-подорожі в інші регіони України, зокрема, Чернігівщиною;
- організовувати походи дітей до закладів, що популяризують культурні та національно-мистецькі традиції Українського народу, зокрема експозицій музеїв, виставок тощо.

Пріоритетом національно-патріотичного виховання є формування української громадянської ідентичності. Зокрема, підвищення ролі української мови; популяризація, збереження національного аудіовізуального продукту (національні фільми, кінохроніка, телепередачі, музичне відео тощо) та забезпечення проведення заходів національно-патріотичного спрямування, в тому числі приурочених до державних свят.

Під час виховних годин буде доцільно говорити про подвиг, масовий героїзм та стійкість громадян, виявлених у захисті своїх міст під час відсічі збройної агресії Російської Федерації. Зокрема йдеться мова про міста, яким присвоєно почесну відзнаку «Місто-герой України», їх десять: Волноваха, Гостомель, Маріуполь, Харків, Херсон, Чернігів, Буча, Ірпінь, Миколаїв, Охтирка (**УКАЗИ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ ВІД 06 БЕРЕЗНЯ 2022 РОКУ №111 ТА 24 БЕРЕЗНЯ 2022 РОКУ №164**).

Президент України Володимир Зеленський у квітні 2022 року на відкритті виставки «Це Україна: Захищаючи свободу», сказав, що саме мистецтво здатне розповісти усьому світові про війну те, що неможливо передати словами.

Під час організації виховних заходів з дітьми доцільно використовувати мотиваційні патріотичні пісні.

Пісня «Ой у лузі червона калина» стала гімном війни, коли Росія відкрито атакувала Україну.

Нова хвиля популярності гімну Українських Січових Стрільців почалася 27 лютого. Тоді соліст гурту «Бумбокс» Андрій Хливнюк, який став зі зброєю в руках на захист України, вступивши до територіальної оборони, наспівав пісню у центрі Києва, на Софійській площі.

Потім це виконання зареміксив The Kiffness, популярний музикант із Південної Африки. «Ой у лузі...» прозвучало і у виконанні легендарних Pink Floyd. **Цікавих сучасні переспіви «Ой, у лузі»:**

https://www.youtube.com/watch?v=_Wm0a-W4Cfo (Хливнюк & The Kiffness)
<https://www.youtube.com/watch?v=jpb5mltwBr4> (Pink Floyd)
<https://www.youtube.com/watch?v=d0Mxu09wRSw> (Хливнюк, Dorofeeva, Jamala, НК, Полякова, Нікітюк, Каднай, Зібров, Кароль)
https://www.youtube.com/watch?v=Wv5qYSt_BL4&t=2s (Марлен, Німеччина)

Український рок-гурт «Без обмежень»:

«Вільні люди» <https://www.youtube.com/watch?v=nl8wThsEbKE>

«Героям» <https://www.youtube.com/watch?v=b8ssbp3IjVc>

«Моя країна» <https://www.youtube.com/watch?v=AM8qWRMfV34>

«24/02» <https://www.youtube.com/watch?v=JXYVKz788GE>

Український рок-гурт «Океан Єльзи», «Човен»

<https://www.youtube.com/watch?v=G5YSRqJAlOk>

Українська співачка Ірина Федишин, «Розстріляна весна» (БУЧА)

<https://www.youtube.com/watch?v=42m6YNW5XAO>

Український гурт «Шабля», «Браття Українці» (Гімн оборони України)

https://www.youtube.com/watch?v=q_f2rlEsb8A

Українська співачка НК: «Я – Україна»

https://www.youtube.com/watch?v=ClqHX_Eo90s

Українська реп-група Kalush «Додому»

<https://www.youtube.com/watch?v=OF7bh0Y3vuo>

Народний артист України Олександр Пономарьов (Михайло Хома, Тарас Тополя, Євген Кошовий, Юрій Ткач, Петро Чорний), «Україна переможе»

<https://www.youtube.com/watch?v=fRuiEv3JRDQ>

Український гурт «Антитіла», трек «2step» (ту степ)

<https://www.youtube.com/watch?v=fDCzZVznwFk>

28 лютого Україна подала заявку на членство в ЄС, а 23 червня на саміті в Брюсселі лідери 27 країн – членів ЄС ухвалили офіційне рішення: Україна отримує статус кандидата на вступ до Європейського Союзу.

Статус кандидата – це новий том в історії європейської інтеграції України. Україна в майбутньому стане членом ЄС – тепер це закріплено на офіційному рівні. Отже, Європа нині різниться традиціями й мовами, але, об'єднана спільними цінностями.

Організовуючи виховний процес зі здобувачами освіти щодо євроінтеграції України, пропонуємо зосередитися саме на європейських цінностях.

Шість базових цінностей Європейського Союзу – Повага до людської гідності, Свобода, Демократія, Рівність, Верховенство права, Повага до прав людини. Це принципи, які є близькими та зрозумілими кожному українцю.

Однією з найбільш ефективних форм позакласної роботи, яка сприяє засвоєнню учнями європейської тематики як нового виміру, є організація шкільних європейських клубів. Саме участь п'ятикласників у діяльності таких клубів – доцільна.

Євроклуб – це неформальне об'єднання дітей. Вони створюються у тих закладах, де працюють найбільш активні вчителі, що володіють знаннями про Європейський Союз та його цінності. Життєвий цикл євроклубу залежить переважно від такого лідера – Координатора, який активізує діяльність дітей та молоді й створює професійний, актуальний контент про ЄС.

Сьогодні євроклуби найчастіше утворюються в закладах загальної середньої та позашкільної світи. Онлайн-платформа, де реєструються євроклуби й де можна знайти їх адреси та контакти, – це сайт Euroquiz Представництва Європейського Союзу в Україні: <https://euroquiz.org.ua/network-eu/contact>.

У 2021 році оновлено базу даних обласної мережі європейських клубів ЗЗСО та позашкільної освіти. Станом на 20 грудня 2021 року обласна мережа налічувала 63 євроклуби. У загальноосвітніх навчальних закладах області – 60 євроклубів, у позашкільних навчальних закладах – 3, з них 2 – на базі ЗЗСО. Слід зазначити, що 24 євроклуби (41% від загальної кількості) працюють на базі сільських шкіл. Найбільша кількість євроклубів у містах Чернігів, Ніжин, Менській, Городнянській, Бобровицький територіальних громадах.

Міністерство освіти і науки України підтримує ініціативу Президента України щодо необхідності **проведення уроків медіаграмотності в школах** для розвитку свідомого та критичного ставлення до інформації, яку отримуємо з різних джерел і працює над тим, щоб курси з медіаграмотності увійшли до базових освітніх програм. У 2011 році в Україні були започатковані регіональні експерименти з упровадження медіаосвіти. Згодом інформаційно-цифрова компетентність увійшла до десяти ключових компетентностей у межах освітньої реформи.

На виконання Державного стандарту базової загальної середньої освіти розроблено типову освітню програму для учнів 5-9 класів, в якій передбачено впровадження з 2022/2023 навчального року курсу «Культура добросусідства», що містить основи медіаграмотності».

У закладах загальної середньої освіти на сьогодні медіаосвіта і медіаграмотність викладаються як у формі окремих курсів («Основи медіаграмотності», «Сходінки до медіаграмоти», «Медіакультура», «Медіаосвіта»), так і інтегровано.

«Медіаграмотність у школах вивчається сьогодні і в межах позакласної (гурткової) роботи. Йдеться про створення шкільних медіа».

Також МОН України за підтримки Посольств США та Великої Британії реалізує проєкт «Вивчай та розрізняй: інфо-медійна грамотність». Мета – навчити здобувачів освіти критично сприймати інформацію, протидіяти маніпуляціям, усвідомити цінність високоякісної інформації в контексті шкільної освіти.

Класний керівник в НУШ

Відповідно до Програми НУШ у поступі до цінностей, кожен педагог закладу загальної середньої освіти здійснює виховну діяльність.

Питаннями виховної роботи здобувачів освіти конкретного класу в

закладі загальної середньої освіти опікується класний керівник. Це визначається **Положенням про класного керівника навчального закладу системи загальної середньої освіти** (наказ МОН України від 06.09.2000 року №434, зі змінами, внесеними згідно з Наказом МОН України від **29.06.2006 № 489**).

Передбачається, що виховання учнів здійснюється не тільки через проведення окремих виховних годин, а й у процесі навчання як наскрізне. Таке виховання проводиться через:

- внесення ціннісних складових у зміст навчальних предметів;
- взаємодію учителя з учнем на партнерських засадах як на уроках, так і в позаурочний час;
- використання вчителем демократичного стилю спілкування з учнями;
- створення умов для творчої самореалізації.

ЗАГАЛЬНОГО НОРМАТИВНОГО АКТУ, ЯКИЙ БИ ЗОБОВ'ЯЗУВАВ КЛАСНИХ КЕРІВНИКІВ ПРОВОДИТИ ВИХОВНУ ГОДИНУ В ПЕВНИЙ ДЕНЬ І ЧАС НЕМАЄ (ПЕВНИЙ ПІДХІД ЗАПРОВАДЖУЄТЬСЯ В ШКОЛІ РІШЕННЯМ ПЕДАГОГІЧНОЇ РАДИ).

Конкретний перелік посадових обов'язків класного керівника визначається посадовою інструкцією, яка затверджується керівником закладу освіти відповідно до вимог законодавства.

Відповідно до Закону «Про освіту», заклади освіти отримали автономію (академічну (освітню), організаційну, фінансову, кадрову), заклади автономні у виборі пріоритетних напрямів в організації освітнього процесу.

Плани роботи класних керівників створюються **ЗА РІШЕННЯМ ПЕДАГОГІЧНОЇ РАДИ ЗАКЛАДУ ОСВІТИ ТА МАЮТЬ ДОВІЛЬНУ ФОРМУ І СТРУКТУРУ**. Вони мають бути «живими». Це документ, до якого постійно повертаються, де роблять помітки, що виконано, а що ні, що треба зробити найперше, а що – перенесли на наступний семестр, у разі потреби вносять зміни.

Педагогіка партнерства в НУШ

Концептуальні засади НУШ радять педагогам долучитися до освоєння двох основних новацій – компетентнісної парадигми освіти та педагогіки партнерства. Концепція НУШ базується на якісному новому рівні побудови взаємовідносин між педагогами, учнями, їхніми батьками та громадськими організаціями. Проблема співпраці сім'ї і школи у вихованні дітей досить складна й багатоаспектна. Насамперед це стосується структури взаємодії, розподілу обов'язків, ролей, завдань і функцій між усіма часниками освітнього процесу, вироблення спільних дій.

Взаємодія між учителем та батьками в рамках педагогіки партнерства включає такі елементи:

- постійну комунікацію, яка дозволяє оперативно реагувати на будь-які зміни та проблеми (створення чатів та груп у соціальних мережах, проведення відео зустрічей тощо);
- неформальне спілкування (спільне відзначення визначних подій та свят, які мають важливе значення для дітей та школи);
- усебічну допомогу та участь батьків в організації та проведенні тематичних та позашкільних заходів;

- участь батьків в освітньому процесі своїх дітей (добровільна допомога під час створення початкових матеріалів та формування освітнього середовища, обмін життєвим та освітнім досвідом).

Створення освітнього середовища, яке засноване на принципах педагогіки партнерства, – справа не надто складна. Але вона потребує чіткої та цілеспрямованої взаємодії всіх учасників навчального процесу, а також усвідомлення ними важливості досягнення спільної мети. Пропонуємо пригадати кілька дієвих форм налагодження партнерських взаємин учителя з батьками:

- **НАВЧАЛЬНИЙ ТРЕНІНГ** – це форма активної взаємодії педагога та батьків, завдяки якій учасники отримують нові корисні знання та формують позитивний досвід вирішення нагальних проблем. Він ґрунтується на постійній взаємодії учасників задля пошуку відповідей на важливі запитання. Крім того, тренінги базуються на принципах рівноправності та партнерства, що дозволяє краще розвивати педагогічні можливості батьків;

- **ПЕДАГОГІЧНИЙ ПРАКТИКУМ** – це спосіб розвитку педагогічного мислення у батьків, під час якого можна ознайомитися з найбільш ефективними стратегіями розв’язання навчальних та педагогічних ситуацій. Наприклад, учасники мають змодельовати конфліктну ситуацію (яка може відбутися у реальному житті) та знайти способи її вирішення. Водночас кожен учасник має висловити власне бачення суті проблеми;

- **КРУГЛИЙ СТИЛ** – обговорення, яке проводиться з метою обміну думками задля вирішення конкретних проблем. Завдяки таким зустрічам можна краще зрозуміти позиції одне одного, детально розглянути нагальні проблеми, висловити власні зауваження та аргументи;

- **ДІЛОВА ГРА** – форма спільної роботи вчителя та батьків, коли учасники, виконуючи певні ролі, спільно знаходять оптимальні варіанти вирішення проблемної ситуації. Вона може бути організована у змагальній формі, але не має створювати атмосферу протистояння. Такі ігри формують позитивний досвід вирішення реальних проблем у різних ситуаціях;

- **ДИСКУСІЯ** – традиційна, але дієва форма взаємодії з батьками, коли всі учасники активно висловлюють свою позицію щодо проблемного питання, аргументовано її відстоюють, конструктивно критикують думки колег та спільними зусиллями знаходять компромісні варіанти вирішення питань. Під час таких обговорень усі присутні можуть знайти спільну мову;

- **ІНДИВІДУАЛЬНІ ЗУСТРІЧІ** дозволяють обговорити важливі питання, які стосуються життя та навчання кожної дитини. Це дає можливість предметно вивчити успішність учня, оцінити його успіхи та визначити проблемні точки у навчальному процесі. Радимо додатково створити спеціальний розклад у чаті класу чи використати хмарні сервіси.

Відповідно до Закону України «Про повну загальну середню освіту» (стаття 30) у закладах освіти та їх структурних підрозділах батьки можуть створювати органи громадського самоврядування, отже впливати на освітній та виховний процес.

Батьки мають право утворювати різні органи батьківського самоврядування (в межах класу, закладу освіти, за інтересами тощо). Органи

батьківського самоврядування мають право, але не зобов'язані оформляти свої рішення відповідними протоколами. Працівники закладів освіти не мають права збирати чи зберігати протоколи засідань органів батьківського самоврядування.

Відповідно до Положення про класного керівника навчального закладу системи загальної середньої освіти саме класний керівник спрямовує роботу батьківського колективу на покращення навчання та виховання учнів, регулярно готує і проводить батьківські збори (не менше 2 разів на семестр).

Формувати соціалізовану особистість з демократичними поглядами і вмінням працювати в команді – одна з важливих вимог сучасної освіти, яка найкраще реалізується через педагогіку партнерства, однією із форм якої є учнівське самоврядування.

Відповідно до Закону України «Про повну загальну середню освіту» (стаття 28) у закладах освіти та їхніх структурних підрозділах може діяти учнівське самоврядування. Воно може діяти на рівні класу, іншого структурного підрозділу закладу освіти.

Органи учнівського самоврядування утворюються за ініціативою учнів та можуть мати різноманітні форми і назви. Вони мають право, але не зобов'язані вести протоколи чи будь-які інші документи щодо своєї діяльності.

Форми і методи виховної роботи у 5 класі

Сьогодні є чимало способів зробити виховний процес з учнями 5 класів дійсно цікавим та креативним.

Успіх класного керівника у роботі з дітьми залежить від вибору форм і методів роботи зі здобувачами освіти.

Так, виховні активності на початку вересня повинні бути насичені новими зустрічами та спілкуванням дітей. Тому радимо вам обирати активні, раціональні та максимально наближені до життя форми роботи. Пропонуємо деякі ідеї.

На початку нового навчального року (вересень) може бути **тренінг*** або заняття з елементами тренінгу, під час яких і відбувається адаптація дітей у нових умовах навчання основної школи. Такі заняття неодмінно допоможуть дітям подолати хвилювання та налаштуватися на продуктивне навчання, спілкування з однолітками. Тренінг «Спілкуватися – це здорово!» для об'єднання дітей та розвитку емоційного інтелекту.

Навчальний матеріал не має бути перенасиченим інформацією та обов'язково включати елементи творчого дійства, ігрові прийоми.

****Тренінг** – форма групової роботи, яка забезпечує активну участь і творчу взаємодію учасників між собою і з учителем.*

На першій зустрічі з класом (це може бути перший урок) доцільно запропонувати присутнім зберегти святкові враження та емоції. Зробити це дуже легко, адже гаджети з камерою є ледь не в кожного. Можна записувати на відео **побажання та поради від батьків, та вчителів**. Вони можуть розповісти цікаві історії зі свого шкільного життя. Спогади та досвід знайомих і близьких неодмінно додадуть дітям упевненості. А ще – нагадають їм, що всі ми були

дітьми, мали схожі проблеми та переживання. Крім того, можна влаштувати фотозону та запросити охочих зробити святкові *фото*. Це може стати гарною традицією (за роки навчання ви створите чималу колекцію світлин та привітань).

Організація **квестів*** допоможе зацікавити колектив класу. Завдяки їх динамічності та ігровій формі можна перетворити будь-який захід на цікаве та захопливе змагання. Готуючи такі завдання, можна втілювати власні ідеї (наприклад, пов'язати завдання та різні навчальні предмети) або використати готові сценарії. Взявши участь у яскравих квестах, діти зможуть виявити максимум знань та винахідливості. А ще всі присутні краще познайомляться один із одним та знайдуть нових друзів.

**Квест (анг. quest) – означає «пошук», «пошуки пригод». Сьогодні квест у школі – це гра, основним принципом якої є покрокове виконання заздалегідь підготовлених завдань. Квести можуть бути командними або індивідуальними.*

Виховні активності з учнями 5-х класів мають бути не лише цікавими, а й корисними. Тому доцільно організувати **майстер-класи** для дітей. Можна залучити батьків, які поділяться професійними знаннями чи розкажуть про свої хобі (вишивання, оригамі, спорт, різьблення по дереву, тістопластика тощо).

У дітей вашого класу неодмінно також є цікаві хобі та справи, які вони виконують із задоволенням. І такими цікавинками варто поділитися з іншими! Тож організуйте і проведіть **конкурс талантів**. Учні можуть продемонструвати свої спортивні досягнення, заспівати чи виконати танець, прочитати авторський вірш та позмагатися в інтелектуальних вікторинах. Переможцями такого конкурсу будуть усі учасники. А його головний приз – це гарний настрій та натхнення для дітей.

Якщо у класі є знаменитості, наприклад, переможці територіальних громад, міських, обласних, всеукраїнських змагань, конкурсів, то можна організувати **прес-конференцію** з автограф-сесією. Така автограф-сесія запам'ятається також і дітям – «шкільним знаменитостям» – та спонукатиме їх до нових вершин.

Учні 5 класів (за допомогою класного керівника) можуть підготувати **челенж***. Челенж – виклик, дія на спір, зазвичай оформлена як відеоповідомлення. Головне завдання педагога – не стримувати креативну фантазію п'ятикласників, а направити її у правильне русло. Челенж може бути в межах колективу дітей одного 5 класу і носити танцювальний або спортивний характер. Наприклад: «Я, Антон Кузьменко, учень 5 класу, обираю здоровий спосіб життя (запис елемента спортивної вправи) і передаю естафету Наталці Коваленко».

Челенж може бути ініційований учнями 5 класу і виходити за його межі. Так ще один челенж спортивного характеру, наприклад: «Ми, учні 5 класу, відтискаємося від підлоги 10 разів і передаємо естафету учням 6 класу». Челенж може бути екологічним: «Ми, учні 5 класу, посадили на квітниках біля школи 10 кущів троянд і передаємо естафету учням 7 класу».

***Челендж** (англ. Challenge) – жанр інтернет-роликів, в яких блогер виконує завдання на відеокамеру і розміщує його в мережі, а потім пропонує повторити завдання своєму знайомому або необмеженому колу користувачів.

Психологи відзначають позитивність **флешмобів**, адже вони благотворно впливають на психологічний стан учасників, сприяють вираженню емоцій, допомагають звільнитися від скутості, розвивати навички самоорганізації водночас із почуттям колективізму. Їх можна проводити як із виховною метою, так і з розважальною, оздоровчою, щоб зняти, наприклад, емоційну напругу, чергувати розумову діяльність та фізичну активність.

Флешмоби допомагають класному керівникові урізноманітнити позаурочну роботу з учнями, осучаснити її, долучити до спільного дійства.

З метою розширення знань учнів про важливість миру на землі, виховання гуманізму, патріотизму, любові до свого народу, поваги до людей різних національностей можна провести для учнів 5 класу флешмоб до Дня миру (21 вересня).

Емблемою Міжнародного дня миру є білий голуб із оливковою гілкою. Тому назва флешмобу «Голуб миру» або «Мир на планеті – щастя всім дітям», під яким викласти слово «мир» або силует птаха – «голуба миру».

За ініціативи благодійної організації «Щаслива лапа» та підтримки Міністерства освіти і науки України, з метою виховання гуманного ставлення до тварин, профілактики жорстокого поводження з тваринами заклади загальної середньої освіти долучаються до проведення Міжнародного уроку доброти, присвяченого Всесвітньому дню захисту тварин. Це відбувається на початку жовтня. І у 2021 році такий урок відбувся вдруге.

Під час Уроку йде мова про загальнолюдські цінності (доброта, милосердя). Діти розповідають про своїх домашніх улюбленців, наводять цікаві приклади та факти, демонструють фотографії, знайомляться з екологічними правилами поводження з тваринами, відвідують притулки для тварин. Учитель робить акцент на те, що милосердних, співчутливих людей з добрим серцем значно більше. Лейтмотив уроку: «Ніколи не кидайте на життєвій дорозі своїх друзів і пам'ятайте: ми назавжди відповідаємо за тих, кого приручили».

Матеріали для проведення уроку (відео, готові інтерактивні заняття, квести) фонд «**Щаслива лапа**» викладає на сайті.

Ранкова зустріч в НУШ

Практика ранкових зустрічей – одна з успішних; вона допомагає вчителю створити спільноту у класі.

Ранкова зустріч – це запланована, структурована зустріч, яка займає важливе місце в повсякденному розкладі діяльності класу. Педагоги визнають особливу роль ранкової зустрічі в житті дітей і присвячують 15–25 хвилин на початку дня, аби створити позитивну атмосферу в учнівському колективі на весь навчальний день у школі.

Оточення (у приміщенні чи то поза його стінами) має бути гостинним, затишним і достатньо просторим для того, щоб у ньому могли зібратися всі учні класу.

Запровадження ранкової зустрічі не потребує багато матеріалів. Для проведення її потрібні визначений час, місце, а також стенд або класна дошка.

Планування ранкової зустрічі проводиться так само, як і планування уроків.

Значення ранкової зустрічі:

- Створення спільноти.
- Розвиток навичок спілкування.
- Розвиток соціальних навичок.
- Створення позитивного настрою.

Чотири основні компоненти ранкової зустрічі

Рекомендована послідовність компонентів ранкової зустрічі – вітання, обмін інформацією, групове заняття, щоденні новини – можна змінити відповідно до потреб кожного класу. Педагоги можуть експериментувати й знаходити те, що ідеально підходить для їхнього класу.

1. Вітання. Учні разом із вчителем розміщуються в колі. Усі діти вітаються, і це забезпечує розуміння, що вони є важливими членами групи. Всі звертаються один до одного на ім'я, що допомагає створити атмосферу дружби та приналежності до групи. Вітання створює спокійний і розважливий настрій для наступного елементу зустрічі.

Практика щирого привітання інших є головною метою етапу Вітання. Учитель розпочинає вітання, звертаючись до когось персонально, наприклад: «Доброго ранку, Наталко. Я рада, що ти тут». Процес привітання кожного учасника окремо, зазвичай, відбувається по колу, зліва направо. Кожна дитина після того, як її привітали, вітає іншу.

Можна запропонувати кожній дитині відрекомендувати особу, яка сидить поруч з нею, якимось особливим чином. Наприклад: «Аліса, я рада, що ти прийшла. У тебе такі чудові малюнки».

Вітання-знайомства можуть бути як запропонованими, так і особистими: «Це моя однокласниця Дарина. Їй десять років. Дарина любить гратися з м'ячем і відвідувати спортивну секцію».

Діти самі створюють чудові нові привітання для ранкової зустрічі.

2. Обмін інформацією. Учні висловлюють свої думки, обмінюються ідеями та пропонують важливі для них теми. Діти мають змогу дізнатися щось один про одного. Обмін інформацією допомагає розвивати навички, які дають змогу навчатися впевнено говорити й слухати.

3. Групове заняття. Розпочинається після обміну інформацією. У класі створюється відчуття єдності, радості через виконання пісень, участі в іграх, коротких і швидких заняттях. Ігри та заняття, позбавлені елементів суперництва, враховують індивідуальний рівень розвитку певних навичок дітей. Такі групові заняття, здебільшого, пов'язані з навчальною програмою чи темою, яка в цей час вивчається в класі.

Групові заняття менш структуровані, аніж такі компоненти ранкової зустрічі як вітання та обмін інформацією, і спрямовані на задоволення притаманного дітям бажання рухатися.

4. Щоденні новини. Головна мета щоденних новин полягає в наданні інформації. Щоденні новини містять коротке повідомлення, складене педагогом (або під його керівництвом), яке вивішується таким чином на відповідному стенді чи дошці, аби всі могли його прочитати; короткі усні оголошення; а також, залежно від віку дітей, різноманітні завдання (наприклад, календар погоди, розклад виконання робіт тощо). Щоденні новини сприяють розвитку демократичної практики через надання інформації, важливої для всіх, у письмовій або усній формі.

Щоденні новини можуть містити: особливе вітання; календарну інформацію; пояснення щодо плану роботи на день; інформацію про конкретні види роботи або обов'язки; особливе прохання або завдання, що потребує виконання; спеціальні оголошення.

Щоденні новини допомагають зробити легкий перехід до вибору заняття або до наступного навчального етапу дня.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Концепція «Нова українська школа» // Міністерство освіти і науки України. 2016. URL: rozd_1_Oglyad.pdf (kristti.com.ua).
2. Лист Міністерства освіти і науки України від 01.04.2022 №1/3798-22 «Про навчання з мінної небезпеки на спеціальній онлайн платформі».
3. Лист Міністерства освіти і науки України від 09.06.2022 №2982/15 «Про проведення заходів з національно-патріотичного виховання».
4. Лист Міністерства освіти і науки України від 10.06.2022 №1/6267-22 «Деякі питання національно-патріотичного виховання в закладах освіти України».
5. Лист Міністерства освіти і науки України від 10.08.2022 №9105-22 «Щодо організації виховного процесу в закладах освіти у 2022/2023 н. р.»
URL: https://drive.google.com/file/d/1dX3r--yI_CyB4ImUoz1DO-L8Mx9-f4bx/view?usp=sharing

О. ДРОЗД,

*методист Навчально-методичного центру
психологічної служби у системі освіти
Чернігівської області*

3.4 ФОРМУВАННЯ ШКІЛЬНОЇ КОМАНДИ

З 01 вересня 2022 року Нова українська школа стартує в 5-х класах.

Як же вибудувати перехідний місток між початковою школою й базовою? Важливою є командна робота педагогічних працівників закладу загальної середньої освіти: команда пропонує, обговорює, складає освітні програми, річний навчальний план (один або декілька), розподіляє різницю між рекомендованою та мінімальною кількістю годин освітніх галузей та інше.

Процес формування команди та становлення її як зрілої структури охоплює певний період часу. Встановлюючи відповідну позитивну атмосферу в колективі, заохочуючи співробітництво і співпрацю у процесі роботи в команді, взаємозалежність і довіра між її членами створюють основу для ефективного розвитку.

Виділяють основні етапи розвитку команди, перший із яких – **формування**. Під час цієї стадії члени команди можуть бути стурбовані і перебувати в стані очікування та спостереження, оскільки мета ще не визначена. Працівники будуть дотримуватися формального стилю поведінки. На цьому етапі основним завданням команди повинно стати визначення та окреслення власної цілі діяльності. Також важливим є чіткість формулювання цілей для кожного члена команди. У процесі взаємодії команда зможе встановити межі та визначити, що очікується від цієї співпраці, а члени команди пізнають один одного, виконуючи завдання.

Перший етап розвитку команди (формування) можна розділити на 4 стадії:

1. Підготовка, коли вирішується, яку роботу необхідно виконати; чи необхідна команда для виконання завдання; яку структуру управління повинна мати команда; визначаються цілі команди.

2. Створення робочих умов, тобто здійснюється забезпечення усіма необхідними матеріалами і обладнанням для виконання робіт та гарантування того, що команда складається з працівників, які дійсно необхідні для виконання роботи.

Команди повинні забезпечуватися необхідними ресурсами для успішної діяльності, зокрема, матеріальними (робочі інструменти, обладнання і кошти); людськими (відповідний склад кваліфікованого персоналу); підтримка з боку організації (готовність організації надати команді можливість виконувати роботу так, як вони вважають за потрібне).

3. Побудова команди – стадія, на якій визначаються межі (границі) тих, хто є членом команди; доходять згоди щодо процесу виконання завдань; визначають рамки поведінки, які необхідні для всіх членів команди.

4. Сприяння роботі здійснюється через втручання для вирішення проблем; поповнення команди матеріальними ресурсами; здійснення заміни тих, хто залишив команду. Таким чином, команда проходить еволюцію від робочої групи, яка створюється для виконання того чи іншого виду діяльності, до команди вищої якості.

Другий етап розвитку команди – **штурм**. Під час цього етапу члени команди починають працювати. Конфлікти можуть виникати тоді, коли люди пропонують різні ідеї щодо досягнення мети. У цей час вони помічають відмінності, а не схожі риси, що призводить до того, що деякі члени покидають команду. На цьому етапі дуже важлива комунікація. Напруженість буде збільшуватися, а публічне визнання стає важливим елементом взаємодії.

Таким чином, на стадії штурму члени команди починають показувати свої реальні стилі. Вони починають втрачати терпіння, намагаються зрозуміти один одного, що призводить до роздратування і розчарування. Контроль стає ключовою проблемою під час цієї стадії.

Третій етап розвитку команди – **нормування**. Цей етап характеризується тим, що люди починають усвідомлювати спільні риси та стилі взаємодії, спільну мету. Отже, вони, як правило, більше взаємодіють, проводять час із користю в гарній атмосфері. Для зміцнення команди, за необхідністю, у робочий процес можна запровадити тренінги та навчання, що повинні заохотити членів команди співпрацювати. Таким чином, на цій стадії унормовуються конфлікти, активність членів команди зростає. Виникає поняття «ми», а почуття «я» притупляється.

Четвертий етап – **виконання** – характеризується тим, що члени команди є підготовленими, компетентними, а також мають можливість приймати свої власні рішення щодо проблем, які виникли. У цей час усі сили повинні спрямовуватися на розвиток команди, а не лише на спільну роботу. Команда є зрілим підприємством. Члени розуміють свої ролі і обов'язки та вкладають більше зусиль у виконувани процеси. Члени команди стають цілеспрямованими, самоконтрольованими, практичними та продуктивними, їх зусилля повинні бути визнаними. На цьому етапі зростання повинно заохочуватися, а це робиться шляхом надання нових завдань в команді.

П'ятий етап – **розпуск** – заключний етап. Він характеризується тим, що завдання виконане, ціль досягнута, але стосовно шкільної команди вона може працювати далі в індивідуальному порядку.

Команда є основним елементом стратегії успішних організацій освітнього процесу. Основна увага організації може бути зосереджена на сервісі, якості, вартості, швидкості, ефективності, продуктивності, але команди залишаються центральними методами досягнення успіху більшості організацій у будь-якій сфері діяльності.

Дослідник Рэймонд Мередіт Белбін виділив дев'ять командних ролей (3 категорії) шляхом своїх досліджень, які проводилися в коледжі Хенлі Менеджмент. Він визначив основні ролі в команді після спостереження за поведінковими тенденціями осіб в групі:

1. Активні ролі, орієнтовані на дії, які включають в себе ролі формувальника (генератора ідей), реалізатора і завершувача/фінішера.

2. Ролі, орієнтовані на роботу з людьми, які включають в себе ролі координатора, командного гравця і дослідника ресурсів.

3. Ролі, орієнтовані на мислення, які включають в себе ролі «таємного інформатора», експерта з моніторингу та спеціаліста.

4. Роль командного гравця.

5. Роль дослідника ресурсів.

6. Роль координатора.

7. Роль фахівця.

8. Роль «таємного інформатора».

9. Роль експерта з моніторингу.

Для ефективної роботи в групі необхідні *правила*:

1) поважати співрозмовника;

2) один говорить – інші слухають;

3) кожен має право на свою точку зору;

4) правило піднятої руки.

Принципи роботи шкільної команди

Принцип єдиного статусу: усі працівники закладу освіти, педагогічні працівники і здобувачі освіти повинні знаходитися в однакових демократичних умовах.

Принцип горизонтальних зв'язків: сприяти встановленню контакту учасників команди один із одним для досягнення кінцевого результату – розвиток гармонійної особистості дитини. Даний принцип працює в рамках діяльності закладу освіти.

Принцип фінансової стабільності для педагогічних працівників:

- відслідковувати підвищення кваліфікації;
- проводити семінари, «круглі столи», слідкувати за публікаціями на Інтернет ресурсах із проблем методики викладання окремих предметів;
- проводити з колегами консультації з приводу їхньої сьогоденної і майбутньої професійної потреби;
- знайомитися з мовними і літературними новинками.

Принцип консенсусу:

- об'єктивно оцінювати точки зору членів команди – чітко і логічно аргументувати точку зору, щоб її було прийнято більшістю в команді;
- здійснювати логічний аналіз помилкових суджень, розкривати протиріччя, домагатися перегляду суперечливих точок зору;
- «мобілізувати» думку найбільш впливової частини педагогів.

Принцип колективного ухвалення рішення:

- приймати колективне рішення тільки з важливих, перспективних і стратегічних питань;
- приймати важливі рішення за активної участі тих, кому прийдеться їх виконувати;
- втягувати в процес виконання рішень незгодну «меншість».

Принцип цільової гармонізації:

- прагнути сформувати цільову єдність шкільної команди.

Принцип лідерства в керуванні шкільної команди:

- не залучати вчителів до керування без їхнього бажання;
- долучати вчителів до керування з огляду на їх індивідуальні особливості;
- домагатися, щоб вчитель розглядав участь у процесі лідерства як акт довіри, як одну з можливостей його професійного росту;
- суспільне визнання результатів діяльності шкільної команди.

Принцип співробітництва:

- знати і враховувати особистісні якості учасників команди;
- цінувати ініціативу і відповідальність;
- дбайливо ставитися до прояву будь-якої педагогічної доцільної ініціативи.

Принцип соціальної справедливості:

- рівномірно розподіляти не тільки навчальне, але й суспільне навантаження;
- систематично висвітлювати діяльність шкільної команди;
- надавати рівні «стартові» можливості кожному учаснику команди.

Принцип *індивідуального підходу*:

- систематично підвищувати якість і глибину знань кожного учасника команди;
- допомогти створити свою власну «творчу скарбничку»;
- вселяти впевненість у колектив команди та в кожного з її членів;
- враховувати і корегувати тимчасові емоційні стани членів команди;
- визначати для кожного індивідуальні цілі і рубежі досягнення і цим забезпечувати шлях до успіху.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ванжа С.М., Малікова О.В. Чарівний світ емоцій. Гурткова робота: Видавництво «Ранок», 2015. 112 с.
2. Венгер А.Л. Психологическое консультирование и диагностика. Практическое руководство. Часть 1 / Венгер А.Л. М.: Генезис, 2001. 160 с.
3. Венгер А.Л. Психологическое консультирование и диагностика. Практическое руководство. Часть 2 / Венгер А.Л. М.: Генезис, 2001. 128 с.
4. Журавльова Л. Пам'ять молодших школярів / *Психолог*. 2010. № 4.
5. http://zdorovyekonst.ucoz.ru/index/rukhandi/0-64osvitagorodenka.at.ua/.../korekcijno-roz-programa_z_rozvit...tival.1september.ru/articles/623954/
6. <http://festival.1september.ru/articles/560031/>
7. <http://nsportal.ru/vuz/psikhologicheskie/korreksionno-razvivayushchee-zanyatie-dlya-detei-mladshego-shkolnogo-vozrasta>

Н. БАРИШОВЕЦЬ,
методист відділу інформаційної
та видавничої діяльності
Чернігівського обласного інституту післядипломної
педагогічної освіти імені К.Д. Ушинського

3.5 СПІВПРАЦЯ ШКІЛЬНОЇ КОМАНДИ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ Й ОЦІНЮВАННЯ НАСКРІЗНИХ ВМІНЬ

Закон України «Про освіту» (ст. 12), Державний стандарт базової середньої освіти передбачають формування у здобувачів освіти наскрізних вмінь:

1) читати з розумінням, що передбачає здатність до емоційного, інтелектуального, естетичного сприймання і усвідомлення прочитаного, що охоплює вміння виявляти приховану й очевидну інформацію, висловлювати припущення, підкріплюючи власні висновки фактами та цитатами;

Наскрізнi вiмiння	пiсля 4 класу	пiсля 6 класу
Читання з розумінням (Функціональне читання)	- Впродовж читання обдумує, як можна вирішити проблеми, описані в тексті. -Визначає головні/ключові слова тексту, виявляє взаємозв'язки між частинами тексту і головними ідеями, висловленими в тексті.	-Розпізнає художній, науково-популярний і науковий тексти -Шукає різні погляди на тему, про яку читає, вирізняє головні і другорядні ідеї, погляди героїв і авторську позицію. -За ключовими словами визначає тематику текстів і навпаки — за тематикою вирізняє ключові слова.
	- Вирізняє в тексті факти і обґрунтовано доводжу, що автор думає про них. - Завжди задумується, чи правду читаю.	- В текстах відрізняє факти від суджень про них як автора, так і інших персонажів. Може спрогнозувати ставлення різних героїв щодо головних ідей тексту, навіть, якщо про це прямо в тексті не йдеться. -Ставить під сумнів зміст тексту, позицію або стиль автора. Обґрунтовує, що в тексті є достовірним, а що потребує доказів. Надає підтримку своїм ідеям посиланнями з тексту.
	-Обґрунтовано пояснює, які книги/тексти подобаються. Висловлює власні ідеї і судження щодо ідей теми. -Розуміє і готовий зайняти певну позицію з питання, про яке прочитав. -Пояснює, чим події, ідеї та герої текстів схожі на події, ідеї та людей, про яких знав з власного попереднього досвіду і інших текстів.	-Обирає з книги/тексту тему, яка є особливо значимою для нього. Будує власні судження про текст на основі доказів. Розуміє, чому різні люди інтерпретують одні і ті ж книги по-різному. -Відкритий до сприйняття нових ідей, які, навіть, суперечать тому, що думає про тему. Виявляє готовність змінити свою думку, коли вивчив якусь нову, більш точну інформацію з теми. -Аргументовано пояснює, чим події та герої текстів схожі на події та людей, які чи про яких знав з власного попереднього досвіду і інших текстів.

2) висловлювати власну думку, тобто передавати думки, почуття, переконання, обираючи для цього відповідні мовленнєві стратегії;

Наскрізнi вiмннiя	пiсля 4 класу	пiсля 6 класу
умiння висловлювати власну думку усно i письмово (усна презентацiя, презентацiя виступу)	Планує свiй виступ в логiчнiй послiдовностi	Розумiє мету виступу , кожну частину якого спрямовує на досягнення цiєї мети, пiд час усного виступу чiтко дотримується структури (вступ, основна частина/аргументацiя, висновок)
	Розумiє, для чого виступає	Додає до свого виступу цiкаві, яскраві деталі, щоб пiдсилити тему/проблему виступу, обгрунтовано обирає докази на пiдтримку головної мети/теми
	Говорить чiтко i виразно, використовуючи мiміку i жести, користується записаними ключовими словами i тезами , якi допомагають в усному виступі. Розумiє, рiзницею мiж усним мовленням i написаним текстом, тому не читає i не заучує напам'ять текст доповiдi, а розповiдає розмовною мовою.	Говорить природньо, врівноважено, точно, без великих пауз, використовуючи вербальні i невербальні засоби, спираючись на план, ключові/опорні слова i тези.
	Готує презентацiю або постер за iнструкцiєю (за шаблоном), запропонованою вчителем	Добирає iлюстративний матерiал так, щоб він не вiдволікав, а допомагав аудиторiї сприймати змiст промови
	Робить репетицiї виступу	Пiдбирає матерiал з визначених джерел, обмiрковує, якими аудіо- відео чи мультимедійними засобами може скористатися пiд час виступу. Робить декiлька репетицiї виступу.
	Розумiє, що хвилювання перед виступом - це природна реакцiя органiзму i не засмучується, а шукає , якi засоби дозволять хвилюватися менше, так, щоб це не заважало виступу.	Усвідомлює, що виступ - це вiдповiдальнiсть, розумiє свої емоцiї перед виступом i те, що краща пiдготовка дозволить краще справитися з надмiрним хвилюванням при публiчному виступі
	Розумiє, що пiсля виступу можуть поставити запитання	Передбачає можливі запитання до виступу i обмiрковує вiдповiдi на них

3) критично i системно мислити, зважати на протилежні думки та контраргументи, розрiзняти факти, розпiзнавати спроби манiпулювання даними, використовуючи рiзноманiтні ресурси i способи, надiйнiсть джерел i достовiрнiсть iнформацiї;

Наскрізнi вiмннiя	пiсля 4 класу	пiсля 6 класу
Критичне та системне мислення	Знаходить спiльнi характернi ознаки для того, щоб розумiти незнайомi погляди i iдеї, пояснює свою думку, наводить приклади. Знаходить i виризняє важливе i другорядне в iнформацiї, яку вивчає.	Пiдкрiплює свою думку аргументами i даними, вiдрiзняє причинно-наслiдковi зв'язки вiд кореляцiйних. Пояснює, чому iнформацiя має особливе значення, зв'язавши її з досвiдом, знаннями i переконаннями.
	Чiтко висловлює свою думку, надає її обгрунтування (зазначає декiлька причин, чому так думає)	Робить висновки щодо нових iдеї, використовуючи логiчне мислення, власний досвiд, рiзні види iнформацiї
	Намагається дiзнатися бiльше щодо нових iдеї i концепцiй, у сумнiвних випадках шукає iнформацiю з рiзних джерел, ставить запитання i знаходить вiдповiдi щодо правдивостi iнформацiї	Використовує декiлька рiзних джерел iнформацiї i виришує, чи джерела є достовiрними, дослiджує рiзноманiтні точки зору щодо теми/проблеми.
	Шукає зображення та тексти в iнтернеті за наданими ключовими словами та зберiгає результати пошуку. Знаходить дані про власникiв сайтiв i авторiв статей. Розумiє, що в iнтернеті розміщують повiдомлення рiзні люди, в тому числi з комерцiйними, i власними цiлями.	Вмiє визначати ключові слова (i словосполучення) для пошуку в iнтернеті, здiйснює простий пошук наукових i науково-популярних статей в iнтернеті. Розпiзнає факти i їх iнтерпритацiю. Розпiзнає основні види манiпуляцiй (дезiнформацiя, спотворена iнформацiя, навмисне випущена iнформацiя , найчастiше вживанi технiки пропаганди в рекламі на телебаченні та в iнтернет-статтях). Вмiє визначити першоджерело фотографiй в iнтернеті, дату їх першої публiкацiї.

4) логiчно обгрунтовувати позицiю, що є виявом власного ставлення до подiй, явищ i процесiв;

5) дiяти творчо, що передбачає креативне мислення, продукування нових iдеї, доброзичесне використання чужих iдеї, застосування власних знань для нових iдеї;

Наскрізні вміння	після 4 класу	після 6 класу
Творчість (Креативність)	Вміє грати зі словами, придумувати свої, любить навчатися новим словам Помічає і відмічає красу, практичність, важливість у завданнях, проєктах, об'єктах Додає нові цікаві деталі до розвитку і вдосконалення об'єктів і ідей Розуміє, що творчість починається з ризику не слідувати звичному алгоритму дій. Пробує виконувати нові незвичайні прийоми роботи, сприймає і приймає зворотній зв'язок на свої ідеї, створені об'єкти; розуміє, що іноді робить помилки в новій діяльності Використовує власний досвід і свої вподобання при створенні нового	Продуктує нові ідеї, розглядає предмети і ідеї з різних точок зору Розпізнає цікаву, дотепну і гарну мову в читанні і розмові Розуміє, що наполеглива праця і ретельна підготовка ведуть до успіху Використовує уяву для створення ідей і об'єктів, які не існують в реальному світі Вирізняє гумор у своїх діях і діях інших, використовує відомі фрази незвичайним чином, створює жарти, каламбури Обирає завдання, які є викликом для нього, новою діяльністю. Зважає на переваги і негативні наслідки при прийнятті рішення йти на ризик. Точно визначає свої помилки і навчається завдяки їм Може діяти за своїми переконаннями, незважаючи на думки однолітків Використовує знання з предмету і суміжних з ним при створенні нового

6) виявляти ініціативу, прагнення до лідерства, уміння брати на себе відповідальність;

Ініціативність	- Позитивно сприймає виклики, починає незнайому діяльність з придумування декількох варіантів її виконання - Прагне до вирішення цікавих і складних завдань - Шукає власні шляхи досягнення цілей	- Пропонує власні варіанти виконання діяльності і вирішення проблем - формулює власні цілі щодо виконання завдання/вирішення проблеми у вигляді бажань - Досліджує нові шляхи використання наявних ресурсів - Розвиває ідеї щодо створення цінності для інших самостійно та у складі команди - Активно шукає нові рішення для задоволення своїх потреб
-----------------------	---	---

7) конструктивно керувати емоціями, адекватно реагувати на конфліктні ситуації, розуміти, як емоції можуть допомагати і заважати в діяльності;

Наскрізні вміння	після 4 класу	після 6 класу
Вміння конструктивно керувати емоціями (Емоційний інтелект)	Ідентифікує емоції. Приймає свої різні емоції	Вміє повідомляти про свої емоції
	Вміє за власними емоціями ідентифікувати, коли потрібно зробити перерву для відновлення налаштування на навчання. З допомогою дорослих обирає спосіб зменшення інтенсивності своїх емоцій	Розуміє, як сильні емоції можуть заважати і допомагати. Усвідомлює, що може управляти емоціями, знає способи налаштування себе на діяльність.
	Розуміє вплив власних емоцій на інших людей, і вплив їхніх емоцій на нього	Розуміє свої емоції, може пояснити, як і чому їх відчуває
	Проявляє/демонструє доброзичливість при спілкуванні з незнайомими людьми, розуміє що свої сильні емоції важливо обговорювати з близькими людьми	Самостійно визначає емоції, які супроводжують конфлікти, вміє зосередитись на продуктивному спілкуванні з іншими
	Обгрунтовано відстоює свою думку; Впевнено веде дискусію, вміє поступитись та визнати помилку, вибачитись вміє хвалити та говорити про недоліки	Наполегливо працює над досягненням цілей, зокрема після помилок і невдач та труднощів, визнаючи причину і наявність власних негативних емоцій, розуміє, як інші можуть вплинути на його/її емоції

8) оцінювати ризики;

Наскрізні вміння	після 4 класу	після 6 класу
оцінювати ризики	- Розпізнає ситуації невизначеності і вміє ризикувати; - розпізнає ризик, як ймовірність отримати результат, відмінний від очікуваного; - розуміє, що ризик існує тоді, коли можливий не єдиний варіант розвитку подій; - передбачає можливі негативні і позитивні наслідки при діяльності, яка передбачає ризики	- Розпізнає ризики та загрози в цифрових середовищах - може визначити приклади ризиків у своєму оточенні; - може описати ризики щодо простої діяльності зі створення цінності, в якій бере участь; - може шукати способи прийняття рішень в умовах неповної інформації

9) приймати рішення, досягати поставлених цілей з прогнозуванням та урахуванням можливих наслідків;

10) розв'язувати проблеми, висувати гіпотези, практично їх перевіряти та обґрунтовувати, здобувати дані з надійних джерел, презентувати та аргументувати рішення;

Наскрізнi вiмннiя	пiсля 4 класу	пiсля 6 класу
Розв'язання проблем i прийняття рiшень	Обирає з запропонованих тверджень те, яке найкраще визначає проблему, переконується, що повністю розуміє проблему, перш ніж її вирішувати	Формулює проблему у вигляді твердження, аналізує всі ознаки проблеми, перш ніж її вирішувати
	Переводить задачу/проблему з однієї форми в іншу (малює схему, записує в скороченій формі тощо) передбачає появу проблеми у знайомій ситуації.	Використовує спостережливості та логічне мислення для виявлення проблем і їх аналізу
	Відкидає зайві та несуттєві дані; виконує найпростіші перетворення (переведення величин) при потребі	Визначає, яка інформація (дані) важлива для вирішення проблеми. Обирає спосіб та метод отримання даних; виконує необхідні перетворення даних
	Аналізує проблему, пропонує рішення. Використовує як алгоритмічні, так і деякі евристичні методи для пошуку рішень ("мозкова атака", "вживання", "якби..." тощо)	Аналізує проблему з різних боків, генерує кілька можливих рішень. Використовує алгоритмічні, евристичні методи вирішення проблем, індуктивний і дедуктивний методи.
	Тестує свої рішення; змінює рішення при потребі	Придумує різні можливі рішення, і прогнозує наслідки кожного з них.
	Обґрунтовує свої рішення, щоб сформулювати висновки щодо вирішення проблеми	Формулює аргументовані висновки щодо рішень проблеми
	Аналізує помилки, які виникають при вирішенні проблем, позитивно ставиться до помилок як до можливостей дізнатися нове про проблему і власне навчання	Розуміє, що не всі обрані шляхи можуть привести до вирішення проблеми, аналізує такі помилки, виявляє наполегливість у пошуку нових способів можливих рішень і їх апробації

11) співпрацювати з іншими, що передбачає вміння обґрунтовувати переваги взаємодії під час спільної діяльності, планувати власну та групову роботу, допомагати іншим і заохочувати їх до досягнення спільної мети.

Наскрізнi вiмннiя	пiсля 4 класу	пiсля 6 класу
Спiвпраця	Ставить запитання іншим щодо мети роботи групи. Пояснює, чому важливо працювати разом.	Розуміє значення групової роботи, підбадьорює учасників групи, допомагає їм у виконанні завдань
	Складає план виконання роботи групою з допомогою вчителя. Розподіляє ролі в групі з переліку ролей, наданого вчителем	Планує виконання своєї роботи відповідно до ролі в групі
	Робить свій внесок у обговорення, відповідаючи прямо і вдумливо на ідеї та думки інших, перефразує те, що було сказано.	Робить свій внесок у обговорення, підключаючись до того, що говорять інші, і, ділячись своїми роздумами, думками та ідеями; за призначенням може бути лідером в обговореннях. Надає відгуки і пропозиції доброзичливо і дружньо, ставить уточнюючі запитання
	Виконує роль у групі, запропоновану групою, розрізняє відмінності ролей лідера і виконавця	Вміє розподілити ролі в групі, розрізняє ролі у групі. Пропонує нові ідеї та напрямки діяльності, якщо виникають труднощі

Важливим є створення дієвої та результативної команди педагогічних працівників для формування та оцінювання наскрізних вмінь.

Завдання команди:

- Розподіл ролей у команді (хто – теорію, хто – оцінювання, хто – повідомляє всім і пояснює тим, хто пропустив засідання команди, хто – лідер, хто робить роздруківки і т. ін...).

- Визначення наявного рівня наскрізних вмінь в учнів цього класу після початкової школи.
- Узгодження переліку наскрізних вмінь, на формування яких приділяється особлива увага в цьому семестрі/півріччі.
- Узгодження критеріїв і показників їх оцінювання.
- Відслідковування змін у навчанні учнів.

Планування роботи команди (на прикладі співпраці)

Учителі, які працюють в одному класі (наприклад, 5-А), за новим Державним стандартом базової середньої освіти, організовують роботу так (що має бути сформоване (на кінець 5 класу), хто ознайомлює):

1. Визначення наявного рівня знань про співпрацю і вмінь співпрацювати після початкової школи. (Учитель праці).
2. Про значення групової роботи і співробітництва. Як підбадьорювати учасників групи, допомагати їм у виконанні завдань. (Учитель математики).
3. Які можуть бути ролі у групі, розрізнення відмінності лідера і виконавця. (Учитель іноземної мови).
4. Як розподілити ролі в групі. (Учитель природознавства).
5. Планування виконання своєї частини роботи відповідно до ролі в групі. (Учитель музики).

Таким чином команда педагогів розвиває наскрізні вміння (soft skills), тобто «м'які» (гнучкі) навички (вміння).

Чи маємо ми, вчителі, право підвищувати/знижувати оцінку з предмета, враховуючи одне з наскрізних вмінь? (Наприклад, з вміння співпрацювати з іншими)?

Так! Це вміння прописане в Державному стандарті базової середньої освіти і в Законі України «Про освіту».

Оцінювання наскрізних вмінь – це формувальне оцінювання:

- Попереднє/вхідне оцінювання наявності в учнів певних умінь.
- Заплановані очікувані результати.
- Ведеться моніторинг прогресу учнів.
- Критерії оцінювання надані всім учасникам освітнього процесу (учням, батькам) на початку навчання.
- Учні залучені до оцінювання.
- Надання прикладів, як проявляється ця навичка/чітких інструкцій.

Критерії оцінювання:

- ДВК (Досяжні, Вимірювані, Конкретні).
- Написані зрозумілою учням мовою.

Методи та інструменти оцінювання:

- Спостереження/Журнали спостережень.
- Фото/відео фіксація.
- Контрольні списки.
- Рубрики (Форми оцінювання).

Види оцінювання наскрізних навичок:

- Самооцінювання.
- Взаємооцінювання.
- Оцінювання експертом/вчителем.

Вчителі використовують дані з такого оцінювання для того, щоб коригувати своє викладання та забезпечувати правильне виконання учнями завдань. Коли вчителі регулярно залучають учнів до збору та оцінювання власного навчання, вони допомагають їм ставати відповідальними, самостійними та незалежними.

Приклад контрольного списку вміння вирішувати проблеми

КОНТРОЛЬНИЙ СПИСОК З ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМ. СЕРЕДНІ КЛАСИ.			
Опис: Контрольний список призначений для використання вчителем з метою оцінки навичок учнів молодших класів вирішувати проблеми. Інструкція: Використовуйте цей Контрольний список, щоб спостерігати та занотовувати навички учнів вирішувати проблеми під час роботи над завданнями та проектами.			
	Постійно/Іноді/Рідко	Дати спостереження	Коментарі
Учень знаходить інформацію, необхідну для вирішення проблеми.			
Учень створює моделі для вирішення проблем.			
Учень малює діаграми для вирішення проблем.			
Учень використовує метод проб і помилок для вирішення проблем.			
Учень ретельно обдумує проблему перед тим, як переходити до її вирішення.			
Учень вичерпно пояснює рішення і процес вирішення проблеми.			

Приклад контрольного списку вміння приймати рішення

КОНТРОЛЬНИЙ СПИСОК ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ. СЕРЕДНІ КЛАСИ				
Опис : Контрольний список використовується вчителями для оцінювання вміння приймати виважені рішення учнями середніх класів. Інструкція : Використовуйте цей контрольний список для нотування при спостереженні за учнівськими вміннями приймати виважені рішення під час роботи в проектах і над іншими завданнями.				
	Завжди	Іноді	Рідко/Ніколи	Коментарі
Учень використовує декілька стратегій для знаходження необхідної інформації.				
Учень генерує декілька можливих рішень.				
Учень використовує різноманітні стратегії обґрунтування причин вибору і вміє обирати оптимальне рішення.				
Учень передбачає наслідки варіантів рішень.				
Учень докладно і виважено пояснює, чому він обрав своє рішення .				
Учень оцінює, яке значення матиме його рішення для нього самого та для інших.				

Рубрики (форма оцінювання) чого?

Критерій	4	3	2	1
Легкість продукування ідей	Я можу придумати багато нових ідей.	Я можу придумати декілька нових ідей.	Коли мені допомагають, я можу придумувати нові ідеї.	Мені складно придумувати нові ідеї.
Гнучкість мислення	Я помічаю дивне, цікаве і незвичайне в звичайних предметах і ситуаціях.	Я помічаю незвичне в звичних речах оточуючого світу.	Коли хтось нагадає мені чи підкаже, я можу підмічати незвичне в звичних речах оточуючого світу.	Я майже не бачу нічого цікавого і дивного в звичних речах.
Оцінювання ідей	Я знаю декілька способів дізнатися, яка з моїх ідей, краща, щоб над нею працювати.	Я можу сказати, яка з моїх декількох придуманих ідей краща, щоб над нею працювати далі.	Коли мені допоможуть, я зможу сказати, яка з моїх декількох придуманих ідей краща, щоб над нею працювати далі.	Я не можу сказати, яка з моїх декількох придуманих ідей краща, щоб над нею працювати далі.
Здатність до ризику	Я люблю випробовувати нові ідеї і працювати над новими проектами. Я не турбуюся про те, що я роблю помилки, коли я навчаюся.	Мені подобаються нові проекти і ідеї. Я не журюся, коли роблю помилки під час навчання.	Іноді мені не подобається пробувати нові ідеї і робити нові проекти, тому що я боюся, що нароблю помилок.	Мені не подобаються нові проекти і ідеї.
Здатність до виклику собі	Я роблю виклик самому собі, коли ставлю собі великі цілі і хочу зробити щось дуже складне для мене.	Я роблю виклик собі, коли ставлю собі цілі, які складні, але можливі для мене.	Я встановлюю собі тільки такі цілі, які, я знаю точно, зможу легко досягти.	Я не ставлю собі цілей.
Здатність до вдосконалення	Коли я знаю, що у мене є хороша ідея, я додаю до неї такі деталі, що вона стане надзвичайно хорошою ідеєю.	Зазвичай я можу доповнити хорошу ідею, щоб вона стала кращою.	Іноді я не можу придумати шляхів покращення ідей.	Я не знаю як покращувати ідеї.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Наставництво (менторство) у школі» Модуль 4 (1 частина).
<https://drive.google.com/file/d/1O68FmaLnEzXS4Uo-hhEdcnZ3pxokjSdr/view>
2. Співпраця шкільної команди для формування й оцінювання наскрізних умінь Модуль 4 (2 частина).
<https://drive.google.com/file/d/1bybOjTJbZuCykD9hKWkivHQRMRkraMm0/view3>.
3. Василенко Н.В. Компетентнісний підхід в освіті: реалізація теорії та практики. Х.: Вид. група «Основа», 2017. 128 с. (Бібліотека журналу «Управління школою»; Вип.9 (176)).
4. Прокопенко Т.І. Педагогіка партнерства – основа практичної діяльності вчителя / Завуч. 2019. № 21-22. С. 26-28.
5. Формувальне оцінювання: означення, техніки і інструменти (блог, 200).

4. УПРАВЛІННЯ ОСВІТНІМ ПРОЦЕСОМ У ЗЗСО В УМОВАХ НУШ

І. ЛИСЕНКО,

*проректор з науково-методичної роботи,
доцент кафедри педагогіки,
корекційної освіти та менеджменту
ЧОІППО імені К.Д. Ушинського,
кандидат педагогічних наук,*

І. ШУЛЬГА,

*завідувач відділу координації
методичної роботи та професійного
розвитку керівних кадрів
ЧОІППО імені К.Д. Ушинського*

4.1 АКАДЕМІЧНА АВТОНОМІЯ ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ. ОСВІТНЯ ПРОГРАМА

Важливою новацією Закону є запровадження автономії закладів освіти та прав суб'єкта освітньої діяльності на самоврядування – «держава гарантує академічну, організаційну, фінансову і кадрову автономію закладів освіти» (ст. 23), «засновник або уповноважений ним орган (особа) не має права втручатися в діяльність закладу освіти, що здійснюється ним у межах його автономних прав...» (п. 3 ст. 25 Закону України «Про освіту»).

Закон України «Про повну загальну середню освіту» не тільки підтвердив, а й закріпив та розширив автономні повноваження закладів загальної середньої освіти, деталізував кожен із їх видів.

Автономія закладу загальної середньої освіти базується на самостійному виконанні своїх основних, допоміжних та супутніх завдань.

Основним завданням закладів загальної середньої освіти є надання послуг із здобуття початкової, базової середньої та профільної середньої освіти, тому і первинною автономією є академічна автономія, яка визначає особливість і унікальність закладу в наданні цих послуг.

Академічна автономія закладу освіти – це право закладу приймати рішення та його здатність нести відповідальність щодо власної освітньої діяльності, яка передбачає:

- створення (формування) освітніх програм;
- вибір навчальних програм, підручників, посібників із переліку існуючих та створення авторських;
- використання різноманітних форм та методів освітнього процесу;

- здійснення наукової та проєктної діяльності на засадах академічної доброчесності;
- академічну свободу педагогічних працівників щодо підвищення кваліфікації.

Основою для реалізації академічної свободи є освітня програма закладу освіти – документ, що містить комплекс освітніх компонентів, спланованих та організованих закладом освіти для досягнення учнями визначених цією програмою очікуваних результатів навчання, який розробляється і затверджується відповідно до вимог законодавства (ст. 11 Закону України «Про повну загальну середню освіту»). **Це обов'язковий документ кожного освітнього закладу, що визначає зміст освіти в конкретній школі.** Основою для написання освітньої програми є:

- Державний стандарт освіти (початкової, базової середньої, профільної середньої освіти);
- Типова освітня програма;
- освітні програми, розроблені суб'єктами освітньої діяльності, науковими установами, фізичними чи юридичними особами і затверджені центральним органом виконавчої влади із забезпечення якості освіти.

Обов'язково освітня програма має бути схвалена педагогічною радою та затверджена керівником закладу. Якщо програма складена на основі Державного стандарту освіти, вона має пройти експертизу і затвердження у Державній службі якості освіти України, а якщо на основі Типової – додаткового затвердження непотрібно.

Для процедури затвердження освітньої програми у ДСЯО необхідні:

- лист-клопотання керівника закладу на Державну Службу якості освіти щодо експертизи освітньої програми;
- освітня програма за підписом керівника/-ці;
- електронна копія у форматі PDF;
- експертні висновки, матеріали впровадження, авторські програми;
- авторські підручники, авторські методики.

Освітня програма – один із чинників, що визначає якість освітньої діяльності, та є джерелом інформації під час проведення інституційного аудиту та самооцінювання – внутрішнього комплексного вивчення роботи закладу. Це Конституція конкретного закладу освіти, а до її написання треба підійти максимально підготовлено і відповідально. Тому радимо створити робочу групу, до складу якої крім директора, заступника директора, варто залучити активних та ініціативних учителів (керівники педагогічних спільнот). Завданням робочої групи буде аналіз можливостей ЗЗСО, а особливо кадрового потенціалу. Детальну інформацію про заклад можна отримати, використовуючи запозичені із економіки нескладні, але дуже інформативні аналізи (SWOT, PEST, SNW тощо). Важливо врахувати запити здобувачів освіти та думку батьків із питань змісту та якості загальної освіти; вивчити нормативну базу (освітні стандарти, Типові освітні програми, модельні навчальні програми), результати самооцінювання ЗЗСО. Робоча група обирає шлях, за яким розроблятиметься освітня програма: на основі типової чи нетипової програми

або ж Державного стандарту; створює проєкт освітньої програми. Проєкт обговорюється та схвалюється педагогічною радою, про що є відповідний запис у протоколі засідання, а на титульному аркуші програми – **«Схвалено»** з датою та номером протоколу засідання педагогічної ради. Щодо оформлення затвердження освітньої програми директором школи – єдині вимоги відсутні; проте, якщо керівник видає відповідний наказ по школі про виконання рішення педагогічної ради, – на титульній сторінці освітньої програми ставиться запис **«Затверджено»** із зазначенням дати і номеру наказу, а якщо затверджує одноосібно, то – **«Затверджую»**, а під ним: назва посади, особистий підпис, ініціали та прізвище особи, що затвердила документ, дата затвердження. Обов'язково освітня програма **оприлюднюється** на веб-сайті закладу/засновника, причому титульний аркуш розміщується у сканованому вигляді.

Складові освітньої програми чітко задокументовано законодавством. Відповідно до ст. 11 Закону України «Про повну загальну середню освіту», програма містить такі розділи:

- Вимоги до осіб, які можуть розпочати навчання.
- Загальний обсяг навчального навантаження, розподіл між освітніми галузями за роками навчання.
- Навчальний план.
- Перелік модельних навчальних програм, та/або навчальних програм.
- Опис форм організації освітнього процесу.
- Опис інструментарію оцінювання.
- Складники, що враховують специфіку та особливості освітньої діяльності закладу, наприклад – корекційно-розвитковий складник для осіб з особливими освітніми потребами.

На нашу думку, освітня програма – це **документ, що визначає тільки зміст освіти** в окремій школі та технології реалізації цього змісту. Тому ми вважаємо **недоцільним** включати в освітню програму матеріали та розділи, що дублюють його статут, програму розвитку та річний план роботи школи тощо. Крім того, оскільки документ має розробляти кожна школа, він **не повинен бути перевантажений** теоретичними та дослідницькими матеріалами, а натомість **не буде одного із обов'язково зазначених законодавством розділів.**

Як показала практика, педагогічні колективи Чернігівщини (у тому числі і пілотних закладів) створюють власні освітні програми на основі Типової програми, тому акцентуємо увагу на створенні документу із урахуванням нововведень, пов'язаних із реалізацією нового Державного стандарту базової середньої освіти.

1. Заклад може на власний розсуд розробити одну наскрізну для усіх рівнів освіти програму, або ж окрему – для кожного рівня. Водночас на кожному рівні та навіть для кожного класу вона може мати власну специфіку.

2. Перелік чинних типових освітніх програм для складання освітньої програми:

Для I ступеня:

1-2 класи (з 2020/2021 року наказ МОН від 08.10.2019 № 1272);

3-4 класи (з 2020/2021 року наказ МОН від 08.10.2019 № 1273).

Для II ступеня:

Вводиться в дію поетапно від 2022-2023 н.р. тільки для 5 класів – наказ МОН «Про затвердження типової освітньої програми для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти» від 19.02.2021 № 235;

6-9 класи – наказ МОН «Про затвердження типової освітньої програми закладів загальної середньої освіти II ступеня» від 24.04.2018 № 405.

Для пілотних закладів:

Вводиться в дію поетапно від 2021-2022 н.р. для 5 класів, від 2022 – 2023 н.р. для 5-6 класів – наказ МОН «Про затвердження типової освітньої програми для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти» від 19.02.2021 № 235;

7-9 класи – наказ МОН «Про затвердження типової освітньої програми закладів загальної середньої освіти II ступеня» від 24.04.2018 № 405.

Для III ступеня:

10-11 класи – наказ МОН «Про затвердження типової освітньої програми закладів загальної середньої освіти III ступеня» від 24.04.2018 № 408; а з 2020/2021 н.р. у редакції наказу МОН від 28.11.2019 № 1493 зі змінами внесеними наказом МОН від 31.03.2020 № 464.

3. Типова освітня програма для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти, затверджена наказом МОН від 19.02.2021 № 235, створена на основі нового Державного стандарту базової середньої освіти, враховує всі нововведення, пов'язані з його реалізацією. Під час розроблення Типової освітньої програми враховано гарантовані державою права щодо академічної, організаційної, фінансової і кадрової автономії закладів освіти, а також права педагогічних працівників на академічну свободу. Її структура визначена частиною 2 статті 11 Закону України «Про повну загальну середню освіту», окреслює обов'язкові та рекомендовані підходи до розроблення закладами загальної середньої освіти освітніх програм на основі типової освітньої програми, визначає:

- вимоги до осіб, які можуть розпочати навчання за освітньою програмою базової середньої освіти;
- загальний обсяг навчального навантаження (в годинах), його розподіл між освітніми галузями за роками навчання включає:
 - варіанти типових навчальних планів;
 - перелік модельних навчальних програм;
 - рекомендовані форми організації освітнього процесу;
 - опис інструментарію оцінювання.

У власній освітній програмі, складеній на основі типової, мають бути **враховані структурні** компоненти типової освітньої програми, а **обсяг навантаження учнів – не менший**, ніж у типовій освітній програмі.

Отже, структура освітньої програми ЗЗСО

1. *Пояснювальна записка*, у ній зазначаються тип закладу, реквізити установчих документів; нормативні документи, відповідно до яких розробляється програма (закони України «Про освіту», «Про повну загальну освіту», постанови КМУ, накази МОН щодо затвердження типових освітніх програм тощо); мета та завдання діяльності закладу освіти, а також особливості й умови роботи закладу.

2. *Вимоги до осіб, які можуть розпочати навчання за освітньою програмою.*

Розробляючи власну програму на основі типової заклад, як правило, використовує вказані у ній вимоги до осіб, за потреби вносячи власні уточнення. Як правило, такі вимоги стосуються віку здобувачів освіти та наявності в них освіти певного рівня (наприклад, початкової – для оволодіння освітньої програмою базового рівня). Додаткові вимоги можуть встановлюватись у спеціалізованих закладах загальної середньої освіти або ж у профільних ліцеях.

3. *Загальний обсяг навчального навантаження.*

Опис обсягу потижневого навчального навантаження та обґрунтування перерозподілу навчальних годин (якщо такий здійснюється). Кількість навчальних годин на вивчення кожної освітньої галузі визначається закладом освіти **самостійно в межах вказаного (від мінімального до максимального) діапазону Додатка 1 типової освітньої програми.**

У додатку до власної програми додають таблицю з розподілом навчальних годин на вивчення освітньої галузі для кожного класу. Привертаємо увагу, що «правильних» підходів до розподілу навантаження не існує, адже **кожна школа обирає самостійно** години відповідно до наявності кваліфікованих фахівців, запитів здобувачів освіти тощо, в остаточному підсумку, розподіл годин навантаження повинне бути підпорядковане **єдиному завданню – повноцінної якісної освіти учнів.** Наскільки виявився **вдалим** розподіл навчального навантаження, кожен заклад **вирішує самостійно**, проаналізувавши його по завершенні навчального року.

4. *Опис очікуваних результатів навчання за освітніми галузями.*

Цей компонент доцільний, якщо освітня програма розробляється на основі Державного стандарту та містить очікувані результати, відмінні від тих, що вказані у типовій освітній програмі.

5. *Навчальний план та перелік модельних навчальних програм та/або навчальних програм.*

Навчальні плани до кожного рівня освіти або класу розміщуються в додатках. Загальна кількість годин на клас у навчальному плані повинна співпадати з визначеним загальним обсягом навчального навантаження на освітні галузі. Під час складання плану потрібно пам'ятати:

- про гранично допустиме навантаження (години фізичної культури не враховуються) та кількість годин, що фінансуються з бюджету. **Для учнів 5-го класу: гранично допустиме навантаження** (години фізичної культури не враховуються) становить – **28 годин** на тиждень (з урахуванням додаткових

2 годин на тиждень (рекомендований розподіл 26 годин типового навчального плану + 2 години додаткові);

- **фінансуються з бюджету – 31 година** на тиждень (разом з 3-ма годинами фізичної культури (рекомендований розподіл 26 годин типового навчального плану + 2 години додаткові + 3 години фізичної культури);

- кількість навчальних годин для вивчення **української мови** у навчальному плані закладу освіти відповідно до 4 абзацу 3 ч. статті 11 Закону України «Про повну загальну середню освіту» **не може бути меншою**, ніж у типовому навчальному плані, а саме – 4 години;

- уроки з фізичної культури, згідно із 4 ч. статті 26 Закону України «Про фізичну культуру і спорт», є обов'язковими і проводяться **не менше 3-х разів** на тиждень, що відображається у навчальному плані закладу освіти для кожного класу.

У навчальному плані передбачається **деталізація, перерозподіл годин** між обов'язковими для вивчення окремими навчальними предметами чи інтегрованими курсами освітньої галузі.

Різниця між рекомендованою та мінімальною кількістю навчальних годин (резерв навчальних годин) у кожній освітній галузі, відповідно до пункту 26 Державного стандарту, **може бути перерозподілена між освітніми компонентами цієї освітньої галузі, або на інші освітні галузі, а також на вибіркові освітні компоненти**. Наприклад, розглянемо вивчення мовно-літературної освітньої галузі, додаємо варіанти які обрали пілотні школи в 2021-2022 н.р.:

Варіант 1

Навчальний план з навчанням українською мовою

Таблиця № 2

Освітні галузі	Предмети	Кількість годин на тиждень у класах	
		5 клас	6 клас
		2021-2022 н.р	2022-2023 н.р
Мовно-літературна	Українська мова	4	4
	Інтегрований курс літератур (української та зарубіжної)	3,5	3,5
	Іноземна мова	4	3,5
Математична	Математика	5,5	5

Варіант 2

відповідно до Типового навчального плану (Додаток 3 до Типової освітньої програми).

Освітні галузі	Предмети	Кількість годин на тиждень у класах	
		5-В	5-Г
Мовно-літературна	Українська мова	4,0	4,0
	Українська література	2,0	2,0
	Зарубіжна література	1,5	1,5
	Іноземна мова	3,5	3,5

Математична галузь	Друга іноземна мова		2,0
	Математика	5,0	4,0

Варіант 3

класів з навчанням українською мовою
на 2021/2022 навчальний рік

Освітні галузі	Навчальні предмети	5-В, Г
Мовно-літературна	Українська мова	4
	Українська література	2
	Іноземна мова	3,5
	Зарубіжна література	1,5+0,5
Математична	Математика	5

Варіант 4

Мова навчання	Укр.	Укр.
Інваріантна складова		
Українська мова	4	4
Українська література	2	2
Англійська мова	3,5	3,5
Зарубіжна література	1,5	1,5
Математика	5	5

Отже, як бачимо із розміщених частин навчальних планів, шляхи реалізації завдань мовно-літературної освітньої галузі кожен заклад обрав різні: по кількості годин – від 11-13 годин (від рекомендованого до максимального

показника); через викладання окремих предметів (3 заклади); поряд із вивченням окремих предметів (українська мова, іноземна мова) інтегрований курс літератур (української та зарубіжної) (1 заклад). Звертаємо увагу, що в закладі врахували те, що інтегрований курс розрахований на 5-6 класи, тому і в навчальному плані на 2022-23 н. р. вказали продовження вивчення інтегрованого курсу у 6 класі.

Щодо кількості годин на викладання інтегрованого курсу, відповідно до рекомендацій типового навчального плану, заклад **обирає самостійно** кількість годин на викладання інтегрованого курсу із врахуванням годин на вивчення **окремих предметів**; у даному випадку – 3,5 год (українська література ((2 год) + зарубіжна література (1,5 год)). Чи можна зменшувати/збільшувати кількість годин на викладання інтегрованого курсу? **Можна**, але зменшення/збільшення годин на викладання як окремих, так і інтегрованих курсів у **межах** освітньої галузі не повинне у **сумі годин** (на викладання **всіх** предметів/інтегрованих курсів освітньої галузі) **виходити за рамки допустимого діапазону** (від рекомендованого до максимального показника). Конкретно для мовно-літературної галузі:

		*Кількість навчальних годин на вивчення інтегрованих курсів визначає заклад освіти з урахуванням навчального навантаження, визначеного на відповідні навчальні предмети				
Довідково						
Кількість навчальних годин на вивчення освітньої галузі «Мовно-літературна»:						
	рекомендована	11	11	10	10	10
	мінімальна	10	10	9	8	8
	максимальна	13	13	12	12	12
Резерв навчальних годин (різниця між рекомендованою та мінімальною кількістю навчальних годин) освітньої галузі «Мовно-літературна»		1	1	1	2	2

Для впровадження будь-якого інтегрованого курсу необхідні підготовлені фахівці, належне матеріально-технічне забезпечення, адже інтеграція – це не спрощення викладання і скорочення годин, а навпаки це новий системний, інноваційний підхід у вивченні освітньої галузі. Часто вивчення такого інтегрованого курсу розраховане на кілька років навчання. На це треба зважати. **Нелогічно і недоцільно** обирати у 5 класі вивчення інтегрованого курсу, розрахованого на кілька років вивчення, а вже в 6-му класі, на наступний навчальний рік, увести окреме вивчення предметів.

Кількість навчальних годин на вивчення вибіркового освітніх компонентів не включається до максимального показника, виділеного на ту чи іншу освітню галузь. Саме тому можуть бути випадки, коли сума годин на викладання освітньої галузі виходить за межі максимальної (13 год) і складають 13, 5 – 15,5 годин тощо.

Додавати вибіркові освітні компоненти понад максимальну кількість годин на вивчення галузі – **це право закладу, яке надає академічна автономія**, проте, знову ж таки, до такого рішення треба підходити дуже виважено. Адже, якщо проаналізувати розподіл годин навчального плану і

наприклад, 15,5 із 31 години (50 %,) реалізується на вивчення лише однієї галузі, то чи не обмежує заклад право здобувача освіти на всебічне навчання і розвиток?

До освітньої програми додають перелік модельних навчальних програм із зазначенням їх авторів та/або навчальних програм. Самі навчальні програми не є частиною програми та не додаються до програми – вони зберігаються у закладі як окремі документи.

Модельна навчальна програма – це документ, що визначає *орієнтовну* послідовність досягнення *очікуваних* результатів навчання учнів; зміст навчального предмета (інтегрованого курсу); види навчальної діяльності учнів, рекомендовані законодавством; **кількість годин не зазначається** (розробники, створюючи свій проєкт модельної навчальної програми, орієнтувалися на рекомендовану кількість годин). Із переліком модельних навчальних програм можна ознайомитися за покликанням: <https://imzo.gov.ua/model-ni-navchal-ni-prohramy>, <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/modelni-navchalni-programi-dlya-5-9-klasiv-novoyi-ukrayinskoyi-shkoli-zaprovadzhuyutsya-poetapno-z-2022-roku>. Є різні модельні програми, в деяких є навіть **орієнтовний** розподіл годин. Якщо модельна навчальна програма з сильною деталізацією, фактично вчитель тільки її прокалендаризує, то таку програму можна використовувати без затвердження педагогічною радою закладу. Проте в більшості модельних програм рівень деталізації такий, щоби заклад освіти міг реалізувати своє право академічної свободи. В такому випадку на основі модельної навчальної програми (навіть може бути на основі кількох) вчителем складається **своя навчальна програма**. Нормальним явищем вважається, коли на основі однієї модельної програми вчителі, які працюють в одній паралелі класів, складуть різні навчальні програми.

Навчальна програма – це конкретизація модельної навчальної програми з вказаними результатами навчання за темами, часовими межами вивчення тем, деталізованим змістом кожної теми з погляду на наявні ресурси та потреби учнів; містить упорядковану систему видів навчальної діяльності для кожної теми. На допомогу вчителю створений онлайн конструктор навчальних програм, скористатися можна за покликанням: <http://constructor.nus.org.ua/>.

Навчальні програми, що розроблені на основі модельних навчальних програм, **затверджуються педагогічною радою** закладу освіти.

6. *Форми організації освітнього процесу та методи навчання*. Залежать від обраних модельних програм. Більш докладний, ніж у типовій програмі, перелік форм, які застосовують учителі, щоби підкреслити специфіку роботи закладу освіти. Наприклад, можна відобразити проєктну діяльність як форму роботи, заняття у STEM-лабораторії, інтегровані уроки, інтерактивні заняття у формі ділових ігор, заняття-практикуми, дослідно-експериментальні заняття тощо. Додатково можна надати перелік педагогічних технологій, методів, які застосовують учителі закладу освіти, у тому числі авторських технологій. Про застосування технологій дистанційного та/або змішаного навчання варто також зазначити у цьому розділі освітньої програми.

7. Опис інструментарію оцінювання.

Опис власної системи оцінювання, що складається з переліку видів та форм оцінювання, які застосовуються в школі, критеріїв, шкал оцінювання, відповідних процедур та правил. Ці процедури і правила можуть описувати особливості оцінювання на різних рівнях освіти та різних навчальних предметів, особливостей семестрового і річного оцінювання, спільних правил, які будуть відображати культуру оцінювання в закладі освіти.

- Загальну основу критеріїв оцінювання складають національні критерії. Втім окремо зазначається, якщо у школі наявні адаптовані для учнів, доповнені та конкретизовані вчителями критерії, або ж, якщо учні залучаються до розроблення критеріїв само- та взаємооцінювання.

- Загальні адаптовані критерії можна подати в додатку до освітньої програми. Проте критерії, що розробляються для оцінювання різних видів завдань, для різних занять або навчальних тем, додавати до освітньої програми не потрібно – достатньо зазначити про їх наявність і вказати, де вони розміщені.

- Опис інструментарію оцінювання має містити також інформацію про те, яку шкалу оцінювання використовує школа. Якщо ж це власна, розроблена у закладі шкала, то освітня програма має містити її короткий опис і способи переведення в національну шкалу.

Освітня програма розробляється на термін, обумовлений закладом самостійно. Наприклад, це може бути термін, що відповідає тривалості освоєння кожного рівня освіти (освітня програма початкової загальної освіти – на 4 роки, базової середньої – на 5 років, профільної середньої – на 2 (3) роки). За потреби, в міру необхідності можуть корегуватися розділи програми. Зміни схвалюються на засіданні педагогічної ради, затверджуються директором, але якщо нічого не змінилося в змісті освітньої діяльності закладу, чинне законодавство тощо, щорічно перезатверджувати програму не має потреби. Проте, **щорічно!!!** на основі визначеного в освітній програмі закладу освіти **навчального плану** педагогічна рада складає, а його керівник затверджує **річний навчальний план** (один або декілька), в якому конкретизується перелік навчальних предметів (інтегрованих курсів), обов'язкових для вивчення, вибіркових (за вибором учнів) освітніх компонентів, зокрема, навчальних предметів, курсів, інтегрованих курсів, та кількість навчальних годин на тиждень (та/або кількість годин на навчальний рік) (п. 6 ст.11 Закон України «Про повну загальну середню освіту»). Отже, в складі освітньої програми обов'язково є: *Загальний обсяг навчального навантаження, Навчальний план.*

Річний навчальний план на основі навчального плану освітньої програми – це окремий обов'язковий документ школи і він затверджується щорічно!

Сьогодення вимагає від сучасної школи та сучасного педагога багатогранності, неординарності у щоденній діяльності задля досягнення мети; використання лише традиційних форм і методів в освітньому процесі, як правило, не приносить бажаних результатів. Лише творчий пошук, використання індивідуальних особливостей як педагогів, так і здобувачів освіти, здатні сприяти досягненню результатів. Академічна свобода, визначена і

надана освітнім законодавством, сприяє розвитку креативності, багатогранності та індивідуальності шкіл, не обмежує його діяльність, а навпаки, активізує її та спонукає професійну спільноту школи нести відповідальність за власні рішення.

Розроблення освітніх програм дозволяє адміністрації та педагогічному колективу школи:

- детальніше зрозуміти специфіку й призначення свого закладу загальної середньої освіти, виявити й обґрунтувати особливості організації освітнього процесу в ньому;
- визначити зміст освіти в школі з урахуванням побажань здобувачів освіти;
- закласти основу для формування навчальних планів на довгостроковий період;
- мотивовано вибирати зміст шкільного компонента навчального плану, забезпечуючи принцип наступності;
- «захистити» учнів від необґрунтованої змінюваності змісту освіти, підручників і програм;
- більш успішно проходити процедури інституційного аудиту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Державний стандарт базової середньої освіти, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 р. № 898 ; URL: <https://cutt.ly/WHyJPDi> .
2. Типова освітня програма для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти, затверджена наказом Міністерства освіти і науки України від 19.02.2021 № 235. URL: <https://cutt.ly/rHyZv09>.
3. Модельні навчальні програми: URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/modelni-navchalni-programi-dlya-5-9-klasiv-novoyi-ukrayinskoyi-shkoli-zaprovadzhuyutsya-poetapno-z-2022-roku>.
4. Створення власної освітньої програми: поради для директора школи від ДСЯО: URL: <https://sqe.gov.ua/stvorennnya-vlasnoi-osvitnoi-program/>.
5. Автономія як шлях до ефективного менеджменту школи. Методичні рекомендації / Сеїтосманов А., Фасоля О., Мархлевські В. К., 2019. 47 с.

4.2 УСТАНОВЧІ ДОКУМЕНТИ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПЦІЇ «НОВА УКРАЇНСЬКА ШКОЛА»

Сучасний освітній заклад – достатньо складна система, яка має свою власну структуру, статут, контингент учителів та учнів, вимагає високоорганізованої системи управління. Керівник є представником закладу освіти у відносинах з державними органами, органами місцевого самоврядування, юридичними та фізичними особами і діє без довіреності в межах повноважень, передбачених законом та установчими документами закладу освіти.

Тому надзвичайно важливо переоформити установчі документи закладу освіти вчасно. Законом України «Про освіту» встановлено: «переоформлення установчих документів закладів освіти з метою приведення їх у відповідність із цим Законом здійснюється протягом п'яти років з дня набрання чинності цим законом» (підпункт 13 пункту 3 розділу XII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про освіту»). Крім цього, у пункті 5 цього розділу Закону України «Про освіту» засновникам закладів освіти також рекомендовано протягом п'яти років привести установчі документи закладів освіти у відповідність із цим законом.

До приведення актів законодавства і установчих документів закладів освіти у відповідність із законами тимчасова термінологічна розбіжність не має перешкоджати реалізації відповідних положень законодавства, прав осіб на освіту чи діяльності закладів освіти (лист МОН «Щодо нагальних питань впровадження Закону України «Про освіту» від 13.10.2017 № 1/9-554). А згідно із підпунктом 1 пункту 3 розділу XII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про освіту»: «До приведення законодавства і установчих документів закладів освіти у відповідність із цим Законом терміни «навчальний заклад» і «заклад освіти» є ідентичними, а всі суб'єкти владних повноважень і навчальні заклади керуються всіма положеннями цього Закону, що стосуються закладів освіти, а також положеннями законодавства, що стосуються навчальних закладів у частині, що не суперечить цьому Закону».

Установчими документами суб'єкта господарювання є рішення про його утворення або засновницький договір, а у випадках, передбачених законом, – **статут** (положення) суб'єкта господарювання (ст. 57 Господарського Кодексу України).

Загальні вимоги щодо оформлення статуту викладені у Законі України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців та громадських формувань» від 15.05.2003 № 755-IV.

Установчі документи закладу освіти, зокрема Статут, розробляється відповідно до Цивільного, Податкового, Господарського кодексів України, Законів України «Про освіту», «Про повну загальну середню освіту», Положення про освітній округ, затверджене Постановою КМ від 19.06.2019 №532 «Про затвердження Положення про опорний заклад освіти» {Назва Постанови із змінами, внесеними згідно з Постановою КМ від 27.01.2021 №56}, інших нормативно-правових актів. Затверджується засновником закладу освіти. Установчі документи закладу освіти, їх нову редакцію та зміни до них затверджує засновник закладу освіти або уповноважена ним особа (ст. 25 Закону України «Про освіту»). Уповноваженими органами можуть бути: виконавчі органи засновника (відповідних рад), зокрема виконавчий комітет чи його голова, або ж голова ради; обласні державні адміністрації (голова, структурний підрозділ з питань освіти), якщо обласні ради делегували такі повноваження.

(У порядку, визначеному законами України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21.05.1997 № 280/97-ВР, Постанова Кабінету Міністрів від 17.07.2020 № 807-IX «Про утворення та ліквідацію районів», Закон України від 17.11.2020 № 1009-IX «Про внесення змін до деяких законів України щодо впорядкування окремих питань організації та діяльності органів місцевого самоврядування і районних державних адміністрацій»).

Статут – це нормативно-правовий акт, яким оформлюється створення організації будь-якої форми власності, визначаються її структура, функції, правовий статус, взаємовідносини з іншими організаціями, а також обумовлюється порядок реорганізації та припинення діяльності.

Статути бувають типові та індивідуальні. Типовий статут розробляють для системи однотипних організацій. Індивідуальний статут складають для конкретної організації, як правило, на підставі типового.

Оформлюють статут на чистих аркушах паперу формату А4. Проставляють на титульній сторінці статуту гриф затвердження (у правому верхньому куті), відмітку про державну реєстрацію (у лівому верхньому куті), назву виду документа, до якої входить назва організації (у центрі сторінки), місце та рік складення статуту (над межею нижнього берега, посередині). Відмітка про державну реєстрацію має бути засвідчена гербовою печаткою відповідного органу державної влади. Прочити та прошнурувати титульну та всі наступні сторінки статуту. (Відповідно до рекомендацій Збірника уніфікованих форм організаційно-розпорядчих документів, схваленого протоколом засідання Методичної комісії Держкомархіву України від 20.06.2006 № 3).

Рекомендації щодо оформлення статуту – у **Додатку 1**.

В установчих документах слід зазначити:

- найменування суб'єкта господарювання;
- мету і предмет господарської діяльності;
- склад і компетенцію органів управління;

- порядок прийняття рішень;
- порядок формування майна, розподілу прибутків та збитків;
- умови реорганізації та ліквідації.

Який же порядок внесення змін у статут? Покроково:

1. Обговорюємо зміни до статуту з педагогами та батьками (на засіданні педагогічної ради, піклувальної ради, ради школи, під час батьківських зборів).

2. Ухвалюємо рішення щодо внесення змін до статуту на загальних зборах колективу.

3. Оформлюємо зміни до статуту.

4. Готуємо лист-клопотання відповідному органу управління освіти територіальної громади щодо погодження змін до статуту.

5. Подаємо на розгляд документи органу управління освіти територіальної громади.

6. Юристи та спеціалісти ОУО ТГ опрацьовують документи, за потреби – вносять зміни.

7. Міська рада (орган управління освіти) ініціюють питання щодо внесення змін до статуту закладу освіти, подають на розгляд комісії з питань освіти (гуманітарна комісія).

8. Після обговорення на засіданні комісії документи виносять на розгляд сесії міської (сільської, селищної) ради, готують проєкт рішення, приймають рішення на засіданні чергової сесії міської (сільської, селищної) ради.

9. Міська (сільська, селищна) рада погодила зміни до статуту, оформила своє рішення, реєструємо зміни у порядку, визначеному Законом про державну реєстрацію.

Порядок внесення змін у статут – **Додаток 2**.

Витяг зі Статуту закладу освіти (зразок) – **Додаток 3**.

Оновили статут, що далі? Керівник закладу освіти, після затвердження статуту подає за місцезнаходженням закладу освіти документи для проведення державної реєстрації юридичної особи (ст.5, 24, 25-27 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних та фізичних осіб» від 15.05.2003 №755-IV (зі змінами)).

Документи, необхідні для державної реєстрації змін до статуту закладу освіти:

- заява щодо державної реєстрації юридичної особи - органу влади (форма 3), затверджена наказом Міністерства юстиції України 18.11.2016 № 3268/5 (у редакції наказу Міністерства юстиції України від 19.05.2020 № 1716/5) про державну реєстрацію змін до відомостей про юридичну особу, що містяться в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань;

- примірник оригіналу (нотаріально засвідчена копія) рішення уповноваженого органу управління юридичної особи про зміни, що вносяться до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань;

- статут у новій редакції;

- документ про сплату адміністративного збору.

Витяг з єдиного державного реєстру надається відповідно до Порядку надання таких відомостей. Назва закладу освіти має відповідати вимогам наказу МОН України від 17.02.2004 №120 і у всіх документах, статуті, державній реєстрації, печатці, штампі та вивісці має бути однаковою.

Після того, як оновили статут, можна оновити інші локальні документи, зокрема такі, як: правила внутрішнього розпорядку; посадові (робочі) інструкції.

Правила внутрішнього розпорядку – локальний нормативний документ, який регламентує, зокрема, організаційно-правові аспекти трудових взаємовідносин роботодавця та працівників від дня укладання трудового договору до дня припинення трудових відносин у закладі (на засадах організаційної, академічної, кадрової, фінансової автономії).

Значення поняття «правила внутрішнього розпорядку» ширше, ніж «правила внутрішнього трудового розпорядку». Тобто є підстави вважати, що включення до відповідного внутрішнього документа питань, пов'язаних з іншими учасниками освітнього процесу, наприклад, питання пропускового режиму у закладі освіти, є цілком виправданим.

Структура тексту правил рекомендована Держкомархівом у Збірнику уніфікованих форм організаційно-розпорядчих документів (схвалений Методичною комісією Держкомархіву України, протокол від 20.06.2006 № 3).

Посадові (робочі) інструкції. Обов'язки, права та відповідальність працівників закріплюють у посадових (робочих) інструкціях. Це обов'язкові документи, що мають бути в кожному закладі освіти.

Посадові (робочі) інструкції складають для працівників за всіма посадами, що зазначені у штатному розписі закладу.

Структури посадових і робочих інструкцій суттєво не відрізняються. Одна із відмінностей у тому, що робочі інструкції можна доповнювати прикладами робіт, які працівник має виконувати.

Слід дотримуватися єдиного підходу до побудови, структури та викладу змісту розділів посадових (робочих) інструкцій, які відображають повний перелік завдань, обов'язків і повноважень працівників.

У разі зміни назви посади (професії), перерозподілу обов'язків між працівниками у зв'язку зі скороченням чисельності вносять зміни, доповнення до посадової (робочої) інструкції. Основою для розроблення посадових інструкцій є Довідник кваліфікаційних характеристик професій працівників, Випуск 1 «Професії працівників, що є загальними для всіх видів економічної діяльності», затверджений наказом Мінсоцполітики від 29.12.2004 № 336.

До посадової інструкції обов'язково включають блок питань з охорони праці (пп. 4 п. 1 розд. 4 Положення про організацію роботи з охорони праці та безпеки життєдіяльності учасників освітнього процесу в установах і закладах освіти, затвердженого наказом МОН від 26.12.2017 № 1669).

Нормативного акту, який містив би обмеження щодо терміну дії посадових і робочих інструкцій (як і більшості організаційно-розпорядчих документів), не затверджено. Для посадових (робочих) інструкцій визначено строк зберігання – 5 років (ст. 43 Переліку типових документів, що створюються під час діяльності державних органів та органів місцевого

самоврядування, інших установ, підприємств та організацій, із зазначенням строків зберігання документів, затвердженого наказом Мін'юсту від 12.04.2012 № 578/5).

Відповідно до «Загальних положень» Випуску 1 «Професії працівників, які є загальними для всіх видів економічної діяльності» Довідника кваліфікаційних характеристик професій працівників, затвердженого наказом Мінпраці від 29.12.2004 № 336, до посадових інструкцій можуть бути внесені зміни та доповнення лише на підставі наказу керівника організації за певних обставин: у разі перерозподілу обов'язків між працівниками у зв'язку зі скороченням чисельності, раціоналізацією бізнес-процесів; за зміни назви організації, підрозділу, посади.

Законодавча база:

1. Конституція України (від 28.06.1996).
2. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні».
3. Постанова Кабінету Міністрів від 17.07.2020 № 807-IX «Про утворення та ліквідацію районів».
4. Закон України від 17.11.2020 № 1009-IX «Про внесення змін до деяких законів України щодо впорядкування окремих питань організації та діяльності органів місцевого самоврядування і районних державних адміністрацій».
5. Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 01.04.2014 № 333-р.
6. Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» від 05.02.2015.
7. Постанова Кабінету Міністрів від 08.04.2015 щодо Методики формування спроможних територіальних громад.
8. Закон України «Про освіту» від 28.09.2017.
9. Закон України «Про повну загальну середню освіту» від 16.01.2020.
10. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 13.12.2017 №903р «Про затвердження плану заходів на 2017-2029 роки із запровадження Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа».
11. Постанова КМУ від 21.02.2017 №87 «Про затвердження Державного стандарту початкової освіти» (застосовується з 01.09.2018).
12. Постанова КМУ від 30.09.2020 № 898 «Про деякі питання державних стандартів повної загальної середньої освіти» (затвердження Державного стандарту базової середньої освіти).
13. Наказ МОН від 19.02.2021 № 235 «Про затвердження типової освітньої програми для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти».
14. Наказ Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України від 23.12.2020 №2736-20 «Про затвердження професійного стандарту за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)».

15. Закон України від 15.03.2022 № 2136-IX «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану».
16. Наказ МОН України від 28.03.2022 №274 «Про деякі питання організації здобуття загальної середньої освіти та організації освітнього процесу в умовах воєнного стану в Україні».
17. Наказ МОН України від 13.05.2022 №438 «Про деякі питання зарахування до закладів загальної середньої освіти в умовах воєнного стану в Україні».
18. Наказ МОН від 01.04.2022 №290 «Оцінювання навчальних досягнень внутрішньо переміщених учнів».
19. Наказ МОН від 08.09.2020 №1115 «Деякі питання організації дистанційного навчання».
20. Постанова КМУ від 13.09.2017 № 684 {Із змінами, внесеними згідно з Постановами КМ № 806 від 19.09.2018, № 681 від 17.07.2019} «Про затвердження Порядку ведення обліку дітей дошкільного, шкільного віку та учнів».
21. Наказ МОН України від 10.05.2018 №367 «Про затвердження порядку зарахування, відрахування та переведення учнів до державних та комунальних закладів освіти для здобуття повної загальної середньої освіти».
22. Лист МОН від 29.03.2022 № 1/3725-22 «Про організацію освітнього процесу в початковій школі в умовах воєнного часу».
23. Лист МОН від 16.04.2022 № 1/4202-22 «Щодо зарахування до 1-го класу закладів загальної середньої освіти»
24. Лист МОН від 17.05.2022 №01-5226-22 «Щодо порядку забезпечення документами про базову середню освіту та повну загальну середню освіту в 2022 році».
25. Наказ МОН від 25.06.2018 № 676 «Про затвердження Інструкції з діловодства у закладах загальної середньої освіти».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ткачук А., Сергієнко О., Врублевський О., Наталенко Н. Збірник проектів нормативних актів об'єднаних громад. К.: ІКЦ «Легальний статус», 2016. 144 с.
2. Василенко Н.В. Компетентнісний підхід в освіті: реалізація теорії та практики. Х.: Вид. група «Основа», 2017. 128 с. (Бібліотека журналу «Управління школою»; Вип.9 (176)).
3. Сеїтосманов А., Фасоля О., Мархлевський В. Методичні рекомендації щодо створення системи управління освітою об'єднаних територіальних громад. SKL International. 016.
4. Сучасна опорна школа: партнерство з місцевим самоврядуванням / Н.В. Василенко, О.П. Кульков, В.А. Дорошенко, С.В. Лученко, Ю.О. Брацюк, Г.І. Зорук, В.П. Кушкевич, І.І. Бевз, А.В. Кобзар, А.І. Попович, В.В. Тарахта, О.С. Вдовиченко / *Управління школою*. 2017. № 25-27. С.2-57.
5. Баришовець Н.П., Наумчик І.В., Савицька Н.М., Власенко О.М. Організація управління сучасними закладами загальної середньої освіти в умовах децентралізації та розбудови Нової української школи. Чернівці: ЧОШПО імені К.Д. Ушинського. 2019.
6. Баришовець Н.П. Роль директора-менеджера освіти в системі управління новою українською школою в умовах децентралізації» (з досвіду роботи директора Корюківської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів № 1 Корюківської міської ради Чернігівської області

Лізіної Л.О.). Чернігів: ЧОППО імені К.Д. Ушинського. *Педагогічні обрії*. №5. 2020. «Основа» «Завучу усе для роботи» № 19-20 (283-284), жовтень 2020 року.

7. Абетка для директора» (К., 2020). URL: <http://sqe.gov.ua/index.php/uk-ua/instytutsiinyi-audyt/973-abetka-dlia-dyrektora>

<https://www.youtube.com/channel/UCpgxMoz3YnCuVzWOsGwD9g>

<https://www.facebook.com/KrSQEua/>

<https://www.youtube.com/channel/UC94vfJbJY0qaDnpaTLX9cuQ>

Н. БАРИШОВЕЦЬ,

*методист відділу інформаційної
та видавничої діяльності
ЧОППО імені К.Д. Ушинського*

4.3 ФІНАНСОВА АВТОНОМІЯ ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В КОНТЕКСТІ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Закон України «Про освіту» визначив **автономію** закладів освіти як право суб'єкта освітньої діяльності на самоврядування, яке полягає в його самостійності, незалежності та відповідальності у прийнятті рішень щодо академічних (освітніх), організаційних, фінансових, кадрових та інших питань діяльності, що провадиться в порядку та межах, визначених законом (ст.1 Закону України «Про освіту»).

Директор школи є управлінцем-менеджером, а отже й відповідальним за все, що відбувається в закладі, зокрема щодо результатів, яких досягають учні та вчителі.

Разом з тим ст. 2 та ст. 23 Закону України «Про освіту» визначають чотири **складові автономії** закладу освіти: академічна, організаційна, фінансова і кадрова, що гарантовані державою. При цьому вказано: «Обсяг автономії закладів освіти визначається цим Законом, спеціальними законами та установчими документами закладу освіти». З вересня 2022 року набуває чинності норма Закону України «Про освіту» щодо запровадження автономії в закладі загальної середньої освіти.

Заклади загальної середньої освіти провадять фінансово-господарську діяльність відповідно до Бюджетного кодексу України, Законів України «Про освіту», «Про повну загальну середню освіту», установчих документів закладу освіти та інших нормативно-правових актів.

«Фінансова автономія закладів загальної середньої освіти в частині використання бюджетних коштів передбачає самостійне здійснення витрат у межах затверджених кошторисами обсягів, зокрема на:

- формування структури закладу загальної середньої освіти та його штатного розпису;
- оплату праці працівників, встановлення доплат, надбавок, винагороди, виплату матеріальної допомоги та допомоги на оздоровлення, преміювання, інших видів стимулювання та відзначення працівників;
- оплату поточних ремонтних робіт приміщень і споруд закладів загальної середньої освіти;
- оплату підвищення кваліфікації педагогічних та інших працівників;
- укладення відповідно до законодавства цивільно-правових угод (господарських договорів) для забезпечення діяльності закладу освіти» (ст. 59 Закону України «Про повну загальну середню освіту»).

Фінансова автономія дає змогу самостійно розв'язувати внутрішні питання та залучати ті технології й ресурси, які актуальні для школи; оптимізувати управлінський процес; вести ефективну фінансову діяльність, розумно розподіляючи та витрачаючи кошти; розробити не лише дієву стратегію розвитку матеріально-технічної бази, а і власну реальну систему господарювання.

Автономізація діяльності закладу освіти передбачає передачу засновником повністю або частково функцій управління безпосередньо закладу освіти, що визначається їх установчими документами. Автономізація діяльності закладу поряд із передачею управлінських повноважень передбачає і передачу відповідальності за результати діяльності, які досягнуто на підставі реалізації цих повноважень. Автономізація передбачає високий фаховий рівень місцевого менеджменту, його готовність до прийняття досить часто непопулярних управлінських рішень, а також, що найголовніше, його готовність брати на себе відповідальність за результати прийнятих рішень. Стаття 31 Закону України «Про повну загальну середню освіту» визначає юридичну самостійність закладу загальної середньої освіти, його право набувати майнові та немайнові права, нести обов'язки, виступати стороною у судовому процесі, мати у власності кошти та інше майно відповідно до законодавства. Ця ж стаття визначає, що заклад загальної середньої освіти має самостійний баланс, розрахункові та інші рахунки у фінансових установах і банках державного сектору, може мати бланки, печатки та штампи із своїм найменуванням і символікою. Фінансова автономія дає право школі на забезпечення реалізації завдань, цілей та місії закладу освіти. Школи отримують більшу свободу у реалізації освітніх проєктів, а з другого боку, збільшується контроль держави над реалізацією освітніх завдань через моніторинг результатів, яких досягають учні, та контроль за роботою освітніх закладів.

Як же запровадити **фінансову автономію** для шкіл, дотримуючись чинного законодавства? Основною метою запровадження фінансової автономії для шкіл є підвищення ефективності використання коштів з державного бюджету та бюджету громади.

1. Обговорити можливість запровадження автономії з батьками та педагогами. Це слід зробити, адже всі вони братимуть участь у складанні пропозицій до бюджетного запиту, тобто пропонуватимуть, для чого саме потрібні бюджетні кошти. Учителі працюють у навчальних кабінетах, тому до

дрібниць можуть перерахувати, що потрібно для оснащення приміщення, наприклад. Від батьків також часто можна отримати дуже доречні поради та ідеї, адже вони дивляться на ситуацію під іншим кутом. Тому така тісна співпраця вкрай потрібна.

2. Ознайомитися з нормативно-правовою базою для обґрунтування та впровадження автономії.

3. Створити ініціативну творчу групу, учасники якої будуть складати план дій щодо впровадження фінансової самостійності. Наприклад, заступники директора займаються підготовкою документів, а секретар складає та розміщує оголошення про вакансію головного бухгалтера й таке інше.

4. Розробити план дій та розпочати його реалізацію. У плані ініціативна група прописує послідовність усіх дій, які потрібні для виконання цього алгоритму.

5. Внести зміни до статуту. Їх слід оформити та зареєструвати відповідно до вимог чинного законодавства. Наприклад, у статуті з'явиться такий пункт: «Заклад освіти проводить бухгалтерський облік самостійно. У школі утворено бухгалтерську службу, яка діє відповідно до законів України».

6. Розглянути питання на місцевому рівні. Орган управління освітою територіальної громади має ухвалити рішення про виведення закладу освіти зі складу централізованої бухгалтерії, переведення на самостійний бухгалтерський облік. Питання автономії школи мають розглянути органи місцевого самоврядування та виконавчої влади. Отримавши рішення – заклад освіти переходить на самостійний бухгалтерський облік: стає розпорядником бюджетних коштів нижчого рівня; головним розпорядником є орган управління освітою ТГ.

7. Увести посаду бухгалтера (бухгалтерів). Це потрібно, бо школу переведено на самостійний бухгалтерський облік.

8. Реалізувати статус юридичної особи. Слід зареєструвати заклад як окрему юридичну особу в державних фондах: в управлінні Пенсійного фонду, у Фонді соціального страхування по тимчасовій втраті працездатності, у Державній казначейській службі, у Державній службі статистики, у Державній службі зайнятості, у Державній фіскальній службі.

9. Відкрити реєстраційний та спеціальний реєстраційний рахунки в скарбниці. Реєстраційний – щоби вести облік виконання загального фонду кошторису. Спеціальний реєстраційний – щоб контролювати виконання спеціального фонду кошторису, а також, щоби вести облік зарахувань коштів за надані закладом платні послуги, благодійних внесків, грантів і дарунків. У школі має бути сильна команда співробітників, яка зможе аналізувати та вирішувати проблеми, реагувати на виклики, які виникатимуть на шляху до фінансової автономії. Серед компетенцій членів команди мають бути – вміння працювати із тендерними закупівлями, залучати ресурси через фандрейзингові інструменти, формувати кошторис.

Чим керуватися за відкриття рахунків у Казначействі?

У Казначействі рахунки відкривають відповідно до Порядку відкриття та закриття рахунків у національній валюті в органах Державної казначейської

служби України, затвердженого наказом МФУ від 22.06.2012 № 758 (далі – Порядок № 758). Порядок № 758 регулює також взаємовідносини між:

- органами, що контролюють справляння надходжень бюджету, тобто Державна фіскальна служба (ДФС). Тому номери відкритих (закритих) рахунків та інформацію про зараховані надходження Казначейство повідомляє ДФС;

- органами місцевого самоврядування. Їм Казначейство надає звіт про виконання кошторису розпорядниками коштів, скажімо бюджету міста, села, селища. Відповідно до пункту 1.2 Порядку № 758 для розрахунково-касового обслуговування:

- бюджетні рахунки для зарахування власних надходжень бюджетних установ, тобто рахунки за надходженнями (ст. 13 БК, п. 3.13 Порядку казначейського обслуговування місцевих бюджетів, затвердженого наказом МФУ від 23.08.2012 № 938) у розрізі ККД (3155);

- бюджетні рахунки для операцій з бюджетними коштами:

- реєстраційні рахунки (3541) розпорядників бюджетних коштів (призначені для отримання від головного розпорядника бюджетних коштів (департаменту, управління, відділу освіти) коштів, їх ще звуть бюджетними асигнуваннями, ЗАГАЛЬНОГО ФОНДУ згідно з помісячним планом асигнувань); спеціальні реєстраційні рахунки (3542) розпорядників бюджетних коштів відкривають для використання коштів СПЕЦІАЛЬНОГО ФОНДУ: на них орган Казначейства перераховує власні надходження закладу освіти з рахунків за надходженнями;

- заклад освіти проводить із них видатки, тобто оплачує рахунки;

- небюджетні рахунки – рахунки, які відкривають органи Казначейства у випадках, передбачених законодавчими актами за операціями, що не належать до операцій з виконання бюджетів.

До них відносяться: депозитні рахунки (3732), які відкривають для операцій з коштами, що з настанням відповідних умов підлягають поверненню або перерахуванню за призначенням; інші рахунки клієнтів (3711) за операціями, що не належать до операцій з виконання бюджетів, а саме для зарахування коштів:

- ФСС ТВП для виплати лікарняних;

- УПСЗН для виплат постраждалим від аварії на ЧАЕС.

Які документи надають до Казначейства за відкриття рахунків?

Відповідно до пункту 3.1 Порядку № 758:

- заяву про відкриття рахунків установленого зразка (додаток 6 до Порядку № 758). Підписує керівник та головний бухгалтер або інші посадові особи, яким відповідно до затвердженої в установленому порядку картки зі зразками підписів та відбитка печатки надано право першого та другого підписів;

- картку зі зразками підписів та відбитка печатки (додаток 7 до Порядку № 758) і перелік рахунків (додаток 8 до Порядку № 758), якими можуть розпоряджатися зазначені у картці (тимчасовій картці) особи, у двох примірниках;

- копію довідки про включення розпорядника бюджетних коштів до Єдиного реєстру розпорядників бюджетних коштів та одержувачів бюджетних коштів.

Бюджетні рахунки для операцій з бюджетними коштами відкривають на початок нового бюджетного періоду за кодами:

- Типової програмної класифікації видатків та кредитування місцевих бюджетів (бюджетними програмами місцевого бюджету), якщо у бюджеті застосовують програмно-цільовий метод;

- Тимчасової класифікації видатків та кредитування для бюджетів місцевого самоврядування (функціями), якщо у бюджеті не застосовують програмно-цільового методу.

Використовують рахунки попереднього бюджетного періоду, якщо виконання функцій (бюджетних програм) місцевих бюджетів продовжується у наступному бюджетному періоді. Тобто бюджетні призначення за ними передбачені у рішенні про місцевий бюджет (п. 3.5 Порядку № 758).

Отже, **керівник ЗЗСО** обирає один із варіантів (частина 4 статті 8 Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні»):

- 1) вводить до штатного розпису закладу освіти посаду бухгалтера (та головного бухгалтера);

- 2) укладає договір про ведення бухгалтерського обліку із централізованою бухгалтерією. (П.2 Типового положення про бухгалтерську службу бюджетної установи, затвердженого постановою Кабінету міністрів України від 26.01.2011 № 59 (Із змінами, внесеними згідно з Наказами Міністерства освіти і науки від 19.09.2016 № 1120, від 03.07.2017 № 948, від 01.02.2018 № 90);

- 3) укладає договір із ФОП або ТОВ, що має кведи з бухгалтерського обслуговування.

Фінансова автономія означає самостійність щодо широкого переліку організаційних завдань у здійсненні фінансово-економічних питань, зокрема:

- розробляти і подавати на затвердження свій кошторис;
- розробляти тарифікацію педагогічного персоналу відповідно до чинного законодавства;
- розробляти і затверджувати штат педагогічного та адміністративно-технічного персоналу відповідно до своїх конкретних потреб;
- преміювати співробітників в межах фонду оплати праці;
- визначати позабюджетні джерела фінансування, включаючи здачу в оренду незадіяних шкільних площ, виробничих, допоміжних чи технічних приміщень;
- розвиток підсобного господарства.

Необхідною умовою децентралізації управління і підвищення ефективності використання державних ресурсів у системі загальної середньої освіти на сучасному етапі є посилення фінансово-господарської самостійності закладів освіти, яке потребує відповідного правового, організаційного та економічного забезпечення. Забезпечення фінансової самостійності шкіл передбачає можливість не лише ефективно та оперативно використовувати виділені закладам освіти бюджетні кошти, але й легально отримувати та

використовувати більше додаткових коштів (коштів спеціального фонду), зокрема від оренди приміщень, платних освітніх послуг, благодійних внесків та інших надходжень. Прозоре надходження додаткових коштів надасть змогу керівникам закладів освіти вирішувати поточні питання утримання закладів освіти, планово поліпшувати матеріально-технічну базу, стимулювати колективи та створювати сучасні умови для проведення освітнього процесу.

Відповідно до пункту 4 Типових штатних нормативів загальноосвітніх навчальних закладів, затверджених наказом МОН України від 06.12.2010 № 1205, для надання платних послуг за рахунок спеціального фонду можуть утримуватися інші посади, необхідні для надання цих послуг. Посаду бухгалтера (головного бухгалтера) вводять у школах, які ведуть самостійний бухгалтерський облік. До 01 вересня директор закладу освіти видає накази «Про внесення змін до штатного розпису» - **Додаток 1**, «Про затвердження штатного розпису» - **Додаток 2**.

Автономія – це право установи, підприємства, організації самостійно розв'язувати певні питання. («Словник української мови» в 11-ти томах, том 1, К., 1997).

Автономність – це один із основних принципів бухгалтерського обліку та фінансової звітності, за якого кожне підприємство розглядається як юридична особа, відокремлена від її власників, у зв'язку з чим особисте майно та зобов'язання власників не повинні відображатися у фінансовій звітності підприємства. (Відповідно до статті 4 Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16.07.1999 № 996-XIV).

Бухгалтерія – це: 1) самостійний структурний підрозділ підприємства (організації, установи), який організовує і веде бухгалтерський облік, контролює всі господарські операції з погляду їх законності і господарської доцільності, здійснює контроль за дотриманням фінансової і кошторисної дисципліни; 2) ведення бухгалтерського обліку. (Загородній А.Г., Вознюк Г.Л. «Фінансово-економічний словник», К., 2007).

Бухгалтер (нім. Buchhalter, від Buch – книга, halten – тримати) – це: 1) фахівець з бухгалтерського обліку, працівник бухгалтерії, який реєструє фінансово-господарські операції, готує дані для звітності та складає саму звітність, здійснює фінансово-економічний аналіз, виявляє втрати, вишуковує резерви підвищення ефективності роботи підприємства; 2) особа, відповідальна за фінансовий облік і звітність підприємства. (Загородній А.Г., Вознюк Г.Л. «Фінансово-економічний словник», К., 2007).

Бухгалтер головний – це безпосередньо підпорядкована керівникові підприємства посадова особа, яка несе відповідальність за формування облікової політики, ведення бухгалтерського обліку, своєчасне подання повної і достовірної бухгалтерської звітності, забезпечує відповідність здійснюваних господарських операцій чинному законодавству України, здійснює контроль за рухом майна, виконанням зобов'язань. (Загородній А.Г., Вознюк Г.Л. «Фінансово-економічний словник», К., 2007).

Бухгалтерський облік – це процес виявлення, вимірювання, реєстрації, накопичення, узагальнення, зберігання та передачі інформації про діяльність підприємства зовнішнім та внутрішнім користувачам для прийняття рішень.

(Стаття 1 Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16.07.1999 № 996-XIV).

Функції, які покладаються на бухгалтера (бухгалтерську службу): ведення обліку й списання матеріальних цінностей; підготовка та забезпечення бухгалтерської та фінансової звітності; видача працівникам необхідних довідок; забезпечення виконання кошторису закладу освіти; здійснення платежів та фінансових зобов'язань освітнього закладу, їх контроль та облік; нарахування та виплата заробітної плати працівникам.

Оскільки школа – юридична особа, виникає зобов'язання проводити **тендерні процедури**. Це – великий обсяг роботи, який має здійснювати окрема, звільнена від інших обов'язків, людина. Тому у штатному розписі варто передбачити посаду уповноваженої особи з питань державних закупівель (фахівця у сфері державних закупівель), оскільки з 01.01.2022 усі закупівлі в установі чи закладі освіти здійснюватиме лише уповноважена особа. Введення такої посади передбачає Закон України «Про публічні закупівлі». Ця особа може виконувати й функціональні обов'язки юридичного консультанта, оскільки часто потрібно здійснювати юридичний супровід цивільно-правових чи господарських дій установи.

Форми фінансування державою закладів системи освіти:

- пряме фінансування (із одного або декількох рівнів державного управління) на підставі кошторисної вартості або нормативів;
- додаткові асигнування за окремими програмами, заходами тощо (наприклад, НУШ, комп'ютеризація, шкільний автобус);
- дотації або субвенції з метою вирівнювання диспропорцій між територіями;
- фінансування специфічних програм (НУШ, оздоровлення, харчування і т. ін.).

Кошторис школи, відповідно до Бюджетного кодексу України, є головним планово-фінансовим документом школи як бюджетної організації. Кошторис формується та затверджується на бюджетний період (календарний рік) і складається з двох частин – загального та спеціального фондів. Кошторис визначає обсяги і напрямки спрямування коштів, необхідних для виконання школою своїх функцій. **Загальний фонд** кошторису формується з коштів освітньої субвенції, яка передається з Державного бюджету, власних коштів бюджету засновника. Освітня субвенція – це кошти, які держава передає на зарплати вчителям. Освітню субвенцію на зарплатню педагогам розраховують за спеціальною формулою для кожної територіальної громади й передають із державного бюджету. **Спеціальний фонд** включає в себе позабюджетні кошти, залучені школою; але після залучення кошти спеціального фонду стають також бюджетними і підпадають під дію правил обліку, оприбуткування та звітності державних бюджетних установ. Кожний кошторис включає в себе дохідну та видаткову частини. Статті видатків розподіляються на групи за певними ознаками, так званими кодами економічної класифікації видатків (**КЕКВ**). Невід'ємною частиною кошторису є **план асигнувань** – помісячний розподіл видатків, які відповідають кошторису на рік.

Школа на початок нового навчального року готує «тарифікаційний список», який включає в себе усіх педагогічних працівників закладу освіти, їх кваліфікацію, педагогічний стаж та педагогічне навантаження. У разі змін під час навчального року до тарифікаційного списку вносяться зміни. Основою для формування тарифікаційного списку є розподіл годин тижневого навантаження між педагогічними працівниками школи, який здійснюється на підставі сформованого навчального плану, який, у свою чергу, формується на розробленій закладом освітній програмі. Розробка та затвердження освітньої програми є основною функцією школи, яку вона отримала в межах академічної автономії. Саме тому повноцінно реалізувати фінансову автономію закладу неможливо без реалізації ним права на академічну автономію.

Що стосується **штатного розпису** співробітників школи, то він готується і затверджується директором закладу освіти на підставі Типових штатних нормативів, які розробляються та затверджуються центральним органом виконавчої влади у сфері освіти.

Однією з можливих законних форм залучення коштів батьків здобувачів освіти, спонсорів, благодійників, меценатів на шкільні потреби є їх прямі грошові **благодійні внески на спеціальний рахунок**. Якщо при цьому благодійником конкретні цілі використання цих коштів не визначені, то напрямки використання благодійної фінансової допомоги визначаються закладом освіти, відповідно до першочергових потреб, пов'язаних виключно з основною діяльністю школи.

Інший спосіб залучення коштів до **спеціального фонду** шкільного бюджету – це організація надання так званих «платних послуг», тобто проведення додаткових занять з учнями, що не передбачені робочим навчальним планом школи або організація надання освітніх послуг населенню шкільного мікрорайону. Ще одним видом наповнення шкільного бюджету, який може запропонувати школа, є надання в оренду тимчасово вільних приміщень фізичним або юридичним особам. Під тимчасово вільними приміщеннями маються на увазі, у першу чергу, приміщення класів та навчальних кабінетів, не задіяні в освітньому процесі у зв'язку зі зменшенням планової (ліцензійної) чисельності учнів школи або не задіяні шкільні майстерні, теплиці, інші приміщення на території школи або інші приміщення школи у вечірній час та вихідні дні (наприклад, приміщення спортивної, актової зали). Дуже важливо, щоб профіль діяльності орендаря жодним чином не заважав освітньому процесу школи, не погіршував її санітарно-гігієнічних умов та безпеки життєдіяльності учасників освітнього процесу. Перераховані вище власні доходи, так само як і кошти батьків-благодійників повинні бути обліковані як у дохідній, так і у видатковій частині шкільного кошторису, а саме у видатках спеціального фонду та оприлюднені на офіційному сайті школи. Варто пам'ятати, що будь-які прямі виплати коштів батьками співробітникам школи є незаконними і підпадають під дію статей Кримінального Кодексу України.

На відміну від децентралізованої школи, школа, яка не має власної бухгалтерії, не відкрила рахунків у органах Казначейської служби, усе майно, усі матеріальні цінності, потрібні для забезпечення навчально-виховного

процесу, повинна отримувати у натуральному вигляді від місцевого органу управління освіти або засновника закладу безпосередньо. Нагадаємо, що до матеріально-технічної бази закладу освіти закон включає будівлі, споруди, землю, комунікації, обладнання, транспортні засоби, службове житло та інші цінності, вартість яких відображено у балансі. У даному випадку, мається на увазі баланс органу управління освітою, бо централізована у фінансовому плані школа не веде власний баланс. Так само, на відміну від децентралізованої школи, майно не може бути передано їй на правах оперативного управління або повного господарського відання. Таким чином, школа отримує у користування певну територію (землю), на якій розташовані будівлі (основні для навчального процесу та допоміжні для забезпечення функціонування закладу), споруди (наприклад, спортивний майданчик), комунікації (теплотраси, кабелі електроживлення, сантехнічні комунікації тощо) розташовані частково на прилеглій території, частково у будівлях та спорудах, обладнання та інші цінності, які потрібні школі для проведення навчання та забезпечення її життєдіяльності, розміщені переважно у приміщеннях будівель школи, транспортні засоби для забезпечення підвозу дітей та педагогів. Оскільки будь-яке майно, будь-які матеріальні цінності мають властивість з часом зношуватись, перед школою щорічно постає практичне питання відновлення (ремонт) майна або отримання нового майна, якщо старе вже не підлягає відновленню. Крім того, виконання **Державних стандартів** вимагає відповідного матеріально-технічного забезпечення: лабораторно-технічне та наочне обладнання предметних кабінетів, обслуговування та ремонт комп'ютерної техніки, оргтехніки; придбання навчально-методичної та художньої літератури у шкільні бібліотеки, канцтоварів, оновлення державної символіки та інформаційних стендів тощо.

Управління шкільним майном включає в себе поточні ремонти приміщень, придбання засобів пожежогасіння, заміна сантехнічного обладнання, дверних замків, ламп освітлення, розеток та вимикачів, ремонт шкільних меблів, заміна віконних штор, ремонти системи опалення, забезпечення інвентарем та миючими засобами тощо. Діяльність, пов'язана із управлінням шкільною територією, полягає у вивозі опалого листя і відходів, озеленення, часткове відновлення асфальту, фасадів, парканів, зовнішнього освітлення та відмостки, придбання або оренда контейнерів для сміття, обслуговування комунікацій, забезпечення інвентарем. Управління спортивними майданчиками, спортивними залами та пришкільним стадіоном передбачає придбання спортивних снарядів, обладнання та інвентарю, їх ремонт. Управління засобами телекомунікацій є забезпечення оплати послуг зв'язку та доступу до мережі інтернет.

Законодавством про освіту передбачено, що школа, крім суто освітньої діяльності, забезпечує учнів та вчителів певними **додатковими послугами**, які потрібно віднести до категорії соціальних. Заклад освіти забезпечує харчування учнів певних соціальних категорій: гарячими обідами учнів у початковій школі, крім того, учнів, які віднесені до категорії соціально незахищених сімей. Саме з бюджету громади виплачується зарплата працівникам їдалень, утримується технологічне обладнання шкільних їдалень: плити, холодильні камери,

посудомийні машини, система вентиляції, спеціальні меблі, відновлюються посуд та інвентар. У школі учні забезпечуються первинними медичними послугами. Такі послуги надаються медичним працівником (медсестра, лікар), який або включений до штатного розпису школи, або залучається до роботи за угодою. Ще одна послуга, яка (принаймні у великих містах) може бути профінансована за рахунок окремої програми місцевого бюджету – це охорона шкіл: укладання угод та охорону приміщень школи у робочий та неробочий час, встановлення у школі так званої «тривожної кнопки», яка дозволить, за потреби, оперативно викликати працівників служби охорони (поліції); і основне, – на час дії воєнного стану в Україні – створення безпечних умов у школі для всіх учасників освітнього процесу (відповідальний – директор закладу освіти – Рекомендації Міністерства освіти і науки України щодо дій організації навчального процесу у 2022-2023 роках від 07.07.2022).

Безкоштовними є підручники для усіх школярів. Таку послугу надає щорічно безпосередньо Міністерство освіти і науки України. Підручники школи отримують від органів управління освітою до шкільних бібліотек, які у свою чергу передають їх кожному учневі у поточне безкоштовне користування.

Підвищення кваліфікації учителів зазнало суттєвих змін. Замість обов'язкового один раз на 5 років проходження курсів підвищення кваліфікації педагоги отримали право щорічного 30-тигодинного підвищення кваліфікації в установах, закладах та організаціях на свій усвідомлений вибір. Саме тут без фінансової автономії здійснити це дуже складно. Хоча і Постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання підвищення кваліфікації педагогічних, науково-педагогічних працівників» від 21.08.2019 №800 із змінами та доповненнями внесеними Постановою Уряду 27.12.2019 №1133 передбачає врахування пропозиції педагогів та шкільних адміністрацій при укладанні угод органами управління освітою для забезпечення процесу підвищення кваліфікації педагогів тих шкіл, які не є фінансово автономними, але може призвести до необхідності проведення публічних закупівель цих послуг, що в свою чергу зможе знівелювати вибір педагогів.

На превеликий жаль, в Україні залишається великий відсоток малокомплектних шкіл, які не готові інституційно до автономії, в тому числі і фінансової. Надання усім закладам загальної середньої освіти фінансової автономії призведе до зростання числа працівників бухгалтерських служб і відповідно до невиправданих фінансових витрат місцевих бюджетів. Разом з тим, це не є підставою затягувати процес автономізації діяльності закладів загальної середньої освіти. Виходом з цієї ситуації може бути запровадження так званого аутсорсингу, тобто передачі школою частини своїх повноважень (у даному випадку – повноважень щодо ведення бухгалтерського обліку та звітності) спеціалізованій організації (у даному випадку – централізованій бухгалтерії, утвореній засновником) задля скорочення власних витрат. Централізована бухгалтерія, використовуючи розподіл праці між працівниками зможе забезпечити кваліфіковану та «значно дешевшу» фінансову автономію закладів освіти. При цьому право першого підпису матимуть директори закладів освіти, а право другого – керівник централізованої бухгалтерії, як субпідрядної організації, кожна школа матиме свій баланс, окремі рахунки в

органах Казначейської служби і бути повністю фінансово автономною. Органи ж управління освітою виконуватимуть функції розпорядника коштів вищого рівня. Впровадження такої моделі забезпечення фінансової автономії закладів освіти потребує відповідних рішень центральних органів виконавчої влади щодо діяльності централізованих бухгалтерських служб. Така модель може бути застосована для невеликих за чисельністю учнів та працівників шкіл і аж ніяк не повинна забезпечувати діяльність потужних закладів загальної середньої освіти, яким уже зараз необхідно надавати повну фінансову автономію.

Переваги, які надає фінансова автономія

1. Перехід від отримання коштів за кодами економічної класифікації до фінансування єдиною сумою.
2. Можливість здійснювати майнові та індивідуально майнові права. Наприклад, якщо здається приміщення в оренду, то кошти надходитимуть на рахунок школи.
3. Заклад зможе самостійно використовувати кошти, надані засновниками та зароблені самою установою, коли школа надає додаткові освітні платні послуги.
4. Можливість активніше залучати додаткові кошти, надавати платні послуги, брати участь у конкурсах, проектах.
5. За умов економії коштів керівники зможуть давати премії працівникам, а учням – стипендії як нагороди, наприклад, за перемоги у Всеукраїнських олімпіадах та конкурсах певного рівня.
6. Можливість розкрити творчий потенціал педагогів. Наприклад, організовувати не лише тренінги, майстер-класи та курси, але й виїзні семінари, поєднані з екскурсіями. Такі заходи допоможуть учителям під час командної комунікації знайти нові сфери для розвитку.
7. Попри ризики, фінансова автономія може ефективно впливати на розвиток стратегії школи. Під час підготовки до фінансової автономії важливо пов'язати фінансове планування та стратегію розвитку освітнього закладу. Щоби підготуватися, ви можна створити бюджетний запит та попрацювати з можливим кошторисом, тобто спланувати, які потреби для школи найактуальніші та скільки коштів потрібно буде залучити на їх реалізацію.
8. Розширення прав директора. Демократизація управління.

Виклики на шляху впровадження фінансової автономії

1. Автономна школа несе відповідальність за свої зобов'язання. Наприклад, за раціональне використання коштів, їх вчасне освоєння, проведення закупівель, фінансові звіти та інше.
2. Відсутність потрібних фахівців, тобто бухгалтерів. Причина – низька заробітна плата та великий обсяг роботи.
3. Ускладнення управлінської роботи: потрібно опановувати інноваційні технології управління фінансовими, господарськими, кадровими справами школи.

4. Необхідність керівника перерозподілити своє навантаження, що вимагатиме додаткового часу та зусиль.

Отже, з фінансовою автономністю школа зможе насамперед зважати на свої потреби та запити. Наразі в українській середній освіті досі існує брак державного фінансування, слабка матеріальна база, низька мотивація вчителів. Усі ці проблеми змушують шукати шляхи, як змінити систему освіти, щоб ефективно керувати школами та втілювати якісні освітні методики. Автономність закладу, зокрема фінансова, самостійне фінансове планування та аналіз ризиків дають змогу частково розв'язати проблему якості освіти.

Щодо прозорості та інформаційної відкритості – заклади освіти зобов'язані забезпечувати на своїх вебсайтах (засновника) відкритий доступ до інформації та шкільної документації (ст. 6, ст. 30 Закону України «Про освіту»).

Заклади освіти, що отримують публічні кошти, та їх засновники зобов'язані оприлюднювати на веб-сайтах:

- кошторис і фінансовий звіт про надходження та використання всіх отриманих коштів;
- інформацію про перелік товарів, робіт і послуг, отриманих як благодійна допомога, із зазначенням їх вартості, а також про кошти, отримані з інших джерел, не заборонених законодавством.

Інформацію та документи, не віднесені до категорії інформації з обмеженим доступом, розміщують для відкритого доступу не пізніше ніж через десять робочих днів з дня їх затвердження чи внесення змін до них, якщо інше не визначено законом (ч. 4 ст. 30 Закону України «Про освіту»).

Згідно з частиною 1 статті 68 Закону України «Про освіту» органи управління у сфері освіти зобов'язані оприлюднювати всю публічну інформацію відповідно до вимог законів України «Про доступ до публічної інформації» та «Про відкритість використання публічних коштів»

Щодо формату оприлюднення інформації, то МОН рекомендує керуватися частиною 4 статті 3 Закону України «Про відкритість використання публічних коштів» і робити це «у спосіб, що забезпечує вільний безоплатний доступ до неї, можливість анонімного перегляду, копіювання та роздрукування інформації» та «у вигляді наборів даних (електронних документів), організованих у форматі, що дозволяє їх автоматизоване оброблення електронними засобами (машинозчитування) з метою повторного використання».

Є така практика забезпечити прозору діяльність закладу освіти і його фінансів, як **запровадження бюджету участі**. Він дає право витрачати частку загального бюджету на ті проекти, які працівники того чи того закладу вважають найпотрібнішими. Бюджет участі:

- формує довіру громадян до місцевої влади, оскільки саме влада реалізовує проектні пропозиції переможців голосування;
- сприяє розумінню громадянами процесу управління містом та підготовці обізнаних кандидатів на посаду мера міста;
- створює ефективний механізм взаємодії структурних підрозділів виконавчих комітетів місцевої ради та жителів в процесі бюджетування;

- допомагає визначити та вирішити проблеми, які найбільше хвилюють жителів громади;
- підвищує рівень відкритості та прозорості роботи закладу, установи.

Бюджет участі ще називають громадським чи партиципаторним бюджетом. Це є демократичний процес дискусії та прийняття рішень. Адже основою цього процесу є кошти, які розподіляють безпосередньо жителі територіальної громади. Побажання мешканців є обов'язковими до виконання.

Партиципаторний бюджет має циклічний характер, тобто процедура його розроблення та прийняття повторюється щороку («Цикл розробки та прийняття партиципаторного бюджету»). Проекти розраховані на впровадження протягом одного року. В Україні партиципаторний бюджет працює з 2015 року.

Отже, автономізація освітнього процесу передбачає наявність високого фахового рівня шкільних адміністрацій, їх готовність до прийняття часто непопулярних управлінських рішень і, що найголовніше, їх готовність брати на себе відповідальність за результати прийнятих рішень. Щоб працювати в умовах фінансової автономії, керівник повинен мати в штаті фахового бухгалтера (краще двох), уповноважену особу з питань державних закупівель, володіти базовими фінансовими, юридичними, цивільно-правовими компетентностями.

Законодавча база:

1. Конституція України (від 28.06.1996).
2. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні».
3. Постанова Кабінету Міністрів України від 17.07.2020 № 807-IX «Про утворення та ліквідацію районів».
4. Закон України від 17.11.2020 № 1009-IX «Про внесення змін до деяких законів України щодо впорядкування окремих питань організації та діяльності органів місцевого самоврядування і районних державних адміністрацій».
5. Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 01.04.2014 № 333-р.
6. Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» від 05.02.2015.
7. Постанова Кабінету Міністрів від 08.04.2015 щодо Методики формування спроможних територіальних громад.
8. Закон України «Про освіту» від 28.09.2017.
9. Закон України «Про повну загальну середню освіту» від 16.01.2020.
10. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 13.12.2017 №903р «Про затвердження плану заходів на 2017-2029 роки із запровадження Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа».
11. Постанова КМУ від 21.02.2017 №87 № «Про затвердження Державного стандарту початкової освіти» (застосовується з 01.09.2018).
12. Постанова КМУ від 30.09.2020 № 898 «Про деякі питання державних стандартів повної загальної середньої освіти» (затвердження Державного стандарту базової середньої освіти).

13. Закон України «Про публічні закупівлі»
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-19#Text>.
14. PROZORRO інфобокс – це інформаційний ресурс, створений командою ProZorro, щоб допомогти Вам якомога швидше увійти в роботу в системі електронних закупівель. Сайт: <https://infobox.prozorro.org/>.
15. Prometheus («Публічні закупівлі») - безкоштовні онлайн-курси на платформі Prometheus. Сайт: <https://prometheus.org.ua/courses>.
16. BI ProZorro – модуль аналітики, який в онлайн-режимі відображає усі закупівлі, що проводяться через електронну систему Prozorro. Сайт: <https://bi.prozorro.org/>.
17. Пошуковий сервіс CPV-кодів КІШЕ (<https://cep.kse.org.ua/cpvtool/index.html>) - онлайн-інструмент, який допоможе правильно обрати код ДК 021:2015(CPV-код).
18. Моніторинговий портал DoZorro – це платформа, де кожен учасник системи (постачальник, замовник, контролюючий орган, громадянин) може дати зворотній зв'язок державному замовнику чи постачальнику, обговорити та оцінити умови конкретної закупівлі, проаналізувати закупівлі окремого державного органу чи установи, підготувати та подати офіційне звернення до контролюючих органів та багато іншого. Сайт: <https://dozorro.org/>
19. Інформаційний ресурс Уповноваженого органу у сфері публічних закупівель (<http://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=8245ceea-6349-45c2-a2cf-35791699407f&title=InformatsiiniResurs>) - ресурс для поширення інформації щодо застосування законодавства про публічні закупівлі.
20. АМКУ – вимоги до подання скарг, розміщені на офіційному веб-сайті Антимонопольного комітету України до уваги суб'єктів оскарження (<https://www.amc.gov.ua/amku/control/main/uk/publish/article/123950>).
21. Прозорро - <https://prozorro.gov.ua/>

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Сейтосманов А., Фасоля О., Мархлевські В. Автономія як шлях до ефективного менеджменту школи. Методичні рекомендації. К., 2019. 47 с.
2. Клокар Н., Науменко Г., Гулько Л. Освіта в об'єднаних територіальних громадах: нові підходи до управління в умовах децентралізації. *Рідна школа*. 2018. №11–12. С. 27–31.
3. Впровадження автономії навчального закладу. Журнал «*Практика управління закладом освіти*». № 6, червень 2016.
4. Отримали фінансову автономію – сформууйте облікову політику. Журнал «*Практика управління закладом освіти*». № 06. 2018, С. 22.
5. Як перемкнути бюджет ШКОЛИ з режиму виживання в режим розвитку. Журнал «*Практика управління закладом освіти*». № 04. 2019, С. 12.
6. Як запровадити фінансову автономію закладу освіти. Журнал «*Практика управління закладом освіти*». № 10. 2019, С. 44-46.

4.4 ФАНДРАЙЗИНГ ЯК ІНСТРУМЕНТ ДОДАТКОВОГО ФІНАСУВАННЯ. ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНЕ ПАРТНЕРСТВО В ОСВІТІ

Глобальні виклики і пріоритети освіти ХХІ століття. Чотиривимірна модель освіти. Ключові компетентності для навчання впродовж життя. Ключові психосоціальні навички для освіти ХХІ століття. Когнітивний, інструментальний та індивідуальний виміри компетентностей. Рамкова програма ЄС щодо оновлених ключових компетентностей. Порівняльний перелік ключових компетентностей ЄС.

Фандрайзинг – це збір коштів. Школи через нього залучають додаткові кошти, щоб реалізувати проєкти або задовольнити потреби, які не можуть покрити з основних джерел фінансування. Часто фандрайзинг в Україні асоціюють із випрошуванням грошей, тому головне у шкільній фандрайзинговій кампанії – вибудувати правильну комунікацію з потенційними партнерами. Їм варто донести, що ви залучаєте кошти для освітньої установи, яка прагне втілювати круті проєкти, а для цього потребує підтримки. Підтримувати можна не тільки грошима, а й експертністю, речами (наприклад, комп'ютерами чи шкільними меблями) або поширенням інформації про проєкт.

Алгоритм фандрайзингової кампанії

Крок один – ідея. Важливо, аби ідею було сформовано на основі стратегії школи. Тут також планується, на що школі потрібні кошти та скільки.

Крок два – формування кошторису та цілей проєкту. Крім того, у цьому кроці визначається, за допомогою якого виду фандрайзингу будуть залучатися ресурси.

Крок три – залучення підтримки. Звертаючись до потенційних партнерів, важливо добре оперувати цифрами та вміти пояснювати, звідки вони взялися, мати ретельно продуману аргументацію, щоб отримати належне фінансування.

Крок чотири – формування комунікаційної стратегії. Найдієвіший спосіб такий: написати сценарій майбутньої комунікації, спробувати зрозуміти, на що потенційні партнери будуть звертати увагу насамперед і чи зможете ви відповідати цим вимогам.

Крок п'ять – запуск та реалізація проєкту. На цьому етапі відбувається втілення всіх завдань згідно з планом та стратегією, затвердженою з партнерами. Робота за планом дасть можливість не лише втілити задумане, але й легше відзвітувати партнерам на фінальних стадіях. Втіливши проєкт, школа має пам'ятати про комунікацію та підтримку зв'язків із людьми, які повірили у

неї та інвестували свої ресурси. Це можливість швидко знайти партнерів, щоб втілювати майбутні ідеї.

Стейкхолдери – це зацікавлені сторони та потенційні партнери, фізичні та юридичні особи, які певною мірою залежать від школи або можуть впливати на її діяльність. Іноді їх називають групами інтересів або групами впливу. Стейкхолдерів ділять на дві групи:

- первинні (або внутрішні) до яких належать засновники школи, працівники, група підтримки та партнери;
- вторинні (або зовнішні), тобто представники влади, ЗМІ, активісти, громадські організації, випускники школи.

Навіщо співпрацювати зі стейкхолдерами? Щоб знати, хто може підтримати вас у розвитку школи і допоможе спільно розв'язати конфліктні ситуації. І щоб мати «кадровий резерв».

Краудфандинг – це специфічна форма фандрайзингу, коли люди об'єднуються (нині в цьому дуже допомагає інтернет) і передають гроші, щоб підтримати інших людей чи інституції. В нашому випадку – школи. Фінансувати за схемою краудфандингу можна різне: облаштування простору для позакласного дозвілля дітей, покупку техніки для stem-освіти чи поїздки команди учнів на міжнародний конкурс.

5 найпоширеніших джерел коштів, які можна фандрайзити:

1. Гранти – це підтримка від міжнародних та донорських організацій. У кожного грантодавця є свої цілі та терміни подавання заявки на грант. Часто залучення коштів цим шляхом довго триває і орієнтується на великі проєкти. А ще треба мати спеціальні компетенції, щоб заповнити заявку.

2. Бізнес – це залучення підтримки у компаній. Частіше звертаються до місцевих компаній, з ними легше домовитися. Однак варто бути сміливими комунікувати і з всеукраїнськими та міжнародними. Зазвичай компанії мають свою стратегію корпоративної соціальної відповідальності (це відповідальне ставлення до свого продукту та викликів суспільства). Вони самостійно визначають один або декілька напрямів підтримки. Часто напрям пов'язаний із безпосередньою діяльністю фірми. Так ІТ-компанії скоріше будуть зацікавлені підтримувати розвиток комп'ютерних навичок або креативності.

3. Держава. Сюди належать державні та місцеві бюджети, громадський бюджет, Український культурний фонд. Якщо говорити про громадський бюджет, він ідеально підходить для розв'язання інфраструктурних проблем – наприклад, побудувати спортивний майданчик. Проєктам з облаштування громадського простору надають перевагу, бо такими локаціями користується багато людей.

4. Ефективне використання майна, створення додаткових послуг. Часто учасники освітнього процесу чи громадськість хочуть отримати додаткові послуги, які не передбачені освітньою програмою чи планами роботи закладу. У цьому випадку школа може допомогти їх організувати. Наприклад, надати для екскурсії у вихідний день шкільний автобус або здати в оренду актові та спортивні зали в позанавчальний час.

5. Спільнота. Тут можна застосувати краудфандинг, звернутися до випускників чи батьків. Цей вид фандрайзингу потребує постійної комунікації,

прозорості та підтримки контактів. Для цього треба створити спеціальний рахунок школи, або громадської організації в межах школи. А ще вести регулярну фінансову звітність про те, як використовуються всі надходження. Відтак, один із варіантів отримати перший досвід фандрайзингу – саме краудфандингові кампанії. Це простий інструмент, з яким можна напрацювати навички управління проєктами та ефективної комунікації зі стейкхолдерами.

Стейкхолдери – зацікавлені сторони (особи):

- Мають з вами певні дружні відносини, готові долучитися задля підтримки вас особисто.

- Інформація про ваш проєкт створює якісний контент.

- Цінують можливість, активність, готові підтримати зміни.

- Займаються спорідненою з вами працею.

- Займаються підтримкою підліткового активізму.

- Колись отримали підтримку, яка дала можливість змінити власне життя.

Теорія управління стейкхолдерами:

1. Визначте групу стейкхолдерів: що це за стейкхолдери, до якого кола вони належать – внутрішнього чи зовнішнього.

2. Визначте потреби: у стейкхолдерів є власні потреби й інтерес до тих чи інших речей. Наприклад, батьки зацікавлені, щоб діти отримували якісну освіту. Педагоги хочуть мати гідні умови праці. Визначивши потреби, ви можете при побудові діалогу повертатися до них і так зацікавлювати стейкхолдерів співпрацювати з вами та інвестувати ресурси.

3. Аналіз інтересів та сфер впливу: створіть мапу стейкхолдерів, щоб розподілити зацікавлених сторін за рівнем впливу / влади.

4. План роботи з управління стейкхолдерами: на цьому етапі потрібно розробити стратегію, за якою будете працювати зі стейкхолдерами, визначити способи комунікації, до яких цінностей будете апелювати під час побудови діалогу, які є потреби та які з них ви можете задовольнити, яку користь можете отримати від співпраці. Маючи план роботи з кожним стейкхолдером, можна отримувати максимум від співпраці.

5. Втілення запланованого: дотримуйтеся розробленої стратегії.

6. Аналіз роботи: визначте період, після якого проводитимете аналіз співпраці (наприклад, після першого місяця співпраці). На цьому етапі потрібно зрозуміти, чи ефективною була співпраця, що вдалося, а що ні. Подумайте, за допомогою яких інструментів можете підсилити співпрацю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. School Leadership: Concepts and Evidence [https://www.researchgate.net/publication/252485640_School_Leadership_Concepts_and_Evidence](https://www.researchgate.net/publication/252485640_School_Leadership_Concepts_and_EvidenceSuccessfulschoolleadership)
<https://www.educationdevelopmenttrust.com/EducationDevelopmentTrust/files/a3/a359e571-7033-41c7-8fe7-9ba60730082e.pdf>.

2. Traits of Successful School Leaders <https://onlinedegrees.sandiego.edu/effectiveeducational-leadership/>.

3. Університет і лідерство. https://ihed.org.ua/wpcontent/uploads/2018/09/Kofnrentsiya_UL_2016.pdf. Найкращі он-лайн курси України та світу. URL: <https://prometheus.org.ua/>.

4. Приклади матеріалів-інструкцій. URL: <https://designteachengage.wisc.edu/instructional-material>.

5. ДОДАТКИ

5.1 ДО РОЗДІЛУ «ОСОБЛИВОСТІ ВИКЛАДАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ПРЕДМЕТІВ, ІНТЕГРОВАНІХ КУРСІВ ОСВІТНІХ ГАЛУЗЕЙ, МІЖГАЛУЗЕВИХ ІНТЕГРОВАНІХ КУРСІВ»

МОВНО-ЛІТЕРАТУРНА ОСВІТНЯ ГАЛУЗЬ (ІНШОМОВНА ОСВІТА)

ПРОЄКТУВАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

ОРГАНІЗАЦІЯ УРОКУ – СУЧАСНІ МОДЕЛІ ВЗАЄМОДІЇ

Інформаційні ресурси:

Самостійна продуктивна діяльність здобувача освіти

«Зворотне планування» (навчання з огляду на результати учіння)

Відео-пояснення та приклади «зворотного планування»

Аналізи МакМіллан – Analisa McMillan Backward Design Overview with Examples – YouTube <https://www.youtube.com/watch?v=ImQo-5P0K0c>

Змішані моделі навчання та модель «перевернутого навчання»

1) Пояснення змішаної моделі навчання із залученням моделі «перевернутого навчання» – **Blended learning & flipped classroom**

<https://www.youtube.com/watch?v=paQCE58334M>

2) Порівняння моделі «перевернутого навчання» з традиційною формою організації уроку – The Flipped Classroom Model – YouTube

https://www.youtube.com/watch?v=qdKzSq_t8k8 ;

How to Flip Your Class. Flipped Learning – YouTube <https://www.youtube.com/watch?v=iropveV3dbk>

3) Приклад організації освітнього процесу за моделлю «перевернутого навчання» – What a «flipped» classroom looks like https://www.youtube.com/watch?v=G_p63W_2F_4

Моделі взаємодії, що орієнтовані на потреби здобувачів освіти та базуються на принципах дитиноцентризму

Пояснення та ілюстрації – Student Centered Learning: Why, How, & What – YouTube

<https://www.google.com/search?q=Student+Centered+Learning%3A+Why%2C+How%2C+%26+What>

Педагогічна рефлексія та зворотній зв'язок

1) Переваги рефлексивного навчання для вчителів та учнів – Журнал *Reflective Teaching* <https://reflectiveteachingjournal.com/benefits-of-reflective-teaching/>

2) Блог, присвячений рефлексії та саморефлексії в освітньому процесі – *Reflection and Self-reflection The Importance of Self-Reflection in Learning | Today's Learner | Cengage* <https://www.edmentuminternational.com/blog/the-importance-of-self-reflection-in-learning/>

3) Стратегії рефлексії та саморефлексії в освітньому процесі – *Three Ideas for Implementing Learner Reflection (facultyfocus.com)* <https://www.facultyfocus.com/articles/teaching-and-learning/three-ideas-implementing-learner-reflection/>

4) *Strategies To Help Students Retain What You Taught Them (teachthought.com)* <https://www.teachthought.com/learning/reflection-strategies/>

ФОРМУВАЛЬНЕ ОЦІНЮВАННЯ

Стратегії формувального оцінювання

I. З'ясування та розуміння очікуваних результатів і критеріїв успіху.

Чітко визначаємо цілі та критерії, за якими оцінюємо. Пропонуємо пам'ятку, за допомогою якої учні можуть перевірити чи зробили вони всі кроки для виконання завдання на найвищому рівні. Наприклад:

- Чи розумію я у чому виявляється ціль?
- Як я зрозумію, що я досягнув/ла цілі? Як я вимірюю результат?
- Чи зможу я її досягнути у вказані терміни?
- Що це дасть мені після досягнення? Чи потрібно мені саме це зараз?
- Коли я хочу отримати результат від дії?

II. Відстеження поступу в навчанні. Визначаємо особисті навчальні потреби учнів в опануванні теми чи формуванні навички.

III. Надання ефективного зворотного зв'язку. Спостерігаємо за процесом навчання та «маркуємо» попередній результат — наприклад, позначка певного кольору сигналізує учневі: «Ти досягнув/ла цього етапу і йдеш далі».

Ефективний зворотний зв'язок

Ефективний зворотний зв'язок має 5 важливих характеристик:

1. Спрямовує увагу на прогнозування навчання, вказує на сильні сторони та пропонує конкретні кроки для вдосконалення.

2. Відбувається під час навчання (є час щось удосконалити).

3. Стосується часткового розуміння. Якщо робота учня/учениці не демонструє хоча б часткового розуміння поняття чи процесу — зворотний зв'язок не є ефективним.

4. Не замінює самостійного мислення учнів.

5. Має бути обмеженим. Варто давати дитині стільки інформації, скільки вона може опанувати та виправити.

Формуємо якісний зворотний зв'язок з учнями

Якісний зворотний зв'язок, на відміну кількісного (виставлення бала), передбачає висловлення спостережень за навчальною діяльністю та встановлення емоційного зв'язку з учнем/ученицею. Учитель допомагає учневі/учениці зрозуміти, що він/вона робив/ла правильно, а де припустився/лася помилок і як їх можна виправити.

1. Критерії спрямовані на оцінку роботи здобувачів освіти (на проміжному чи фінальному етапі).

2. Робота оцінюється за критеріями чи порівнюється із запропонованим учителем зразком, але не з роботами інших учнів.

3. Критерії мають бути заздалегідь відомими.

4. Чіткий алгоритм виведення оцінки, за яким учень/учениця може самостійно визначити свій рівень досягнень.

5. Критерії оцінювання – це конкретний вираз навчальних цілей.

7 ознак, що у вашому класі реалізується «оцінювання для навчання»

1. У класі більше цінуються ідеї, висловлені учнями, а не готові відповіді.

2. Учні знають очікувані результати навчання та критерії успіху.

3. Учні готові ризикувати, їх не лякають і не зупиняють помилки.

4. Учні вміють критикувати «екологічно», надавати й отримувати відгуки.

5. Учні беруть відповідальність за своє навчання.

6. Учитель — не єдине джерело знань. Учні вміють користуватися принципом «Запитай у трьох, перш ніж запитати в мене».

7. Учитель є фасилітатором у класі: він розуміє як допомогти дітям працювати в групі, досягати результатів.

For English teachers

Students benefit from knowing what they have done well and how they can improve. This activity is designed to:

- Reward students for what they are doing well in a specific area of their learning
- Give them focused feedback on what they can do to improve their performance

Two stars and a wish or Medals and missions

Use this activity when students have completed a task. For each student prepare the preferred sheet: *Two stars and a wish* or *Medals and missions*. Fill in the points under the heading «What were we trying to learn»? Then write comments on what the students did well next to the stars/medals, and write specific tips for improvement in the wish/mission box. Hand the sheets out to the students.

Variations

It is worth keeping a separate record of students' wishes/missions so that you can reward their successful completion with stars/medals in later lessons.

Once you have done this activity a few times, you can also involve learners more by asking them to make their own suggestions for improvements so they can take more responsibility for their progress.

Linking tasks with learning

It is vital that students understand the purpose of learning activities and how these will improve their knowledge or performance. Students will only be able to understand and act on feedback if they fully understand *what* they are trying to achieve. This activity encourages them to analyze what they are learning and reflect on *how* they are learning.

Before

1. Decide what classroom task you are going to use this activity with, and hand out the activity sheets.

2. Go through the instructions for the task and ask students to write them in the first column: «What do I have to do»?

3. Discuss the learning aims of the task with the students, and ask them to write them in the second column: «What am I trying to learn»?

Now do the classroom task with the students.

After

4. When the task is completed, ask the students to discuss the questions in the remaining three columns, working in pairs or small groups.

5. Ask students to fill in those three columns; as a class, discuss some of the points they have written.

Variations

- As an easier option, hand out the activity sheets with the BEFORE section already filled in.

- To give the students more time to reflect, consider doing the AFTER section in the next lesson.

Learning through questions

Students can find it challenging to ask questions about their learning. The activity allows students to formulate questions with a partner, which gives them thinking time and reassurance, and it is a good way for you to check their understanding. Students can start by considering only one question; gradually they will become more confident and you can then ask them to think of more questions, working in pairs or on their own.

Use this activity before doing a task in class but after you have established the learning aims of the task.

1. Put students into pairs and give them each an activity sheet. It's important that each student has an individual copy so they can keep it as a record.

2. Ask students to fill in the points under the heading «What are we trying to learn»?

3. In pairs, students choose one point that they want to ask a question about in order to improve their learning, and they write that question.

4. Have them discuss their questions and the relevant advice, either in pairs, or as a whole class.

5. Ask students to write down one or two pieces of advice which they found useful and will try to follow in future.

As a follow-up, students can comment on how helpful they found the advice.

The next step is to encourage students to ask questions in class without the activity sheet so that it becomes part of everyday classroom interaction.

Variations

- If necessary, support students by putting a list of Wh-question words on the board.
- Once you have done this activity for the first time students can replicate the activity in their notebook; this is a good way for them to keep a record for future reference.

Stepping stones

Students learn more effectively when they take responsibility for their own learning. This activity encourages students to engage with the feedback process and make decisions themselves about how to improve their language knowledge or performance. It encourages them to reflect on which techniques or strategies work best for them, and to adjust their approaches to learning in the future.

Use this after completing an activity with your class.

A. Preparing the stepping stones

1. Hand out the stepping stones activity sheet, and elicit the learning aims. Ask students to add these under the heading «What were we trying to learn»?
2. Discuss with the class your general feedback on how they performed, and agree on the main improvement point with them. Students add this under «Feedback».
3. Elicit two or three ideas for achieving their improvement point and ask students to write these in the first few stepping stones.
4. Ask students to each add one or two ideas of their own to the remaining stepping stones.
5. Ask students to work in pairs or small groups to choose any three ideas to help them improve and draw a line linking the stones they have chosen in a path over the river. Tell them they are going to do this work over a period of one or two weeks.

B. Reflecting on the stepping stones

After one or two weeks, have the students reflect on which stepping stones idea worked best for them in a whole-class discussion.

Variations

- For younger students you could reduce the number of stepping stones used, e.g. two from you and one for their own idea.
- You may want to encourage younger students to illustrate their worksheets.

Using success criteria to give feedback

Asking students to evaluate a piece of work using success criteria is a good way of helping them giving each other objective feedback. This is a key stepping stone on the way to peer-assessment. Success criteria are descriptions of what students need to produce in order to achieve learning aims. This activity shows students how to give feedback in a non-threatening context, starting with anonymous examples of writing or speaking that they assess against success criteria. When they are comfortable using success criteria with anonymous examples, they will be able to do peer-assessment activities such as giving each other feedback, without feeling nervous about potentially upsetting their classmates. Doing the activity also provides a model to aim for.

This activity can be done before or after the class completes a writing task. Add the writing task to the task box in the activity sheet, and list the success criteria underneath it. Then create three short sample texts in response to the writing task. To save time you could also use anonymous examples from writing tasks done by previous students. Add these samples to the activity sheet.

1. Hand out the activity sheets and talk through the success criteria with the class.
2. Have students discuss the samples and make notes in pairs or groups.
3. Ask students to put the samples in order of strongest to weakest.
4. Give students time to discuss their reasons in pairs. Then discuss the ideas with the class.
5. Based on this discussion, ask students to add notes on each sample.

Variations

- You may wish to support students' analysis of the samples by discussing features with them. This may be:

Why is the word count important?

How do they decide what the necessary information is?

What kind of mistakes might be important/not important?

- For speaking tasks, record short monologues. You will probably need to play the examples two or three times to give students time to consider the points and make notes.

Pour les professeurs de la langue française

(за матеріалами проєкту PRO FLE)

Exemples d'activités de retour sur les acquis favorisant une évaluation formative

Pour atteindre un maximum d'efficacité, les activités d'évaluation formative devraient s'insérer de façon régulière et à un moment judicieux dans la séquence des apprentissages. Il est nécessaire d'éviter qu'elles prennent la forme d'automatismes «aux 15 minutes».

Ces activités peuvent se réaliser individuellement, en équipe ou en grand groupe selon l'approche préconisée et le temps disponible. Dans le choix d'activités d'évaluation formative, il est nécessaire de s'en tenir aux apprentissages significatifs et importants à évaluer.

Exemples d'activités proposés aux élèves	Actions du professeur
Trouvez les trois mots (ou plus) qui couvrent l'essentiel de la leçon qui vient d'avoir lieu	Le professeur écrit les mots au tableau. Plusieurs étudiants peuvent contribuer. Il complète la liste au besoin
Donnez un exemple de la notion (du concept, etc) qui a été expliqué dans l'exposé qui a précédé:	Le professeur confirme la pertinence de l'exemple. Si des éléments sont manquants, il peut demander au reste de la classe de compléter
Comparez les notes qu'ils ont prises avec celles de leur voisin.	Le professeur demande aux élèves de mettre en commun. Il peut présenter l'information d'une autre façon pour les points divergents

A partir d'un exercice pratique, relevez les éléments qu'ils ont mal compris et ceux qu'ils ont les mieux saisis	Le professeur prend note des éléments bien compris et mal compris. Il peut fournir des explications supplémentaires ou même demander aux élèves qui ont compris ces notions de donner leur explication au reste de la classe. Au besoin, le professeur ajuste la leçon suivante pour revoir cette matière sous un autre angle.
Rédigez une phrase qui porte sur l'essentiel de l'exposé	Le professeur s'assure que les notions les plus importantes ressortent et il complète l'information au besoin
Faites ou complétez un schéma de concept	Le professeur peut fournir un schéma partiel qui tient compte du niveau des élèves et du processus d'apprentissage dans lequel ils sont engagés
Trouvez, dans un tableau, les éléments qui font défaut (ou qui sont inutiles ou erronés)	Dans le tableau fourni, le choix des éléments erronés peut avoir été fait en fonction des objets d'apprentissage qui sont habituellement plus faciles à saisir pour les élèves. Les éléments les plus difficiles devraient être corrects et exempts d'erreurs dans le tableau. Le professeur peut attirer l'attention sur ces points au moment de la révision du contenu du tableau et demander aux élèves de les formuler dans leurs propres mots
Demandez: «Que feriez-vous?»	Le professeur présente une brève mise en situation qui permet aux élèves de réfléchir aux habiletés auxquelles ils recourraient en pareille situation. Il importe que la situation permette aux élèves d'intégrer, du moins partiellement, les apprentissages réalisés. Le professeur peut poser des sous-questions pour permettre aux étudiants de traiter en entier la situation

Für Deutschlehrer

***«Wenn der Koch die Suppe versucht, dann ist das formativ;
Wenn die Gäste die Suppe versuchen, dann ist das summativ»***

(nach Robert E. Stake)

(за матеріалами проєкту «Assesment GI Multiplikator/innen 2020»)

SUMMATIVE UND FORMATIVE LEISTUNGSMESSUNG

SUMMATIV	FORMATIV
Am Ende Lernabschnitts	Während des Lernabschnitts
ergebnisorientiert	prozessorientiert

Urteil-Fremdeinschätzung	Unterstützung- Selbstschätzung
Fehler unerwünscht	Fehler erlaubt
endgültig	Nachbesser möglich
Anspannung	Ansporn

Die Methode für formative Assessment

Blitzfeedback mit ABSD- Kärtchen

Die Methode «Blitzfeedback mit ABSD- Kärtchen» würde im analogen Unterricht wie folgt aussehen: Die LK stellt eine Frage mit 4 Antwortmöglichkeiten ABCD-Jede/r Schüler/in hebt das Kärtchen, von der er/sie meint, dass sie zur richtigen Antwort gehört.

Im analogen sowie digitalen Format stellt in erster Linie Kohout eine anschauliche und naturfreundliche Alternative dar.

Außerdem kann man mit den Angeboten Mentimeter, Feedback Poll Everywhere, am Multiple-Choice-Fragen vorbereiten, zum Gelernten ein direktes Feedback holen und ein anschauliches Bild verschaffen- die Lehrkraft sieht an der Zahl der richtigen Antworten auf einen Blick, wie viele SuS das Wesentliche verstanden haben und kann entscheiden, wie fortgefahren wird.

Emoticon-Bilder der Tastatur als kurzes Feedback

Jede Tastatur in jedem Programm für die Live-Sitzung (Zoom, Microsoft-Teams usw.) die breite Auswahl an Emoticon-Bilder hat. Mit diesen Emoticon-Bildern könnte man sehr schnelle Feedback-Runde durchführen. Es wäre auch sinnvoll (je nach dem Niveau) das ausgewählte Emoticon-Bild zu begründen.

Im Präsenz-Format könnte die Lehrkraft verschiedene Bilder selbst im Voraus vorbereiten.

Feedback mit «Minute Papers»

Die Methode lässt ziemlich einfach in den Unterricht einsetzen und ist für die formative Evaluation ganz gut geeignet. Ohne viel Aufwand wird die Lehrkraft über den Lernstand der Lerngruppe informiert.

Analog: am Ende einer Unterrichtsstunde oder Unterrichtseinheit formuliert die Lehrkraft eine überschaubare Anzahl von Fragen zum zuvor behandelten Thema. Die Lehrer haben eine Minute Zeit ihre Gedanken auf Papier zu bringen. Anschließend sammelt die Lehrkraft die Papiere ein und wertet sie aus. In der nächsten Unterrichtsstunde werden offene Fragen und Unklarheiten geklärt.

Solche Methode wie «Feedback mit „Minute Papers» sehr gut, und bemühe immer, natürlich nicht jede Stunde im Plenum besprochen.

Digital bietet sich das an ein abschließendes Einholen von Feedback in Form einer Umfrage. Als Variante sind solche Tools wie Answergarden oder Mentimeter ganz gut geeignet <https://trypingo.com/de>. Verschiedene Fragetypen wie offene Antwort, Ja-Nein, Multiple- Choice etc. möglich.

Test durch Mitschüler/innen

Am Ende der Lektion erstellen die Lernenden kleine Tests/Quiz.

Im analogen Unterricht ist das gedruckte/handgeschriebene Tests/Quiz.

Im Online-Unterricht können die Tests entweder mit Learning Apps gemacht werden oder in Word/PDF-Dateien angeboten werden.

In Partnerarbeit lassen die Lernenden einander die Tests machen und bewerten die Antworten voneinander.

Die Aufgabenstellung:

1) Erstellen Sie Ihren Test zur Lektion. Der Test muss aus 5 Multiple-Choice-Aufgaben bestehen.

2) Geben Sie Ihren Test Ihrem Tandempartner / Ihrer Tandempartnerin und lassen Sie ihn / sie den Test machen.

3) Bewerten Sie die Antworten Ihres Tandempartners / Ihrer Tandempartnerin.

Kettenbrief

Die Methode eignet sich vor allem für Feedback und Reflexion.

Analog:

LK verteilt an ausgewählte SchülerInnen je ein Blatt Papier, wo eine Frage drauf steht, z.B.: Was habe ich heute gelernt? Was hat mir heute besonders gefallen etc. Jeder Schüler schreibt seine Antwort und reicht das Blatt seinem Sitznachbarn bzw. seiner Sitznachbarin weiter. Am Ende muss man alle Fragen beantwortet haben. Die Antworten können versteckt werden, indem man das Blatt zusammenfaltet.

Digital:

Dafür gibt es mehrere Tools: z.B. Pinnwände (padlet), Eatherpad oder man kann das bei Googledocs machen, für das digitale Format könnte auch das Tool Draw. Chat <https://draw.chat/> passen.

Es eignet sich gut für die kollaborative Arbeit für kollaboratives Schreiben passt noch <https://ebildungslabor.de/blog/padmethoden/>

In der analogen Form sind Schneeballgeschichten eine Methode, bei der Lernende jeweils einige Sätze auf ein Blatt Papier schreiben, diesen dann zusammenknüllen (als Schneeball), einer anderen Person zuwerfen – und diese schreibt daran weiter. In der digitalen Form kann mit Schneeballgeschichten sehr gut die bei vielen vorhandene Hürde angegangen werden, in geschriebenen Texten von anderen weiter zu schreiben und deren Text zu ändern (statt einfach nur parallel etwas dazu zu schreiben). Am einfachsten umsetzbar sind digitale Schneeball Geschichten, wenn man für alle Beteiligten ein leeres Pad einrichtet und dazu einen QR-Code (oder einen Kurz Link) auf einem kleinen Zettel ausdruckt. Zu Beginn erhält jede Person einen Zettel, öffnet das darin verlinkte, noch leere Pad und beginnt mit dem Schreiben. Nach einer festgelegten Zeit wird der QR-Code an eine andere Person weiter gegeben und diese öffnet das Pad und schreibt weiter.

Lerntagebucheintrag

Diese Methode passt sehr gut für formative Evaluation. Die Methode Lerntagebucheintrag ganz toll und Bedeuten wert, die der Fokus auf die Selbstbewertung lenkt und die Aufmerksamkeit der Schließung von Wissenlücken schenkt. Besonders attraktiv ist die Tatsache, dass die Lernende jede Woche diese Fragen beantworten müssen, was zu ihrer sinnvollen Position beim Lernen führt.

Die Fragen kann man auch auf Blättern an die Tafel befestigen und jeder schreibt eigene Antworten und Ideen digital haben wir das auch im Journal «Reflexion und Evaluation, Tag 1, Tag 2» geschrieben.

Die Methode Lerntagebucheintrag, für Feedback Reflexion eignet. Es könnte ein indirektes Feedback der Klasse sein, was in der Stunde gut gelungen ist:

- Vorher hatte ich wenig Ahnung. Aber jetzt weiß ich, dass...

- Mir war manches rätselhaft. Aber jetzt verstehe ich, dass...
- Was ich dazugelernt habe und jetzt besser kann: ...
- Spannend und interessant war für mich vor allem...
- Schwer gefallen ist mir Warum?)

Die Fragen könnten auf einem Blatt in Form einer Umfrage dargestellt werden. Die Inhalte der Fragen könnten, dem Thema des Unterrichts nach, variiert werden. Diese Aufgabe könnten auch im digitalen Format durchgeführt werden, und zwar mithilfe von Google- Formular (Google Forms).

Diese Methode dient nicht nur Selbstreflexion für Schüler, sondern zeigt auch Lehrern, worauf man noch Aufmerksamkeit schenken muss, was noch nachgeholt sein muss und worauf geachtet werden muss.

One –Minute- Paper präsentieren

Ziel: hiermit kann ich schnell und gezielt den aktuellen Wissensstand meiner Teilnehmer zu einzelnen Aspekten erfassen, Verständnis überprüfen, offenen Fragen herausfinden und dann klären, den Unterricht/ Workshop bewerten.

Verlauf: auf dem Flipchart sind eine oder zwei Fragen notiert, TN haben Notizzettel bekommen. Aufgabenstellung: Lesen Sie die Fragen zu seinem Unterricht und schreiben Sie auf das Zettel kurz (in einer Minute) die Antworten darauf.

Digitaler Unterricht: es kommt auf die Fragen, aber als eine Variante könnte ich Mentimeter einsetzen. Man kann auch Padlet nehmen.

Peer-Review

In meiner analogen Unterrichtspraxis habe ich gerne folgende Methode formativer Evaluation des mündlichen Ausdrucks eingesetzt: Wenn die KTN einen Vortrag sie stellen, damit sich die Zuhörer während des «langen» Sprechens nicht so sehr langweilen konnten. Außerdem sollten sie (Zuhörer) auf formale Korrektheit (Strukturen, Grammatik, Wortschatz) achten und danach bereit sein, ein paar Worte über den Gesamteindruck zu sagen. Gleich nach dem Vortrag (der Präsentation) beantworten die Zuhörer die vorher gestellten Fragen mit dem kurzen Feedback seitens der Sprechenden (ja, richtig / sehr gut u.e). Dann sprachen wir über den Gesamteindruck.

All diese Aktivitäten helfen den SuS scheint mir der Partnerbewertung Peer-Review ähnlich zu sein. Und das kann, meiner Meinung nach, uns digitale Format (Online-Live- Unterricht) eins zu eins übertragen werden.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. URL:<https://osvitoria.media/experience/yak-otsinyuvaty-bez-otsinok-pokrokovoinstruktsiya-suchasnogo-vchytelya/>.
2. URL: https://elt.oup.com/feature/global/guide-to-assessment-for-learning/?cc=gb&selLanguage=en&dm_i=1MVU,7KE9N,SUJCLE,USSZN,1.
3. URL: <https://nus.org.ua/view/suchasne-vykladannya-inozemnyh-mov-otsinyuyemo-vse-po-riznomu-chastyna-1/>

.

МАТЕМАТИЧНА ОСВІТНЯ ГАЛУЗЬ

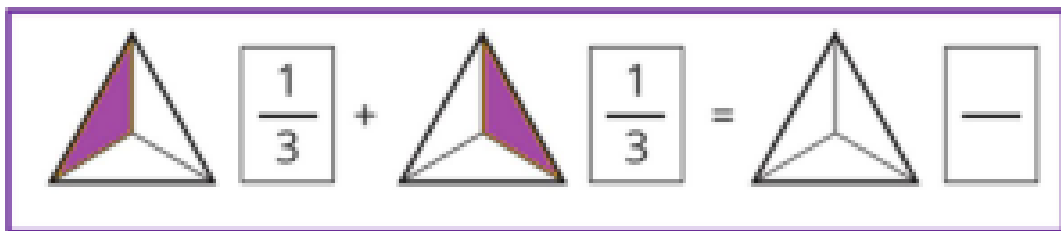
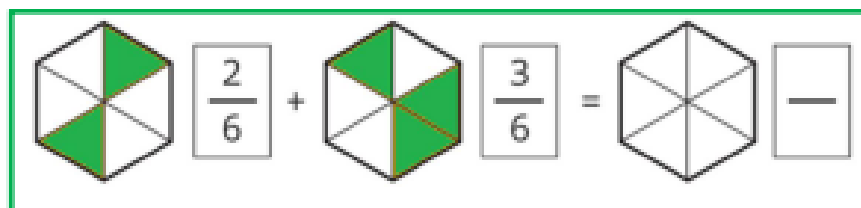
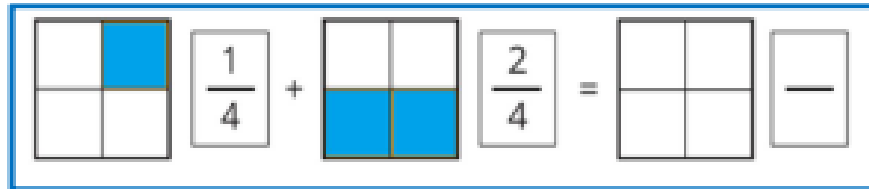
Додаток 1

ДОБІРКА ЗАВДАНЬ З МАТЕМАТИКИ ДЛЯ «ЩОДЕННІ 3»

5 клас, тема «Дроби»

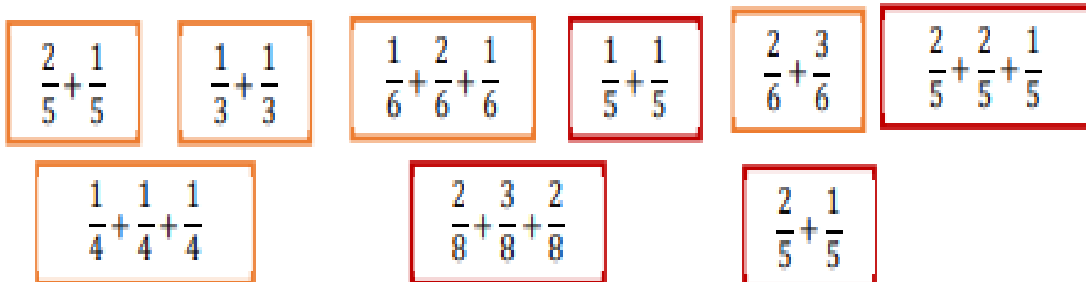
Математика самостійно

Розфарбуйте відповідну частину та запишіть дріб

Математика з другом

Для кожного виразу доберіть малюнок

Математика письмово

Здоровий сон підлітка становить $\frac{1}{3}$ доби. Сон Оленки становить $\frac{1}{4}$ доби. Обчисліть, скільки годин спить Оленка і чи буде її сон здоровим.

5 клас, тема «Геометричні фігури»

Математика самостійно

Заповніть таблицю

Назва кута	Малюнок	Градусна міра

Тупий кут

90°

Гострий кут

180°

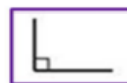
Прямий кут

$> 90^\circ$ але $< 180^\circ$

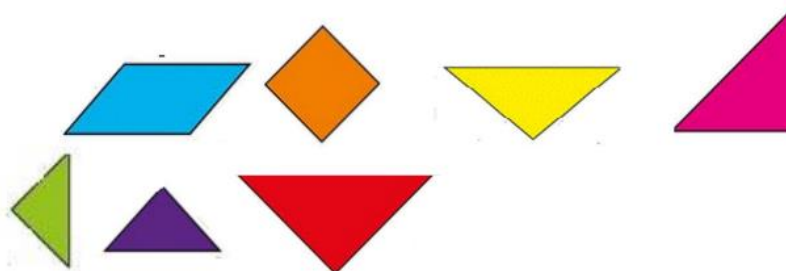
Розгорнутий кут

менше 90°

Математика з другом

Складіть з фігур квадрат

Математика письмово

Знайдіть масу повітря в пустій кімнаті, яка має форму прямокутного паралелепіпеда з вимірами 400см, 5м і 30дм, якщо маса 1м^3 повітря дорівнює 1290г.

**ПЛАН-КОНСПЕКТ УРОКУ З МАТЕМАТИКИ У 5 КЛАСІ.
ТЕМА. «ТРИКУТНИК. ВИДИ ТРИКУТНИКІВ»**

Ольга Зуб,

учитель математики, учитель методист
Прилуцького закладу загальної середньої освіти
I-III ступенів №7 (ліцею № 7)
Прилуцької міської ради Чернігівської області

Формування компетентностей:

- Предметна математична компетентність – розрізняти види трикутників залежно від величини кутів та довжин сторін; використовувати поняття периметра трикутника при розв'язуванні задач; робити висновки про деякі властивості трикутників на основі проведених міні досліджень; готовність оперувати трикутниками як геометричними фігурами для розв'язання практичних проблем; усвідомлювати ролі математичних знань і умінь в особистому та суспільному житті.
- Спілкування державною мовою – грамотно, чітко та зрозуміло формулювати думку, аргументувати.
- Компетентності в галузі предметних наук і технологій – усвідомлення важливості математики для пізнання навколишнього світу, для керування процесами і технологіями.
- Соціальна та громадянська компетентності – уміння працювати в команді, узгоджувати спільну позицію на основі доказів та досліджень.
- Культурна компетентність – усвідомлення взаємозв'язку математики та культури на прикладах із живопису, музики, архітектури, етносу.

Обладнання: проєктор, комп'ютер з доступом до мережі Інтернет, планшети (телефони) з доступом до мережі Інтернет.

Тип уроку: комбінований.

Перебіг уроку

I. Актуалізація опорних знань

Інтерактивна вправа "Незакінчені речення". (Демонстрація запитань на екрані)

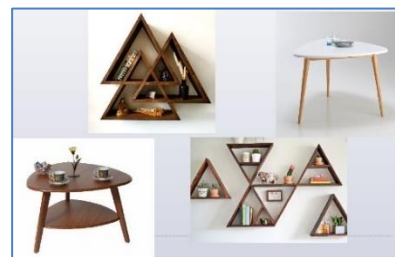
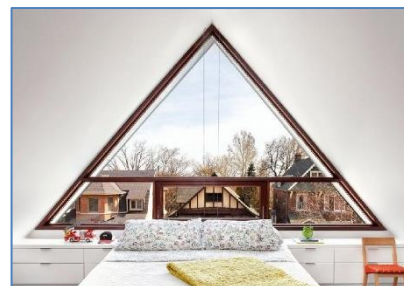
1. Якщо з однієї точки провести два промені, то утвориться геометрична фігура... (кут).
2. Величина прямого кута дорівнює ... (90^0).
3. Кут, величина якого більша 90^0 , називають ... (тупим).
4. Кут, величина якого менша 90^0 , називають ... (гострим).
5. Замкнені ламані обмежують фігуру, яка називається ... (многокутник).
6. Залежно від кількості сторін многокутники поділяють на види ... (трикутники, чотирикутники, п'ятикутники і т. д.).
7. Периметром многокутника називають ... (суму всіх його сторін).

II. Мотивація навчання

Мотивацію здійснюємо у вигляді реклами про трикутники (технологія ситуаційного моделювання).

Реклама 1. (демонстрація на екрані)

- Цей багатокутник знали ще первісні люди і виготовили його з каменю.
- Перші відомості про фігуру знайшли у єгипетських рукописах, яким більше 4000 років.
- Завдячуючи цій фігурі зроблено багато наукових відкриттів у математиці, фізиці, географії.
- Ця геометрична фігура використовується у дорожніх знаках, охороняючи безпеку життя водіїв і пішоходів.
- Це – трикутник. Якщо ви хочете пов'язати своє життя з наукою – вивчайте трикутник!
- Реклама 2.
- Ви інженер-будівельник і хочете конструювати сучасну красиву споруду?
- Ви модельєр і створюєте модний одяг?
- Ви дизайнер-садівник і хочете мати красиву клумбу?
- Ви хочете прикрасити своє житло оригінальними полицями?
- Тоді дружіть з трикутником! Він допоможе розв'язати багато практичних життєвих проблем.

III. Вивчення нового матеріалу

Сьогодні на уроці ми будемо вивчати трикутники. Виявляється, що вони бувають різні і ви повинні навчитися розрізняти їх за видами.

Робота з підручником. Відкрийте посібник на ст. 32 та прочитайте пункт «Види трикутників» [2, ст.32].

Для закріплення прочитаного на екрані демонструється презентація з різними видами трикутників. Учні їх класифікують за сторонами та кутами.

Рефлексія. Учні сигнальними картками демонструють рівень розуміння опрацьованого матеріалу (за необхідності здійснюється корекція).

IV. Розв'язування вправ

№777. Знайдіть периметр трикутника

- 1) рівностороннього
 - 2) рівнобедреного
 - 3) різностороннього
- (рис. 131) [2, с.35].

Учні за рисунком розрізняють трикутники і знаходять їх периметри як суму сторін за формулою

$$P = a + b + c.$$

Після перевірки результатів, на основі аналізу проведених обчислень, учитель пропонує учням придумати формули для обчислення периметра рівнобедреного та рівностороннього трикутників. (формули $P = 2a + b$ та $P = 3a$ записуються на дошці та в зошиті).

№ 788 [2, с.37]. Периметр трикутника дорівнює 96 мм. Одна з його сторін 24 мм, а дві інші рівні між собою. Знайти довжини нерівних сторін трикутника.
(колективне обговорення розв'язку, самостійне виконання в зошитах)

V. Фізкультхвилинка

VI. Робота в парах

Розв'язуючи вправу, учні проводять міні дослідження.

№789 [2, с.37]. Зробіть необхідні вимірювання і встановіть, чи рівні трикутники, зображені на рис. 135. Знайдіть периметр кожного трикутника. Зробіть висновки.

Учні працюють в парах, вимірюючи кути і довжини сторін трикутників (кожна пара самостійно розподіляє обсяг роботи). Обчислюють периметри трикутників. Результатом цього міні дослідження є висновок: рівні трикутники мають рівні периметри.

VII. Дослідження проблемної ситуації та створення математичної моделі

№ 795 [2, с.38]. Дві сторони трикутника рівні і кожна з них удвічі довша за третю. Знайти довжини цих сторін, якщо периметр дорівнює 75 см.

Задача подібна до №788, але проблемна ситуація: жодна із сторін трикутника невідома. Колективно обговорюємо створення математичної моделі (складання рівняння) для розв'язання даної проблеми. Розв'язання записується на дошці і в зошитах.

VIII. Робота в групах. Організація дослідницької роботи

Клас ділиться на невеликі групи. Учитель роздає кожній групі моделі прямокутних, гострокутних, тупокутних трикутників. Пропонує виміряти транспортиром кути трикутника та знайти їх суму. Кожна група обговорює одержані результати та повідомляє їх. Узагальнюючи результати проведених досліджень, учні формулюють висновок: сума кутів будь-якого трикутника дорівнює 180^0 . Учитель наголошує, що це твердження зроблене на основі проведених вимірювань, деякі результати наближені до 180^0 . Тому для учнів сьогодні це твердження є лише припущенням, науковою гіпотезою. Кожне твердження вимагає доведення і це буде зроблено при вивченні геометрії.

IX. Інформаційна хвилинка

«Цікаво знати». Учитель виводить на екран презентацію про трикутники у архітектурі, мистецтві, техніці, географії, природі, українських вишиванках та писанках, дорожніх знаках та робить короткий коментар.

X. Підсумки уроку. Рефлексія

XI. Отже, ви сьогодні поповнили свої знання про трикутники. Щоб оцінити вміння застосовувати ці знання, пропоную інтерактивне завдання:

За допомогою позначення вкажіть такі числові значення, щоб кожне твердження було правильним.
(<http://learningapps.org/prpu3fg4a21>).

На аркушах, які отримав кожний, учні оцінюють свої знання, повідомляють учителя про проблеми, що виникають.

XII. Домашнє завдання. Розв'язати №№ 787, 790, 784.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Модельна навчальна програма «Математика. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт. Мерзляк А.Г., Номіровський Д.А., Пихтар М.П., Рубльов Б.В., Семенов В.В., Якір М.С.). Рекомендовано Міністерством освіти і науки України (наказ МОН України від 12.07.2021 №795).
2. Математика. Посібник для 5 класу закладів загальної середньої освіти. Тернопіль. Видавництво "Підручники і посібники", 2021.
3. Математика в рідній школі, № 6, 2019.
4. Математика в школах України, №№ 22-24, (стор. 610-612).

Додаток 3

ПЛАН-КОНСПЕКТ УРОКУ З МАТЕМАТИКИ У 5 КЛАСІ. ТЕМА. «ДОДАВАННЯ І ВІДНІМАННЯ ДЕСЯТКОВИХ ДРОБІВ»

***Раднянко Тетяна,**
учитель математики, учитель методист
Ніжинської загальноосвітньої школи
I-III ступенів № 10
Ніжинської міської ради Чернігівської області*

Мета уроку:

навчальна:

- повторити вміння читати й записувати десяткові дроби;
- удосконалити знання та вміння учнів виконувати вправи з десятковими дробами;
- навчити використовувати дії додавання та віднімання для розв'язування рівнянь і задач.

розвиваюча:

- розвивати логічне мислення, кмітливість, старанність, самостійність, мовлення, уміння зосередитися, пізнавальний інтерес, критичність і швидкість розв'язування.

виховна:

- виховувати почуття відповідальності, віру у свої можливості й здібності;
- формувати вміння співпрацювати в ході спільної навчальної діяльності.

Формування компетентностей:

математична компетентність: повторити, систематизувати і узагальнити знання учнів про правила додавання і віднімання десяткових дробів, відтворити і перевірити вміння розв'язувати задачі і вправи на додавання і віднімання десяткових дробів, що мають практичний зміст;

ключові компетентності:

- *спілкування державною мовою* — грамотно висловлюватися українською мовою, чітко, лаконічно та зрозуміло формулювати думку; доречно та коректно вживати в мовленні математичну термінологію;

- *основні компетентності у природничих науках та технологіях* – усвідомлювати важливість математики як універсальної мови науки;
- *уміння вчитися впродовж життя* – визначати мету своєї діяльності, аналізувати і застосовувати потрібні знання та способи для досягнення поставленої мети; контролювати, коригувати та оцінювати результати своєї навчальної діяльності; формувати свідоме ставлення до навчання;
- *інформаційно-цифрова компетентність* – вміння безпечно користуватися інтернетом, застосовувати онлайн-сервіси для навчального процесу

Тип уроку: урок удосконалення знань, умінь і навичок.

Форма організації уроку: колективна, групова, індивідуальна, фронтальна.

Обладнання та наочність: дошка, комп'ютер, навчальна комп'ютерна презентація, картки з відповідями, картки із завданнями.

Перебіг уроку

*Математика цікава тоді,
коли живить нашу винахідливість і здатність міркувати.*

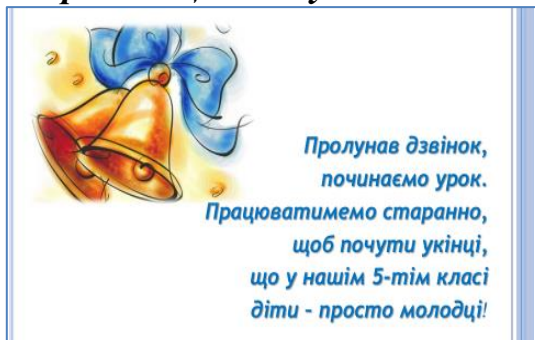
Д. Пойа

Мозок, добре впорядкований, вартий більше, ніж добре наповнений.

М. Монтель

Підготовчо-мотиваційний етап

I. Організація класу

Добрий день! Сідайте будь-ласка! Я рада вас вітати на уроці! Сподіваюся, що всі ви візьмете участь у проведенні уроку. Усі ми різні і водночас схожі.

Давайте перевіримо це:

1. Хто полюбляє кататися на велосипеді – підніміть праву руку.
2. Хто любить співати – покажіть ліву долоню.
3. Хто добре відпочив на перерві – плесніть у долоні.
4. А всі у кого є друзі – посміхніться.
5. А хто буде активним на уроці – покажіть «Клас!»

Як бачите ми краще пізнали один одного і зараз почнемо працювати. Я сподіваюся, що всі ви візьмете участь у проведенні уроку. Тож бажаю вам успіху у сьогоднішній роботі.

Сподіваюся, сьогодні на нас чекає і успіх, і радість. Ви зможете продемонструвати власну обдарованість і компетентність. Перед вами стоїть завдання проявити свої знання і вміння застосовувати свої знання для виконання вправ і задач.

II. Перевірка домашнього завдання

Перевірка за готовими відповідями. Обмінюйтесь зошитами з сусідом справа.

III. Мотивація навчального процесу

Ви уже доволі гарно навчилися додавати та віднімати десяткові дроби. І сьогодні ми повторимо правила та покажемо, як ви вмієте застосовувати їх під час розв'язування прикладів, рівнянь, задач.

Отже, у зошитах записали число. Класна робота.

Намалюйте на полі в зошиті смайлик, який відповідає настрою, з яким ви прийшли на урок. Отже, тема уроку «Додавання та віднімання десяткових дробів».

На сьогоднішньому уроці на нас чекають цікаві завдання. Хочу зауважити, що в роботі нам допоможе вислів давньогрецького філософа і вченого Аристотеля «Розум полягає не лише в знаннях, але й у вмінні застосовувати ці знання» і відомого математика Д. Пойа: «Математика цікава тоді, коли живить нашу винахідливість і здатність міркувати»

IV. Актуалізація опорних знань

Давайте з вами повторимо. Увага на екран:

- Закінчи речення...
- Прочитай дроби
- Чи однакові десяткові дроби 2,3000; 2,300; 2,30 і 2,3?
- Чи можна записати число *півтора*?

Алгоритми додавання і віднімання десяткових дробів

1. Зрівняй кількість цифр після коми в обох числах.
2. Запиши у стовпчик, щоб кома знаходилась під комою; додавай і віднімай як натуральні числа.
3. Постав кому в сумі чи різниці під комою в даних числах.

V. Застосування знань. Формування вмінь

Завдання 1.

Вправа «Виправ помилку» (По черзі учні виходять до дошки виправляють, а потім звіряємося)

1) $52 + 18 = 7;$	- $73 + 27 = 10;$	$(7,3 + 2,7 = 10)$
2) $736 - 336 = 4;$	- $57 - 4 = 17;$	$(5,7 - 4 = 1,7)$
3) $3 + 108 = 408;$		
4) $74 - 24 = 5;$		
5) $73 + 27 = 10;$		
6) $57 - 4 = 17;$		

Відповіді:

- $52 + 18 = 70;$ $(5,2 + 1,8 = 7)$
- $736 - 336 = 400;$ $(7,36 - 3,36 = 4)$
- $3 + 108 = 111;$ $(3 + 1,08 = 4,08)$
- $74 - 24 = 50;$ $(7,4 - 2,4 = 5)$

Завдання 2.

Математичне лото

Обчисліть, використовуючи прийоми швидкого обчислення:

- 1) $0,8 - 0,1$; 4) $9,43 - 5,43$; 7) $13,5 - 13$;
2) $12,7 - 0,7$; 5) $43,8 - 3,8$; 8) $6,05 - 3,05$;
3) $3,48 - 3,44$; 6) $8 - 0,5$; 9) $36 - 0,6$

Учні виконують завдання, а потім вибирають правильні відповіді з карток прикріплених на дошці зі списку, де є правильні і неправильні відповіді. Учень, який знайшов правильну відповідь виходить до дошки і прикріплює картку до квадрату з таким же числом, як і номер завдання. Якщо всі завдання виконані правильно, то на зворотній стороні отримаємо картинку.

,7		,5
2	0	
,04	,5	5,4

Учитель. Перед вами зображення дерева, яке цікаве тим, що воно являється найвищим у світі.

Фізкультхвилинка

Якщо ви вважаєте, що вам необхідно в житті вміти множити числа, *підніміть руки вгору.*

Якщо ви вважаєте, що вам необхідно ділити числа, *то підстрибніть.*

Якщо ви вважаєте, що вам в житті необхідно вміти розв'язувати рівняння, *то кліпніть очима.*

Якщо ви вважаєте, що урок математики розвиває логіку вашого мислення, *покрутіть головою вліво, вправо.*

Якщо ви вважаєте, що хороша дисципліна на уроці – це запорука ваших знань, *тупніть ногою.*

Якщо, на вашу думку, ви уважні і дисципліновані на уроці, *сплесніть руками.*

Завдання 3.

Розгадай слово

Визначте назву найвищого дерева у світі, виконавши завдання за схемою. (Виконання вправи відбувається у невеликих групах)

Ключ

П	Е	А	С	В	О	Р	К	Й	Я
0,01	0,76	0,14	0,8	0,6	0,77	0,93	0,1	0,001	0,33

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

Відповідь: Секвойя

Учитель. Це незвичайне дерево, відноситься до родини кипарисових, а росте до шести тисяч років. Але мабуть у вас виникає цікавість, а якої ж висоти виростає це дерево? Давайте дізнаємося, розгадавши наступне завдання.

Завдання 4.

Розв'яжіть рівняння $(x-51,2)+25,3=84,1$

Відповідь. 110 м.

Завдання 5.

ЗАДАЧА

- Олень розвиває найбільшу швидкість 67,5 км/год, що на 2,3 км/год менша за швидкість зайця і на 2,5 більша за швидкість вовка.
- Яка швидкість зайця і вовка?

Підсумково-рефлексивний етап

V. Підсумок уроку.
Рефлексія

Виставлення оцінок.

Виконайте тестові завдання (взаємоперевірка):

1. У якому з наведених прикладів віднімання виконано правильно?	М) $7,28 - 2,8 = 4,2$; О) $7,28 - 2,8 = 4,48$; А) $7,28 - 2,8 = 7$.
2. Виконати додавання: $2,8 + 4$	Н) 2,12; Т) 6,8; Л) 3,2.
3. Обчислити: $(4,8 - 1,6) + (41,8 + 19) - 1,5$	Ж)- 13; Ю) 23; І)- 23.
4. Розв'язати рівняння $6,5 + x = 24$	Е) 17,5; Я) 18,5; К) 16,5.

О

Т

Ж

Е

VI. Домашнє завдання (слайд)

Домашнє завдання

Завдання виконують уважно. Усі дії записують собі у зошит та, при потребі, виконують додавання у стовпчик.

За таблицею визначають букви, що відповідають отриманим результатам. Із цих букв складають слово. Приготуйте інформацію про цю рослину.

- $12,2 + 1,9$;
- $14 + 19,3$;
- $8,3 - 5,7$;
- $11,8 - 10,9$;
- $17,5 + 25$;
- $37,6 - 12$.

А	І	М	О	Р	Б	С	А	Х
2,6	42,5	40,5	32,3	33,3	24,6	25,6	14,1	0,9

Отже,

Я знаю

- Правило додавання десятих дробів
- Правило віднімання десятих дробів

Я вмію

- Застосовувати правила додавання та віднімання десятих дробів до розв'язування різних вправ

VII. Рефлексія

Дякую усім за активну участь і гарну роботу!

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Істер О.С. Математика (підручник 5 клас). К. : Генеза, 2013.
2. В. Кравчук Г. Янченко. Математика (посібник 5 клас). Т.: Підручники і посібники, 2021.
3. HTTP: //uk.wikipedia.org.

Додаток 4

РАНКОВІ ЗУСТРІЧІ – НОВА ТРАДИЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

І. Лебедко,

учитель математики

Ріпкинського ОЗЗСО І-ІІІ ступенів

Навчальний матеріал засвоюється учнями в процесі навчальної діяльності. Все залежить від того, яка ця діяльність, із яких навчальних дій вона складається, як ці частини між собою співвідносяться, тобто яка структура навчальної діяльності – від усього цього багато в чому залежить результат навчання, його розвиваюча і виховна роль. Ставлення дітей до власної діяльності визначається значною мірою

тим, як вчитель організує їх навчальну діяльність, яка її структура і характер.

Ранкові зустрічі – нова традиція української школи. Як правило, їх використовують у 1 – 4-х класах, але середню школу також доцільно залучати до них. Часу на ранкові зустрічі у 5 класі виділяємо на першому уроці до 10 хвилин. Метою ранкових зустрічей є підготовка дітей до робочого дня. У цей час учитель демонструє дітям бажану поведінку, учні закріплюють раніше набуті знання та вміння.

Ранкові зустрічі допомагають налаштувати клас на роботу протягом дня, знайти спільні інтереси, здружити дітей, бо в атмосфері взаємоповаги обговорюються цікаві теми чи важливі питання.

Розрізняють чотири основні компоненти ранкової зустрічі:

- 1) Вітання.
- 2) Обмін інформацією.
- 3) Групове заняття.
- 4) Щоденні новини.

Але в 5-му класі я обираю один із компонентів в залежності від тематики та виду уроку.

Такі заняття дають дітям змогу розвивати соціальні та навчальні навички, поєднуючи соціальний, емоційний та інтелектуальний розвиток кожного учня. Повторення позитивного досвіду сприяє розвитку доброти, поваги, а також дає результати як у спільноті класу, так і поза його межами. Ранкові зустрічі сприяють формуванню колективу, оскільки в цей час діти вчаться слухати людей, дивитись їм в очі, обмінюватись новинами, доброзичливо і з повагою ставитись до інших, вчаться бути відповідальними. Ці навички мають важливе значення для успішного життя в колективі, спільного навчання та розв'язання конфліктних ситуацій. Ранкова зустріч – ідеальна можливість для розвитку цих навичок.

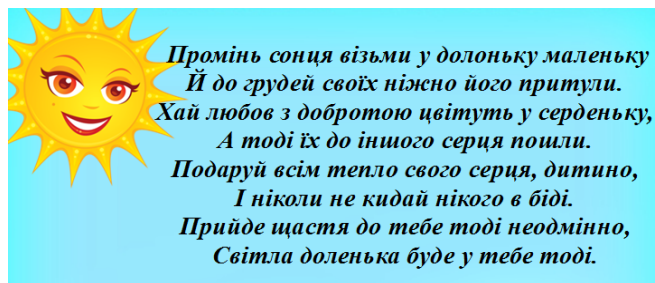
I. Ранкові зустрічі: вітання

Важливу увагу приділяю підготовці та проведенню ранкових зустрічей. Це допомагає налаштувати дітей на плідну роботу. Одним із основних компонентів ранкової зустрічі є **вітання**.

*Давайте привітаємось,
Давайте посміхнемося,
Давайте в очі глянемо,
І нам тепліше стане.
Раз рука, два рука,
Раз плече, два плече.
Голова вліво, вправо подивилась,
Посміхнулась, привіталась.*

- Діти, давайте сьогоднішню зустріч розпочнемо з побажань (учні по черзі висловлюють побажання один одному).

✓ Перед вивченням теми «Координатний промінь» пропоную учням такий вірш:

Учні мають знайти слово, з яким буде пов'язана тема уроку.

II. Ранкові зустрічі: обмін інформацією

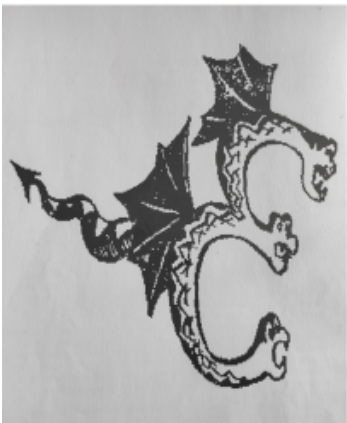
Практика обміну інформацією – це найважливіший компонент ранкової зустрічі. Під час обміну інформацією учні висловлюють свої власні ідеї, стурбованість, досвід, почуття, а також обмінюються важливими для них

речами. Обмін інформацією виховує в учнів навички вільно висловлюватись перед аудиторією. Учні потребують практики, аби почуватися спокійно й комфортно, висловлюючи свої ідеї у класі.

Вивчаючи тему «Натуральні числа», пропоную учням підготувати інформацію про якесь натуральне число і значення цього числа в долі людей. На наступний урок – про інше число. Можна запропонувати підготувати інформацію про число, з яким співпадає дата дня народження.

Наприклад:

Число 3

- ▶ Число 3 стало самим улюбленим числом і в міфах, і в казках.
- ▶ Число 3 символізує талант, різносторонність, веселість, вказує на науку, світ мистецтва.
- ▶ У древніх греків це число вважалося щасливим.
- ▶ Число 3 символізується також трикутником, що являє собою Минуле, Сьогодення і Майбутнє.
- ▶ Люди, народжені третього числа, часто доходять до найвищих ступенів у будь якій професії.
- ▶ Під цим числом, частіше всього таяться талановиті різнобічно розвинені особистості, які схильні до занять наукою, різними видами мистецтва і спорту.
- ▶ 3: талановиті авантюристи
- ▶ Люди- "трійки" - це товариські, веселі і творчі особистості. З ними приємно і цікаво перебувати в компанії, вони часто бувають в центрі уваги. У роботі і захопленнях ці люди талановиті, вони не бояться шукати незвичайні, оригінальні рішення, чим дивують своїх роботодавців. Незважаючи на величезний потенціал, "трійки" рідко займають керівні посади, але це зовсім не через відсутність лідируючих якостей, а просто тому, що це занадто велика відповідальність. Для цього потрібна посидючість і повна віддача, а цього люди з числом 3 гарантувати не можуть, оскільки авантюризм в крові і жага нового не дадуть їм все життя провести в одному місці або на одній роботі. Також вони швидко скоплюють нову інформацію.
- ▶ "Трійки" заводять багато друзів і не бояться знайомитися.

Вивчаючи геометричні фігури, пропоную порахувати, скільки складів в імені улюбленого героя мультфільмів, фільмів, казок та накреслити від руки геометричну фігуру, виконуючи умову:

- якщо в імені один склад – намалюйте коло,
- якщо два – відрізок,
- три і більше – геометричну фігуру з кількістю вершин у відповідності до кількості складів.

Написати на аркуші паперу ім'я улюбленого героя правою (або домінуючою) рукою, починаючи з останньої літери до першої. (Наприклад, немрепуС – це Супермен); на аркуші паперу напишіть своє ім'я лівою (або недомінуючою) рукою. Запрошую продемонструвати та за бажанням презентувати створені талісмани героїв.

Використовуючи кубик для ранкових зустрічей, пропоную закінчити речення: я вірю ..., я знаю ..., я прагну ..., я мрію ... і т. ін.

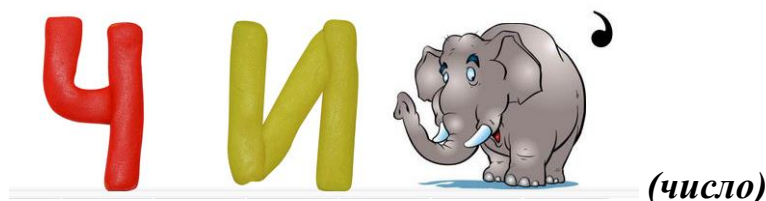

III. Ранкові зустрічі: групове заняття

1. При вивченні теми «Подільність натуральних чисел»:

- у кожного учня картка з натуральним числом. Пропоную створити коло, в якому стоять учні так, щоб утворився ряд чисел, розташованих у порядку зростання;
- у перший ряд стати учням, у яких дане число є дільником числа 15 (чи іншого числа); у другий ряд – кратним числа 3, і т.д.
- у перший ряд стати учням, у яких в руках прості числа, у другий – складені.

2. Використовуючи генератор ребусів (rebus1.com РЕБУСИ УКРАЇНСЬКОЮ), створюю ребуси, в яких зашифрована тема уроку, або слово. Наприклад:

3. Можна запропонувати учням знайти на картинці цифри від 1 до 9, знайти дільники числа 4;6;8;9 і т.ін., прості числа.

4. «Загадкова скринька»

В скриньку ховають предмет, який може бути пов'язаний з темою минулого уроку. Її передають по колу і діти за допомогою питань, на які можна дати відповідь: «Так» або «Ні», намагаються відгадати що в скриньці.

5. Відгадати загадки

Загадка на кмітливість про число п'ятдесят:

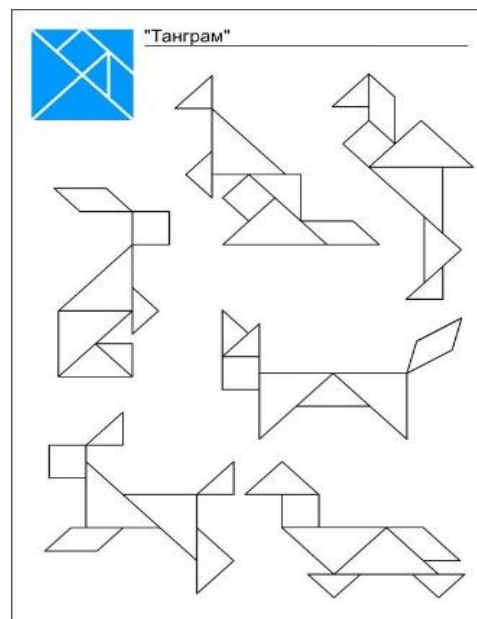
П'ять, п'ятнадцять,
Без двох – двадцять.
Семеро, трое,
Ще й малих двоє. (50)

Загадка на кмітливість про цифру два:

Що буває після Нового року? (друге січня)
Летіла сорока, а за нею сорок.
Скільки було сорок? (дві)

Була кішка, сорок кошенят,
Собака і людина.
Скільки всього ніг? (дві у людини, бо у котів лапи)

5. При вивченні геометричних фігур (квадрат, прямокутник, трикутник) використовую танграм.

IV. Ранкові зустрічі: щоденні новини

При вивченні нової теми, пропоную учням знайти ще інформацію з даної теми, якої немає у підручнику. На наступний урок у вигляді новин пропонуємо її іншим учням.

Використовуючи шаблони «Гном», учні записують дома назву теми у прямокутнику, а повідомлення – у колі. Потім створюємо так званий **ланцюг новин**.

ПРИРОДНИЧА ОСВІТНЯ ГАЛУЗЬ

Додаток 1

*А. Землянська,
учитель Ріпкинського опорного закладу
загальної середньої освіти I-III ступенів
Ріпкинської селищної ради*

РАНКОВА ЗУСТРІЧ

Робота учителів-предметників у 5-х кл. (пілотних) класах суттєво відрізняється від роботи, яку вели учителі початкової ланки. Це ми відчували одразу на своїх уроках. Передусім постало питання з проведенням ранкових зустрічей. На засіданні творчої групи ми всі разом вирішили проводити ранкові зустрічі наступним чином: кожен учитель, який зустрічав учнів на першому уроці, проводив ранкову зустріч у відповідності до специфіки свого предмета та визначеної на урок теми. Час ранкової зустрічі було зменшено до 5 хв.

Отож, ранкове коло у 5-х класах – це поєднання в собі елементів мотивації навчальної діяльності учнів та актуалізації опорних знань. В той же час реалізувалася основна мета ранкової зустрічі – кожен учень висловлював свою думку та власні почуття і переживання.

Як приклад, ранкове коло «Хто такі бактерії та яке їх значення?» до уроку «Будова та властивості живих організмів», яка вивчається у II семестрі.

Перебіг проведення

Діти стають у коло. Для того щоб прокинутися, виконуємо емоذجі танець з демонстрацією на мультимедійній дошці

(<https://www.youtube.com/watch?v=vg2bQGhZXNU>);

1. Вітання «Ніхто не знає, що я ...»

Учні стоять у колі. Передаючи мовник по колу, учні говорять «Ніхто з вас не знає, що я ...»

Мета вправи: Передаючи мовник по колу, учні говорять «Ніхто з вас не знає, що я ...» (сьогодні слухав новини про...; читав книжку...; робив зарядку...; співав пісню...)

6. Обмін інформацією.

Вчитель дає торбинку зі стікерами, на яких прописана інформація про живі організми. Діти по черзі беруть собі стікер, читають вголос ознаки і, якщо знають про що говориться, то відповідають. І так по черзі. Дані ознаки організмів прикріплюють до фліпчарту. Наприклад:

- Дані організми поширені скрізь;
- Мають мікроскопічні розміри;
- Їх використовують в харчовій промисловості;
- Мають форму вібріонів, палички, коків.

Може хтось здогадався, про кого йде мова. Так, про бактерії.

3. Вправа «Стілець автора» (дитина сідає на стілець посередині кола і розказує інформацію, яку знає про бактерій).

А які в вас асоціації виникають, коли ви чуєте слово бактерія? (відповіді учнів з допомогою «мовника»).

Найчастіше в учнів бактерії викликають негативні емоції, але учитель наголошує на тому, що без них неможливі дуже важливі процеси в світі. І плавно підводить учнів до теми, мети та завдань уроку.

От сьогодні на уроці ми з вами поговоримо про цікавий, дивовижний світ маленьких істот, подивимося відео про те, як відбулося їх відкриття, їх будову, форму, доведемо з вами не тільки шкідливі, а й корисні властивості бактерій. Сідайте за парти – починаємо урок.

Додаток 2

О. Блінова,

*учитель Ніжинської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 10
Ніжинської міської ради Чернігівської області*

ДІАГНОСТИЧНА РОБОТА З ПРЕДМЕТА «ПІЗНАЄМО ПРИРОДУ»

I варіант

Дата: _____ Клас: _____
ПІБ: _____

1. Природа – це:

- а) все, що нас оточує;
- б) знання людини про природу;
- в) все, що оточує людину і виникло без її втручання.

2. Укажіть науку, що вивчає речовини та їх перетворення:

- а) фізика; б) хімія; в) екологія.

3. До механічних явищ відноситься:

- а) співає птах; б) летить літак; в) горить багаття.

4. Оберіть біологічне явище з перелічених:

- а) зміна кольору хутра у зайця; б) поява іржі; в) жовтіє листя; г) летить метелик.

5. Скисання молока належить до ... явищ:

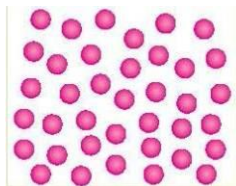
- а) біологічних; б) хімічних; в) фізичних.

6. За звичайних умов не здатні зберігати ні форму, ні об'єм:

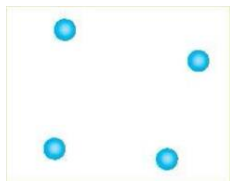
- а) рідкі тіла; б) газуваті тіла; в) тверді тіла; г) правильної відповіді немає.

7. Визначте, на якому малюнку зображена тверда речовина:

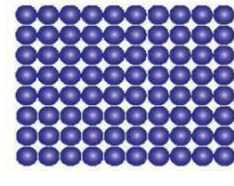
а)

б)

в)

8. Спів пташки – це ... явище.

- а) теплове; б) електричне; в) звукове.

9. Повітря — це...

- а) природна чиста речовина; б) природна суміш газів; в) штучна суміш газів.

10. Який процес зображено на малюнку

- а) утворення туману; б) випаровування;
в) колообіг води у природі; г) утворення дощу.

11. Виберіть три ознаки, які є характерними для ядра:

- а) найбільша частина Землі;
б) центральна частина земної кулі;
в) знаходяться гірські породи та мінерали;
г) складається з двох частин: внутрішньої і зовнішньої;
д) верхній в'язкий шар мантиї;
е) температура досягає 2500 градусів;
є) температура досягає 5000 градусів.

12. Наведіть приклади водних об'єктів суходолу. Поміркуйте, яке значення вони виконують у природі та житті людини.

II варіант

Дата: _____

Клас: _____

ПІБ: _____

1. Природознавство – це:

- а) знання людини про природу; б) наука про небесні тіла; в) все, що нас оточує.

2. Наука, що вивчає небесні тіла:

- а) фізика; б) астрономія; в) географія.

3. Проростання насіння – це:

- а) теплове явище; б) магнітне явище; в) біологічне явище.

4. Перетворення води на лід це:

- а) біологічні явища; б) фізичні явища; в) світлові явища.

5. Із переліку оберіть хімічні явища:

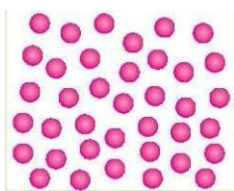
- а) світить сонце; б) згнило листя; в) поржавіло залізо; г) росте бурулька;
д) у зайця змінився колір хутра.

6. За звичайних умов здатні зберігати і форму і об'єм

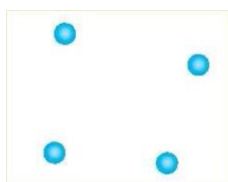
- а) рідкі тіла; б) газуваті тіла; в) тверді тіла; г) правильної відповіді не має.

7. Визначте, на якому малюнку зображена рідка речовина

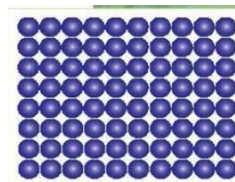
а)

б)

в)

8. Звук найшвидше поширюється у ...

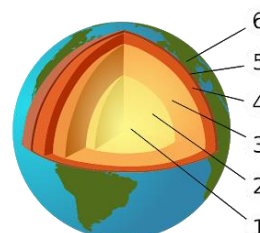
- а) рідинах; б) газах; в) твердих тілах.

9. Атмосфера – це:

- а) водна оболонка Землі; б) повітряна оболонка Землі;
в) тверда оболонка Землі.

10. Мантия на схемі позначена цифрою:

- а) 1;
б) 2;
в) 3;
г) 4.

11. Чому для нас важливо пити чисту воду щодня? (оберіть 3 правильні відповіді)

- а) Роботі абсолютно всіх органів і систем організму людини необхідна вода.
- б) Чиста питна вода сприяє поліпшенню роботи головного мозку. Адже цей орган на 85 відсотків складається з води. Нестача рідини призведе до негативного впливу на вашу пам'ять, увагу та концентрацію.
- в) Краса шкіри і волосся безпосередньо залежить від кількості вологи, що надійшла в організм.
- г) Вода допомагає роботі шлунку і кишечника, активізуючи його роботу. Успішне перетравлення їжі сприяє здоров'ю всього організму
- д) Достатня кількість води необхідно для ефективної терморегуляції організму

12. У якому із шарів атмосфери живе людина? Поміркуйте, яке значення має атмосфера у природі та житті людини.**Додаток 3****СВІДОЦТВО ДОСЯГНЕНЬ**

Ніжинської ЗОШ I-III _ступенів №10

учня / учениці _____ класу

ПІБ дитини

2021-2022 навчальний рік

Характеристика результатів навчальної діяльності

Навчальний предмет / інтегрований курс	Результати навчання	Рівень досягнення		
		I семестр	II семестр	Рік
Українська мова	Усно взаємодіє та висловлюється / Говоріння			
	Сприймає письмові тексти / Читання			
	Письмово взаємодіє та висловлюється / Письмо			
	Середнє арифметичне тематичних			
	Загальна оцінка результатів навчання			
Українська література	Письмово взаємодіє та висловлюється / Письмо			
	Середнє арифметичне тематичних			
	Загальна оцінка результатів навчання			
Зарубіжна література	Усно взаємодіє та висловлюється / Говоріння			
	Сприймає письмові тексти / Читання			
	Письмово взаємодіє та висловлюється / Письмо			
	Середнє арифметичне тематичних			
	Загальна оцінка результатів навчання			
Іноземна мова	Сприймає усну інформацію на слух / Аудіювання			
	Усно взаємодіє та висловлюється / Говоріння			
	Сприймає письмові тексти / Читання			
	Письмово взаємодіє та висловлюється / Письмо			

	Середнє арифметичне тематичних			
	Загальна оцінка результатів навчання			
Математика	Опрацьовує проблемні ситуації, створює математичні моделі і розв'язує проблемну ситуацію			
	Середнє арифметичне тематичних			
	Загальна оцінка результатів навчання			
Пізнаємо природу	Проводить дослідження природи. Усвідомлює закономірності природи			
	Опрацьовує та використовує інформацію. (Середнє арифметичне тематичних)			
	Загальна оцінка результатів навчання			
Технології	Проектує та виготовляє вироби. Застосовує технології декоративно-ужиткового мистецтва.			
	Виявляє самозарадність у побуті/освітньому процесі (Середнє арифметичне тематичних)			
	Загальна оцінка результатів навчання			
Інформатика	Працює з інформацією, даними, моделями			
	Працює в цифровому середовищі			
	Середнє арифметичне тематичних			
	Загальна оцінка результатів навчання			
Здоров'я, безпека та добробут (інтегрований курс)	Піклується про здоров'я і приймає рішення для безпеки			
	Середнє арифметичне тематичних			
	Загальна оцінка результатів навчання			
Етика	Знає і застосовує у повсякденному житті правила етичної поведінки і спілкування			
	Середнє арифметичне тематичних			
	Загальна оцінка результатів навчання			
Вступ до історії України та громадянської освіти	Працює з інформацією історичного та суспільствознавчого змісту			
	Середнє арифметичне тематичних			
	Загальна оцінка результатів навчання			
Інтегрований курс «Мистецтво»	Пізнає та аналізує твори мистецтва, виявляє емоційне ставлення			
	Здійснює мистецьку діяльність (САБ)			
	Загальна оцінка результатів навчання			
Фізична культура	Розвиває особистісні якості у процесі фізичного виховання			
	Володіє технікою фізичних вправ			
	Здійснює фізкультурно-оздоровчу діяльність (САТ)			
	Загальна оцінка результатів навчання			

Директор школи
Класний керівник

Здобуток

Облік навчальних досягнень учнів

№	12/12	12/12	12/12	12/12	12/12	18/01	19/01	01/02	08/02	15/02	22/02	12/04	19/04	03/05	12/05
1	к	б	б	б	б					к		9		9	9
2	к	б	б	б	б		10			12				10	11
3	к	б	б	б	б	9			к	10	12				10
4	к	с	б	б	с	к		7	к		к			7	7
5	к	б	б	б	б		10		к						10
6	к	б	б	б	б	11		к					10		11
7	к	б	б	б	б	к			к	8	к			9	9
8	к	б	б	б	б		10			9	к				9
9	к	б	б	б	б	8		к		10					8
10	к	б	б	б	б		10		к		9		10		10
11	к	б	б	б	б	7		5		к		5			6
12	к	б	б	б	б		10			11					10
13	к	с	с	с	с	8			к		7				8
14	к	б	б	б	б	к	8		к				6		7
15	к	с	с	с	с		9								8
16	к	б	б	б	б		10				10				8
17	к	б	б	б	б	10		7		10			8		8
18	к	б	б	б	б		8		к	к	к				8
19	к	б	б	б	б	7			4			11	9		8
20	к	б	б	б	б		9	к	к	8	к				8
21	к	б	б	б	б		10				8				9
22	к	б	б	б	б	к	11		к	9	11				11
23	к	б	б	б	б	10		к	к			10	9		10
24	к	б	б	б	б	10				к	10		9		10

Вчитель Зед

№ з/п	Дата
16	28/12
17	18/01
18	19/01
19	01/02
20	08/02
21	15/02
22	22/02
23	12/03

2022/7/18 11:02

№ з/п	Дата	ЗМІСТ УРОКУ	Завдання додому
16	28/12	Бігезиновий урок	
		група 1. Питайтесь про здоров'я	
		група 2. Пийте рісень для здоров'я	
		група 3. Вивчіть підписати вітні, поведінку свиста	
17	18/01	Здоров'я і його складники	Напишіть, як я ухвалю про своє здоров'я
18	19/01	Спосіб життя і фактори ризику	Опрацюйте презентацію
19	01/02	Рухова активність і здоров'я	Складіть план рухів на сьогодні
20	08/02	Кідерівська вимірності	Повторіть пр. корисну в.
21	15/02	Харчування і здоров'я	Складіть план про здорове харч.
22	22/02	Безпечне харчування	Обрати продукти і заповнити н.
23	12/04	Смак та користь їжі	Дискусійно
24	19/04	Сильнокупили, Добре сильнокупили не як	Дискусійно
25	05/05	Захворювання. Фактори ризику захворювання	Дискусійно

2022/7/18 11:02

	Дата	ЗМІСТ УРОКУ	Завдання додому
26	10/05	Емоційні сили на мистецтве здоров'я.	Дисциплінарно
		Ефективне спілкування	Дисциплінарно
27	12/05	Взаємодія і співпраця	взв. №3+ см. 54 Дисциплінарно
		Етична поведінка	Дисциплінарно
27	19/05	Пізнання мистецтва	Провисання гр. 2+ №2 (см. 6) 1+ (см. 8) Дисциплінарно
		Ідеї на мотивації	Дисциплінарно
28	24/05	Ресурси	урок 29 Дисциплінарно
		Промі на доросли	Дисциплінарно
29	31/05	Моя майбутність	урок №20 Дисциплінарно
30	02/06	Тіжденьковий урок	
		група 1 Фігуємо про здоров'я	
		група 2 Фігуємо рішення для безпеки	
		група 3 Фігуємо підписувати всім і поводитися етично	
		Навчальну програму виконали	
		10.06.2022 р.	З

2022/7/18 11:02

СОЦІАЛЬНА І ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНА ОСВІТНЯ ГАЛУЗЬ

Додаток 1

ДИДАКТИЧНІ МАТЕРІАЛИ ДО ТЕМИ: «УНІКАЛЬНІСТЬ ТА НЕПОВТОРНІСТЬ ЛЮДИНИ»

Перевіримо себе

1. Установіть відповідність між поняттями та їхніми визначеннями.

	1	2	3	4
1 Унікальність	☐	☐	☐	☐
2 Індивід				
3 Індивідуальність				
4 Особистість				

А Неповторна своєрідність, яка відрізняє одну людину від іншої

Б Несхожість ні на кого, встановлена за результатами порівняння

В Індивід, який завдяки своїм здібностям виконує різні ролі в суспільстві

Г Стійка система суспільно важливих рис, які характеризують людину як члена того чи іншого суспільства або спільноти

Д Окремий представник людського роду

2. Обґрунтуйте або спростуйте наведений вислів: «Усі ми різні, але ми рівні в правах і можливостях».

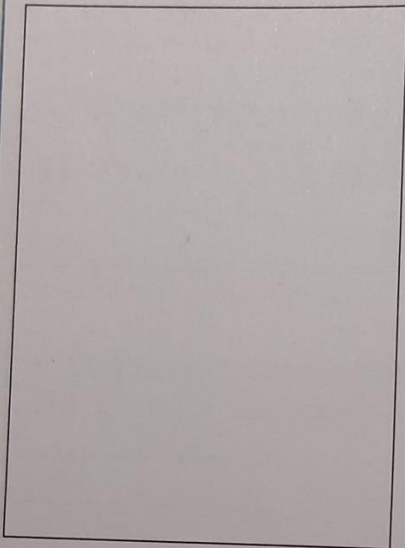
Так, тому що _____

Ні, тому що _____

3. Використовуючи додаткові джерела інформації, заповніть таблицю «Індивідуальні властивості людини».

Індивідуальна властивість людини	У чому полягає
Сприйняття	
Мислення	
Пам'ять	
Уява	
Здібності	
Інтереси	
Нахили	
Характер	

4. Створіть педагогічний (навчальний) рефлексивний (той, який мимовільно, несвідомо реагує на зовнішнє подразнення) малюнок «Мій портрет». Коротко поясніть, що ви хотіли сказати глядачам цим малюнком.

5. Напишіть невелику розповідь з аргументацією за однією із запропонованих тем: «Я — особливий/особлива тому, що...», «Я — особистість, тому що...».

Додаток 2

ЗАТВЕРДЖУЮ

Директор ліцею № 7

В.В. Зуб

«___» _____ 2021 р.

ПОГОДЖЕНО

Заступник директора з НВР

С. М. Василюк

«___» _____ 2021 р.

Календарно-тематичне планування

вивчення

базового інтегрованого курсу «Здоров'я, безпеки, добробуту», етики

у 5-А, 5-Б класах

учителя зарубіжної літератури, основ здоров'я, етики

Прилуцького закладу загальної середньої освіти І-ІІІ ступенів №7 (ліцею №7)

Прилуцької міської ради Чернігівської області

Миколенко Олени Михайлівни

на 2021/2022 н.р.

Календарно-тематичне планування здійснене за модельною навчальною програмою «ЗДОРОВ'Я, БЕЗПЕКА ТА ДОБРОБУТ. 5-6 класи (інтегрований курс)» для закладів загальної середньої освіти, рекомендованою Міністерством освіти і науки України.

Модельну навчальну програму розроблено на підставі наказу Міністерства освіти і науки України від 19.02.2021 №235 «Про затвердження типової освітньої програми для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти», створено відповідно до типової освітньої програми, типового освітнього плану і переліку модельних програм для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти (позиція 62). Модельна програма інтегрованого курсу ЗБД спрямована на досягнення учнями 5-6 класів обов'язкових і конкретних результатів навчання, визначених Державним стандартом базової загальної освіти за освітньою галуззю «Соціальна і здоров'язбережувальна».

Автори: Воронцова Т.В., Пономаренко В.С., Лаврентьєва І.В., Хомич О.Л. «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України» (наказ Міністерства освіти і науки України від 12.07.2021 № 795).

Посібник-практикум «Здоров'я, безпека та добробут» для пілотування у 5 класах закладів загальної середньої освіти (у 3-х частинах) за модельною програмою авторів Т. Воронцової, В. Пономаренка, І. Лаврентьєвої, О. Хомич - К., Алатон. 2021. – 112 с.

1 година на тиждень, за програмою 35 годин.

І семестр, 16 годин. 5-А клас

Екологічна безпека та сталий розвиток (Т-1)

Громадянська відповідальність (Т-2)

Здоров'я і безпека (Т-3)

Підприємливість і фінансова грамотність (Т-4)

№ уроку	Дата	Примітки	Тема	Шляхи наскрізних змістовних ліній реалізації	Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Види навчальної діяльності
			Вступ. Базові поняття			
1	07.09	с. 6–20	Життя і здоров'я. Сучасне уявлення про здоров'я. Вплив способу життя на здоров'я. Ознаки погіршеного самопочуття. Алгоритм дій у разі погіршення самопочуття. Джерела інформації про здоров'я	T-2 T-3 T-4	Знаний компонент: називають складові здоров'я; знають, до кого звертатись у разі погіршення самопочуття; розпізнають достовірні джерела інформації про здоров'я, три основні симптоми інсульту; знають принципи безпечної життєдіяльності; як діяти при потраплянні в небезпечну ситуацію; називають телефони рятувальних служб («101», «102», «103», «104»); розрізняють поняття безпека життя і безпека життєдіяльності; знають, що таке добробут людини, з яких потреб він складається.	Дослідження складових здорового способу життя. Моделювання поведінки в разі погіршення самопочуття, вимірювання температури тіла. Дослідження різних джерел інформації про здоров'я та оцінювання їх надійності
2	14.09	с.21–28	Принципи безпечної життєдіяльності. Безпека і небезпека. Небезпечні ситуації. Порядок дій при потраплянні у небезпечну ситуацію. Взаємодія з аварійними та рятувальними службами	T-2 T-3 T-4	Діяльнісний компонент оцінюють надійність різних джерел інформації (засоби масової інформації, реклама, соціальні мережі тощо); викликають необхідні рятувальні служби,	Дослідження прикладів небезпечних ситуацій. Відпрацювання алгоритму дій під час потрапляння у небезпечну ситуацію.
3	21.09	с.29–39	Наш добробут. Поняття і складники	T-1 T-4		Дослідження складових добробуту. Вправа на групову

Наскрізнi змістові лінії

Тема 1. «Вступ. Базові поняття»

Громадянська відповідальність. Усвідомлює необхідність брати участь у груповій роботі, враховуючи індивідуальні особливості й потреби, дотримуватися профілактичних заходів щодо інфекційних та неінфекційних захворювань.

Здоров'я і безпека. Аналізує вибір свій та інших осіб з позиції користі й задоволення (радість) для здорового, безпечного життя; визначає форми поведінки, які приносять задоволення без нанесення шкоди власному здоров'ю й здоров'ю інших осіб.

Підприємливість та фінансова грамотність. Усвідомлення взаємозв'язку життєвого успіху з фізичною складовою здоров'я; ставлення до збереження і зміцнення здоров'я як до ознаки підприємливості.

Тема 2 «Безпека на дорозі»

Екологічна безпека та сталий розвиток. Демонструє модель безпечної поведінки згідно інструкцій і правил у соціальному і природному довкіллі.

Громадянська відповідальність. Усвідомлює, що дотримання Правил дорожнього руху є обов'язком кожної людини (пасажира, пішохода, водія). Знає, що в разі необхідності в НС має право звернутися по допомогу до фахівців.

Здоров'я і безпека. Усвідомлює власну відповідальність за безпеку свого життя та формування безпечного середовища. Усвідомлення взаємозв'язку життєвого успіху з усіма складовими здоров'я; ставлення до збереження і зміцнення здоров'я як до ознаки підприємливості.

Тема 3 «Уміння вчитися»

Громадянська відповідальність. Усвідомлює, що потрібно виявляти зацікавленість до тривалої систематичної діяльності (хобі, спорт, мистецтво, навчання) й наполегливість у досягненні мети. Оцінює пріоритети відповідно до своїх здібностей.

Здоров'я і безпека. Усвідомлює необхідність чергувати види діяльності, щоб запобігти перевтомі. Ідентифікує та обговорює фізичні, психічні, й соціальні зміни, які відбуваються під час переходу в основну школу.

Підприємливість та фінансова грамотність. Знаходить засоби для щоденного і тижневого планування щодо освітнього середовища школяра сновної школи. Умови успішного навчання.

Тема 4. «Фізичне здоров'я»

Громадянська відповідальність. Усвідомлює необхідність брати участь у груповій роботі, враховуючи індивідуальні особливості й потреби, дотримуватися профілактичних заходів щодо інфекційних та неінфекційних захворювань.

Здоров'я і безпека. Аналізує вибір свій та інших осіб з позиції користі й задоволення (радість) для здорового, безпечного життя; визначає форми поведінки, які приносять задоволення без нанесення шкоди власному здоров'ю й здоров'ю інших осіб.

Підприємливість та фінансова грамотність. Усвідомлення взаємозв'язку життєвого успіху з фізичною складовою здоров'я; ставлення до збереження і зміцнення здоров'я як до ознаки підприємливості.

Календарно-тематичне планування здійснене за модельною навчальною програмою «Етика. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори Пометун О.І., Ремех Т.О., Кришмарел В.Ю.) «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України» (наказ Міністерства освіти і науки України від 12.07.2021 № 795)

0,5 годин на тиждень (17 годин за програмою)

I семестр. 5-А клас

Посібник «Етика. 5 клас (у 4-ох частинах)», автор Л. Давидюк, А. Мельник

№ з/п	Дата проведення	Примітки	Зміст навчального предмета	Очікувані результати навчання	Види навчальної діяльності учнів
			Вступ		
1.	06.09		Мораль. Етика. Моральні цінності суспільства – життєві орієнтири людини. Моральні взаємини й спілкування людей. Золоте правило моралі. Моральне зростання людини: чому важливо пізнавати та оцінювати себе.	Знаннєвий компонент: що таке мораль та етика, яку роль вони відіграють у житті та стосунках людей, формулює золоте правило моралі, Діяльнісний компонент: Ілюструє розуміння золотого правила моралі прикладами із власного життя та життя оточення. Пояснює, що таке моральні цінності та як вони впливають на взаємини та спілкування людей Ціннісний компонент: Усвідомлює важливість самопізнання та самооцінки.	Пошукові завдання: з'ясування значення понять «мораль», «етика», створення хмар слів до понять «моральні цінності», «золоте правило моралі». Обговорення та дискусія «Що є життєвими орієнтирами людини».
			Розділ 1. УНІКАЛЬНІСТЬ І НЕПОВТОРНІСТЬ ЛЮДИНИ		
2.	13.09		Індивідуальність людини. Формування особистості. Цінність людського життя. Гідність людини.	Знаннєвий компонент: Обґрунтовує унікальність та неповторність кожної людини. Діяльнісний компонент: Визначає відмінності між людьми як ціннісну ознаку індивідуальності Ціннісний компонент: Усвідомлює власну унікальність як цінність людського життя.	Обговорення та дискусії на теми «Як я розумію унікальність та неповторність кожної людини?», «Чому життя і гідність людини є найвищою цінністю в сучасному світі?»

3	20.09		Людські чесноти.	Знаннєвий компонент: Розповідає про формування особистості та людські чесноти. Пояснює, що таке індивідуальні відмінності людини, та виявляє повагу до них. Висвітлює сутність гідності та наводить приклади її проявів. Діяльнісний компонент: Бере участь у груповій роботі, враховуючи індивідуальні особливості та потреби. Ціннісний компонент: Усвідомлює значимість людських чеснот як прояв гідності.	Складання сенкану «Що таке чеснота?». Складання речень зі словами «людські чесноти, людські вади». Складання хмари слів до поняття «гідність».
4	27.09		Роль світогляду в становленні особистості. Потреби, бажання, інтереси людини.	Знаннєвий компонент: Характеризує роль світогляду у житті людини. Визначає свої потреби, бажання, інтереси та цілі. Діяльнісний компонент: Детально описує та аналізує в цілому себе та інших осіб за різними ознаками (інтереси, світогляд тощо). Ціннісний компонент: усвідомлює необхідність виявляти толерантне ставлення до людей з іншими інтересами та світоглядом.	Проекти (індивідуальні/групові): Людська різноманітність – ресурс суспільства. Відмінності між потребами та бажаннями; як я можу реалізувати свої інтереси.

Наскрізнi змістові лінії

Екологічна безпека та сталий розвиток. Усвідомлення необхідності морального зростання особистості для формування в учнів соціальної активності, відповідальності й екологічної свідомості, у результаті яких вони дбайливо й відповідально ставитимуться до довкілля, усвідомлюючи важливість сталого розвитку для збереження довкілля й розвитку суспільства.

Громадянська відповідальність. Формувати уміння колективної діяльності – роботи в групі, проекти тощо, яка розвиває в учнів готовність до співпраці, толерантність щодо різноманітних способів діяльності і думок.

Здоров'я і безпека. Усвідомлювати роль формування емоційно стійкого члена суспільства.

Підприємливість та фінансова грамотність. Розвивати лідерські ініціативи особистості, здатності успішно діяти в технологічному швидкозмінному середовищі.

КОНСПЕКТ УРОКУ «ЗДОРОВ'Я, БЕЗПЕКА ТА ДОБРОБУТ»

Тема: Смачна та корисна їжа.

Дослідницьке запитання: Як обрати безпечні та корисні для здоров'я страви у шкільній їдальні?

Очікувані результати: опитує однокласників та однокласниць, наскільки вони задоволені харчуванням у шкільній їдальні, і результати подає у вигляді діаграми; оцінює за шкалою вигляд страв у шкільній їдальні; можливість вибору страв; сервірування столу; культура спілкування працівників їдальні; бере інтерв'ю у працівників шкільної їдальні; створює проєкт «Їдальні у школах світу»; пояснює вибір власних альтернатив і рішень з огляду на вплив зовнішніх чинників; обирає продукти харчування, які приносять задоволення і користь для здоров'я.

Обладнання: інтерактивна дошка, відеоматеріали, плакат-шаблон.

Джерела: Шиян О.І. Здоров'я, безпека та добробут. 5 клас: навч.посіб. для закл.загал.серед.освіти (у 4-х час.) Ч.3 / О.І. Шиян, Л.В. Волощенко, В.Г. Дяків, О.П. Козак, А.Б.Скляренко. Київ: Світич, 2021. 56 с., <https://youtu.be/vGAkqpIzPI0>

Тип уроку: урок-дослідження.

Освітня галузь: соціальна і здоров'язбережувальна.

Перебіг уроку

I. Вступна частина.

1. Створення позитивного настрою. Привітання та побажання гарного та пізнавального уроку.

2. Обмін інформацією «Моя улюблена страва»

3. Щоденні новини «Користь їжі»

II. Основна частина.

1. Повідомлення теми і мети уроку: Діти, пригадайте, коли ви востаннє були в шкільній їдальні? А який малюнок вас зустрічає при вході до їдальні? (Відповідь «Тарілка здорового харчування»). Подумайте, чому в Україні була створена така тарілка та чим вона наповнена?

2. Правильне харчування – запорука здоров'я. І якщо вдома ми можемо дотримуватись правил безпечного та раціонального харчування, то в закладах громадського харчування (піцерії, кафе) це зробити складно. Адже ми там не готуємо страви, а можемо тільки вибрати із запропонованих. Зазвичай ми довіряємо думці людей, які вже були в таких закладах, зважаємо на вигляд страв, приміщення та персоналу. У нашій школі також є місце, де можна харчуватися. Нам важливо як саме облаштована їдальня, як персонал надає

послуги, смачні страви чи не дуже. Сьогодні дізнаємося більше про шкільне харчування.

3. Ваня, Діана та Аня провели опитування учнів 5-7 класів гімназії та 1-4 класів початкової школи наскільки вони задоволені харчуванням в шкільній їдальні. Вони отримали результати і тепер хочуть провести опитування в учнів нашого класу:

- 1) Підніміть руки, хто задоволений харчуванням у шкільній їдальні?
- 2) Хто більш так, ніж ні?
- 3) Хто більш ні, ніж так?
- 4) Хто незадоволений?

(Учні рахують кількість голосів та записують узагальнені дані в діаграму результатів раніше підготовленого плакату). Та презентують його учням класу.

Ми з вами говорили, що їжа повинна бути смачною і корисною. Працюємо в робочому зошиті (ст. 25). Розглянь зображення страв і познач + ті, які, на твою думку, є корисними. Обґрунтуй свою думку. Які з позначених корисних страв тобі смакують? За бажанням домалюй свої улюблені корисні страви.

4. Фізкультхвилинка

<https://youtu.be/vGAkqpIzPI0>

5. Які страви готують у нашій шкільній їдальні? Запиши їх назви, постав «+» біля тих, яких вважаєш найбільш корисними. Ознайомтеся з відповідями сусіда/сусідки і порівняй зі своїми.

6. Робота у парах: оцініть за п'ятибальною шкалою: вигляд страв в шкільній їдальні; можливість вибору страв; сервірування столу; культура спілкування персоналу їдальні.

7. Поміркуй: п'ятикласники та п'ятикласниці взяли інтерв'ю у працівників та працівниць шкільної їдальні. Ось які відповіді вони почули, які могли бути запитання давайте обговоримо: відповіді: ~У кожному рецепті є технологія приготування страви, якої необхідно дотримуватись для безпечного харчування. ~ Ми готуємо здорові та корисні страви із свіжих продуктів і зменшеною змістом солі та без цукру. ~ Щоб стати кухарем я навчався в коледжі харчових технологій. ~ Я постійно цікавлюся рецептами найкращих корисних страв з усього світу щоб тішити всіх відвідувачів, кулінарними новинками. Про що свідчать відповіді працівників їдальні? Запиши свою думку у зошит.

III. Заключна частина.

Бесіда: Чому якість їжі у шкільних їдальнях суворо контролюється? В чому причина, що деяким учням подобається харчування у шкільній їдальні, а деяким ні? Як на вашу думку потрібно рекламувати корисну їжу?

1. Рефлексія. Сьогодні на уроці: «Я дізнався...», «Мені сподобалося...», «Я відчув труднощі...»

Домашнє завдання: Проектна діяльність «Шкільні їдальні світу»: вчитель об'єднує дітей у групи для виконання дослідницького проекту та пропонує обрати країну для дослідження (діти можуть обрати із запропонованих).

Тема проекту. Їдальні у школах світу.

Мета проекту. Довідатися, що пропонують у шкільних їдальнях на різних континентах. З'ясувати, чим відрізняються ці їдальні в Україні та в інших країнах світу.

Орієнтовний план

- Країна, яку досліджуємо.
- Який вигляд має шкільна їдальня.
- Коли харчуються діти. Скільки триває обідня перерва.
- Перелік страв, що пропонують у шкільній їдальні.
- Як відбувається обслуговування в їдальні? (Дають готові порції, набір страв чи дитина може сама обирати страви, а потім оплачувати.)
- Що діти роблять із посудом після обіду? (Залишають на столах, складають у певному місці, викидають у смітник одноразовий посуд тощо.)

Презентація проектних робіт:

*Миколенко О.М.,
вчитель Прилуцького
закладу загальної середньої
освіти I-III ступенів № 7 (ліцей № 7)
Прилуцької міської ради*

ДІАГНОСТУВАЛЬНА РОБОТА № 1

ТЕМА: «ВСТУП. УНІКАЛЬНІСТЬ І НЕПОВТОРНІСТЬ ЛЮДИНИ»

ЕТИКА, 5 клас

Початковий рівень (1 – 3 бали)

1. Етика – це:

- а) правила поведінки; б) наука про мораль;
- в) наука про правила поведінки в суспільстві та в особистому житті.

2. Норми і правила поведінки у ставленні людей одне до одного та до суспільства – це...

- а) етика; б) мораль; в) етикет.

3. Термін етика вперше вжив давньогрецький філософ Арістотель. Основною метою етики він вважав:

- а) виховання людини; б) знання людини; в) щастя людини.

Середній рівень (4 - 6 балів)

4. Оберіть ознаки, які складають неповторність людини:

- а) мова; б) зовнішність; в) темперамент; г) здібності; д) риси характеру.

5. Дайте визначення поняттю чеснота. Наведіть 3 приклади.

6. Напишіть, які є потреби людини.

Достатній рівень (7 - 9 балів)

7-8. Прочитай прислів'я. Визнач тему, яка їх об'єднує. Наведи приклади життєвих ситуацій, які ілюструють ці прислів'я. (2 б.)

Вчися доброму — погане на ум не піде.

Добрій людині — що день, то свято.

Добро не лихो — ходить тихо.

9. Створи хмарку слів «Мої інтереси». (1б.)

Високий рівень (10 - 12 балів)

10. Поясніть, у чому полягає головна мета людини?

ДІАГНОСТУВАЛЬНА РОБОТА № 2

ТЕМА: «СПІЛКУВАННЯ У ЖИТТІ ЛЮДИНИ»

Початковий рівень (1 – 3 бали)

1. Передача інформації в будь-якій формі від однієї людини до іншої – це:
а) зворотній зв'язок; б) спілкування; в) взаємодія.
2. Комунікація, спрямована на порозуміння співрозмовників називається:
а) вербальною; б) невербальною в) конструктивною.
3. Правила поведінки людей у суспільстві – це:
а) етикет; б) етика; в) мораль.

Середній рівень (4-6 балів)

4. Оберіть функції спілкування людини:
а) доброзичливість у спілкуванні; б) взаєморозуміння;
в) обмін інформацією; г) критика співрозмовника; д) організація взаємодії.
5. Оберіть риси характеру, які притаманні агресивній людині:
а) вороже ставлення людини до інших людей, тварин;
б) чуйність та людяність;
в) вживання ненормативної лексики;
г) доброзичливість та щирість;
д) демонстрація образливих жестів, міміки.
6. Оберіть ознаки кібербулінгу:
а) має одноразовий характер;
б) спрямований на приниження людини, цькування її через електронні пристрої, мобільні телефони, соцмережі;
в) має систематичний характер;
г) проявляється у толерантності та підтримці людини;
д) демонструє прояв приниження людини.

Достатній рівень (7-9 балів)

7. Прочитайте прислів'я. Визначте тему, яка їх об'єднує. Сформууйте три етикетні поради щодо слухача. (1 б.)

Від теплого слова і лід розмерзає.

І від солодких слів буває гірко.

Бджола жалить жалом, а чоловік – словом.

Вола в'яжуть мотуззям, а людину словом.

8. Кому із філософів належить думка, що «Спілкування формує особистість молоді людини, сприяє формуванню почуття впевненості в собі, допомагає позбавитися власних недоліків» (1 б.)

а) Джону Локу; б) Арістотелю; в) Г. Сковороді.

9. Створіть хмарку слів «Види булінгу». (1б.)

Високий рівень (10-12 балів)

10. Складіть перелік етичних правил спілкування у віртуальному просторі?

(До 10 правил).(3б.).

ТЕХНОЛОГІЧНА ОСВІТНЯ ГАЛУЗЬ

Додаток 1

Н. Гіль,

*учитель Прилуцького закладу загальної середньої освіти
I-III ступенів № 7 (Ліцей № 7)
Прилуцької міської ради*

КАЛЕНДАРНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН З ПРЕДМЕТА «ТЕХНОЛОГІЇ» на I семестр

за модельною навчальною програмою «Технології. 5-6 клас»,

автор: В.І. Туташинський

5 клас. 70 годин на рік/ 2 години на тиждень

Ключові компетентності:

Математичні

Уміння: застосовувати математичні (числові та геометричні) методи для виконання технологічних завдань у різних сферах діяльності, розуміти, використовувати і будувати прості математичні моделі для вирішення технологічних проблем.

Ставлення: пошанування істини.

Навчальні ресурси: розрахунки для визначення необхідної кількості матеріалів, габаритних розмірів, вартості виробу; використання вимірювальних пристроїв; виготовлення креслеників.

Основні компетентності у природничих науках і технологіях

Уміння: розумно та раціонально користуватися природними ресурсами, економно використовувати матеріали; порівнювати фізико-механічні властивості конструкційних матеріалів, обґрунтовувати технології проектування та виготовлення виробу, намагатися організовувати безвідходне виробництво, вторинну переробку матеріалів; аналізувати, формулювати гіпотези, збирати дані, проводити експерименти, аналізувати та узагальнювати результати; використовувати наукові відомості для досягнення мети, обґрунтованого рішення чи висновку.

Ставлення: усвідомлення ролі навколишнього середовища для життя і здоров'я людини; розуміння важливості грамотної утилізації відходів виробництва; шанобливе ставлення до природи, праці.

Навчальні ресурси: добір конструкційних матеріалів, обґрунтування технологій проектування та виготовлення виробу.

Ініціативність і підприємливість

Уміння: проектувати власну професійну діяльність відповідно до своїх схильностей, переваг і недоліків, мислити творчо, генерувати нові ідеї й ініціативи та втілювати їх у життя для підвищення власного добробуту і для розвитку суспільства та держави; формулювати цілі і завдання, розробляти план для їх досягнення, прогнозувати і нівелювати ризики; ухвалювати рішення й оцінювати їх ефективність, раціонально використовувати ресурси.

Ставлення: впевненість під час реалізації власних ідей, визнання своїх талантів, здібностей, умінь і демонстрація їх у праці та творчості; здатність брати на себе відповідальність за кінцевий результат власної та колективної діяльності, ініціативність, відкритість до нових ідей.

Навчальні ресурси: планування та виконання завдання (індивідуального і колективного), розроблення проекту, його реалізація, зустрічі з успішними підприємцями, екскурсії на виробництво.

Наскрізнi змістові лінії:

«Екологічна безпека та сталий розвиток»: розуміння шкідливого впливу хімічних матеріалів на навколишнє середовище;

«Здоров'я і безпека»: дбати про одяг, взуття та дотримуватися відповідних санітарно-гігієнічних вимог

«Підприємливість і фінансова грамотність»: визначення орієнтовної вартості виробу як готового продукту

№ з/п	Клас Дата	К-сть год	Навчальний модуль, тема заняття	Види навчальної діяльності	Очікувані результати навчання	Примітки
1-2	5А – 07.09	2	Вступ Мета, завдання та особливості предмета «Технології». Цінність та перспективи проєктно-техноло-гічної діяльності. Правила внутріш-нього розпорядку і безпеки праці. Способи раціональної організації робочих місць у навчальній майстерні та вдома (відповідно до їх призначення, гігієни та санітарії, зросту, ергономічних вимог)	Ознайомлення з виставками робіт учнів, навчальною майстернею, а також навчально-дослідними ділянками, лабораторією робототехніки, STEM-лабораторією (за умови їх наявності в гімназії). Засвоєння правил внутрішнього розпорядку та інструкції з охорони праці в навчальних майстернях. Організація робочих місць з урахуванням своїх індивідуальних особливостей	<i>Проявляє</i> зацікавленість у вивченні предмета «Технології» і пояснює його роль у своєму житті. <i>Знає і розуміє</i> правила внутрішнього розпорядку і безпеки праці в навчальній майстерній, <i>ставиться</i> відповідально до їх виконання. <i>Адаптується</i> до нових умов проєктно-технологічної діяльності	
Навчальний модуль «Проектування і технології»						
3-4	5А – 14.09	2	Проектування виробів Проект і проектування. Мета проєкту. Технічне завдання. Призначення та споживчі якості виробів. Застосування методів фантазування і біоформ для генерування ідей у процесі створення виробів	Ознайомлення з проєктами, реалізованими в навчальних майстернях і формування уявлень про проектування об'єктів техніки. Аналіз та обговорення проблем, ідей і перспектив створення нових виробів. Дослідження можливостей удосконалення виробів і реалізації нових проєктів.	<i>Виявляє та називає</i> особистісно та соціально важливі проблеми проектування виробів і застосування технологій. <i>Формулює</i> самостійно або за допомогою вчителя чи інших осіб мету проєкту. <i>Генерує, висловлює і відображає</i> проєктні ідеї з використанням творчих методів і графічних засобів. <i>Пропонує чи обирає</i> об'єкт проектування.	

5-6	5A – 21.09	2	Проектування виробів Удосконалення умов для творчої проектно-технологічної діяльності. Послідовність роботи над проектом виробу. Особливості проектування в навчальній та професійній діяльності. Ескізне проектування	Проведення міні-маркетингових досліджень потреб у нових виробках. Пошук інформації про проекти та проектування. Генерування та обговорення ідей з використанням творчих методів і графічних засобів. Створення банку ідей навчальних проектів для реалізації у 5-му класі. Визначення мети і завдань проекту. Пошук рішення проектною задачі. Створення образу виробу та підготовка ескізного проекту.	<i>Планує</i> основні завдання і результати проектно-технологічної діяльності. <i>Дотримується</i> правил внутрішнього розпорядку, безпеки праці, гігієни та санітарії. <i>Складає</i> ескізний проект особистісно і соціально значущого виробу. <i>Оцінює</i> свої перспективи в проектуванні.	
7-8	5A – 28.09	2	Технічне та художнє конструювання Особливості технічного та художнього конструювання. Використання методу комбінування при конструюванні виробів. Графічні зображення. Технічний малюнок, ескіз, кресленик. Умовні позначення на креслениках. Форма і конструкція виробу. Пр.р. Моделювання та конструювання виробів. Презентація ескізного проекту.	Читання та порівняння графічних зображень: ескізів, креслеників. Визначення кількості деталей, форми і конструкції майбутнього виробу. Складання технічного опису та виконання технічного малюнка чи ескіза виробу. Внесення коректив, презентація і захист ескізного проекту	<i>Називає</i> складові проектованого виробу. <i>Аналізує</i> форму та конструкцію свого майбутнього виробу. <i>Знає</i> типи ліній та умовні позначення на креслениках. <i>Уміє</i> читати графічні зображення виробів. <i>Конструює</i> виріб. <i>Оцінює</i> конструкцію майбутнього виробу за показниками (відповідність призначенню, естетичність, технологічність, економічність).	
7-8	5A – 05.10	2	Основи матеріалознавства Матеріали для виготовлення виробів. Поняття про конструкційні	Дослідження, визначення та порівняння властивостей найпоширеніших матеріалів (текстилю, деревини різних	<i>Називає і порівнює</i> властивості поширених матеріалів, із яких виготовляються вироби. <i>Вміє</i> добирати необхідні	

			матеріали. Види конструкційних матеріалів. Натуральні (природні) матеріали та матеріали штучного походження. Л. - Пр.р. Дослідження та порівняння властивостей конструкційних матеріалів (текстилю, деревини, металів, пластмас тощо).	порід, фанери, ДВП, металів, пластмас) для виготовлення виробів. Визначення виду пиломатеріалів. Порівняння текстури деревини. Добір необхідних для виготовлення виробу матеріалів.	конструкційні матеріали для успішної реалізації свого проєкту.	
9-10	5A – 12.10	2	Основи матеріалознавства Виробництво конструкційних матеріалів, охорона природи та захист довкілля. Текстильні волокна. Тканина та неткані матеріали. Виробництво тканин. Пиломатеріали. Текстура деревини. Фанера, ДВП, ДСП.	Розрахунок потрібної кількості та вартості матеріалів для виготовлення виробу, визначення способів економного використання матеріалів. Застосування вторинних матеріалів для створення нових виробів. Порівняння і критична оцінка інформації про застосування матеріалів	<i>Розраховує</i> потрібну кількість матеріалів для виготовлення виробу та економно використовує їх. <i>Застосовує</i> доступні конструкційні та вторинні матеріали для створення нових виробів. <i>Порівнює та критично оцінює</i> інформацію з різних джерел про матеріали та обґрунтовано їх використовує. <i>Бережно ставиться</i> до природи. <i>Раціонально добирає</i> необхідні не шкідливі для здоров'я матеріали.	
11-12	5A – 26.10	2	Планування та підготовка технологічного процесу Виробничий і технологічний процеси. Види технологічних процесів. Технологічні операції. Технологічна картка. Поопераційний ескіз. Інструменти. Прийомання.	Вибір технології виготовлення виробу. Визначення послідовності технологічних операцій за допомогою вчителя чи інших виконавців проєкту. Добір і підготовка до роботи інструментів та пристосувань для виготовлення виробу.	<i>Пропонує</i> технологію виготовлення виробу. <i>Визначає</i> послідовність технологічних операцій і час на виготовлення проєктованого виробу самостійно або за допомогою вчителя чи інших осіб. <i>Розробляє</i> технологічну картку виготовлення проєктованого виробу.	

			Обладнання. Поняття про деталь та виріб. Пр.р. Організація та підготовка робочого місця й простору для творчості.	Розроблення технологічної картки. Підготовка інструментів та матеріалів і організація робочого місця для творчості.	<i>Добирає</i> необхідні матеріали, інструменти та пристосування відповідно технології виготовлення виробу.	
13-14	5A – 26.10	2	<i>Виготовлення виробу за визначеною технологічною послідовністю</i> Способи отримання деталей заданої форми із різних конструкційних матеріалів. Пр.р. Розмічання заготовок для виготовлення деталей виробу.	Освоєння прийомів роботи та застосування технологій обробки різних матеріалів (тканин, деревини, фанери, ДВП) для виготовлення деталей виробу й реалізації власного проєкту. Розмічання заготовок майбутнього виробу.	<i>Застосовує</i> технології обробки різних матеріалів для виготовлення виробу. <i>Використовує</i> за призначенням інструменти і пристосування самостійно або за допомогою інших, дотримуючись правил безпеки та санітарних норм. <i>Розраховує</i> час на виконання технологічних операцій і оцінює можливі ризики під час виконання технологічного процесу. <i>Проявляє</i> в роботі зосередженість, точність, акуратність, координацію рухів, обережність, відповідальність, готовність співпрацювати з іншими.	
15-16	5A – 02.11	2	<i>Виготовлення виробу за визначеною технологічною послідовністю</i> Поняття про процес різання. Особливості процесу різання різних матеріалів (тканин, деревини, фанери та ін.) за допомогою знарядь праці з використанням ручних інструментів, пристосувань, обладнання навчальної майстерні.	Різання (деревини, фанери, ДВП, тканини). Самоконтроль і взаємоконтроль виконання учнями технологічних операцій та процесів.		

			Самоконтроль якості виготовлення деталей виробу.			
17-18	5A – 09.11	2	Виготовлення виробу за визначеною технологічною послідовністю	З'єднання деталей. Самоконтроль і взаємоконтроль виконання учнями технологічних операцій та процесів.		
19-20	16.11		Монтаж деталей виробу. Самоконтроль якості виготовлення деталей виробу.	Усунення допущених у процесі виготовлення та монтажу деталей виробу можливих недоліків.		
	5A –	2	Виготовлення виробу за визначеною технологічною послідовністю	З'єднання деталей. Самоконтроль і взаємоконтроль виконання учнями технологічних операцій та процесів.		
			Монтаж деталей виробу. Самоконтроль якості виготовлення деталей виробу.	Усунення допущених у процесі виготовлення та монтажу деталей виробу можливих недоліків.		
21-22	5A – 23.11	2	Виготовлення виробу за визначеною технологічною послідовністю	Оздоблення виробу. З'єднання деталей. Самоконтроль і взаємоконтроль виконання учнями технологічних операцій та процесів.		
			Монтаж деталей виробу. Оздоблення виробу. Самоконтроль якості виготовлення деталей виробу.	Усунення допущених у процесі виготовлення та монтажу деталей виробу можливих недоліків.		
23-24	5A – 07.12	2	Вплив технічного прогресу на навколишнє середовище Вплив технологій на довкілля та зміни у світі. Захист навколишнього природного середовища. Техногенне середовище. Розвиток знарядь праці, техніки й технологій та їх вплив на природу і життя	Дослідження та пошук аргументів щодо доцільності відмови від використання одноразових виробів із шкідливих для людини і природи матеріалів. Участь у обговоренні питань щодо застосування і розвитку технологій у різних сферах життя (у іграх, навчанні, виробництві,	Наводить приклади планетарних процесів у XXI столітті (поширення цифрових технологій, використання нових матеріалів, забруднення довкілля, зміни клімату, виникнення пандемій та ін). Пояснює доцільність відмови людства від використання одноразових виробів із шкідливих	

			людей. Механізми, машини і прилади як вид техніки. Застосування і розвиток технологій у різних сферах діяльності людини. Пр.р. Інформація про товари. Інформаційні знаки та їх значення. Товарні знаки. Маркування товарів. Необхідні професійні якості в торгівлі.	сфері послуг, побутовій діяльності тощо). Генерування ідей, які можуть бути корисними для збереження природи і здоров'я людей. Визначення переваг, використання екологічних матеріалів і вторинних матеріальних ресурсів у реалізації проєктів. Добір матеріалів для реалізації екологічних проєктів. Розшифровування маркування товарів.	для людини і природи матеріалів. <i>Аналізує і обговорює</i> застосування технологій у різних сферах діяльності людини. <i>Пропонує</i> ідеї технологій для збереження природного середовища. <i>Використовує</i> інформацію про матеріали та техніку для розв'язання практичних завдань.	
25-26	5A – 14.12	2	Реалізація проєктів з використанням вторинних ресурсів Використання природних ресурсів у виробництві та повсякденному житті. Правила та технології роздільного сортування й обробки вторинних матеріалів для виготовлення нових виробів. Пр.р. Створення екологічних виробів із вторинних матеріалів. Технології обробки та безпечного використання вторинних матеріалів. Сучасні та перспективні екологічні проєкти.	Дослідження фактів та обговорення причин вичерпності природних ресурсів. Прогнозування наслідків власних дій для довкілля. Сортування матеріалів і відходів виробництва під час роботи над проєктом та в побуті. Повторне використання матеріалів та заміна конструкційних матеріалів вторинними. Визначення ризиків повторного використання	<i>Називає</i> причини вичерпності природних ресурсів. <i>Пояснює</i> наслідки власних дій для навколишнього середовища. <i>Вміє</i> замінювати природні матеріали вторинними. <i>Дотримується</i> правил сортування матеріалів і відходів під час роботи над проєктом та в побуті. <i>Пояснює</i> доцільність застосування різних матеріалів і <i>показує</i> можливості та переваги їх повторного використання. <i>Аналізує</i> придатність матеріалів для створення виробу і <i>вказує</i> на ризики їх використання.	

27-28	5A – 21.12	2	Контроль виготовлення, оцінювання та реклама виробів Критерії оцінювання проєктів і виробів. Оцінювання проєктів і виробів за визначеними критеріями. Візуальне оцінювання виробів та визначення їх відповідності вимогам технічного завдання за допомогою контрольно-вимірних інструментів. Пр.р.Самоконтроль і взаємоконтроль якості виробів. Визначення основних витрат для реалізації проєкту та оцінка його ефективності.	Участь в оцінюванні та самооцінювання виробів. Розрахунок основних витрат для реалізації проєкту. Рефлексія процесу та результатів проєктно-технологічної діяльності. Пошук можливостей для поліпшення проєкту. Внесення доцільних змін до розроблених проєктів та прототипів виробів. Підготовка презентації проєктів та реклами виробів, створених учнями 5-го класу в процесі реалізації власних проєктів.	Контролює процес виготовлення виробу та його якість. Аналізує відповідність результатів власної чи спільної проєктно-технологічної діяльності її меті, технічному завданню та розробленим спільно з вчителем критеріям оцінювання проєкту. Оцінює особистісну і соціальну важливість створеного виробу, реалізованого проєкту. Виявляє недоліки і виправляє можливі помилки проєктно-технологічної діяльності, аналізує їх та робить відповідні висновки. Проявляє толерантність до інших. Виокремлює переваги створених учнями виробів.	
29-30	5A – 28.12	2	Контроль виготовлення, оцінювання та реклама виробів Презентація виготовленого виробу. Реклама проєктів і виробів. Визначення недоброчесної реклами проєктів і виробів.	Участь у проведенні виставки чи аукціону виробів, створених учнями, із залученням батьків і учнів інших класів. Рекламування власного проєкту чи виробу в популярних серед учнів соціальних мережах.	Рекламує результати власної та спільної діяльності.	

Об'єктами проєктно-технологічної діяльності під час вивчення модуля «Проектування і технології» можуть бути екологічні іграшки, брелки, укладки для різальних інструментів, пристосування, сувеніри, ялинкові прикраси, тощо.

**КАЛЕНДАРНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН
З ПРЕДМЕТА «ТЕХНОЛОГІЇ»
на II семестр
за модельною навчальною програмою «Технології. 5-6 клас»,
автор: В.І. Туташинський**

5 клас. 70 годин на рік/ 2 години на тиждень

Ключові компетентності:

Математичні

Уміння: застосовувати математичні (числові та геометричні) методи для виконання технологічних завдань у різних сферах діяльності, розуміти, використовувати і будувати прості математичні моделі для вирішення технологічних проблем.

Ставлення: пошанування істини.

Навчальні ресурси: розрахунки для визначення необхідної кількості матеріалів, габаритних розмірів, вартості виробу; використання вимірювальних пристроїв; виготовлення креслеників.

Основні компетентності у природничих науках і технологіях

Уміння: розумно та раціонально користуватися природними ресурсами, економно використовувати матеріали; порівнювати фізико-механічні властивості конструкційних матеріалів, обґрунтовувати технології проектування та виготовлення виробу, намагатися організовувати безвідходне виробництво, вторинну переробку матеріалів; аналізувати, формулювати гіпотези, збирати дані, проводити експерименти, аналізувати та узагальнювати результати; використовувати наукові відомості для досягнення мети, обґрунтованого рішення чи висновку.

Ставлення: усвідомлення ролі навколишнього середовища для життя і здоров'я людини; розуміння важливості грамотної утилізації відходів виробництва; шанобливе ставлення до природи, праці.

Навчальні ресурси: добір конструкційних матеріалів, обґрунтування технологій проектування та виготовлення виробу.

Ініціативність і підприємливість

Уміння: проектувати власну професійну діяльність відповідно до своїх схильностей, переваг і недоліків, мислити творчо, генерувати нові ідеї й ініціативи та втілювати їх у життя для підвищення власного добробуту і для розвитку суспільства та держави; формулювати цілі і завдання, розробляти план для їх досягнення, прогнозувати і нівелювати ризики; ухвалювати рішення й оцінювати їх ефективність, раціонально використовувати ресурси.

Ставлення: впевненість під час реалізації власних ідей, визнання своїх талантів, здібностей, умінь і демонстрація їх у праці та творчості; здатність брати на себе відповідальність за кінцевий результат власної та колективної діяльності, ініціативність, відкритість до нових ідей.

Навчальні ресурси: планування та виконання завдання (індивідуального і колективного), розроблення проекту, його реалізація, зустрічі з успішними підприємцями, екскурсії на виробництво.

Наскрізнi змістові лінії:

«Екологічна безпека та сталий розвиток»: розуміння шкідливого впливу хімічних матеріалів на навколишнє середовище;

«Здоров'я і безпека»: дбати про одяг, взуття та дотримуватися відповідних санітарно-гігієнічних вимог;

«Підприємливість і фінансова грамотність»: визначення орієнтовної вартості виробу як готового продукту.

№ з/п	Клас Дата	К- сть год	Навчальний модуль, тема заняття	Види навчальної діяльності	Очікувані результати навчання	Приміт- ки
	Навчальний модуль					
	«Декоративно-ужиткове мистецтво в проєктно-технологічній діяльності»					
	<i>Проєктування виробів з використанням традиційних видів декоративноужиткового мистецтва</i>					
31-32	11.01	2	<i>Проєктування виробів з використанням традиційних видів декоративноужиткового мистецтва</i> Види декоративноужиткового мистецтва та їх поширення в Україні. Вплив декоративноужиткового мистецтва на предметне середовище. Способи проєктування і ремонту виробів за допомогою технологій декоративноужиткового мистецтва.			
33-34	18.01	2	<i>Проєктування виробів з використанням традиційних видів декоративноужиткового мистецтва</i> Застосування апікації у процесі проєктування та оздоблення виробів. Вимоги до виробів з апікацією. Графічні зображення для апікації. Застосування геометричних форм, симетрії та асиметрії для отримання зображення виробів.			
35-36	25.01	2	<i>Проєктування виробів з використанням традиційних видів декоративноужиткового мистецтва</i> Використання та поєднання кольорів для створення творів декоративно-ужиткового мистецтва.			

			Стилізація зображення. Підготовка ескіза проєктованого виробу з використанням шаблонів і традиційних видів декоративноужиткового мистецтва.			
Творче застосування технологій декоративно-ужиткового мистецтва в сучасному житті						
37-38	01.02	2	Етностиль. Матеріали, інструменти, техніки і технології в декоративно-ужитковому мистецтві. Волого-теплова обробка. Розкрій деталей виробу. Перенесення малюнка аплікації на основу. Використання шаблонів. Способи закріплення аплікації. Шов, стібок. Види швів. Приметування, прошивання припорошування. Технологія художнього випалювання. Розпис виробу фарбами. Різьблення. Якості митця народної прикладної творчості.	Добір матеріалів для створення виробу (з аплікацією, вишивкою, пірографією, різьбленням тощо). Порівняння різних видів виробів декоративноужиткового мистецтва (з аплікацією, вишивкою, різьбленням та ін. за кольором, формою, тематикою). Використання матеріалів для виготовлення аплікацій (тканини, нитки, фетр, соломка, зерно, солоне тісто та ін.). Виготовлення виробу з аплікацією, розписом, вишивкою, пірографією, різьбленням чи з іншим видом оздоблення. Догляд за виробами та іншими творами декоративно-ужиткового мистецтва. Рефлексія вивчення творчості з декоративноужиткового мистецтва та своєї	Виявляє інтерес до виробів, створених у етностилі. Розпізнає матеріали та інструменти, які використовуються в основних видах декоративноужитково го мистецтва. Проявляє ніціативність і партнерську взаємодію у процесі спільної роботи зі створення виробу з використанням технік декоративноужитково го мистецтва. Вміє безпечно та правильно використовувати інструменти та пристосування для різьблення, виготовлення аплікації, створення розпису, вишивки чи іншого твору декоративноужитково го мистецтва. Керує власними емоціями під час проєктно-	

				проектно-технологічної діяльності.	технологічної діяльності.	
39-40	08.02	2	Етностиль. Матеріали, інструменти, техніки і технології в декоративно-ужитковому мистецтві. Волого-теплова обробка. Розкрій деталей виробу. Перенесення малюнка аплікації на основу. Використання шаблонів. Способи закріплення аплікації. Шов, стібок. Види швів. Приметування, прошивання припорошування. Технологія художнього випалювання. Розпис виробу фарбами. Різьблення. Якості митця народної прикладної творчості.			
41-42	15.02	2	Етностиль. Матеріали, інструменти, техніки і технології в декоративно-ужитковому мистецтві. Волого-теплова обробка. Розкрій деталей виробу. Перенесення малюнка аплікації на основу. Використання шаблонів. Способи закріплення аплікації. Шов, стібок. Види швів. Приметування, прошивання припорошування. Технологія художнього випалювання. Розпис виробу фарбами. Різьблення. Якості митця народної прикладної творчості.			
43-44	22.02	2	Етностиль. Матеріали, інструменти, техніки і технології в декоративно-ужитковому мистецтві. Волого-теплова обробка. Розкрій деталей виробу. Перенесення малюнка аплікації на основу. Використання шаблонів. Способи закріплення аплікації. Шов, стібок. Види швів. Приметування, прошивання припорошування. Технологія художнього випалювання. Розпис виробу фарбами. Різьблення. Якості митця народної прикладної творчості.			

45-46	01.03	2	Етностиль. Матеріали, інструменти, техніки і технології в декоративно-ужитковому мистецтві. Волого-теплова обробка. Розкрій деталей виробу. Перенесення малюнка аплікації на основу. Використання шаблонів. Способи закріплення аплікації. Шов, стібок. Види швів. Приметування, прошивання припорошування. Технологія художнього випалювання. Розпис виробу фарбами. Різьблення. Якості митця народної прикладної творчості.			
47-48	15.03	2	Етностиль. Матеріали, інструменти, техніки і технології в декоративно-ужитковому мистецтві. Волого-теплова обробка. Розкрій деталей виробу. еренесення малюнка аплікації на основу. Використання шаблонів. Способи закріплення аплікації. Шов, стібок. Види швів. Приметування, прошивання припорошування. Технологія художнього випалювання. Розпис виробу фарбами. Різьблення. Якості митця народної прикладної творчості.			
49-50	22.03 29.03	2 2	Етностиль. Матеріали, інструменти, техніки і технології в декоративно-ужитковому мистецтві. Волого-теплова обробка. Розкрій деталей виробу. Перенесення малюнка аплікації на основу. Використання шаблонів. Способи закріплення аплікації. Шов, стібок. Види швів. Приметування, прошивання припорошування. Технологія художнього випалювання. Розпис виробу фарбами. Різьблення. Якості митця народної прикладної творчості.			
51-52	05.04	2	Етностиль. Матеріали, інструменти, техніки і технології в декоративно-ужитковому мистецтві.			

			Волого-теплова обробка. Розкрій деталей виробу. Перенесення малюнка аплікації на основу. Використання шаблонів. Способи закріплення аплікації. Шов, стібок. Види швів. Приметування, прошивання припорошування. Технологія художнього випалювання. Розпис виробу фарбами. Різьблення. Якості митця народної прикладної творчості.			
53-54	12..04	2	Етностиль. Матеріали, інструменти, техніки і технології в декоративно-ужитковому мистецтві. Волого-теплова обробка. Розкрій деталей виробу. Перенесення малюнка аплікації на основу. Використання шаблонів. Способи закріплення аплікації. Шов, стібок. Види швів. Приметування, прошивання припорошування. Технологія художнього випалювання. Розпис виробу фарбами. Різьблення. Якості митця народної прикладної творчості.			
55-56	19.04	2	Етностиль. Матеріали, інструменти, техніки і технології в декоративно-ужитковому мистецтві. Волого-теплова обробка. Розкрій деталей виробу. Перенесення малюнка аплікації на основу. Використання шаблонів. Способи закріплення аплікації. Шов, стібок. Види швів. Приметування, прошивання припорошування. Технологія художнього випалювання. Розпис виробу фарбами. Різьблення. Якості митця народної прикладної творчості.			
Оцінювання та презентація результатів творчості з використанням декоративно-ужиткового мистецтва						
57-58	26.04	2	Оцінювання та самооцінювання виробів, створених із застосуванням декоративноужиткового	Огляд, оцінювання та самооцінювання виробів,	Пояснює значення декоративноужитково	

			мистецтва. Ознаки автентичності виробів. Реклама виробів декоративноужиткового мистецтва. Творчість, любов до справи свого життя та підприємливість як запорука успіху. Умови особистісного зростання.	створених із застосуванням декоративно-ужиткового мистецтва. Участь (реальна чи віртуальна) у виставках і конкурсах творів декоративно-ужиткового мистецтва. Визначення автентичних виробів. Розроблення та поширення реклами виробів, створених із творчим застосуванням технологій декоративноужиткового мистецтва.	го мистецтва у власному житті. Вирізняє автентичні вироби декоративноужитково го мистецтва за характерними ознаками. Оцінює критично рекламу, маніпуляції в медіа, іншу інформацію про митців і їх творчість, визначає її достовірність. Шанує здатність людей до творчості, підприємливості, інноваційності.	
Навчальний модуль «Проектно-технологічна діяльність у побуті»						
<i>Побут: традиції, сучасність та перспективи</i>						
59-60	03.05	2	Проектування та організація діяльності у побуті. Турбота про власний побут і задоволення потреб людей. Добробут і самозарадність. Побутова діяльність. Життєвий простір. Класифікація приміщень за призначенням. Інтер'єр та предмети інтер'єру в українських традиціях. Основні стилі в різних сферах життєдіяльності людини.			
61-62	10.05	2	Українська національна кухня і кулінарні традиції. Заготівля і зберігання продуктів. Ергономіка кухні. Робочі зони. Планування кухні та їдальні.			
<i>Використання техніки та застосування технологій у побуті</i>						
63-64	17.05	2	Побутові машини та електроприлади. Кухонний інвентар і кухонні пристрої. Столові прибори.	Визначення призначення та вивчення правил	Розрізняє та порівнює види побутової техніки	

			Побутова техніка. Машини для миття посуду, пошиття індивідуального одягу, прання, догляду за житлом. Електроприлади. Прилади для приготування їжі, полегшення кухонних робіт, нагрівання рідин, особистої гігієни. Використання інструкцій до побутової техніки.	використання побутових машин, електроприладів і технічних пристроїв. Ознайомлення з кухонним інвентарем, кухонними пристроями, столовими приборами та вимогами щодо їх використання за призначенням. Вивчення правил безпеки у побуті. Ознайомлення з інструкціями до побутової техніки та прийомами і технологіями її правильного складання, використання та зберігання.	за її призначенням. <i>Пояснює і критично оцінює</i> інформацію, перекладену з іноземних мов, про побутову техніку, <i>розуміє схеми складання та інші графічні зображення побутової техніки</i> в технічних паспортах та інструкціях для її використання із застосуванням цифрових пристроїв. <i>Застосовує способи</i> використання різних видів побутової техніки за призначенням.	
Контроль якості продуктів та технологічна культура в побуті						
65-66	24.05	2	Культура харчування. Види харчових продуктів. Основи раціонального харчування. Контроль якості продуктів. Бережливе ставлення до продуктів харчування. Запобігання харчовим отруєнням. Режим харчування підлітків.	Пошук і обговорення з однокласниками інформації про культуру харчування різних народів. Аналіз інформації про основи раціонального харчування. Ознайомлення з побутовою технікою, обладнанням кухні, видами посуду, чистячими та миючими засобами, правилами їх безпечного	<i>Знає основи раціонального харчування. Дотримується правил споживання страв. Використовує бережливо продукти харчування та запобігає харчовим отруєнням. Поводиться культурно за столом. Пояснює правила столового етикету та дотримується їх під</i>	
67-68	31.05	2	Обладнання кухні. Робоче місце для приготування їжі. Столовий етикет. Сервірування стола. Естетика харчування. Звичаї, звички та правила споживання страв. Культура поведінки за столом. Самообслуговування.	Дотримання правил санітарії. Правила безпеки у побуті. Використання миючих та антибактеріальних		

			засобів. Ознайомлення з вимогами до професій кухаря, кулінара, офіціанта, продавця.	використання. Визначення видів інвентарю та столових приборів. Сервірування стола у співпраці з іншими особами (однокласниками, працівниками їдальні закладу освіти тощо). Пошук і аналіз інформації про професії кухаря, кулінара, продавця продовольчих товарів, маркетолога, офіціанта, фахівців з контролю якості продуктів та інші професії, що користуються попитом на ринку праці й можуть зацікавити учнів/учениць і вплинути на їх подальші професійні наміри	<i>час прийому їжі. Ставиться толерантно до кулінарних звичаїв різних народів і людей різної віри. Вміє сервірувати стіл і допомагає сервірувати його іншим. Помічає зміни в культурі свого харчування та цінує естетику харчування. Проявляє навички самообслуговування. Дотримується правил безпеки у побуті. Цінує працю людей різних професій і знає, на які професії існують найбільші потреби ринку праці.</i>	
--	--	--	--	---	---	--

Т. Василевська,
учитель Ніжинської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 10
Ніжинської міської ради

5 клас**Урок 1-2****Дата**_____

Тема. Закладка для книги. Вибір та обґрунтування об'єкта проєктування (виду закладки для книги). Планування роботи з виконання проєкту. Проєктування форми методом фантазування. Графічне зображення.

Практична робота: Виготовлення закладки із паперу

Мета:

навчальна: продовжити знайомити учнів із методом проєктування – фантазуванням; навчити проводити маркетингові дослідження шляхом анкетування; визначати потребу у даному виробі;

розвивальна: розвивати образне та критичне мислення, творчу уяву, творчі здібності, розвивати вміння працювати в парі;

виховна: виховувати самостійність, уважність, почуття прекрасного, працелюбності, відповідальності, акуратності, формувати доброзичливу атмосферу в класі.

Обладнання: Технології. 5 клас: навч. Посіб. Частина 1 /Ходзицька І., Горобець О., Медвідь О., Пасічна Т., Приходько Ю. – Харків: Вид-во «Ранок», 2021, мультимедійна установка, папір, кольорові олівці, фломастери, фарби, клей, авторська презентація:

https://docs.google.com/presentation/d/1cNJvOtsoLYUMyJzvsAaFsIhUL40_WjJU/e dit?usp=sharing&ouid=10904855549016951175&rtpof=true&sd=true

Об'єкт праці: закладка із паперу.

Основні поняття: проєктування, міні-маркетингові дослідження, анкета, фантазування, ескіз, кресленик, об'ємне зображення.

Міжпредметні зв'язки: історія, образотворче мистецтво.

Тип заняття: урок засвоєння нових знань, формування вмінь і навичок.

Компетентності:

- здатність спілкуватись українською мовою (оволодіння навичками міжкультурного спілкування);
- культурна компетентність здійснюється шляхом залучення до творчості та творчого вираження особистості,
- навчання впродовж життя допомагає опанувати вміння та навички для подальшого навчання, організацію власного навчального середовища,
- громадянські та соціальні компетентності шляхом співпраці з іншими особами для досягнення спільної мети.

Перебіг уроку

I. Організаційний момент

Перевірка наявності учнів; підготовленості їх до уроку.

Створення позитивного робочого настрою.

*Стали всі рівненько, підтягнулись,
Один одному так щиро посміхнулись!*

(На окремих листах, які тримають діти в руках літери з яких потрібно скласти слово «Р, Е, З, У, Л, Ї, Т, А, Т»)

Учитель:

Рішучість до нас на урок завітала,
Аж ось **Е**нергійність її наздогнала
Завзяття з **У**мінням до класу прийшли
Й Любов до навчання з собою взяли.
Терпіння й **А**ктивність теж не забарились
І **Т**ворчість, звичайно, до класу з'явилась.
Якщо об'єднати ці риси в єдине ціле,
То можна сміливо нам братись за діло.
Якщо ж вони стануть усі в один ряд,
То вийде відмінний у нас **РЕЗУЛЬТАТ**.

II. Актуалізація знань та чуттєвого досвіду учнів

Слово вчителя про професії. Створюючи закладку, ви зможете побути в ролі дизайнера.

- Яка роль дизайнера під час виготовлення будь-якого виробу?

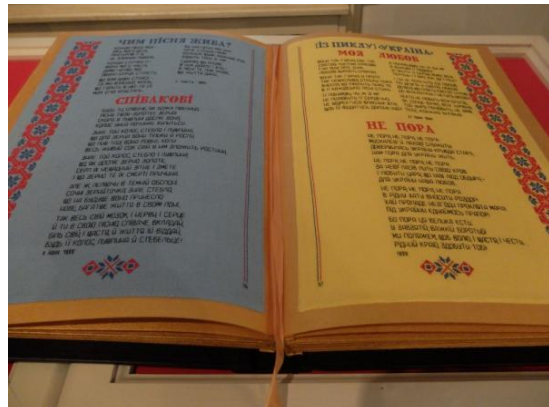
III. Мотивація навчальної діяльності учнів

Для того щоб оточувати себе новими, цікавими, корисними та красивими речами, слід учитися спостерігати, запам'ятовувати, аналізувати й за допомогою цього створювати авторські роботи.

Створення будь-якого нового об'єкта (виробу) розпочинається із творчого задуму. Суть методу полягає в тому, що *дизайнер (художник-конструктор)* уявляє образ виробу, який буде виготовлятися. Цей образ переносять на папір у вигляді рисунка. Придумані або спроектовані вироби можуть мати різні форми, повинні задовольняти фантазії та потреби людей, які користуються ними. Такі вироби мають відповідати своєму призначенню, моді і певним вимогам.

Перегляд матеріалів сайту «Книги-вишиванки Олени Медведєвої»

http://shatsk-sch1-bibl.volyn.sch.in.ua/diznajsya_biljshe/knigi-vishivanki

Познайомившись із матеріалами сайту, ми робимо висновок:

*Щоб відкрити без вагання
У підручнику сторінку —
Необхідно для читання,
Де чомусь зробив зупинку,
Щоб завдання пам'ятати,
Сторінок не загинати,
Зайвий раз їх не гортати,
Щоб завжди книжки тримати
У належному порядку,
Треба в них постійно мати
Отаку зручну закладку.*

Користуватись такими книжками необхідно обережно в рукавичках. І до будь-яких книжок необхідно ставитись бережно, тому завжди потрібно мати закладку. Так сьогодні на уроці мова йтиме про закладки.

IV. Повідомлення теми та мети уроку

Отже, тема нашого уроку «Закладка для книги. Вибір та обґрунтування об'єкта проєктування (виду закладки для книги). Планування роботи з виконання проєкту. Проєктування форми методом фантазування. Графічне зображення».

Після сьогоднішнього уроку ви будете:

- **знати** що таке міні-маркетингові дослідження (анкетування); як застосувати метод фантазування для проєктування виробів;
- **уміти** створювати графічне зображення виробу, що проєктується; складати анкету та проводити міні-маркетингові дослідження (анкетування).

V. Вивчення нового матеріалу

1. Проєктування як вид діяльності

Проєктування як вид діяльності використовують в усіх сферах життя: будівництві, мистецтві, виготовленні одягу, предметів інтер'єру тощо.

Ми постійно зустрічаємось з різними проєктами. Таким чином, проєкт – вид людської діяльності, в якому реалізується задум певної групи людей – авторів від ідеї до створення кінцевого продукту, адже слово «проєкт» у перекладі з латинської означає «кинутий уперед задум».

Запис у зошит. **Проєктування** — процес створення проєкту майбутнього об'єкта та способів його виготовлення.

Проєкт (у трудовому навчанні) – цілеспрямований процес створення виробу: від виникнення задуму (ідеї) до повної її реалізації.

Сучасний проєкт має чотири етапи роботи над проєктом

2. Вправа «Вставте пропущені слова»

I. Організаційно-підготовчий етап

необхідний для пошуку _____
та _____, інформації
щодо способів їх виготовлення про
матеріали тощо.

*Набуваємо необхідної інформації та
розуміння, що ми маємо робити.*

II. Конструкторський етап

необхідний для _____
_____, внесення змін до
форми та з'єднань деталей,
визначення кількості матеріалів.

*Зображення (ескізу) виробу або його
складників.*

ПРОЄКТ

III. Технологічний етап

необхідний для _____
_____ за
_____ розробленими на
конструкторському етапі
зображеннями (ескізами).

Виготовлення виробу.

IV. Заключний етап

необхідний для _____
та висновків.

*Підрахунок собівартості, реклама
виробу, захист проекту, висновки.*

3. Історія виникнення закладки

Починається робота над виробом із організаційно-підготовчого етапу. І ми спробуємо дізнатись, коли ж з'явилась закладка.

Книжкові закладки давно живуть між сторінок книг і в змозі розповісти нам багато цікавого про минуле. Вони з'явилися ще в 13 столітті: зі шкіри та велюру, пізніше з тканини і щільного паперу. Шовкові, вишиті, з різною символікою і видами, портретами королів і королев.

Єгипетські переписувачі приклеювали на сувої шматочки папірсу. Середньовічні книжники відзначали сторінки фоліантів петельками зі шкіри, пергаменту або щільної тканини, а також створювали вельми функціональні конструкції для полегшення читання. У XIX столітті дами, що читають, нерідко віддавали перевагу квітам і мереживним хусточкам.

Винахід в XV столітті в Західній Європі книгодрукування зробило книгу все більш доступною. Але довгий час книга, залишалася дуже дорогою. До кожного примірника ставилися вкрай дбайливо. Книжкова закладка, допомагала краще зберегти найдорожче і найцінніше видання. Уже тоді закладка відрізнялася оригінальністю форм.

У XV-XVI століттях набули поширення закладки – реєстри у вигляді невеликого язичка (зі шкіри, пергаменту, тканини), прикріпленого до краю обраних листів книги і виступає, як правило, за межі бокового обрізу, що давало можливість без зайвого клопоту багаторазово відкривати книгу в потрібному місці.

Тоді ж, як на Заході, надзвичайною популярністю користувалися закладки, що представляють собою конструкцію з декількох стрічок, шнурів, тасьми, прикріплених до тримачів найрізноманітнішої форми. Такою закладкою можна закладати кілька сторінок відразу, що було зручним при читанні, наприклад, релігійну літературу.

Масове виробництво закладок починається після 1860 року. Ринок заповнився шовковими закладками машинного виробництва. Пропонувалися закладки на всі випадки життя, зі всілякими привітаннями, побажаннями друзям і близьким, висловленням подяки, словами любові і співчуття, текстами молитов.

Спочатку їх виготовляли з тканини, але досить скоро перейшли на дешевші і технологічні матеріали - картон і щільний папір.

На рубежі XIX – XX ст. виникла мода на металеві закладки різної конфігурації, що нагадували скріпки. За формою вони нагадували ножі для розрізання паперу. В області рукоятки робилася виїмка або накладна деталь для затиску сторінки.

Рукоятки прикрашалися гравіюванням, литтям, часто в поєднанні зі слоновою кісткою, ебеновим деревом, перламутром. Іноді зустрічалися і забавні написи: "Ось твоя сторінка" або "Я тут заснув".

У XX столітті більшу частину закладок виготовляли з паперу – чудового матеріалу для розміщення реклами, пропаганди, взагалі, будь-якої інформації.

Сьогодні, незважаючи на поширення електронних книг і подібних до них пристроїв, де закладка стає просто функцією в програмі, в руках читачів залишаються і паперові книги. А в них закладки, які можна зробити своїми руками.

Для чого потрібні закладки:

- Щоб не загинати сторінки
- Щоб продовжити життя книги
- Надати книзі охайного естетичного вигляду
- Тримати книгу чистою, не ставити на неї інші предмети
- Щоб читати книгу було приємно.

Для кого (або для чого) виконується проєкт?

Яким має бути виріб? Запишіть вимоги до виробу.

4. **Види закладок:** скріпка, із фетру, із полімерної глини, із паперу, в'язані, зі спеціальної фурнітури, скрапбукінг. (Слайди презентації)

5. **Міні-маркетингові дослідження.**

Під час проєктування та виготовлення виробу важливим етапом є міні-маркетингове дослідження (анкетування).

Міні-маркетингове дослідження — це вид діяльності, який за допомогою збору інформації, опитування та анкетування дає можливість спроектувати виріб, який відповідатиме потребам споживачів.

Міні-маркетингове дослідження передбачає використання анкети. Анкетування може бути виконане в письмовій та усній формах.

Робота в парах

Проводимо мінімаркетингові дослідження. Обговорюємо в парах результати спільної роботи.

Анкета (з фр. *enquete* — розслідування) — це ряд питань, на які опитуваний має дати відповіді.

Приклад питань для анкети:

1. Чи задовольняє Вас естетичний вигляд виробу та його розмір?
2. Чи подобається вам підбір матеріалів для закладки?
3. Охарактеризуйте дібрану кольорову гаму.
4. Чи вдало обрані види оздоблення?
5. Запропонуйте свої варіанти оформлення виробу.
6. Як би ви використали цей виріб?
7. Чи безпечний, на Вашу думку, виріб у використанні?

6. **Графічне зображення в проєктуванні**

Робота з підручником ст. 8

Графічні зображення в проєктуванні це – малюнки, креслення, схеми, плани, карти, графіки, які зображені лініями, штрихами, точками та виконані олівцем, чорнилом, тушшю. (*Учитель демонструє графічні зображення предмета: технічний малюнок, художній малюнок, ескіз*).

Ескіз виробу — це конструкторський документ, виконаний без застосування креслярських інструментів (від руки) з дотриманням на око пропорцій між частинами предмета.

Кресленик — це зображення виробу або його складової частини, виконане за допомогою креслярських інструментів на папері, із зазначенням розмірів, масштабу та інших даних, необхідних для його виготовлення і контролю.

Об'ємне зображення — це зображення, на якому показано, як остаточно виглядатиме виріб із різних боків.

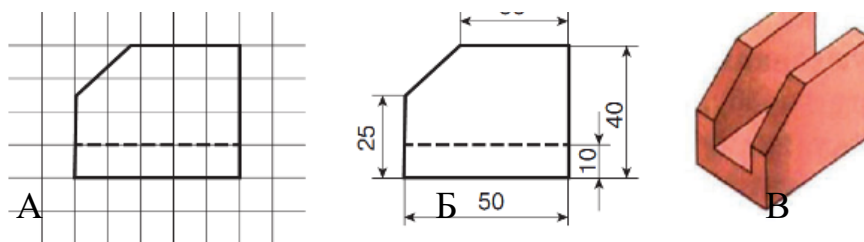

Рис. 1. А – ескіз виробу; Б – креслення; В – наочне зображення

Питання: що спільного і відмінного у цих зображеннях? (Учитель корегує, доповнює думки учнів).

VI. Формування умінь та навичок учнів

Перш ніж приступити до виконання творчої роботи, зробимо комплекс фізичних вправ.

Фізкультхвилинка

Час пройшов у нас немарно,
Працювали ви старанно,
Та стомились очі й руки,
Слід спочити від науки.
Встаньте, діти, посміхніться,
Землі нашій поклоніться.
В різні боки нахиліться
І до сонця потягніться.
Раз присядьте, два присядьте,
І за парти тихо сядьте.
Ваші м'язи всі проснулись,
Ваші губки посміхнулись!

Творче завдання

Виконання ескізу закладки, використавши метод фантазування

Обладнання: папір, кольорові олівці, фломастери, фарби.

Послідовність виконання роботи

1. Використовуючи метод фантазування, створити малюнок майбутнього виробу (закладки)

2. Обґрунтувати вибір моделі свого виробу.

Фізкультхвилинка «Пряма постава» Раз — підняти руки вгору, два — нагнутися додолу.

Не згинайте, діти, ноги, як торкаєтесь підлоги.

Три, чотири — прямо стати, будемо знову починати.

Час настав взятись за діло й повернутись вправо — вліво.

*Двічі направо, двічі наліво — руки вниз всі опустили
і за парту тихо сіли.*

(повторюємо кілька разів)

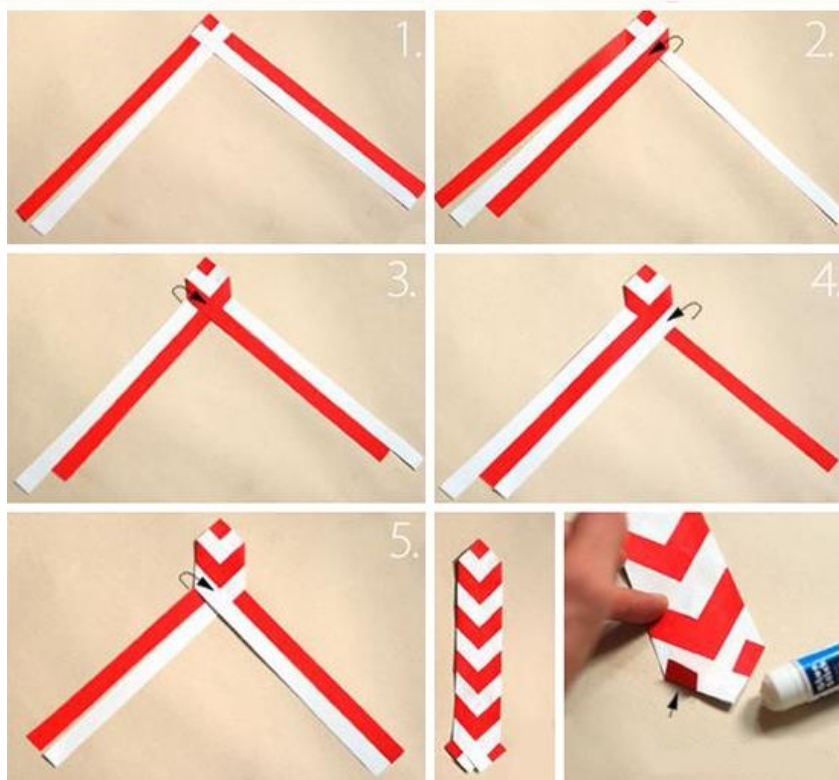
VII. ПРАКТИЧНА РОБОТА

Виготовлення закладки із паперу

Інструменти і матеріали: кольоровий папір 2 кольорів, ножиці, олівець, клей

Послідовність виконання роботи

1. Інструктаж з правил безпечної роботи з ножицями.
2. Нарізуємо по 2 смужки товщиною 1 см двох кольорів.
3. З'єднуємо смужки як показано на малюнку і плетемо закладку.

<https://www.youtube.com/watch?v=5x6tykNTVG8>

VIII. Учитель аналізує результати практичної роботи і виставляє оцінки

IX. Підсумки уроку

Сьогодні ви на певний час стали дизайнерами, тобто спеціалістами з розробки нових виробів. Це цікавий творчий процес. Але для виконання такої роботи треба розвивати художній смак, багато знати, вміти виконати на папері ескіз чи малюнок.

Найкращими роботами ми визнали наступні: *(прізвища учнів)*.

*Плекайте здібності в собі,
Талант старанно розвивайте,
Майстерність рук, тепло душі
У працю радісно вкладайте.*

X. Рефлексія

Вправа «Закінчи речення»

- 1) Сьогодні на уроці ми ...
- 2) Найбільше мені сподобалося ...
- 3) Я дізналась ...
- 4) Найбільше труднощів я відчула ...
- 5) Для того, щоб стати дизайнером мені необхідно ...

XI. Домашнє завдання

Опрацювати § 1,2 Частина 1 у навч. Посіб. Ходзицької І., Горобець О., Медвідь О., Пасічної Т., Приходько Ю.

Виконати завдання тесту

<https://naurok.com.ua/test/knizhkova-zakladka-neobhidnist-chi-modniy-aksesuar-1136237.html>

XII. Прибирання робочого місця, приміщення

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. <https://www.samotuzhky.com.ua/72097>
2. http://shatsk-sch1-bibl.volyn.sch.in.ua/diznajsya_biljshe/pro_zakladki/
3. <https://www.youtube.com/watch?v=5x6tykNTVG8>
4. <https://naurok.com.ua/test/knizhkova-zakladka-neobhidnist-chi-modniy-aksesuar-1136237.html>
5. <https://www.pedrada.com.ua/article/2108-11-kompetentnostey-uchnya-pochatkovo-shkoli-chek-lst-dlya-vchitelya>
6. http://shatsk-sch1-bibl.volyn.sch.in.ua/diznajsya_biljshe/knigi-vishivanki
7. Технології. 5 клас: навч. Посіб. Частина 1 /Ходзицька І., Горобець О., Медвідь О., Пасічна Т., Приходько Ю. Харків: Вид-во «Ранок», 2021. 48с. : іл.
8. Момотенко М. О. Робочий зошит з трудового навчання «Об'єкт проектної діяльності: Закладка для книги».

5.2 ДО РОЗДІЛУ «УПРАВЛІННЯ ОСВІТНІМ ПРОЦЕСОМ У ЗЗСО В УМОВАХ НУШ»

УСТАНОВЧІ ДОКУМЕНТИ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПЦІЇ «НОВА УКРАЇНСЬКА ШКОЛА»

Додаток 1

Як оформити статут: рекомендації

Статут — це нормативно-правовий акт, яким оформлюється створення організації будь-якої форми власності, визначаються її структура, функції, правовий статус, взаємовідносини з іншими організаціями, а також обумовлюється порядок реорганізації та припинення діяльності.

Статути бувають типові та індивідуальні. Типовий статут розробляють для системи однотипних організацій. Індивідуальний статут складають для конкретної організації, як правило, на підставі типового.

Оформлюйте статут на чистих аркушах паперу формату А4.

Проставляйте на титульній сторінці статуту гриф затвердження (у правому верхньому куті), відмітку про державну реєстрацію (у лівому верхньому куті), назву виду документа, до якої входить назва організації (у центрі сторінки), місце та рік складення статуту (над межею нижнього берега, посередині);

Відмітка про державну реєстрацію має бути засвідчена гербовою печаткою відповідного органу державної влади.

Оформлюйте текст статуту на наступних після титульної сторінках. Текст складається із розділів, кожний з яких може бути поділено на підрозділи, пункти та підпункти, котрі нумерують арабськими цифрами;

Прошійте та пронумеруйте титульну та всі наступні сторінки статуту.

Наведено відповідно до рекомендацій Збірника уніфікованих форм організаційно-розпорядчих документів, схваленого протоколом засідання Методичної комісії Держкомархіву України від 20.06.2006 № 3.

9 кроків до оновленого статуту

КРОК 1	Обговорюємо зміни до статуту з батьками та педагогами: під час батьківських зборів, на засіданні педагогічної ради, ради закладу освіти
КРОК 2	Ухвалюємо рішення про внесення змін до статуту на загальних зборах (конференції)
КРОК 3	Оформлюємо зміни до статуту
КРОК 4	Готуємо ініціативний лист відповідному органу управління освіти про погодження змін до статуту
КРОК 5	Подаємо на розгляд документи органу управління освітою
КРОК 6	Юристи органу управління освітою та районної (міської) держадміністрації опрацьовують документи щодо внесення змін у статут
КРОК 7	Районна (міська) держадміністрація (орган управління освітою) ініціює перед органом місцевого самоврядування питання про внесення змін до статуту та подає відповідні документи на розгляд комісії з питань освіти (гуманітарних питань)
КРОК 8	Після обговорення на засіданні комісії з питань освіти (гуманітарних питань) відповідні документи виносять на розгляд міської (районної) ради і готують проект рішення, яке розглядають на черговому засіданні міської (обласної, районної) ради
КРОК 9	Коли міська (обласна, районна) рада погодила зміни до статуту й оформила своє рішення, реєструємо зміни у порядку, визначеному Законом про державну реєстрацію

Витяг зі статуту закладу освіти

«1.4. Школа є юридичною особою, має печатку, штамп, ідентифікаційний номер.

5.1. Матеріально-технічна база закладу включає будівлі, споруди, землю, комунікації, обладнання, транспортні засоби, інші матеріальні цінності, вартість яких відображено у балансі управління освіти Прилуцької міської ради.

5.2. Майно закладу становлять основні фонди та інші матеріальні цінності, вартість яких відображається у балансі управління освіти Прилуцької міської ради Чернігівської області.

5.3. Майно належить закладу на правах оперативного управління відповідно до чинного законодавства України. ...

5.7. Заклад має земельну ділянку 0,8 га, де розміщуються ігрові, спортивні майданчики, господарські будівлі...

6.1. Фінансово-господарська діяльність закладу здійснюється на основі його кошторису.

6.2. Джерелами формування кошторису є кошти:

- загального фонду місцевого бюджету в розмірі, передбаченому нормативами фінансування;

- спеціального фонду, що отримані:

- від надання платних послуг (код класифікації доходів бюджету, ККД 25010100);

- від реалізації (збору та здачі) вторинної сировини згідно з чинним законодавства України (ККД 25010400);

- від здачі в оренду приміщень, споруд, обладнання (ККД 25010300);

- як благодійні внески юридичних і фізичних осіб (ККД 25020100);

- від фізичних та юридичних осіб на цільові заходи (ККД 25020200);

- як інші джерела надходження коштів, не заборонені законодавством України. Це кошти фонду розвитку місцевого бюджету.

6.4. Порядок бухгалтерського обліку у закладі визначається законодавством та нормативно-правовими актами профільного міністерства та інших центральних органів виконавчої влади, яким підпорядковані заклади. Бухгалтерський облік веде централізована бухгалтерія (постанова КМУ від 27.08.2010 № 778)».

Тобто нині централізована бухгалтерія за кожен заклад освіти виконує завдання та функції:

- розпорядника бюджетних коштів;

- бухгалтерської служби бюджетної установи.

Поступово заклади освіти стають автономними, тобто розпорядниками коштів місцевого бюджету нижчого рівня.

І відбувається це так. Головний розпорядник бюджетних коштів (ГРК), яким є орган управління освітою виконкому відповідної місцевої ради, ТГ:

- уключає заклади освіти у свою мережу підпорядкованих установ;

- надає цю мережу до органу Державної казначейської служби України (далі — Казначейство) за місцем обслуговування».

ФІНАНСОВА АВТОНОМІЯ ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В КОНТЕКСТІ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Додаток1

Заклад загальної середньої освіти № 1111

НАКАЗ

18.06.2018

м. Київ

№ 37-к/тр

Про внесення змін
до штатного розпису

У зв'язку з переходом закладу освіти на фінансову самостійність (ведення бухгалтерського обліку, складання фінансової, бюджетної звітності) та відповідно до рішення Охтирської міської ради від 14.05.2018 № 3 «Про переведення закладів освіти на самостійне ведення бухгалтерського обліку та фінансової звітності»

НАКАЗУЮ:

Ввести з 1 серпня 2018 року до штатного розпису посаду «бухгалтер» з посадовим окладом 6000 грн. Кількість штатних одиниць за посадою — 1.

Директор

Шевченко

Т. Р. Шевченко

Заклад загальної середньої освіти № 1111

НАКАЗ

20.08.2018

м. Київ

№ 78-к/тр

Про затвердження
штатного розпису

НАКАЗУЮ:

Затвердити і ввести у дію з 1 вересня 2018 року штатний розпис у кількості 61,45 штатних одиниць з місячним фондом заробітної плати 554 956,04 грн (п'ятсот п'ятдесят чотири тисячі дев'ятсот п'ятдесят шість грн чотири коп.).

Директор

Шевченко

Т. Р. Шевченко